



UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
BABES-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
BABES-BOLYAI UNIVERSITAT
BABES-BOLYAI UNIVERSITY
TRADITIO ET EXCELLENTIA

2025

STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI IURISPRUDENTIA

Vol.

Nr.

Revistă universitară
Serie dedicată științei dreptului

70

4

IURISPRUDENTIA



ISSN-L

1220-045x



CLUJ UNIVERSITY PRESS
51 B.P. Hasdeu Street, 400371
Cluj-Napoca, ROMANIA

STUDIA
UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI
IURISPRUDENTIA

Revistă universitară · Serie dedicată științei dreptului

Vol.

Nr.

70 4

OCTOMBRIE-DECEMBRIE · 2025

REDACTOR-ȘEF

conf.univ. dr. ȘERBAN DIACONESCU

REDACTOR-COORDONATOR

asist.univ. dr. DORIN JOREA

SECRETAR DE REDACȚIE

lect.univ. dr. SERGIU GOLUB

MEMBRI

prof.univ. dr. PAUL VASILESCU

prof.univ. dr. OVIDIU PODARU

prof.univ. dr. MIRCEA DAN BOB-BOCȘAN

prof.univ. dr. SERGIU BOGDAN

conf.univ. dr. COSMIN-FLAVIUS COSTAȘ

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI

MICHEL GRIMALDI, *profesor, Université Paris II „Panthéon-Assas”*

DENIS MAZEAUD, *profesor, Université Paris II „Panthéon-Assas”*

BJARNE MELKEVIK, *profesor, Université Laval, Québec*

BENOIT MOORE, *judecător la Curtea de Apel din Québec, profesor, Université de Montréal*

LIVIU POP, *acad. profesor emerit, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca*

MIRCEA ȘTEFAN MINEA, *profesor, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca*

DAN CHIRICĂ, *profesor, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca*

Cuprins

Table of contents · Sommaire · Indice

EDITORIAL

- Dorin JOREA În trecerea anilor
In the passing of years 19

STUDII

- Paul VASILESCU *Quae sunt Caesaris...* Prezumții pozitiviste
Quae sunt Caesaris... Présomptions positivistes 25

ARTICOLE

- Alex COCIȘ Consecințele recalificării contractului asupra
 clauzei de dezicere
*The consequences of contract reclassification on the
 withdrawal clause* 77

- Andreea-Carla LOGHIN Actul de reglementare de mediu
The Environmental Regulatory Act 95

- Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN Imperiozitatea
 participării efective a persoanelor majore vulnerabile la
 activitatea notarială
*The imperative need to reform the Romanian legal
 framework in order to ensure the effective participation of
 persons of legal age with vulnerabilities* 131

- Dorin JOREA Între textul sursă și manifestările operei
 divulgate
*Between the source text and the manifestations of the
 published work* 193

LISTA ABREVIERILOR*

A		anon.....	<i>anonymus</i> fără autor LAT
a.c.....	anul curent	ANSI.....	<i>American National Standards Institute</i> ENG
A.R.P.R.....	Academia Republicii Populare Române (1948- 1965)	APA.....	<i>American Psychological Association</i> stil de citare ENG
A.R.S.R.....	Academia Republicii Socialiste România (1965-1989)	arh.....	arhitect
AACR.....	<i>Anglo-American cataloguing rules</i>	ARK.....	<i>Archival Resource Key</i> identificator peren ENG
ABGB.....	Codul civil austriac ¹ GERM	art.....	articol
acad.....	academician	ASRO.....	Asociația de Standardizare din România
ACM.....	<i>Association for Computing Machinery</i> ENG	B	
ACS.....	stil de citare ² ENG	B2B.....	<i>baseline to baseline</i> (tipogr.) ENG
AEGRM.....	Arhiva electronică de garanții reale mobiliare	B.of.:.....	Buletinul Oficial al R.S.R., partea I nr.
AIP.....	<i>American Institute of Physics</i> stil de citare ENG	B2B.....	<i>business-to-business</i> (contracte) ENG
alin.....	alineat	B2C.....	<i>business-to-consumer</i> (contracte) ENG
ALWD.....	<i>Association of Legal Writing Directors</i> stil de citare ENG	BCU.....	Biblioteca Centrală Universitară „Lucian

* Listă întocmită și actualizată de Dorin JOREA, redactor-coordonator al revistei *SUBB. Iurisprudentia*.
1 (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch).
2 American Chemical Society.

	Blaga” (Cluj-Napoca)	C.m.	Codul Muncii ⁹
		C.pen.	Codul penal ¹⁰
BGB	<i>Bürgerliches Gesetzbuch</i> Codul civil german GERM	C.pen.1864	Codul penal 1864 11
		C.pen.1968	Codul penal 1968 ¹²
		C.proc.civ.	Codul de procedură civilă, L: 134/2010, publicată în M.Of.: 485/15.07.2010
C		C.proc.civ.v.	Codul de procedură civilă vechi ¹³
c.	contra	C.proc.pen.	Codul de procedură penală 14
C.adm.	Codul administrativ	C.proc.pen.1864 ..	Codul de procedură penală 1864 ¹⁵
C.cass.	Curtea de Casație franceză	C.proc.pen.1936 ..	Codul de procedură penală 1936 ¹⁶
C.civ.	Codul civil 2009 ³	C.proc.pen.1968 ..	Codul de procedură penală 1968 ¹⁷
C.civ.fr.	(<i>Code civil des Français</i>) Codul civil francez FR	C.proc.pen.fr	Codul de procedură penală francez
C.civ.it.	(<i>Codice civile italiano</i>) Codul civil italian IT	C.proc.pen.it	Codul de procedură penală italian
C.civ.q.	<i>Codul civil Québec</i> FR		
C.civ.v.	Codul civil 1864 ⁴		
C.com.	Codul comercial ⁵		
C.cons.	Codul consumului: L: 296/2004, M.Of.: 968 din 4 decembrie 2006, republicată în M.Of.: 224 din 24 martie 2008 ⁶		
C.fam.	Codul familiei ⁷		
C.fisc.v.	Cod fiscal vechi ⁸		

3 Legea 287/2009, M.Of.: 511 din 24 iulie 2009, republicat în temeiul art. 218 din Legea nr. 71/2011 în M.Of.: 505 din 15 iulie 2011, în vigoare din 1 octombrie 2011.

4 În vigoare între 01.12.1865-30.09.2011.

5 Codicele de comerț din 1887, M.Of.: 31 din 10 mai 1887, în mare parte abrogat prin C.civ. 2009, începând cu 1 octombrie 2011, cf. art. 230 alin. lit. c) L: 287/2009.

6 L: 296/2004, M.Of.: 968 din 4 decembrie 2006, republicată în M.Of.: 224 din 24 martie 2008.

7 A fost adoptat prin L: 41953, B.of.: 1/4 ianuarie 1954, intrat în vigoare la 1 februarie 1954, modificat și completat prin L: 4/1956, republicat în B.of.: 13/18 aprilie 1956 și abrogat, prin

C.proc.pen.nl	Codul de procedură penală olandez		urbanismului și construirii
C.proc.pen.sl	C.proc.pen. sloven	CC	Curtea de Conturi
CA	Curtea de Apel (urmată de abrevierea județului)	cca	circa
		CCJ	Curtea de Casație și Justiție ¹⁸
		CCR	Curtea Constituțională a României
CAB	Curtea de Apel București	CD	compact-disc
cap.	capitol	CD-1970	Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem ¹⁹
cart.jud.	carte de judecată		
CATUC	Codul amenajării teritoriului,	CDP	Caiete de Drept Penal

art. 230 lit. m) din L: 71/2011, la data intrării în vigoare a L: 287/2009 privind Codul civil (1 octombrie 2011).

8 L: 571/2003.

9 L: 53/2003, M.Of.: 72/5 februarie 2003, republicat (în temeiul L: 40/2011), M.Of.: 345/18 mai 2011.

10 L: 286/2009 privind Codul Penal, M.Of.: 510 din 24 iulie 2009, în vigoare din 1 februarie 2014 cf. art. 246 L: 187/2012.

11 Promulgat și publicat la 30 octombrie 1864, în vigoare din 30 aprilie 1865 până la 17 martie 1936.

12 L:15/1968, B.of. 79 bis din 21 iunie 1968, în vigoare din 1 ianuarie 1969, abrogat prin art. 250 L: 187/2012.

13 „Codicele de procedură civilă”, republicat în M.Of.: 45 din 24 februarie 1948, cu modificările și completările ulterioare.

14 L: 135/2010 „privind Codul de procedură penală”, M.Of.: 486 din 15 iulie 2010, în vigoare din 1 februarie 2014 cf. art. 103 din L: 255/2013.

15 M.Of.: din 2 decembrie 1864, în vigoare din 30 aprilie 1865, abrogat prin. „Codul de procedură penală” din 1936, M.Of.: 66 din 19 martie 1936.

16 L: 472/1936: „Codul de procedură penală”, M.Of.: 66 din 19 martie 1936, în vigoare cf. art. 663 (în parte de la data publicării, în parte din 1 ianuarie 1937), abrogat prin art 1 din L: 31/1968 „pentru punerea în aplicare a Codului de procedură penală al Republicii Socialiste România”, B.of.: 47 din 13 noiembrie 1968.

17 L: 29/1968 „privind Codul de procedură penală”, B.of: 145 din 12 noiembrie 1968, în vigoare din 1 ianuarie 1969, abrogat prin art. 108 L: 255/2013 „pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală și pentru modificarea și completarea unor acte normative care cuprind dispoziții procesual penale”, M.Of.: 515 din 14 august 2013.

18 Atenție la perioade: Curtea de Casație și Justiție (1861[2]–1925) apoi: Curtea de Casație și Justiție (1925–1949).

19 Pe anul 1970, ed. Științifică și Enciclopedică, București.

CDPD.....	Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități	CLRE.....	Corpus lexicografic românesc electronic ²³
CE.....	Consiliul European	CNCD.....	Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării
CEDO.....	Curtea Europeană a Drepturilor Omului ²⁰		
CEEOL.....	<i>Central and Eastern European Online Library</i> ^{ENG}	CODATA-ICSTI.....	<i>Committee on Data of the International Science Council – International Council for Scientific and Technical Information</i> ^{ENG}
CELEX.....	Nr documente în <i>EUR-Lex</i> , identificator peren		
CETS.....	Seria de Tratatate a Consiliului European ²¹ ^{ENG}	com.....	comuna
CF.....	Cartea Funciară	conf.univ.....	conferențiar universitar
cf.....	<i>confer</i> se folosește în loc de „vezi”, ²² ^{LAT}	Constituția României/Constituția	Adunarea Constituantă: „Constituția României” ²⁴
CJCE.....	Curtea de Justiție a Comunităților Europene	coord.....	coordonator
CJEU.....	<i>Court of Justice of the European Union</i> ^{ENG}	COPE.....	<i>Committee on Publication Ethics</i> ^{ENG}
CJUE.....	Curtea de Justiție a Uniunii Europene	CPJC.....	Culegere de practică judiciară

20 Alternativ: Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

21 Council of Europe Treaty Series (194 *et seq.*).

22 Însă alegerea uneia dintre cele două abrevieri se face unitar, de-a lungul întregului material. Întrucât în domeniul juridic „v” este utilizat alternativ pentru lat. *versus* în abrevierea unor cauze, din jurisdicții străine, propunem adoptarea abrevierii [cf.] în loc de „vezi” și abrevierea sa.

23 Online: <https://clre.solirom.ro/>.

24 M.Of.: 233 din 21 noiembrie 1991, în vigoare în urma aprobării ei prin referendumul național din 8 decembrie 1991. Modificată și completată prin L: 429/2003, M.Of.: 758 din 29 octombrie 2003, republicată în M.Of.: 767 din 31 octombrie 2003.

25 *Council of Science Editors*.

CRPD.....	<i>Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități</i> ENG	dec.adm.....	decizie administrativă
CS.....	Curtea Supremă (1949-1952)	dec.civ.....	decizie civilă
CSAT.....	Consiliul Suprem de Apărare a Țării	dec.pen.....	decizie penală
CSE.....	stil de citare ²⁵ ENG	del.....	<i>deleatur</i> , să fie șters, de eliminat, de șters LAT
CSJ.....	Curtea Supremă de Justiție a României ²⁶	delin.....	<i>delineavit</i> , desenat de, schițat de LAT
CSL.....	<i>Citation Style Language</i> ENG	dir.....	coordonator al unui volum colectiv
CSM.....	Consiliul Superior al Magistraturii	DLR.....	Dicționarul limbii române (DLR) ²⁷
CSR.....	<i>corporate social responsibility</i> ENG	DMA.....	<i>Digital Markets Act</i> ENG
CSS.....	<i>Cascading Style Sheets</i> ENG	DOI.....	<i>Digital Object Identifier</i> identificator peren ENG
		DPO.....	<i>data protection officer</i> ENG
		dr.....	doctor ²⁸
D		E	
D-L:.....	Decretul-Lege nr.	E.g./e.g.....	<i>exempli gratia</i> , în scopul
d.Hr.....	după Hristos		exemplificării LAT
D:.....	Decret al Consiliului de Stat al RSR nr.	EC.....	<i>European Commission</i> ENG
DAE.....	dobânda anuală efectivă	ECHR:.....	<i>European Court of Human Rights</i> ENG
DCMI.....	<i>Dublin Core Metadata Initiative</i> ENG	ECJ.....	<i>European Court of Justice</i> ENG

26 (1991[3]–2003[4]).

27 Ediție digitală anastatică în CLRE corpus lexicografic românesc electronic</i>.

28 Prin tradiție se păstrează punctul de final deși abrevierea are în componere și ultimul caracter din cuvânt.

29 *European case law identifier* – eng.

ECLI.....	Identificator european de jurisprudență – identificator peren ²⁹	ETS.....	Seria Tratatelor Europene ³³ ENG
ECU.....	<i>European currency unit</i> ³⁰ ENG	Eur. Comm’n H.R. Dec & Rep.·	<i>Collection of Decisions of the European Commission on Human Rights</i> ENG
ed.....	ediție ³¹	Eur. Ct. Hr.....	<i>European Court of Human Rights (Reports of Judgements and Decisions)</i> ENG
EEA.....	<i>European Economic Area</i> , Spațiul Economic European ENG	Eur. H.R.....	<i>European Human Rights Reports</i> ENG
ELI.....	Identificator european de acte normative – identificator peren ³²	F	
eng.....	englez, limba engleză	fasc.....	fascicul/le
EPUB.....	<i>electronic publication</i> format de carte digitală ENG	fr.....	francez, limba franceză
err.....	<i>erratum/errata</i> , [o] greșeală/greșeli, erori LAT	FRAD.....	<i>Functional Requirements for Authority Data</i> ENG
et al.....	(<i>et aliae/et alii</i>) și altele, și alții LAT	FRBR.....	<i>Functional Requirements for Bibliographic Records</i> ENG
et seq.....	și următoarele (pagini, numere etc.) LAT	FRSAD.....	<i>Functional Requirements for Subject Authority Data</i> ENG
etc.....	<i>et cetera</i> dar intrat în uzul limbii române ca etc. care se scrie fără italic LAT		

³⁰ În perioada 1979-1999.

³¹ Conform ISO 690:2021, eticheta aferentă editurii nu se mai inserează cu excepția stilurilor de citare adresate sistemelor informatice. Abrevierea Ed. se poate utiliza doar dacă face parte din numele propriu-zis al editurii și e dificil de dezambiguizat fără abrevierea din titlu.

³² *European legislation identifier* – eng.

G

gr.....grec, limba greacă
GTS.....grupuri
transnaționale de
societăți

H

H:.....hotărârea nr.
h.e......*hoc est*, aceasta
este, acest lucru
este LAT
HAL.....*Hyper Articles en*
Ligne arhivă
deschisă FR
HCCH.....*Hague Conference*
on Private
International Law
ENG
HCGMB.....Hotărâre de
consiliu general al
Municipiului
București
HCL.....Hotărâre de
consiliu local
HCM.....Hotărâre a
Consiliului de
Miniștri
HG:.....Hotărârea de
Guvern nr.

hot.....hotărâre
judecătorească
HTML.....*HyperText Markup*
Language ENG
HUDOC.....baza de date a
jurisprudenței
Curții Europene a
Drepturilor
Omului
HVG-ORAC.....Societatea cu
răspundere
limitată HVG-
ORAC³⁴ MAGH

I

i.e......*id est* aceasta
înseamnă LAT
i.f......*in fine* la final LAT
IA.....inteligența/ă
artificială
ibidem (ibid.).....Se utilizează
pentru a indica o
referință
bibliografică
precisă³⁵ LAT
idem (id.).....Se utilizează
pentru a indica o
referință
bibliografică
precisă³⁶ LAT

33 *European Treaty Series* (1-193).

34 De editare de ziare și cărți, Budapesta, *HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.*

35 Utilizată în nota imediat anterioară, pentru o retrimiteră, la aceeași pagină [recomandarea înlocuirii cu citarea abreviată sub forma titlurilor scurte și indicarea elementului de localizare n.r.].

36 Utilizată în nota imediat anterioară, pentru o retrimiteră, la o pagină diferită [recomandarea înlocuirii cu citarea abreviată sub forma titlurilor scurte și indicarea elementului de localizare n.r.].

37 *Institute of Electrical and Electronics Engineers* – eng.

<i>idem</i> [1].....	alineatul (1) al articolului deja citat LAT	ISC.....	<i>International Science Council</i> ENG
IEEE.....	stil de citare ³⁷	ISMN.....	<i>International Standard Music Number</i> identificator peren ENG
IFLA.....	<i>International Federation of Library Associations and Institutions</i> ENG	ISO.....	Organizația Internațională de Standardizare/ standard al asociației
<i>in ext.</i>	<i>in extenso</i> , pe larg, în întregime LAT	ISRC.....	<i>International Standard Recording Code</i> identificator peren ENG
<i>in lim.</i>	<i>in limine</i> , la început, înainte de fond LAT	ISSN.....	<i>International Standard Serial Number</i> identificator peren ENG
<i>in trans.</i>	<i>in transitu</i> , în trecere, în tranzit LAT	it.....	italian, limba italiană
<i>infra</i>	mai jos LAT	Î	
ing.....	inginer	î.Hr.....	înainte de Hristos
<i>init.</i>	<i>initio</i> , la început LAT	ÎCCJ/ICCJ.....	Înalta Curte de Casație și Justiție
INML.....	Institutul de Medicină Legală „Mina Minovici”		
<i>inv.</i>	<i>invenit</i> , a conceput, inventat de LAT		
IRPH.....	<i>Índice de referencia de préstamos hipotecarios</i> ³⁸		
ISBD.....	<i>International Standard Bibliographic Description</i> ENG		
ISBN.....	<i>International Standard Book Number</i> - identificator peren ENG		

³⁸ Indice de referință pentru creditele ipotecare în Spania, definit în anexa VIII la Circulara 8/1990.

J		<i>Model for Bibliographic Information</i> ENG	
JATS.....	<i>Journal Article Tag Suite</i> ENG		
JN.....	Justiția Nouă, revista	M	
JO/JOUE.....	Jurnalul Oficial al Uniunii Europene	M.Of.....	Monitorul Oficial al României, partea I
JSON.....	<i>JavaScript Object Notation</i> ENG	MARC.....	<i>MAchine-Readable Cataloging</i> ENG
jud.....	județul	MC.....	CEDO, Marea Cameră
Jud.....	Judecătoria(a)	MDA.....	Mic dicționar academic
L		MEC.....	Ministerul Educației și al Cercetării
L.S.....	locul sigiliului	MJE.....	<i>Magyar Jogász Egylet (Uniunea Juriștilor Maghiari)</i> MAGH
L:.....	Legea nr.	MLA.....	<i>Modern Language Association</i> stil de citare ENG
L: 71/2011.....	Legea nr. 71/2011 ³⁹	mun.....	municipiul
LCA.....	Legea contenciosului administrativ ⁴⁰		
lect.....	lector		
LGDJ.....	<i>Librairie générale de droit et de jurisprudence editură</i> FR		
lit.....	litera		
loc.cit.....	<i>loco citato</i> [la] locul citat ⁴¹ LAT		
loc.laud.....	<i>loco laudato</i> [la] locul menționat LAT		
LRM.....	<i>Library Reference Model A conceptual</i>		

39 Pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în M.Of.: 409/10.06.2011.

40 Legea nr. 554 din 2 decembrie 2004, M.Of.: 1154/7 dec. 2004.

41 Asemeni indicării operei citate, de evitat în detrimentul utilizării citărilor subsecvente prin utilizarea titlurilor scurte și a elementului de localizare n.r.].

42 Deci din lucrarea care se citează (observația, completarea autorului/creatorului).

43 A autorului care scrie opera ce e citită acum – observația, completarea.

N

n.	nota/ă de subsol (din propria lucrare, din lucrarea citată)
n.a.	nota/ă a autorului citat ⁴²
n.n.	nota noastră ⁴³
n.r.	nota redacției
n.v.	<i>ne varietur</i> , în formă definitivă LAT
N.Y.	New York
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> ENG
NEJM	<i>The New England Journal of Medicine</i> ENG
NISO	<i>National Information Standards Organization</i> ENG
NJO	<i>National Office for the Judiciary</i> [for Hungary] ENG
nr.	număr
nr.	numărul

O

O:	ordin (de ministru) nr.
ODIHR	<i>Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE)</i>
OECD	<i>Organization for Economic Co- operation and Development</i> ENG
OG:	Ordonanța de Guvern nr.
OJ	<i>Official Journal of the European Union</i> ENG
OMJ:	Ordinul Ministrului Justiției nr.
ONU	Organizația Națiunilor Unite
op.cit.	<i>opus citatum</i> , <i>opere citato</i> opera citată ⁴⁴ LAT
op.laud.	<i>opere laudato</i> , în lucrarea menționată LAT
ORCID	<i>Open Researcher and Contributor ID</i> identificator peren ENG
OSCOLA	<i>Oxford Standard for the Citation of Legal Authorities</i> stil de citare ENG

⁴⁴ De evitat, a se înlocui cu titlu scurt [n.r.].

OUG:.....Ordonanța de
Urgență a
Guvernului nr.

P

p.....pagina
passim.....în diverse locuri
(de evitat întrucât
citările trebuie să
fie precise) LAT
pct.....punctul
PDF.....*Portable Document
Format* ENG
pen.....penal(ă)
pg.....paragraf
pinx......*pinxit* a pictat LAT
pp.....paginile
PR.....Pandectele
române, revista
prof.univ.....profesor
universitar
Ptk.....(*Polgári
Törvénykönyv*)
Codul civil ungar
MAGH
PUAM.....*Presses
universitaires
d'Aix-Marseille* FR
PUD.....Plan urbanistic de
detaliu
PUF.....*Presses
Universitaires de
France* FR

PUG.....Plan urbanistic
general

PUP.....*Presses
universitaires de
Provence* FR

PUZ.....Plan urbanistic
zonal

Q

QMD.....format de fișier
Quarto Markdown
ENG

R

^.....indice [al
articolelor de lege]

R:.....Regulament nr.

RDA.....*Resource
Description and
Access* standard de
citare ENG

RDC.....Revista de Drept
Comercial

rep.....republicată (legea)

RFDA.....*Revue Française de
Droit
Administratif* FR

RGPD.....Regulamentul (UE)
2016/679⁴⁵

RLRQ.....*Recueil des lois et
des règlements du
Québec*

45 Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor), JO L 119/1 din 4 mai 2016.

46 CSM, H: 387/2005 pentru aprobarea Regulamentului de ordine interioară al instanțelor judecătorești, M.Of.: 958/28 octombrie 2005.

RLU.....	Regulament local (de urbanism)	S	
ROIJ 2005.....	Regulament din 2005 de ordine interioară al instanțelor judecătorești ⁴⁶	s.a.1.....	<i>sine anno</i> fără an, în construcția referințelor bibliografice LAT
ROIJ 2015.....	Regulament din 2015 de ordine interioară al instanțelor judecătorești ⁴⁷	s.a.2.....	sublinierea autorului
ROIJ 2022.....	Regulament din 2022 de ordine interioară al instanțelor judecătorești ⁴⁸	S.C.....	Societate Comercială
ROLNeST.....	<i>Romanian Library network science & technology</i> ENG	s.d.....	<i>sine dato</i> fără dată LAT
RRD.....	Revista Română de Drept	s.l.....	<i>sine loco</i> fără loc LAT
RRDP.....	Revista Română de Drept Privat	s.n.....	sublinierea noastră
RRES.....	Revista Română de Executare Silită	s.n.s.....	fără editură cunoscută – în construcția referințelor
RSR.....	Republica Socialistă România	S.R.L.....	Societate cu Răspundere Limitată
RTD civ.....	<i>Revue Trimestrielle Droit Civil</i>	S.S.....	cu semnătura sa
RTD com.....	<i>Revue trimestrielle de droit commercial et de droit économique</i>	s.t.....	<i>sine titulo</i> fără titlu – în construcția referințelor LAT
		s.v.....	<i>sub verbo</i> sub cuvânt/la intrarea [de dicționar/ enciclopedie], la cuvântul ⁴⁹ LAT
		sc./sculp.....	<i>sculpsit</i> a sculptat, a gravat LAT
		sec.....	secțiune

47 CSM, H: 1.375/2015 pentru aprobarea Regulamentului de ordine interioară al instanțelor judecătorești, M.Of.: 970/28 decembrie 2015.

48 CSM, H: 3243/2022 pentru aprobarea Regulamentului de ordine interioară al instanțelor judecătorești, M.Of.: 1254 și 1254 bis/27 decembrie 2022.

49 Pentru a indica faptul că citarea se face în raport cu un anumit termen și nu raportat la o pagină anume (dicționare sau enciclopedii).

Sec.....	Secția (unitate administrativă, oficială, deci primește majusculă)
Sec.cont.adm.....	secția de contencios administrativ
sen.....	sentință
sq.....	<i>sequiturque</i> , și ce urmează LAT
sqq.....	<i>sequunturque</i> , și cele ce urmează LAT
SR ISO.....	standard românesc ce transpune un standard ISO
STAS.....	STAndard de Stat
Stud. Univ. Babeș-Bolyai Iurisprud.....	Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia ⁵⁰
sub.....	subliniere
SUBB. Iurisprudentia Studia	Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia ⁵¹
sup.....	LAT
supra.....	mai sus LAT
Ș	
ș.a.....	și alții, și altele
ș.a.m.d.....	și așa mai departe
T	
T.....	Tribunal ⁵²
t.....	tomul
t.n.....	traducerea noastră (a autorului/ autorilor)
tc.....	turc, limba turcă
ter.....	<i>ter</i> , de trei ori LAT
TFEU.....	<i>Treaty on the Functioning of the European Union</i> ENG
TFUE.....	Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene ⁵³
th.....	teză de doctorat (citată în dactilogramă)
tit.....	titlul
TLFi.....	<i>Trésor de la langue française informatisé</i> ⁵⁴ FR
TReg.....	Tribunalul Regiunii
TS.....	Tribunalul Suprem (1952-1991)
TUB.....	Tipografia Universității București
Typst.....	compiler de tehnoredactare

50 Varianta abrevierii oficiale în baza de date ISSN.

51 Varianta titlului alternativ înregistrat oficial pentru revistă în baza de date ISSN.

52 Se adaugă, fără blank, abrevierea județului e.g.: TCJ, TB etc. [n.r.].

53 Se acceptă și varianta T.F.U.E. însă se recomandă cea fără puncte.

54 ATILF-CNRS Université de Lorraine, online: <https://www.portail-lexical.fr>.

U

UAT.....	unitate administrativ- teritorială
UBB.....	Universitatea Babeș-Bolyai
<i>ult.</i>	<i>ultimo</i> , în cele din urmă, nu în ultimul rând ^{LAT}
UNECE.....	<i>United Nations Economic Commission for Europe</i>
UNICODE.....	<i>Universal Coded Character Set</i> ^{ENG}
UNIDROIT.....	<i>International Institute for the Unification of Private Law</i> ^{ENG}
UNODC.....	Biroul Națiunilor Unite pentru Droguri și Criminalitate
URI.....	<i>Uniform Resource Identifier</i> identificator peren ^{ENG}
URL.....	<i>Uniform Resource Locator</i> ^{ENG}
URN.....	<i>Uniform Resource Name</i> identificator peren ^{ENG}
<i>ut dict.</i>	<i>ut dictum</i> așa cum s-a spus (anterior) ^{LAT}

V

var. (ist.).....	variațiune și istoric (arhaism)
vol.....	volumul
vs.....	versus [!fără punct n.r.]

W

WHO.....	<i>World Health Organization,</i> Organizația Mondială a Sănătății ^{ENG}
----------	--

X

XML.....	<i>Extensible Markup Language</i> ^{ENG}
----------	--

Y

Y.B. Eur. Conv. Hr.	<i>Yearbook of the European Convention on Human Rights</i> ^{ENG}
YAML.....	<i>YAML Ain't Markup Language</i> ^{ENG}

Z

ZGB.....	Codul civil elvețian ⁵⁵ ^{GERM}
ZIP.....	format de arhivare a fișierelor

⁵⁵ *Schweizerisches Zivilgesetzbuch.*

Simboluri

<.....provine din/derivă
din⁵⁶

>.....a evoluat în/a dat
⁵⁷

⁵⁶ În etimologie, forma din stânga provine din cea din dreapta (e.g.: rom. *apă* < lat. *aqua*).

⁵⁷ În etimologie, forma din stânga a evoluat în cea din dreapta (e.g.: lat. *aqua* > rom. *apă*).

ÎN TRECEREA ANILOR

doi.org/10.24193/SUBBiur.70(2025).4.19-24¹ · publicat la: 20 iulie 2026

Studia Universitatis Babeş-Bolyai Iurisprudentia îşi poate număra şi serba anii de redacţie prin raportare la mai multe momente importante pentru învăţământul şi cercetarea universitară la Cluj.

Marcăm 50 de ani (1975-2025) de acribie editorială sub denumirea curentă: „Studia Universitatis Babeş-Bolyai Iurisprudentia”¹.

Numărul 4/2025 încheie simbolic şi cifra de 70 de ani/volume prin raportare la anul 1956 – anul primului volum al buletinului comun al celor două universităţi clujene: cea românească şi cea maghiară, buletin ce a devenit, ulterior, revista Studia.

1 Denumirea a fluctuat între 1956 şi 1975.

În 1956 „Buletinul universităţilor «V. Babeş» şi «Bolyai»” publică *Seria ştiinţe sociale*, ce conţinea şi secţiunea dedicată dreptului.

În 1957 se publică *Seria ştiinţele naturii* – lipsită prin natura sa de texte despre drept.

În 1958 revista se tipăreşte sub titlul de „Studia Universitatum Victor Babeş et Bolyai”. Nr. 2 Series III Fasciculus 2: *Iurisprudentia* marchează reparaţiia textelor juridice.

În 1959 denumirea e din nou schimbată în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai” pentru a marca contopirea celor două universităţi. Series III Fasciculus 2: *Iurisprudentia* rămâne arondat dreptului până în 1961.

În 1961 revista publică Series III Fasciculus 2: *Oeconomica et Iurisprudentia*. Din 1962, „Studia Universitatis Babeş-Bolyai series Iurisprudentia” îşi menţine denumirea până în 1975 când devine „Studia Universitatis Babeş-Bolyai Iurisprudentia”.

Totodată, putem calcula, raportat la anul 2025, 86 de ani de la apariția primului număr al „Analelor Facultății de Drept de la Cluj” (1939)², revistă românească care, deși supraviețuiește în perioada retragerii Universității „Regele Ferdinand I” și a Facultății sale de Drept la Sibiu (1940-1945)³, își va întrerupe apariția după fasciculele publicate în 1943. Probabil din motive de ordin financiar, pe fondul războiului, al mișcărilor politice și al complicatei reîntoarceri de la Sibiu⁴. După revenirea

- 2 Un „Cuvânt înainte” anonim deschidea paginile revistei. Dintre frumoasele gânduri: „Facultatea de Drept a Universității din Cluj consideră ca una dintre cele mai mari datorii ale sale de a participa activ la împlinirea importantelor sarcini ale timpului. Printre mijloacele pe care le privește ca fiind cele mai oportune și de mai mare eficacitate, ea socotește, publicația prezentelor «Anale».” v. ([ANON.], Cuvânt înainte, în: *Analele Facultății de Drept din Cluj*, Cartea Râmânească, Cluj, tom. I, fasc. 1-19, pp. III-IV, p. IV, online: Biblioteca Digitală BCU Cluj [distrib.], <http://dspace.bcucluj.ro/handle/123456789/165434>⁷). (Pentru climatul în care apare revista: Alexandru-Bogdan BUD, Florin STRETEANU, *Evoluția Catedrelor Facultății de Drept în perioada 1919-1939* [în continuare: *Evoluția catedrelor Facultății de Drept*], în: *Înființarea și consolidarea universității românești din Cluj între anii 1919-1939 Facultatea de Drept, Universitatea din Cluj în perioada interbelică*, Florin STRETEANU, Valentin ȘERDAN-ORGA [coord.], Ioan-Aurel POP, Simion SIMON, Ioan BOLOVAN [ed.], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2019, pp. 135-190, p. 168).
- 3 Despre mutarea de la Cluj a Universității: Mihai Teodor NICOARĂ, Universitatea „Regele Ferdinand I” în refugiu (1940-1945). Soluții ale ieșirii din criza universitară, în: *Caiete de Antropologie Istorică*, (2009), nr. 15, pp. 181-191, online: CEEOL [distrib.], <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=851778>⁸.
- 4 Tipărirea revistei presupunea un cost ridicat: Președintele Consiliului de Miniștri, Mihai ANTONESCU, donase universității, în urma vizitei sale la Sibiu din 31 mai [1942?], suma de 3.000.000 LEI pentru susținerea publicării activității științifice [v. (HAȚEGANU, IULIU, *Cap. II. Un an de muncă în serviciul neamului. Dare de seamă asupra anului 1941/42*, în: *Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj-Sibiu în al doilea an de refugiu 1941-1942*, Tipografia „Cartea românească din Cluj”, Sibiu, 1943, pp. 26-53, p. 47)], din care suma de 120.000 LEI revenea pentru sprijinul publicării efortului colectiv de la *Analele Facultății de Drept*, impulsionat de redactorul său, Aurelian IONAȘCU v. (CONSILIUL (COMISIA), *Cap. XVI. Oficiul de editură/Bilanțul fondurilor*, în:

facultății la Cluj, în vara anului 1945⁵, reapariția sa a devenit, cel mai probabil, incompatibilă cu noile tulburări și orientări politico-ideologice ocazionate de venirea la putere a partidului comunist⁶.

Această primă revistă reprezintă, prin aspirațiile de cercetare a corpului profesoral de atunci și prin majoritatea textelor de înaltă ținută publicate în puținii ani de existență, liantul peste ani și generații al spiritului de cercetare pe care dorim să îl menținem viu și liber de orice ideologie politică.

În perioada regimului comunist, formarea unei noi redacții și decizia de a publica un *buletin* al celor două universități din Cluj

Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj-Sibiu în al doilea an de refugiu 1941-1942, Tipografia „Cartea românească din Cluj”, Sibiu, 1943, pp. 385-388, p. 386). Ca termen de comparație avem leafa acordată lunar unui preparator sau personal de serviciu, în același an, de doar 4.000 LEI v. (HAȚEGANU, IULIU, *Cap. II. Un an de muncă în serviciul neamului. Dare de seamă asupra anului 1941/42*, p. 46).

- 5 Despre revenirea universității: Mihai Teodor NICOARĂ, Dificultățile revenirii la Cluj a Universității „Regele Ferdinand I” (1944-1945), în: *Caiete de Antropologie Istorică*, (2010), nr. 16, pp. 193-201, online: CEEOL [distrib.], <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=851982>.
- 6 Subiectul necesită o cercetare distinctă, acum putem doar specula raportat la epurările din administrație ce au determinat același curent și în universități: Dănuț DOBOȘ, *Universitatea captivă*, vol. II, [Universitatea din București și Universitatea din Cluj între anii 1945 și 1964], Vasiliana 98, Iași, 2019; Mihai Teodor NICOARĂ, Defascizarea Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj (1944-1946): Epurările și comprimările corpului didactic, în: *Analele Universității din București. Seria Științe Politice*, 77-98, (2009), nr. 11, pp. 193-201, online: CEEOL [distrib.], <https://journals.unibuc.ro/index.php/aub-sp/ro/article/view/2304>; precum și Mihai Teodor NICOARĂ, *Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj între două dictaturi: 1940-1947* [în continuare: *Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj între două dictaturi*], Accent, Cluj-Napoca, 2011 care tratează întregul proces. Despre căderea în dizgrație a profesorului Eugeniu SPERANȚIA, autor a trei materiale în paginile revistei: Minodora-Maria CIOBAN SOMEȘANU, Crișan MIRCIOIU, Achim MIHU, *Epurări în Universitatea clujeană: 1944-1958* [în continuare: *Epurări în Universitatea clujeană*], Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2010.

determină apariția primei publicații comune în anul 1956. Primul volum reda și textele profesorilor de la cele două facultăți de drept⁷ ce se întindeau pe 138 de pagini – aproximativ 41% din întreaga publicație a aceluia an⁸.

Cu gândul la orele de muncă ale actualilor și foștilor colegi de redacție am luat decizia să realizăm pentru revistă nu doar o reșapare grafică a copertii care să îi pună în valoare tradiția, seriozitatea textelor și spiritul euristic al cercetărilor publicate, ci și machetarea și punerea în pagină a textului cuprins între coperti. O nouă prezentare, sub un design tipografic unitar, ar trebui să lege toate formatele, să o facă ușor de citit, îndrăgită și cunoscută în rândul cititorilor textelor de drept.

În speranța că am reușit să îi redăm echilibrul grafic și să creăm – din interacțiunea cu paginile sale – o punte între autori și cititori, am adunat justificările regulilor tipografice și de punctuație adoptate, precum și o scurtă prezentare a noilor inovații editoriale, în studiul de la finalul acestui număr.

TOLLE, LEGE, FRUERE!



Dorin JOREA*
Redactor-coordonator

7 În viziunea lui Aurelian IONAȘCU, reunirea celor două facultăți: o „consfințire de drept a unei situații de fapt preexistente” (Aurelian IONAȘCU, Vladimir HANGA, *Jumătate de secol de învățământ juridic universitar clujean (1919-1969)*, în: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai series Iurisprudentia*, (1970), vol. XV, pp. 21-35, p. 29).

8 Semnau de la Universitatea „V. Babeș”: Aurelian IONAȘCU, Virgil I. CÎMPEANU și Vladimir HANGA (Catedra de drept civil) și Marțian NICIU (Catedra de teoria statului și dreptului), și de la Universitatea „Bolyai”: György FEKETE (Catedra de drept civil), P. Endre SZABÓ și Ladislau MÓCSY (Catedra de drept penal) și Lajos TAKÁCS (Catedra de drept de stat).

* Toate drepturile de autor asupra operei rămân autorului Dorin JOREA, care o pune la dispoziția publicului sub licența Creative Commons

BIBLIOGRAFIE

MONOGRAFII

- BUD Alexandru-Bogdan, Florin STRETEANU, *Evoluția Catedrelor Facultății de Drept în perioada 1919-1939*, în: *Înființarea și consolidarea universității românești din Cluj între anii 1919-1939 Facultatea de Drept, Universitatea din Cluj în perioada interbelică*, STRETEANU Florin, Valentin ȘERDAN-ORGA [coord.] POP Ioan-Aurel, Simion SIMON, Ioan BOLOVAN [ed.], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2019, pp. 135-190.
- CIOBAN SOMEȘANU Minodora-Maria, Crișan MIRCIOIU, Achim MIHU, *Epurări în Universitatea clujeană: 1944-1958*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2010.
- CONSILIUL (COMISIA), *Cap. XVI. Oficiul de editură/Bilanțul fondurilor*, în: *Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj-Sibiu în al doilea an de refugiu 1941-1942*, Tipografia „Cartea românească din Cluj”, Sibiu, 1943, pp. 385-388.
- DOBOȘ Dănuț, *Universitatea captivă*, vol. II, [Universitatea din București și Universitatea din Cluj între anii 1945 și 1964], Vasiliana 98, Iași, 2019.
- HĂȚEGANU, IULIU, *Cap. II. Un an de muncă în serviciul neamului. Dare de seamă asupra anului 1941/42*, în: *Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj-Sibiu în al doilea an de refugiu 1941-1942*, Tipografia „Cartea românească din Cluj”, Sibiu, 1943, pp. 26-53.

Atribuire-Necomercial-FărăDerivate 4.0 Internațional (CC BY-NC-ND 4.0)[↗], creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/.

NICOARĂ Mihai Teodor, *Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj între două dictaturi: 1940-1947*, Accent, Cluj-Napoca, 2011.

ARTICOLE

[ANON.], Cuvânt înainte, în: *Analele Facultății de Drept din Cluj*, Cartea Râmânească, Cluj, tom. I, fasc. 1-19, pp. III-IV, online: Biblioteca Digitală BCU Cluj [distrib.], <http://dspace.bcucluj.ro/handle/123456789/165434>[↗].

IONAȘCU Aurelian, Vladimir HANGA, Jumătate de secol de învățămînt juridic universitar clujean (1919-1969), în: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai series Iurisprudentia*, (1970), vol. XV, pp. 21-35.

NICOARĂ Mihai Teodor, Dificultățile revenirii la Cluj a Universității „Regele Ferdinand I” (1944-1945), în: *Caiete de Antropologie Istorică*, (2010), nr. 16, pp. 193-201, online: CEEOL [distrib.], <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=851982>[↗].

NICOARĂ Mihai Teodor, Universitatea „Regele Ferdinand I” în refugiu (1940-1945). Soluții ale ieșirii din criza universitară, în: *Caiete de Antropologie Istorică*, (2009), nr. 15, pp. 181-191, online: CEEOL [distrib.], <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=851778>[↗].

NICOARĂ Mihai Teodor, Defascizarea Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj (1944-1946): Epurările și comprimările corpului didactic, în: *Analele Universității din București. Seria Științe Politice*, 77-98, (2009), nr. 11, pp. 193-201, online: CEEOL [distrib.], <https://journals.unibuc.ro/index.php/aub-sp/ro/article/view/2304>[↗].

QUAE SUNT CAESARIS... PREZUMȚII POZITIVISTE

doi.org/10.24193/SUBBIur.70(2025).4.25-76[↗] · publicat la: 20 iulie 2026

Paul VASILESCU*

Rezumat. Curentul juridic dominant astăzi este pozitivismul, indiferent dacă privim la sistemul intern sau la cel european. Aproape orice analiză tehnică e focalizată pe litera legii, efect al unui efort normativ centralizat. Pozitivismul se impune divizat într-unul structural, care privește substanța reglementară (legea), complinit de pozitivismul analitic, înțeles ca discurs explicativ al normei date. Ambiția a fost să datăm pozitivismul în forma sa incipientă, lăsând în urmă prejudecata curentă că el s-ar fi născut în secolul al XIX-lea, în urma travaliului scientist de explicare a societății. Dacă aruncăm însă o privire asupra pildelor evanghelice juridice, putem avea surpriza să vedem că pozitivismul apare anonim odată cu legiferarea politică, fixând câțiva precursori ai dreptului modern: persoana, egalitatea în fața legii și conceptul reprezentării juridice. Odată prezent politic, pozitivismul structural se constituie într-o ontologie juridică, oarecum paradoxală și contraintuitivă, dar perfect explicabilă, având ca ultimă misiune ștergerea oricărei urme de jusnaturalism păgân.

IURIS
PRUDENTIA

* Paul VASILESCU: prof.univ.dr., Facultatea de drept a Universității Babeș-Bolyai din Cluj, Departamentul de Drept Privat; e-mail: paul.vasilescu@law.ubbcluj.ro[↗]; ORCID: 0009-0007-1203-9403[↗].

Toate drepturile de autor asupra operei rămân autorului Paul VASILESCU, care o pune la dispoziția publicului sub licența Creative Commons Atribuire-Necomercial-FărăDerivate 4.0 Internațional (CC BY-NC-ND 4.0)[↗], creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/[↗].

Cuvinte-cheie: normă, ontologie juridică, paradis, persoană fizică, persoană juridică, polis, pozitivism, regulă algoritmică, reprezentare, stat.

Quae sunt Caesaris... Positivist presumptions

Abstract. The dominant legal trend today is positivism, whether we look at national or European law. Almost all technical analysis focuses on the text of the law, the effect of a centralized normative effort. It is appropriate to divide positivism into a structural one, having as its very object the norm, supplemented by analytic positivism, including the explanatory effort of the norm under consideration. Our ambition is to date positivism in its nascent form, leaving behind the current prejudice that it was born in the nineteenth century, as a result of scientific work on society. However, if we look at the Gospel juridical parables, we may be surprised to see that positivism appears anonymously with political legislation, also considering some precursors of modern law: the person, equality before the law and the concept of legal representation. Once politically present, positivism is constituted as a legal ontology, a somewhat paradoxical and counterintuitive idea, but perfectly explainable, with the ultimate goal of erasing all traces of pagan jusnaturalism.

Keywords: algorithmic rule, legal ontology, paradise, the natural person, norm, the legal person, polis, positivism, representation.

Quae sunt Caesaris... Présomptions positivistes

Résumé. Le courant juridique dominant aujourd'hui est le positivisme, que l'on regarde le droit national ou européen. Presque toute analyse technique se concentre sur le texte de la loi, l'effet d'un effort normatif centralisé. Il convient de diviser le positivisme dans un structurel, ayant comme objet même la norme (la loi), complété par le positivisme analytique, comprenant l'effort explicatif de la norme envisagée. Notre ambition est de dater le positivisme dans sa forme naissante, en laissant derrière lui le préjugé actuel selon lequel il serait né au XIX^e siècle, à la suite des travaux scientiste sur la société.

Cependant, si l'on regarde les paraboles juridiques évangéliques, on peut être surpris de voir que le positivisme apparaît anonymement avec la législation politique, envisageant aussi certains précurseurs du droit moderne : la personne, l'égalité devant la loi et le concept de la représentation juridique. Une fois politiquement présent, le positivisme se constitue en ontologie juridique, idée quelque peu paradoxale et contre-intuitive, mais parfaitement explicable, ayant pour but ultime l'effacement de toute trace de jusrationalisme païen.

Mots-clés : norme, ontologie juridique, le paradis, la personne physique, la personne juridique, polis, le positivisme, règle algorithmique, représentation

CUPRINS

A	Înfățișarea veterotestamentară normativă	32
Ω	Birul cezarului – parabola	54
	Bibliografie	74

Dreptul pozitiv este o certitudine astăzi de care se ciocnesc cotidian toți juriștii. Aceasta indiferent de concepția ori filosofia pe care o îmbrățișează personal, indiferent de profesia lor juridică ori de poziționarea etică față de soluțiile *de lege lata* existente. E un fapt că există codul civil, codul administrativ etc. și că ele sunt legi, publicate cândva în Monitorul Oficial. Deci, teoretizarea unui drept *contra legem* devine din inacceptabilă, contraproductivă practic, garantând eșecul în fața administrației, a judecătorului, a celorlalți. Existența textului de lege permite identificarea rapidă a dreptului cu sursa sa, ceea ce nu poate fi oricând contestat. În fond, pozitivismul juridic devine victorios printr-un raționament logic banal, având ca premisă o evidență practică – legea. Raționamentul e simplu și pleacă de la întrebarea: Ce este dreptul? Un ansamblu de norme. Care se găsesc unde? În lege. Rezultă: dreptul e legea. QED. Logica

autorizează identitatea drept-lege și stat-drept¹ printr-o înșiruire de deducții. Confuzia dintre cauză (lege) și efect (drept) nu ne interesează aici, și nici măcar dacă dreptul ar fi într-adevăr doar un sinonim (reglementar) al statului.

Ipoteza uzuală este că există o *lex posita*, adică o lege pusă, dată ori făcută de cineva, autorul său putând fi generic numit legiuitor ori nomothet. Prezența legii e suficient de evidentă ca să întemeieze pozitivismul juridic. Iată deci o explicație a fenomenului juridic, logică și suficientă pe ansamblu. Pozitivismul e considerat un fenomen cultural modern, legat de actul secular al legiferării și de evoluția analizei sociologice a dreptului. Acesta ar fi pozitivismul analitic, el concentrându-se pe explicarea dreptului *de lege lata*, în timp ce pozitivismul structural se identifică chiar cu opera legislativă, cu norma legală modernă, edictată, aprobată ori elaborată de nomothet. Bănuim totuși că pozitivismul ar fi mult mai bătrân decât pare, el născându-se odată cu norma juridică propriu-zisă și invadând apoi întreaga zonă reglementară și explicativă. Ar putea Biblia să ne furnizeze un început de probă scrisă în acest sens?

De ce Biblia? Din motive tehnice și de vechime. Primele sale cinci cărți formează Tora, disecată ulterior în Talmud, adică un ansamblu de norme, reiterate în Deuteronom, și formând astfel Pentateuhul. Vechiul Testament cuprinde referințe normative și în alte cărți, dar primele îl recomandă ca o sumă de reguli, de legi, de norme. După cum referințele la acord, înțelegere, ca temei al religiei revelate sunt frecvente și ar constitui un alt motiv. Chivotul legii este depozitul tablelor legii, iar Adam, Noe, Avram, Moise, David devin succesiv părți ale acordului cu Iahve. Sediul

1 „C'est dans cette identité du système juridique avec le système étatique que réside l'essence de la positivité du droit.” v. H. Kelsen, Dieu et l'État. *Droits* 2021/1 n° 73, p. 181, online: <https://doi.org/10.3917/droit.073.0169>⁷. E vorba de o republicare în traducere a articolului scris în 1922 de Kelsen.

decalogului se regăsește tot în Carte (< βίβλος)². Prin urmare, nu ar fi lipsit de interes să putem clasa și interpreta acest noian de reguli.

În schimb, Noul Testament cuprinde infinit mai puține referințe „reglementare”, față de Pentateuh. Putem aminti aici dezbateră din jurul desuetudinii legii veterotestamentare raportată la noile învățături cristice; aspect pe care îl declinăm, fiind strict teologic, deși pare juridic³. Există apoi unele pilde ori parabole cristice interesante pentru un jurist, dintre care am selectat numai una – *Birul cezarului*. Oricum, nu va fi vorba de o abordare sau interpretare teologică ori de credință, dar nici despre speculații analitice în jurul Logosului divin. Analiza textuală a Acestuia e imposibilă. *Logosul* nu e fonem ori vocabulă, ci Ființa. „Și cuvântul s-a făcut trup” (Ioan: 1, 14). Semnificația Sa e adevărul și harul, iar nu vreo denotație. Devine deci inacceptabilă ori absurdă orice analiză textuală a Logosului, căci El nu e o simplă unitate lexicală. Discursul cristic însă ne va preocupa, așa cum este el atestat evanghelic, pentru a încerca caracterizarea unei poziții lumești asupra dreptului timpului Său.

Ce ar fi de dedus din textul Bibliei despre juridicul învățăturii dumnezeiești și al epocii lui Iisus⁴? Cât de insolită e glisarea dreptului pozitiv între acestea!? Răspundem însă ignorând teologia, în sensul de discurs despre lucrarea divină ori de credință sistematizată. Utilizarea Scripturii ridică imediat

2 Toate explicațiile și sensurile cuvintelor grecești sunt împrumutate din *Bailly, dicționar accesibil și virtual*, v. <https://bailly.app/>.

3 Abrogă Noul Testament toate legile Vechiului Testament? Exprimată așa, problema pare exclusiv de competența juriștilor. Dar dacă evaluăm natura acestor așa-zise legi, ceea ce vom face mai jos, plus criteriul interpretativ aflat în inima învățăturii cristice, conchidem că problema e teologică, de har, nu de drept.

4 Iisus sau Isus? Hristos, Christos ori Cristos? Pentru grafia și formele bisericești și mirene ale teonimului, precum și alte lămuriri lingvistice, v. E. MUNTEANU, *Lexicologie biblică românească*, ed. Humanitas, București, 2008, p. 487.

chestiunea diferențierii discursului descriptiv de cel explicativ. Interpretarea face ca cele două planuri să se întretaie, fără știința chiar a analistului, iar lexicul biblic nu ușurează neapărat lucrarea. Oricum, anacronismul – sperăm doar cel lexical – este dificil de ocolit complet. Există o inerție semantică firească; ea ne impune semnificația cu care suntem obișnuiți, atunci când auzim un cuvânt. Juristul, de pildă, tinde să identifice *porunca* cu o normă onerativă de drept sau poate doar etică, fiind vorba de Biblie. O *interdicție* exprimată în Text devine, prin forța obișnuinței, o regulă juridică prohibitivă, ori cel puțin o prescripție, un comandament moral de opreliște sau poprire. Iar când apare cuvântul *lege*, totul se luminează implicit: act normativ special, cu forța conferită de o constituție (a timpului său). Departe de a fi așa!

Propozițiile prescriptive din Carte au sensuri proprii, imposibil de epuizat aici, dar putem apăsa ideea că termenii folosiți de noi sunt doar aproximativi, lipsiți de denotație. Am evitat astfel să imprimăm automat sensul juridic actual unui cuvânt⁵ aflat într-o descriere sau explicație biblică. Legea mozaică nu devine, deci, o *lege juridică* doar pentru că e intitulată ori numită *lege*. Nominalismul⁶ încurcă aici. Am avea nevoie de un realism

5 Etimologia e *conventus*, așa cum o indică multitudinea de autori în DEx? Dacă da, *cuvântul* semnifică faptul de a conveni, de a se înțelege asupra unui lucru; etimonul latin fiind un deverbial al lui *convenio*, a se aduna, a veni împreună, a conveni. Sensurile cuvintelor latinești sunt luate din *Gaffiot, dicționar accesibil anastatic și virtual* la <https://gaffiot.org/>. Prin DEx trimitem la <https://dexonline.ro/>.

6 Analiza etimologică și varianta lingvistică originară ar reduce impactul anacronismului semantic, păstrându-se cercetarea cât mai aproape de sensul original al vocabularului. Capcane există însă și aici. De pildă, etimologia evocă ideea că sensul originar al cuvântului ar fi prins în vocabulă: denotația există *de facto* și e cea autentică. Autenticitatea interpretării etimologice poate fi foarte înșelătoare prin ignorarea contextului și a opțiunii (poate aleatorie a lexicului), prin favorizarea unui anumit înțeles (propriu mai

factual care să ne reproducă integral contextul, întâmplările de atunci, ceea ce omenesc e imposibil.

Discursul explicativ al propozițiilor normative se mai lovește frecvent de un obstacol major. Care ar fi metoda interpretativă cea mai adecvată de folosit? Acum falsificarea ar putea deveni perfectă, înlocuind originalul cu sensul găsit de interpret, dacă nu chiar legitimă, în lipsa unui sens spontan depistat. Interpretarea se poate face după rațiunea legii, după termenii folosiți și... metodele continuă, însă doar arbitrariul justifică selecția. Cea mai rațională cale interpretativă ar fi cea... volițională. Să depistăm ce a voit autorul textului normei să exprime juridic. Spiritul, iar nu litera legii⁷. Dar cine cunoaște voia Domnului?

Din capul locului mărturisim că suntem captivați să deslușim sensurile juridice ale parabolei cristice a plății birului către împărăție (Ω), ceea ce nu putem să facem decât după deslușirea anumitor sensuri (presupus juridice) ale comandamentelor veterotestamentare (A). Iată o ambiție insolentă, dar irepresibilă, justificată de tradiția ostensibil culturală și de contradicțiile inerent textuale, dar câștigurile ar putea profita chiar juristului laic (pozitiv și distrat) de astăzi.

degrabă interpretului, decât autorului), prin ocultarea polisemiei cuvântului, prin intraductibilitatea acestuia ș.a.

⁷ *Doctor angelicus* însuși admite ideea: „Așadar, mai degrabă trebuie să se țină seama de ceea ce îl animă pe legislator, decât de lege în litera ei însăși.” v. TOMA DIN AQUINO, *Summa theologica*, ed. Polirom, Iași, 2021. Vol. II, p. 690, (Ia IIae, Q. 96, a. 6).

A ÎNFĂȚIȘAREA VETEROTESTAMENTARĂ NORMATIVĂ

Pasiunea pentru norme. Propensiunea spre prohibiții și opreliști puse altuia – astfel debutează Biblia, cu o interdicție. După facerea lumii și mai ales crearea omului, Tatăl interzice lui Adam să se servească dintr-un anume pom. Fructul acestuia e interzis. Libertatea omului rămâne totală, cu o limită, de a nu se atinge de pomul care dă fructele cunoașterii binelui și ale răului. O prohibiție mai degrabă epistemologică, decât nutritivă. Interdicția ni se arată ca o normă de excepție. Cine statuează asupra excepțiilor ar deveni astfel suveran⁸? Excepțiile sunt (genetic și funcțional) limitări ale libertății (de acțiune, de cunoaștere etc.); origine a legiferării în suveică. Adam e creat, deci, liber condiționat, să respecte o singură regulă, un interdict părintesc.

Interzicerea primordială pare să nu fie decât alegoric-juridică, în lipsa consecințelor comunitare evidente ale încălcării ordinului emis în starea paradisiacă. *Ab initio* nu e autentic calificată, de Emitent, ca fiind de un anumit fel, poate de aceea opreliștea ar putea apărea ca fiind (și) juridică. Stabilirea fructului interzis nu pare însă a fi nici comandament moral, tocmai în absența cunoașterii binelui. Prohibiția e tipic părintească, fiind peremptorie și executorie. Ea se justifică pe *autoritas*, întemeiată exclusiv pe încrederea pe care ar trebui să o aibă Adam în Tatăl său. Autoritatea aparține *patris familiae*, dar constituie un credit venit în flux neîntrerupt din partea fiului. Sfidarea autorității părintești e prima sa atestare eficientă. Criza de autoritate începe cu pierderea în-crederii în puterea de comandă a tatălui, experimentându-se o nouă cale (interzisă).

⁸ Întrebarea e o pastişă a afirmației cu care C. SCHMITT deschide lucrarea sa *Théologie politique* [ed. Gallimard, Paris, 1988, p. 15]. Nu cunoaștem însă valoare de adevăr a afirmației, în ceea ce-l privește pe *suveran*, dar ea respinge modelul grec antic, unde valoarea era dată de universalitatea legiferării, nu de simplele accidente, cuprinse în excepțiile normative.

Insistăm asupra ideii de interdicție, pentru că ea pare să devină (cel puțin interpretativ și generic) însăși condiția de generare a dreptului, a juridicului normativ. Orice poprire își întâmpină contrareacția. Spirala e aproape infinită: interzic, încalc, sancționez, re-interzic. Sau poate o specie de uroborus dialectic: interdict, contravenție, sancțiune, interdicție restabilită. Prohibiția conferă un sens concret libertății, îi definește marginile și îi subliniază consecințele. Interdicția devine expresia tipică a normei, a regulii; înainte ori după instituirea sa, lucrurile aveau ori vor avea semnificații diferite. Interdicția adamică ne sugerează că precursorul dreptului ar fi putința de a interzice, urmată de pedeapsă. Libertatea se divide după numărul de reguli care o înlătură, formând astfel o sumă de libertăți. Libertățile vor fi prevăzute normativ, devenind ele însele simple reguli. Sfidarea regulii reclamă sancțiunea, ipostaziere a unei libertăți eficiente. Numai că Adam nu e singur în Carte...

Sintetizând, Vechiul Testament ar cuprinde textual trei clase ori categorii de porunci și opreliști: (1) imperativul cosmogonic, (2) interdicția adamică, deja evocată, și (3) legile mozaice propriu-zise. Împărțirea la 3 e minimă, dar suficientă pentru ce ne interesează: să răspundem la întrebarea dacă vreuna dintre aceste categorii are într-adevăr o substanță juridică propriu-zisă. Fiecare dintre acestea are sensul și rolul său în lucrarea divină, dar niciuna nu pare evident a fi de drept. Lumea inițială e a-juridică, copleșită de divin, de harul și porunca Lui. Răspunsul pare, deci, aprioric negativ pe de-a întregul.

(1) *Fiat lux* este un **imperativ cosmogonic**, unul printre altele, care a permis creația (Facerea: 1, 3). Din motive stilistice și tradiționale, putem păstra cuvântul *poruncă*⁹, pentru a desemna

9 «„Și a zis Dumnezeu: «Să fie lumină!». Și a fost lumină”. Aceasta a fost prima poruncă dată de Dumnezeu: Cuvântul intră în substanța elementară și dă naștere primei „informări” a ființei, lumina. Prin urmare, lumina este perfecțiunea ființei create, „forța luminoasă”, născută de „voințele-logoi” care

actul creației luminii, în lipsa unuia mai sugestiv. Însă este limpede că nu avem de-a face cu vreo regulă, normă sau comandament, exprimat prin imperativul „Să fie lumină!”. Nu e vorba de vreo poruncă efectivă, ci nudă, căci Iahve nu Își dă ordine. Se exprimă astfel un efort cosmogonic: se umple neantul, creând *ex nihilo* totul, lumea și lumina (*lux*). Întrebarea potrivită ar fi poate de ce e creată lumina, iar nu dacă creația ar constitui o regulă ori o poruncă. Creând lumina, se naște lumea (< *lumen*). Aceasta este o pre-condiție ca juridicul să fie așezat, creat și el cândva, existând doar în timp. De altfel dreptul este o lucrare mundană atât de puțin importantă, încât nu poate avea nicio funcție explicativă, ori vreun loc în Facere. Dreptul urmează în timp să fie și el născocit (*inventus*), dar de oameni.

(2) „Nu mânca” constituie **interdicția adamică**; unică și insolită (Facerea: 2, 17). Libertatea umană la est de Eden e circumscrisă prohibiției de a nu se servi dintr-un anumit rod. Fructul interzis pare simbolul libertății ciuntite. Odată ignorat pomul care dă acest fruct, libertatea ar redeveni absolută. Libertatea ca limită normată creează impresia că prohibiția adamică ar fi juridică. Existența societății, căreia i se adresează indirect interdictul, face plauzibilă aparența de drept. Comunitatea paradisiacă poate fi considerată o societate, fiind prezenți mai mulți oameni, mai multe ființe ținute de câteva reguli (știute sau nu). În această *societas* (< *socius*, în comun, asociat) e simultan inclus și exclus Iahve, dar regula nu i se aplică oricum. Nu neapărat pentru că El nu mănâncă, nici pentru că El ar fi *nomothetul*, ci pentru că interdicția nu-I este destinată. Prohibiția îi vizează pe toți ceilalți, suficienți pentru a descrie singuri societatea, existentă, dar neomogenă ontologic: Adam, Eva și prietenul, șarpele.

iradiază din Cuvânt și vor fecunda întunericul; în consecință, mai puțin vibrație fizică și mai mult lumină intelectuală.» v. V. LOSSKY, *Introducere în teologia ortodoxă*, ed. Sofia, București, 2006, p. 31.

Interdicția adamică nu e explicată, ci doar enunțată și însoțită de amenințarea sancțiunii, ceea ce o apropie și mai mult de o regulă juridică. Că nu se aplică în final sancțiunea inițială, nu are o mare importanță, căci ea atestă funcția disuasivă a pedepsei, în speță totuși inefficientă. Interdicția adamică nu e nici regulă morală ori de etică. Prohibiția nu se referă la comportamentul între oameni, nu e centrată pe o valoare etică ostensibilă, ci se cuprinde pe sine. E interdicția în sine, aflată dincolo de bine și de rău. Nici juridică, nici morală; deducem că ar exista – în general – și comenzi, interdicții sau prohibiții a-normale, adică fără să fie norme.

„Închide ușa!” pare o poruncă, iar „Nu închide ușa!”, o interdicție. Ambele se pot justifica concret pe o stare de fapt (e curent sau e prea cald înăuntru), semănând cu regulile de comportament, fiind adresate altuia, cu efect pentru toți (din încăpere). Niciuna nu este însă o normă (morală, juridică etc.), deși ambele par reguli sociale, într-un sens primar, căci se adresează semenilor și pot influența comunitatea. Niciuna nu este, în fond, nici măcar regulă. Comanda (închide/nu închide) nu se sprijină pe o ipoteză-referință, ci pe o stare anterioară întâmplătoare. Ușa poate sta fie deschisă, fie închisă, că de aceea e ușă. Orice regulă propriu-zisă presupune un referent ideal, concretizat în ipoteza normei, urmând ca folosirea regulii să îndrepte o stare de fapt eventual contrară. Referentul normativ e reperul abstract de la care comportamentul uman trebuie ori să nu deroge, ori să fie atins practic. El poate funcționa și ca un criteriu de distincție al regulilor; astfel, dacă referentul e juridic (e.g. proprietatea), regula devine juridică, dacă e etic (binele), norma devine morală. Practic, ambiguitatea referentului nu se exclude de la sine, după cum nici o pluralitate referențială nu e neapărat imposibilă concret.

„Nu fura!” e o regulă morală, ce poate deveni juridică. Starea sa de referință (presupusă în ipoteză) este avutul celui alt de care nu ai dreptul să te atingi. Interdicția se raportează la celălalt,

iar sensul său inițial moral (avutul) poate deveni și juridic (proprietatea altuia). Orice normă morală are deci o ipoteză referențială, care o justifică și o permite practic. În schimb, interdictul divin („nu mânca!”) e dispozitiv pur sau singular, lipsit de orice ipoteză concretă. Un interdict în absolut, autonom. Explicațiile pe care le putem găsi rațiunii interdicției adamice nu țin de ipoteză, ci de metadiscurs, acesta completând discursiv elipsa de ipoteză, întărind doar impresia unei norme. Păstrarea ingenuității lui Adam ar putea fi o explicație metadiscursivă a restricției alimentare, dar nu face parte din presupusa regulă, ci din discursul despre ea.

„Nu mânca!” reprezintă interdicția biblică în sine, dincolo de morală, natură sau de drept. Posibilă în Eden, posibilă parcă și în lumea căzută. Interdicția autonomă capătă sens prin comportamentul conform, care trebuie sau poate să corespundă unei stări de fapt. Dacă ne propunem să nu mâncăm seara, e vorba de un interdict personal, fără valoare morală sau juridică, dar întemeiat pe *faptul* că am vrea să pierdem din greutate. Dacă postim, ne supunem unei reguli morale, de sorginte religioasă, care corespunde unui referent exact (Crăciunul, să spunem), deși prohibiția este aceeași: nu mânca! Evaluarea acțiunii dintr-o altă perspectivă decât cea de fapt, face ca norma ori regula acțiunii să fie morală ori juridică. Referentul contribuie la construirea normei (morale, juridice etc.), în lipsa acestuia, rămânem doar cu interdicția ori cu porunca, cuvinte care animă o acțiune, poate neutră (nu ai poftă să mănânci nimic).

Există, apoi, inclusiv *reguli algoritmice*. Ele înfățișează pașii de urmat pentru a obține un anumit rezultat practic, distincte de *regulile comportamentale* (sociale ori comunitare), de aplicat în relațiile dintre oameni; normele juridice și morale numărându-se printre cele din urmă. Regulile algoritmice sunt fie deduse din determinismul natural (biologic, fizic, chimic etc.), fie inventate *ad hoc*, cum sunt cele din domeniul gramaticii, logicii, matematicii, patiseriei, tâmplăriei etc. Propozițiile

prescriptive devin ordine sau interdicții doar dacă fac parte din categoria regulilor comportamentale. În acest caz, raportul e de reciprocitate, în sensul că o regulă prohibitivă socială conține un interdict sau o interdicție de a avea un anumit comportament; efectele și sancțiunea sa fiind sociale (juridică, morală etc.). În schimb, abaterile de la regulile algoritmice nu au în sine un efect social sau comunitar, ci garantează prompt eșecul (anacolut gramatical, *straw man*, scădere greșită, aluat necrescut, scaun șchiop etc.). Prin urmare, nu orice expresie (textuală/verbală) a unei porunci ori a unei prohibiții devine o normă, iar imperativul cosmogonic *fiat lux* a probat-o deja, la care adăugăm și interdictul adamic – simplă regulă algoritmică.

Pe scurt, conchidem că un ordin sau o interdicție poate avea și un alt sens decât unul etic sau juridic. Important este de notat și că aceste două domenii nu sunt apte să cuprindă fără rest întreaga normativitate socială. Ceea ce poate fi evidențiat inclusiv de existența propozițiilor prescriptive (> sfaturi/porunci/opreliști/îndemnuri) nude. Adică propoziții al căror referent nu e să comanzi altuia o conduită dezirabilă (> trebuie), ci să prefigurezi un anumit efect (> a fi). Prin urmare, o propoziție prescriptivă poate avea temeuri diferite, urmărind efecte foarte variate. De pildă, „nu mânca!” poate fi un îndemn justificat multiplu: biologic-natural (alimente alterate), religios (hrană haram), estetic (vreau să slăbesc!), arbitrar-subiectiv (legume), medical (prăjituri), conformist (tocană, la modă fiind pizza), juridic (merindele altuia), etic (în fața celor flămânzi) etc. ori deloc justificat, ci doar impus arbitrar altuia (pentru că așa vreau eu!).

Revenind la textul biblic, apare limpede ideea că nu orice propoziție veterotestamentară aparent prescriptivă ar fi imediat și deontică, concretizând neapărat un comandament moral ori chiar o regulă juridică. În plus, o interdicție biblică nu devine neapărat o regulă morală doar pentru că e cuprinsă într-un text (considerat) relevant și divin, după cum o asemenea interdicție

nu e în mod necesar o regulă morală nici pentru că ansamblul învățăturii religioase se constituie din îndemnuri cu efect scontat etic.

Interdictul adamic era dincolo de bine și de rău. Ca să știi ce e bine, trebuie să imaginezi ce e răul. Interdictul nu e moral, pentru că Adam nu știa ce e răul (înainte de a fi mușcat din măr); răul era exclus din ipoteza poruncii divine transmise lui. Iar răul se va dovedi a nu fi ceva (*res*), ci cineva, iar primul om o va afla; acesta fiind prețul plătit pentru a putea face binele (în viitor). Prohibiția nu e deci morală, căci nu se bazează pe valoarea prestabilită a unei virtuți etice – binele fiind supremul moral –, ci înfățișează o inacțiune *de facto*. În schimb, întregul raționament *despre* natura interdictului adamic este de inspirație etică, fiind centrat pe originea sa divină. Numai că, sensul moral nu se identifică cu originea divină a prohibiției, cu sursa extramundănă și supremă a propoziției prescriptive, ci se regăsește în valoarea etică a binelui (căutat și făcut).

Pe scurt, originea (divină a) unei prohibiții ar trebui distinsă net de obiectul său. Nici măcar în drept, identificarea și calificarea sursei unei norme nu determină, nu justifică și nu explică obiectul normei într-un anumit fel. Sursa divină a comandamentului nu face ca și obiectul său să devină imediat și automat unul divin. Iar ce interesează aici e raportul cu dreptul, atunci când el există ca regulă ori normă. Tipicul liturgic sau ceremonial poate fi acceptat ca divin (fiind revelat), în sursă și efect¹⁰. Monarhia absolută de drept divin ar avea ca sursă un comandament divin, dar ea are un obiect secular și politic – conducerea statului.

„Nu fura!” poate fi o poruncă dumnezeiască, dar obiectul și efectele sale se referă la lumea din timp, la comunitate, la relațiile obișnuite din societate. O asemenea poruncă nu întemeiază vreun drept divin, chiar dacă ar fi exclusiv de obârșie divină, ci

10 TOMA DIN AQUINO, op.cit., p. 734, (Ia IIae, Q. 101).

e precursorul etic al unui drept pozitiv (*lex posita*). Legea e pusă sau dată (de undeva, poate chiar de Dincolo), dar se aplică concret aici cu un scop. Sensul ori rațiunea normei, care îi precizează obiectul de aplicare, nu e divin, ci uman, chiar dacă am accepta originea divină a normei. Rațiunea ultimă a normei e indubitabil umană, chiar dacă izvorul său prim ar fi dumnezeiesc. Temeiurile, scopurile și rațiunile mundane ale interdicției furtului fac ca legea ce o conține să fie totuși umană. Aspectul e omniprezent în dreptul actual, în cel modern, care distinge net între *sursa* unei norme și *obiectul* său, între geneza și finalitatea regulii.

Dreptul sau juridicul este ceva pentru lumea de aici, nu pentru Eden. După cum, originea (acceptat) divină a unei norme nu implică nici înțelegerea ei imediată ca fiind morală, nici distincția automată dintre morală și drept, care e oricum indiferentă unei lucrării celeste. Separația drept-morală rămâne tot o chestiune strict umană, nu revelată, ci relevată ideologic, politic. Separația e o operațiune tehnică, ține de o artă (*ars*) discursivă și conceptuală – știința juridică. Finalist, distincția dintre drept și etică e o problemă de creare a instituțiilor politice și de aplicare a sancțiunilor juridice; inițial, doar un artefact discursiv. Ea este o afacere intelectuală și socială foarte recentă și imens de departe de veacul biblic. Prin urmare, criteriile de deosebire a moralei de drept nu ar fi utile în cercetarea specificului normativ al interdictului adamic.

Aparte de toate acestea, observăm că ideea de *reprezentare* lipsește¹¹ și ea cu totul din Vechiul Testament, atunci când e vorba de ființele umane, nu numai când ne referim la reguli ori norme comportamentale.

11 De fapt e interzisă orice reprezentare a lui Iahve ori a altor zei, prin chipuri cioplite, reprezentarea fiind blasfemia supremă: „Să nu vă faceți idoli, nici chipuri cioplite; nici stâlpi să nu vă ridicați; nici pietre cu chipuri cioplite cu dalta să nu vă așezați în pământul vostru, ca să vă închinați la ele, că Eu sunt Domnul Dumnezeu vostru.” (Leviticul: 26, 1).

Adam nu este o persoană (fizică). Cât despre Iahve... Adam nu este o reprezentare juridică a cuiva. El nu e un chip ori o înfățișare discursivă, nu e o aplicație juridică a unei stări normative de-drept predeterminate. Chiar ficțiune, Adam nu poate fi persoană fizică. Rolul său nu e juridic, ci ontologic unic. Adam – ființa în sine, nu reprezintă ceva sau pe cineva. El e omul. Adam nu e înțeles ca persoană, ca produsul unui raționament, al unei logici de o anumită factură (de-drept), ci el *doar* este (în lume sau mit). De altfel, revenind cu picioarele pe pământ, în drept, nici astăzi nimeni nu e persoană față de sine, ci doar față de altul/alții și strict în anumite conjuncturi (cele juridice). Adam nu e persoană nu pentru că îi lipsește alteritatea, el fiind deja integrat într-o societate dată, ci pentru că aceasta se referă la el ca la Adam, nu ca la *persoana* lui Adam. Societatea adamică nu are reprezentant, societatea corturilor urmându-i identic. Nu există vreo componentă a acestei societății care să impună ca fiecare om să joace roluri multiple. Adam e indivizibil. Relaționarea în societatea adamică se face nu în funcție de statutul persoanei, de încărcătura semantică a ceea ce ar putea fi relațional omul. Adam există în sine, nu în raport cu ceva. El nu are pașaport sau carte de identitate.

Adam nu se reprezintă pe sine, nu își reclamă interese publice (politice) față de altcineva; el nu se legitimează printr-un statut juridic ori prin drepturile / obligațiile sale față de alții, pe care nici nu le poate deține. Adam nu e integrat într-o ordine juridică, politică sau etatică¹², ci rămâne natural. Încălcarea

12 „De même que l’homme, être spirituel créé à l’image de Dieu, apparaît, dans le système théologique, non véritablement comme un être physique, c’est-à-dire comme un organisme animal, mais comme une **âme** [s.n.]. De même, la **jurisprudence** [s.n.] insiste fortement sur le fait qu’il convient de considérer l’homme non comme une entité biológico-psychologique, mais comme une « personne », comme un sujet de droit, notion spécifiquement juridique. De la sorte, l’homme se voit créé à l’image de l’État : personne de droit κατ’ ἐξοχήν « par excellence ».” v. H. KELSEN, op.cit., p. 184.

poruncii și scuzele sale puerile nu îl transformă în persoană; el a sfidat un interdict față de sine, nu față de alții, el nu a săvârșit vreun delict, ci (poate) un păcat. Exilul lui Adam e condiția ca el să dobândească personalitate juridică, căci dreptul nu are niciun sens paradisiac. Persoanele sunt subiecți de drept, purtători de sensuri juridice (drepturi/obligații) și agenți ai realității politice, pe care o fac efectiv posibilă și o transformă. Adam nu e titular de puteri, interese ori drepturi proprii, care de altfel nici nu i-ar putea aparține decât în calitate de persoană. Circularitatea persoană-drept/obligație-subiect este tautologică și indispensabilă dreptului, pentru că ea exprimă personalizat relațiile juridice, raporturi definitorii pentru întemeierea politică și juridică a societății.

Adam nu a fost conceput ca persoană fizică¹³ și nici cu vreun rol juridic predeterminat. El a fost creat ca ființă unică, plasată într-o anumită ordine a lucrurilor, pe care firesc o putem numi naturală și divină. Într-o asemenea stare, juridicul era de negândit. Ordinea, echilibrele erau asigurate cu mijloace diferite de cele juridice. Ordinele divine ajungeau să mențină balanța. La o primă vedere și până la o primă contestare a lor... Soluția e însă identică și dacă Adam ar aparține exclusiv unei ordini discursive, el fiind un erou inventat. În acest caz, Adam ar fi un simplu personaj, un produs discursiv, de legendă ori mit. Situația sa este încă și mai simplă acum, juridic vorbind. Adică, Adam ar fi fost persoană (fizică) numai dacă legenda l-ar fi investit textual cu această funcție ori putere, însă Naratorul a urmărit să facă altceva, după chipul Său, iar nu o construcție juridică, o speță.

Concluzia. Interdicția adamică nu poate fi o regulă juridică, din cel puțin două rațiuni tehnice. Întâi, prohibiția biblică nu are structura specifică a unei norme ori reguli comportamentale

13 Pentru înțelegere modernă a acestui concept juridic, v. Tzung-Mou Wu, « *Personne* » en droit civil français : 1804-1914, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales & Università degli Studi Roma Tre, teză de doctorat, nepublicată, 2011, p. 8 și urm.

obișnuite (fie de drept, fie de etică). Apoi, interdictul nu se adresează unui subiect de drept, ci lui Adam, care nu e o persoană, ci doar om.

(3) Legile ori **poruncile mozaice**, adică cele 613 *mitzvot* (comandamente), formate din decalog și celelalte reguli date de Iahve, sunt cuprinse în primele cinci cărți ale Bibliei (Pentateuh), exprimând Tora. Dacă ne referim doar la decalog¹⁴, de pildă, o parte rămân porunci divine, prin sursă, obiect și efecte („să nu-ți faci chip cioplit”), dar ele nu ne interesează aici, fiind o afacere teologică și de credință. O altă parte reglementară se referă însă la relațiile comunitare: cinstirea părinților, să nu ucizi, prohibiția adulterului, să nu furi, interdicția mărturiei mincinoase. Acestea ne preocupă, dar nu distinct, ci ca sumă normativă aparte (sistem?), definitorie pentru un anumit tip de reglementare socială. Astfel putem acum discuta efectiv despre reguli, despre norme, așa cum se obișnuiește în școlile de drept. Dar, e vorba de reguli sociale, de inspirație divină, care sunt cert religioase, poate morale, dar fără să fi fost *illo tempore* juridice¹⁵. Binomul moral-juridic reapare, iar preocuparea recurentă ar fi să distingem cei doi termeni ai săi.

Regulile sociale amintite sunt morale¹⁶, nu juridice; ele nu au nici sursă, nici efecte, dar nici referent de-drept. Caracterul lor moral și social e ușor de admis și evidențiat, iar sursa lor divină e acceptată (prin ipoteză). La fel de evident scriptural e caracterul lor scris, nu în Pentateuh, ci în-scris în tablele aduse de Moise lui Iahve. Acesta pune poruncile în scris, pentru ca legile (< *lego*) să fie citite mai apoi tuturor fiilor lui Israel. Guvernanța iudeilor e eminentemente spirituală¹⁷, nu juridică, iar Templul este casa

¹⁴ Ieșirea: 20, 1-18; Deuteronom: 5, 1-22.

¹⁵ Un asemenea ansamblu de reglementări a putut fi înțeles ca formând un pre-drept, v. L. GERNET *apud* M. HUMBERT, *Droit et religion dans la Rome antique. Mélanges offert à Felix Wubbe*, Freiburg, 1993, p. 36, n. 2.

¹⁶ TOMA DIN AQUINO, *op.cit.*, p. 707, (Ia IIae, Q. 99, a. 2).

¹⁷ Th. MOMMSEN, *Istoria romană*, vol. IV, ed. Polirom, Iași, 2009, p. 274.

lui Iahve, unde se păstrează chivotul legii, al legământului, iar nu sediul parlamentului. Legea mozaică nu e drept fiindcă nu e politică. Legea nu a fost concepută, intenționată, să fie juridică, ci să rămână cum a fost dată: divină. *Jus divinum* descrie aici un set de reglementări revelate, notate și aplicabile între oameni și față de Iahve, fără ca ele să fie și juridice, ci doar etice, fiind sociale.

Regulile mozaice, aplicabile doar fiilor lui Israel, sunt neîndoios comunitare, asigurând o ordine socială, permițând atât conviețuirea, cât și deosebirea lor față de alte neamuri. Ele întemeiază o societate, prin izolare față de alții și coagulare în jurul acelorași valori; unitate de credință¹⁸. În fond regulile sociale și cele de cult nu pot fi separate eficient, ci doar analitic, pentru a evidenția distinct organizarea seculară a iudeilor, pe care aceștia nu intenționau să o conceapă separat de credință. Aceasta este și cea care legitimează organizarea lor socială. O organizare a-juridică și, în consecință, a-politică. Și invers. Societatea este una a corturilor¹⁹, a unui fost popor nomad, care odată instalat, comemorează ieșirea și legea divină primită. Templul este punctul de întâlnire dintre Iahve și poporul său ales, funcția sa politică fiind cel mult doar un derivat interpretativ, prin analogie cu *polisul* grec ori cu cetatea romană. Oricum ridicarea orașelor și a fortificațiilor de apărare de pe Sion nu generează un sens ideologic politic²⁰, ci o apărare întărită *de facto*.

18 Societățile de „tip teocratic” nu cunosc decât norme religioase și morale, nu și juridice, v. B. OPPETIT, *Droit et modernité*, ed. PUF, Paris, 1998, p. 261.

19 Leviticul: 23, 34: „Spune fiilor lui Israel: Din ziua a cincisprezecea a lunii a șaptea începe sărbătoarea corturilor; șapte zile să sărbătorești în cinstea Domnului.” Ioan: 7, 2: „Și era aproape sărbătoarea iudaică a corturilor.”

20 „Le vrai sens de ce mot <cité> s'est presque entièrement effacé chez les modernes; la plupart prennent une ville pour une Cité et un bourgeois pour un Citoyen. Ils ne savent pas que les maisons font la ville, mais que les Citoyens font la Cité.” v. J.J. ROUSSEAU, *Du contrat social ou Principes du droit politique*, ed. Flammarion, Paris, 1992, p. 40.

Normele veterotestamentare nu întemeiază o politică, oricum am explica acest cuvânt. Politica e istoric și etimologic legată nemijlocit de *polis* (πόλις)²¹, de concepția greacă asupra societății, de inventarea ei într-o formă exclusiv politică, pe care nu are sens să o proiectăm asupra altor societăți străine. Procedând altfel, nu numai că ar fi cronologic un adevărat anacronism, dar nici nu am trage niciun folos în înțelegerea sensurilor reglementărilor mozaice. Politica e atestată la Atena²², apoi preluată și dezvoltată la Roma; ea nu e creată la Ur sau Ierusalim, căroră le era proprie o altă manieră de organizare socială. Este doar o constatare, nu o ierarhizare, întărind astfel ideea că formele sociale pot fi variate, animate de diferite sisteme de gândire. Politica grecească antică era o manieră *seculară* de a uni și gândi societatea; un artefact cultural, unul printre altele. Ea va crea însă condițiile de inventare simultană a dreptului așa cum îl concepem astăzi, autonom și eficient *instituțional* atât față de religie, cât și față de morala publică.

Original, politica e păgână (greacă) și idolatră (pentru iudei). Politica prevedea *ab initio* o organizare juridică aflată în afara intervenției normative a divinității. Ea era localizată precis (*intra muros*, într-un anumit *polis*), aplicabilă fiind doar anumitor

21 D. LEFÈVRE-NOVARO, Le processus de formation des *poleis* en Crète : état de la question et perspectives de recherche, *Gaia*, 22-23 | 2020, online: <https://doi.org/10.4000/gaia.6077>. M. KÖIV, Warfare and Polis Formation in the Archaic Peloponnese. *Gaia*, 28 | 2025, online: <https://doi.org/10.4000/14bdf7>.

22 Original, ceea ce denumim politic nu vine numai de la *polis* (cetate), ci era legat definitoriu de activitatea de organizare și conducere a acesteia, distinctă de alte activități. Politeia (πολιτεία) desemna – printre altele – însăși constituția, forma de organizare a statului, adică statul în sine, iar distanțarea semantică față de această denotație originară poate fi surprinsă chiar în titlul dat de moderni unui celebru dialog platonician. *Republica* e cuvântul sub care e cunoscut dialogul *Politeia*, cuvântul latin fiind considerat mai sugestiv în multe limbi, printre care și româna, v. A. CORNEA, Notă introductivă, p. 34-35, la traducerea proprie din PLATON, *Republica*, ed. Humanitas, București, 2022, vol. III.

oameni (cetățeni, πολῖτις²³)²⁴ și urmărind crearea și coeziunea unui grup uman distinct. Scopul său final era tocmai instituirea unui bine public și mundan, rezervat grupului selectat după regulile de apartenență la respectivul spațiu²⁵ juridic. Pentru a se atinge acest scop, „relațiile dintre cetățeni sunt reglementate prin

23 Pentru conținutul juridic *difficil* al cetățeniei grecești antice, v. C.MÜLLER, La (dé)construction de la *politeia*. Citoyenneté et octroi de privilèges aux étrangers dans les démocraties hellénistiques. *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 2014/3 69^e année, p.~759, online: <https://www.jstor.org/stable/annahistciscoc.69.3.753>.

24 „Grecii dezvoltaseră ideea cetățeniei – cetățeanul ca membru al unui sistem politic, având dreptul de a participa la formarea și derularea guvernării.” v. B. LEWIS, *Istoria Orientului Mijlociu*, ed. Polirom, Iași, 2014, p. 33. Sensul spațial-etnic al cetățeniei este preluat și apoi înnoit conceptual la Roma. Iar când Cetatea eternă devine Imperiu, cetățenia romană e transformată într-un artefact juridic perfect (adică, fără legături cu lumea *de facto*), ceea ce face posibil tehnic emiterea în 212 a edictului lui Caracalla.

25 Libertatea (ἐλευθερία) politică era înțeleasă organic și dependentă de locul, de perimetrul efectiv al cetății, fiind depășită în importanță politică de egalitatea juridică (a cetățenilor). „À rebours d’une idée devenue aussi commune que difficile à justifier rigoureusement, la liberté n’a pas d’abord été perçue par les Grecs comme la propriété juridique qui distingue l’homme eleutheros de l’esclave, mais comme la relation exclusive et précaire à un sol partagé duquel il faut toujours repousser la menace. La définition coutumière de la liberté antique par le lien d’appartenance à la communauté – mise en exergue de manière réductrice par Benjamin Constant – gagne à être comprise à la lumière de ces précisions étymologiques : la participation à la communauté politique n’importe que parce qu’elle est prescrite par la terre natale, en tant que condition de sa conservation. La communauté politique, avant d’être définie par des critères de citoyenneté, est renvoyée au lieu de l’enracinement identitaire, à une communauté territoriale originelle idéalement autochtone. C’est pourquoi la perte de liberté a d’emblée été associée à la désappropriation tragique du territoire conquis par l’ennemi et au déracinement aliénant qui en est l’effet. L’aliénation est fondamentalement exil, errance, rupture du lien vital à la terre grecque : l’exilé, à la merci des barbares, est toujours en dernière instance exilé de lui-même.” v. P. AVEZ, *Chaos, cosmos et eleutheria : la liberté sous la menace de l’errance. L’envers de la liberté*, Éditions de la Sorbonne, Paris, 2017, pg. 31, online: <https://doi.org/10.4000/books.psorbonne.14160>.

unul dintre conceptele cheie ale concepției politice grecești, cel de *isonomia* (ἰσωνομία), care desemnează egalitatea cetățenilor în fața legii.”²⁶ Egalitatea în fața unei abstracțiuni (norma) se va dovedi o idee suficient de energică pentru a înlocui raporturile de putere socială întemeiate pe forță, pe fapt. Egalitatea în drepturi, adică față de regulă, constituie simultan un mecanism politic și o dovadă a imposibilității disjuncției dintre politic și juridic, o caracteristică prezentă inclusiv astăzi în societățile de tip occidental.

În forma sa inițial atestată, ateniană – să spunem, politica nu recurge juridic la nicio întemeiere sau legitimare divină, ci morală. Virtutea fiind rațiunea, resortul, dar și cauza finală a politicii. Iar virtutea etică a dreptății²⁷ devine drept politic, adică social, atunci când îi privește pe toți cei prezenți în *polis*²⁸. Dreptul și etica sunt fețele aceleași monede, distincte și inseparabile²⁹.

26 P. PELLEGRIN, *L’homme est un animal politique*. J. BRUNSCHWIG, G. Geoffrey LLOYD, P. PELLEGRIN (coord.), *Le savoir grec. Dictionnaire critique*, ed. Flammarion, Paris, 2021, p. 172.

27 Suim într-un ev în care dreptul nu e separat eficient de etică, iar principiile și valorile morale constituie un temei major al dreptului. De aceea, „dreptatea este o virtute perfectă, nu în sens absolut, ci în raport cu altceva. Și de aceea ea este privită în general ca o suverană a virtuților, mai strălucitoare decât luceafărul [...]. De aici și proverbul: *Dreptatea concentrează în ea întreaga virtute*.” v. ARISTOTEL, *Etica nicomahică*, ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, traducere de Stella PETECEL, p. 106, (V, 1129b, 30).

28 Așa se și explică de ce „la dissolution de la cité par sa défaite face à l’ennemi et l’exil qui exclut l’individu de la cité et des droits qu’elle lui assurait sont les deux cas de figure politiques les plus craints par les Grecs.” v. P. AVEZ, op.cit., pg. 66.

29 „Legea e unul dintre mijloacele prin care anumite tipuri de acțiuni pot fi impuse ori interzise, deci prin care pot fi formate sau consolidate anumite virtuți etice.” v. V. MUREȘAN, *Comentariu la Etica nicomahică*, ed. Humanitas, București, 2007, p. 189. Evident, sublinierea este făcută și validă în perimetrul moralei aristotelice și a spiritului timpului său.

Omul este reconstruit ca ființă politică, sensul existenței sale fiind printre ceilalți și contribuind la binele comun. În afara a *polisului* ori a statului nu există nici cetățenie, nici politică, din ea fiind excluși oamenii-instrumente (sclavii, σῶμα) și metecii. Ontologic se distingea între muritori și nemuritori; politic, între cetățeni și apatrizi. Cei din urmă erau *naturaliter* identici (ființe umane, o evidență biologică, adică naturală), dar ei nu contau la fel politic, pentru că jucau roluri juridice diferite. Confecționarea unor măști speciale permitea interpretarea unor roluri distincte în piesa juridică numită politica. Astfel se imaginează și se construiește o stare aparte a organizării umane – societatea (πόλις), care devine prin concepție juridică³⁰, dar și diferită de orice comunitate naturală, spontană și gregară (φύσις). Numai starea politică permite gândirea juridică, condiționarea fiind reciproc adevărată și necesară.

Politica nu execută indicații sau ordine venite din exteriorul său, ci se auto-creează, dându-și singură reguli, idealuri și pedepse; ea e un *artifex* complet profan³¹. Organizarea socială se

30 „Le système des lois d’une cité forme sa constitution (*politeia*) dont Aristote disait qu’elle définissait à tel point

l’identité de la cité, qu’une cité ne peut pas être tenue responsable de ses décisions passées si sa constitution a changé entre-temps, problème hautement récurrent dans la vie politique jusqu’à aujourd’hui, quand, par exemple, on se demande si la République française est comptable des effets de la législation du régime de Vichy. Un accord général semble s’être fait, chez les Grecs de l’époque classique en tout cas, selon lequel, quand le règne de la loi est suspendu, la cité n’en est plus une parce qu’elle n’a plus de constitution : elle a, en quelque sorte, glissé hors du champ politique et elle est devenue un « régime arbitraire » (*dynasteia*) terme qui indique une domination sans contrôle.” v. P. PELLEGRIN, op.cit., p. 178.

31 „Politicul a apărut în cetățile Greciei antice ca o formă aparte de disjunctie între religios și profan. Cetatea antică nu a încetat să organizeze cultul și să solicite protecția zeilor, dar nu a fost niciodată și în niciun fel o teocrație.” v. Z. PETRE, *Sacru și profanul în societatea contemporană. Studii și materiale de istorie modernă*, Institutul de istorie Nicolae Iorga, vol. XXIII, București, 2010, p. 117.

îndepărtează treptat de simpla coagulare spontană ori naturală a comunității, care devine reprezentată, proiectată ideologic și comprimată la cetate, la ceea ce se întâmplă public în *urbs*. *Polis*, cetate, societate ori stat devin politic identice, dar distincte de individ, dreptul fiind cel care le face pe toate explicabile și funcționale.

Noul joc (politic) are nevoie de noi actori, de reprezentare și de reprezentăție (juridică).

Originea *reprezentării* sociale se regăsește în dublarea naturii umane cu una politică. Persoana³² este nu atât masca, cât rolul individului pe scena politică. Omul contribuie la viața juridică a cetății, pentru a se legitima social, prin interpretarea unui rol civic. Istoria Romei și a Atenei o dovedesc. Aici nu ne interesează coincidența naturală între om și masca sa, ci condiția de posibilitate juridică concretizată în persoana care înfățișează individul. Fiecare se reprezintă înainte de toate pe sine, pentru ca mai apoi să reprezinte ceva public. Liantul grec între reprezentat și reprezentant e moral și procedural juridic, iar nu divin, căci virtuțile sunt calități etice pe care fiecare actor politic trebuie să le dovedească sieși și celorlalți, înainte de a fi ales într-o magistratură publică.

Să ne reamintim că Adam nu era persoană (fizică), ci *doar* ființă umană. El se află în starea divină a creației colectivității, a societății. Adam e subiect al neascultării poruncii, el există, nu joacă vreun rol și nu reprezintă pe nimeni, nici măcar pe sine; Cartea îl consideră om, nu o persoană. El nu e tratat în relație, în legătură cu sau în context. Adam e ca fiecare dintre noi, atunci când suntem *doar* cu noi. Adam e un chip oglyndit, nereprezentând pe Cineva. Societatea corturilor reunea, să ne amintim³³, pe toți fiii lui Adam.

32 *Persona* sau πρόσωπον, figură artificială, care ascunde omul (natura) și înfățișează personajul (rolul); rol și personaj în teatru, materializat și sugerat de masca artistică (*ars*).

33 Deuteronomul: 32, 8.

Construcția cetății are nevoie de cărămizi noi, de născocirea de tehnici și procedee inedite. Inventarea juridică a omului necesită o voce, un discurs, care să cheme pe scenă felurite personaje – persoanele fizice, urmate de persoanele juridice și de stat, ultimul fiind reprezentarea deplină a societății politic organizate. E vorba de o reprezentație juridică în curs, în care ființa umană, rămânând în continuare supusă naturii și eticii, cade însă pe locul doi, în fosa teatrală, căci pe scenă urcă persoana sa, o creație integrală de-drept.

Reprezentarea juridică a ființei umane e o reproducere a sa în efigie, o înfățișare din unghiul juridic de vedere al lucrurilor nou create politic. La momentul despărțirii de natură, al marcării unei diferențe între politic și social, necesară construcției juridice a unei realități paralele cu cea comunitar spontană, distribuirea de roluri sociale devine o funcție, o necesitate și un scop politic, realizate cu mijloace juridice. Dreptul e inițial la mijloc, plasat între politic și natural. El era un *medium*, un aparat cu proprietăți inedite – de a converti etic mesajele politice, ori invers. Distincția dintre diferitele puteri și posibilități juridice, distribuirea de roluri de șefie, ierarhizarea comunității și legitimarea politică, au presupus nu numai depășirea criteriilor de diferențiere biologică ori naturală a indivizilor (intelență, forță, vârstă etc.), ci și justificarea acestora după noi standarde (artificiale). Aceste vor fi unele juridice, repere culturale, adică complet construite și justificate argumentativ, potrivit unei logici a reprezentării. Cu timpul, criteriile, exigențele și raționamentele juridice le vor disloca cu totul pe cele naturale în lucrarea politică. *Jus optimus maximus*, dreptul auto-reprezentându-se astăzi plenar în orice societate de tip occidental.

De la justificarea prin forța și anduranța fizice, la evidențierea virtuților morale (*vir*), se ajunge la preeminența procedurilor justificative de șefie. De la exhibarea unor calități individuale, care ele singure legitimau inițial pretenția de conducător al comunității, aptitudini oarecum ostensibile și relativ simplu

de probat, se coboară apoi în interiorul ființei, căpetenia trebuind să dovedească și anumite însușiri intime (eroism, precauție, temperanță, spirit just). Fără ca aceste aspecte să fie neapărat abolite, ele sunt mai apoi depășite prin alegerea celui care îndeplinește ori corespunde unor proceduri reglementate; se ajunge la vot, de la virtute. Procedurile (juridice) sunt întotdeauna formalisme arbitrare, dar odată acceptate, devin cale, temei și legitimare pentru selecția politică a persoanelor (conducătoare). Democrația directă ateniană ar putea fi aici rememorată. Modelul eroului nu e abandonat, frumusețea și forța sa nu devin inutile, dar ambele ajung insuficiente pentru a justifica juridic rolul de conducere politic al pretendentului la șefie, căci conducerea societății este și rămâne rațiunea acțiunii politice.

Logica reprezentării explică cum un singur individ poate înfățișa mai mulți și poate vorbi ori acționa *in nomine alieno*. Aspectul interesează în special spațiul public³⁴, adică politic, asimilat azi juridic cu dreptul public. Probabil că din acest spațiu, logica reprezentării a invadat tot arealul juridic, dar nu geneza logicii ne preocupă, ci ideea multiplicării individuale. Simultan și fără vreo intervenție divină, individul dobândește capacitatea

34 „«Public » est un terme ambigu, comme le mot religion. En latin, cet adjectif signifie la même chose que le génitif de peuple, *populus*. Ce qui est « public », *publicus*, est ce qui appartient au peuple, ce qui relève du peuple. Et le *Populus*, le Peuple, c'est ce que nous devrions appeler l'État. L'État romain est le *Populus*, ou mieux : le *S(enatus) P(opulus)Q(ue) R(omanus)*, le « Sénat et le Peuple romain », ou encore la *res publica populi Romani*, « la chose publique du Peuple romain ». Il faut donc éviter d'opposer public et privé, comme on l'a fait depuis le XIX^e siècle, comme ce qui se passe « en public » et ce qui se passe dans l'intimité familiale. De même que des actes publics peuvent se dérouler dans des maisons privées, des actions privées peuvent se dérouler dans les espaces publics. Ce qui compte pour les distinguer c'est l'implication de l'État, ou du Peuple, pour parler latin.” v. J. SCHEID, *Politique et religion dans la Rome antique. Quelle place pour la liberté de culte dans une religion d'État ?*, p. 3, online; <https://laviedesidees.fr/Politique-et-religion-dans-la-Rome/>.

de a fi ubicuu și multiplu (juridic). Aceste însușiri nu există biologic, în lume ori la alte ființe, ci doar politic la *homo juridicus*, care tinde să devină altul decât el însuși. Ubicuitatea e dimensiunea spațială a multiplicării individului, prin investirea cu puteri speciale a altora de a vorbi și acționa pentru el. Astăzi e o tehnică banală – contractual, făcută de pildă prin mandat, iar public și politic – înfățișată de democrația reprezentativă. Mai mult, puterea unică (suverană și centrală) e asigurată eficient prin diverși reprezentanți administrativi și constituționali (în teritoriu, prin prefecti, iar central, prin miniștri). Multiplul juridic al individului se asigură prin personalizarea sa juridică – *persona ex machina*. Însumate, persoanele de o anumită calitate juridică (cetățeni) vor permite reprezentarea lor comună, prin structurile juridice nou imaginate (stat). Multiplicările de reprezentare sunt limitate doar de tehnica juridică, când aceasta interzice cumulul de roluri ori rezervă unele din acestea doar anumitor persoane.

Cele două aspecte permise de logica reprezentării – ubicuitatea și eterogenitatea rolurilor individului ridicat la putere juridică –, indispensabile realității politice, nu ar fi fost posibile fără reconstruirea, regândirea de-drept a individului (și mai apoi a colectivității organizate), și în-ființarea persoanei (fizice). Capacitatea civilă, drepturile individuale (subiective), acțiunile judiciare, mecanismele etatice *in globo*, ne stau astăzi mărturie.

Persoana fizică e un concept strict juridic, lipsit de sens în afara realității de drept. În natură, nu există persoane fizice, ci indivizi, oameni, bărbați, femei, copii. Conceptul juridic³⁵ de persoană fizică este definit de regulile de-drept care îl definesc și fac posibil, norme modificate și dezvoltate de-a lungul secolelor.

35 P. VASILESCU, Conceptul juridic – o incursiune în jargonul de-drept. *SUBB Iurisprudentia*, nr. 4/2024, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.69\(2024\).4.13-90](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.69(2024).4.13-90)[^].

Conceptul înlocuiește individul concret și uman, el trebuind să fie identificat cu o persoană. Ea este noțiunea care permite introducerea individului în discursul juridic, astăzi fiind subiect de drepturi și obligații. Fără personalitatea juridică nu se poate concepe și dezvolta sistemul juridic înțeles ca reguli și raporturi de drept, adică ca sistem normativ și relațional aparte (distinct de altele naturale, etice, comunitare ș.a.). Dreptul devine un vector de separație, de ruptură uneori chiar ontologică (sclavajul), în orice epocă în care el a fost prezent, făcută cu ajutorul conceptelor sale specifice. El e o manieră de a regândi lucrurile (naturale ori nu), de a le institui diferit (cultural).

Realitatea juridică e plină de cuvinte care gravitează în jurul diferitelor sensuri. Sensul de reprezentare al omului prin persoana fizică (sau a comunității prin stat) nu există decât de-drept și abia după inventarea categoriei juridice omonime. Anterior sau altundeva – în spațiul etic individual, de pildă – „persoana fizică” este o expresie lipsită de sens.

Concluzia. Legile mozaice nu sunt politice, deci, nici juridice. Nu orice organizare socială e și politică, iar societatea corturilor o poate proba. Nicio structură normativă de tip juridic nu poate fi depistată în învățătura veterotestamentară, a cărei scop era nu întemeierea unei politici publice, așa cum o înțelegem azi și cum am moștenit-o, preluând și modificând cristic modelul greco-roman. Acesta ne învață că *persoana* și *reprezentarea* sunt conceptele specifice, proprii doar unui sistem politic, sistem ce generează o realitate omonimă aparte – juridicul, obiectivat succint prin monedă (*res*).

Ruptura. Spre deosebire de Pentateuh, Noul Testament conține cel puțin o caracterizare de-drept a individului uman. Scriptura evocă personalitatea juridică a individului, prin referirea la cetățenie; un concept eminamente politico-juridic. Acesta nu are nicio însemnătate canonică sau de cult, cu atât mai mult cu cât învățătura cristică se adresează tuturor neamurilor, fără discriminare etnică sau de apartenență politică. Dublarea

individului de personalitatea sa juridică aparține distincției dintre natural și politic, dintre divin și social, dar de care nu se interesează mai deloc lucrarea evanghelică. Ea este prezentă totuși pe fundal și concretizează evident reperele în timp ale desfășurării evenimentelor. De altfel, nu poate fi exclus ca timpul istoric al lucrării mundane – decor al întâmplărilor evanghelice – să fie sugerat tocmai de reperele sale juridice, printre care se numără și cetățenia romană.

Știm că Saul din Tars e un subiect de drept și prin aceasta o persoană (fizică). Apostolul neamurilor își revendică cetățenia romană și statutul *de jure* special decurgând din ea. Fapte: 22, 25: „Și când l-au întins ca să-l biciuiască, Pavel a zis către sutașul care era de față: Oare vă este îngăduit să biciuiți un cetățean roman și nejudecat?” Raționamentul e pur juridic. Persoana maltratată de un agent public contestă juridic tratamentul aplicat, nu prin opunerea sa *de facto*. Ea formulează o apărare *de jure*, când invocă propriul său statut juridic, lipsa oricărui temei de drept pentru aplicarea pedepsei, dar și beneficiul prezumției de nevinovăție, neînălăturată juridic în speță. Pavel opune unei stări de fapt una de drept. E o logică pur juridică, prin care se încearcă să se împiedice *discursiv* agresiunea iminentă sau să o proclame ilegală, dacă ea se consumase deja. Dreptul – prezent prin argumentele juridice înfățișate – face parte nu din lumea forței brute (de violență silnică), ci din altă realitate. Există, deci, o a doua lume tot aici, dar creată discursiv, din verb, ce obligă la rațiune și raționament. E chiar realitatea dreptății ori a împărțirii justiției, care își caută măsura adecvată pentru îndreptarea faptelor. Iată lumea cezarului.

Ω BIRUL CEZARULUI – PARABOLA

Schimbarea perspectivei Scripturii. Un jurist contemporan ar putea altminteri pricepe Vechiul Testament ca un ansamblu de reguli, o doctrină normativă cu funcții comunitare și religioase variate. Lui, Iahve i se prezintă ca un nomothet suprem, iar preocuparea Sa pentru norme întemeiază comunitatea mozaică. Înțelegerea i se va schimba însă dramatic, dacă recitește și Noul Testament. Acesta nu e preocupat de reguli, de interdicții, de construcții sociale. În fond, Evanghelia nu e despre norme sau instituții sociale, nu organizează o comunitate umană ca să o distingă *aici* de altele, ci ar vrea să le cuprindă pe toate, fiind catolică, adică universală, împărtășind tuturor buna sa vestire (εὐαγγέλιον). Iisus nu ni se prezintă ca legiuitor. El nu vrea să Își extindă competența normativă în lumea aceasta³⁶, după cum nu urmărește nici să abroge legea veterotestamentară³⁷.

36 La interogatoriul lui Pilat: „Iisus a răspuns: Împărăția Mea nu este din lumea aceasta. Dacă împărăția Mea ar fi din lumea aceasta, slujitorii Mei s-ar fi luptat ca să nu fiu predat iudeilor. Dar acum împărăția Mea nu este de aici.” (Ioan: 18, 36).

37 „Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau proorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc.” (Matei: 5, 17).

Pavel ne oferă parcă o altă cheie pentru relația dintre legea veche și cea noua: „Nimănui cu nimic nu fiți datori, decât cu iubirea unuia față de altul; că cel care iubește pe aproapele a împlinit Legea. Pentru că (poruncile): Să nu săvârșești adulter; să nu ucizi; să nu furi; să nu mărturisești strâmb; să nu poftesti... și orice altă poruncă ar mai fi se cuprind în acest cuvânt: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. Iubirea nu face rău aproapelui; iubirea este deci împlinirea Legii.” (Romani: 13, 8-10). Logica *juridică* veche era: nu există interdicție, nu există lege, iar logica paulinică e: nu există iubire, e nevoie de lege! Veterotestamentar, prohibiția e proprie normei, un element intern și specific, atât de manifest, încât pare că normele permissive nu au sens deontic. Noutestamentar, legea e un substitut și un complement. Ea însoțește dezordinea cauzată de lipsa înțelegerii (a iubirii), impusă extern (social) de un gol intern (răul).

Mai mult, Iisus nu e interesat nici de funcția de judecător³⁸ aici, jos. Regulile creștine sunt de credință și interioare (morale), exprimate frecvent prin pilde ori parabole³⁹, prin semne sau minuni.

Din economia textelor noutestamentare rezultă că singura lor preocupare apropiată aparent de juridic ar fi dilema: cum se poate împăca învățătura cristică cu regulile deja vechi? Cele din urmă impuneau o serie de interdicții (inclusiv alimentare) ori practici religioase (de la cele de cult la circumcizie), care asigurau specificul religiei mozaice și distincția fiilor lui Israel față de alte neamuri; apostolii și ucenicii nefiind însă prea dornici să le impună și altora⁴⁰. Ca să fim exacti, raportul dintre noua și vechea lege a devenit abia ulterior materie de dezbatere, o preocupare pentru teologia creștină și dreptul canonic, iar nu o caracteristică de căpătâi a scripturii Noului Testament sau a învățăturii lui Iisus. De principiu și în plus, Evangheliile sunt a-juridice. Excepții?

Există totuși pilde și parabole care exprimă un angajament normativ interpretativ⁴¹, raportat la legea mozaică, dar într-un singur caz evanghelic avem de-a face cu o speță propriu-zis

38 „Voi judecați după trup; Eu nu judec pe nimeni.” (Ioan: 8, 15).

39 „Cu parabolele lui Iisus suntem, de asemenea, în teritoriul *narațiunii* care se substituie *argumentației*. Adevărul lor nu se lasă expus sistematic, nu se constituie într-o doctrină de catedră, într-un „îndreptar” didactic. Ele spun întotdeauna *mai mult* decât spun și, de multe ori, *altceva* decât par să spună. Aceasta e însăși esența *poveștii*, în contrast cu *enunțul* strict intelectual.” v. A. PLEȘU, *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, ed. Humanitas, București, 2012, p. 13. Sublinierile aparțin autorului citat.

40 Creștinii sunt „mântuiți prin harul Domnului” (Fapte: 15, 11), semnele exterioare de credință și segregare față de alte credințe nefiind esențiale. Iisus nu hotărăște însemne exterioare de credință, ci constituirea unei comunități spirituale, învățăturile Lui fiind despre iubire, nu nemijlocit despre conduita socială. El nu ne dă în pază o lege, ci Adevărul.

41 Matei: 5, 21-26 și 27-32 și 33-37. Matei: 17, 27. Marcu: 10, 1-12. Luca: 7, 36-50. Ioan: 8, 1-11 ș.a.

juridică, care să fie și politică, adică să invoce dreptul secular aplicabil – *ius romanum*. Cazul acesta e cuprins în parabola *Birul cezarului*.

Parabola. Pentru a-L pune la încercare, fariseii întind o capcană juridică lui Iisus, întrebându-L dacă iudeii ar fi ținuti să plătească împărăției romane impozitul hotărât de aceasta. Este de fapt doar una dintre încercările păzitorilor Templului de a-L pierde pe Iisus, livrându-L brațului secular roman, pentru ca acesta să-L osândească pentru răzvrătire, dacă El va răspunde „Nu!”. Ceea ce ar fi trebuit să și facă, din două motive. Unul religios, căci doar plata birului către Templu era legitimă, fiind conformă cu credința mozaică și tradiția iudaică; al doilea motiv era politic și moral, Iudeea fiind tributară romanilor, care erau o forță de ocupație străină, iar a plăti tribut nu însemna decât trădarea conaționalilor Săi iudei.

Pare o pricină banală și oarecum privată, dar se încearcă rezolvarea ei juridică printr-un proces public, cu scopul nedeclarat de a-L elimina fizic pe Iisus, prin aplicarea pedepsei capitale. Fabricarea unui proces politic, am califica succint azi situația de fapt, căci fariseii vor să se debaraseze de Cel care le tulbură apele și Le pune sub semnul întrebării atât autoritatea socială și religioasă, cât și credința însăși.

Net, la întrebarea dacă trebuie plătit birul către autoritatea romană civilă, Iisus răspunde afirmativ. Însă El nu spune simplu „Da!”, ci preferă o perifrază, indicând fariseilor să dea cezarului ce-i aparține, cu adăugirea că și lui Dumnezeu trebuie să I se dedice parte Sa. Evident, *cezarul* este aici chiar imperiul, desemnat prin sinecdocă. O diviziune, o separare lumească necesară între profan și sacru, între secular și divin, între politic și credință, a fost identificată în răspunsul cristic, dihotomie necunoscută fariseilor, străină legilor lui Moise. Iată esența acceptată a pildei birului cezarului, mai degrabă decât să o reducem la un simplu îndemn fiscal practic (de a ne plăti impozitele la scadență). Altfel spus, pe lumea aceasta trebuie să

dăm ascultare tuturor legilor defapte și păzite de autoritatea laică (*jus humanum*), oricare ar fi aceasta: stat, guvern, legiuitor etc.

Partajul lumii între cezar și Dumnezeu este de esență parabolei birului, dar aici nu ne putem preocupa decât de prima parte a îndemnului Fiului, căci a doua impune o abordare teologică și/sau de credință, pe care o declinăm⁴². Prin urmare, ne preocupă acum doar sensul sintagmei biblice „Dați deci Cezarului cele ce sunt ale Cezarului”, pe care o vom reproduce *brevitatis causa* prin „dă cezarului”. Comprimarea expresiei nu credem că falsifică cu nimic îndemnul original, el rămânând de aplicare mundană și personală, în sensul că fiecare dintre noi trebuie să respectăm legile juridice ale timpului nostru.

Textul parabolei se regăsește în toate cele trei Evanghelii sinoptice, cu câteva variațiuni, dar neînsemnate. Astfel, răspunsul lui Iisus îl regăsim la Matei: 22, 21 („Răspuns-au ei: Ale Cezarului. Atunci a zis lor: Dați deci Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu.”), la Marcu: 12, 17 („Iar Iisus a zis: Dați Cezarului cele ale Cezarului, iar lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu. Și se mirau de El.”), precum și în Evanghelia după Luca: 20, 25 („Și El a zis către ei: Așadar, dați cele ce sunt ale Cezarului, Cezarului și cele ce sunt ale lui Dumnezeu, lui Dumnezeu.”). Îndemnul este substanțial identic și dacă consultăm textul Scripturii în alte limbi moderne, de pildă în franceză („Rendez à César ce qui est à César, et à Dieu ce qui

42 „De abia Mesia este cel care desăvârșește orice devenire istorică, în sensul că El însuși mai întâi mântuiește, desăvârșește și creează relația dintre această devenire și mesianic. De aceea nicio realitate istorică nu se poate raporta pe sine și de la sine la mesianic. De aceea împărăția lui Dumnezeu nu este *telos*-ul *dynamis*-ului istoric; ea nu poate fi stabilită ca țel. Din perspectivă istorică, ea nu este țel, ci sfârșit. De aceea, ordinea profanului nu se poate clădi pe ideea împărăției lui Dumnezeu, de aceea teocrația nu are un sens politic, ci numai unul religios.” v. W. BENJAMIN, *Iluminări*, ed. Idea Design & Print, Cluj, 2002, p. 203. Textul ar fi un bun pretext pentru a reflecta asupra legăturilor dintre cele două părți ale parabolei, dar și asupra distincției dintre construcțiile apolitice veterotestamentare și lumea juridică a cezarului.

est à Dieu.”). În latină se evocă același lucru („*Quae sunt Caesaris, Caesari...*”), iar originalul grec exprimă în plus *plata*, ideea de a se achita o datorie⁴³. Prin urmare, nu analiza literală comparată ori gramaticală a sintagmelor cuprinse în parabolă ne va captiva, ci depistarea sensului său juridic – dacă există unul, căci textul apare îndubitabil și într-o formă cvasi-identică în orice sursă Scripturală.

Contextul istoric în care a fost exprimat îndemnul „dă cezarului” este la fel de important ca și textul propriu-zis. Împrejurările politice și regulile juridice aplicabile atunci sunt cele care ne vor permite să plasăm în timp indicația cristică și să-i circumstanțiem cât mai exact semnificația de atunci, de acum. Spațio-temporal, scena se petrece sigur în Iudeea și foarte probabil la Ierusalim, pe lângă Templu, printre zarafi poate, prin anul 33, cert înainte de Pesach. Contextul cuprinde esențial însă alte două elemente, primul e dat de legea mozaică, cel de-al doilea privește dreptul aplicabil în locul și la momentul desfășurării întregii scene biblice.

Legea fiilor lui Israel e monoteistă, absolută, indivizibilă și sacră, iar păzitorii ei ferveți sunt fariseii, arhieriei care vor să respecte strict tradiția și învățătura veterotestamentară. Aceasta condamnă politeismul roman, ca formă supremă de sacrilegiu, mai ales când e vorba de reprezentări idolatre ale cezarului și ale zeilor metropolei. Nu trebuie omis că întreaga organizare socială a poporului lui Israel se făcea după regulile Vechiului Testament, iar romanii erau priviți ca o forță de ocupație străină, ostilă și corupătoare. Astfel se și explică dilema în care fariseii vor să-L împingă pe Iisus. Întrebându-L dacă trebuie plătit tribut Romei, ei vor să-L oblige să aleagă între rânduiala lor și cea impusă de *Imperium Romanum*, condus pe atunci de Tiberiu (14-37).

43 „Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.” Expresia începe cu conjugarea verbului ἀπο-δίδωμι, care înseamnă a plăti datoria sa; a da la/în schimb; a restitui.

Cezarul din parabola evanghelică este deci Tiberiu; împărat care își asumă, creează și impune ordinea politică și juridică romană, inclusiv pe teritoriul Iudeii, devenită client (*cliens*) al Romei încă din timpul Republicii lui Pompei (63 î.H.). Dar, odată ajunși sub romani, iudeii – ca și toți ceilalți supuși ai Imperiului – erau obligați să plătească censul⁴⁴, perceput individual (*per capita*) de la fiecare. Pentru o evidență cât mai exactă a *solvensilor*, statul roman organiza periodic un recensământ, iar numele acestuia (*censum*) a fost folosit inclusiv pentru a desemna impozitul calculat pe baza bunurilor declarate magistraților romani. Iar în perioada ce ne preocupă, se pare că e vorba de recensământul organizat de Quirinus, în anul 6, imediat după alungarea de la putere a lui Archelaos, eveniment amintit inclusiv de Evanghelie⁴⁵. Deci, *birul* din parabolă era sigur censul roman; un impozit datorat personal și scadent anual, plătit în bani, iar nu în natură. *Censum* era o componentă a lui *tributum civile* – un ansamblu de contribuții fiscale directe (*fiscus*), cum le-am numi azi. În fine, folosirea cuvântului *bir* corespunde denotației sale originare de impozit, taxă datorată domniei ori statului, iar nu de obligație patrimonială legând un stat vasal de un altul suzeran.

Câteva detalii istorice⁴⁶ ne vor lămuri mai bine de ce fariseii voiau *juridic* să-L alunge pe Iisus din Iudeea, doar pentru a rezolva problema lor *religioasă*.

44 Pentru sistemul fiscal roman republican și până la începutul imperiului, v. C. NICOLET, *Rome et la conquête du monde méditerranéen*, ed. PUF, Paris, 2001, p. 237-260.

45 „În zilele acelea a ieșit poruncă de la Cezarul August să se înscrie toată lumea. Această înscriere s-a făcut întâi pe când Quirinius ocârmuia Siria. Și se duceau toți să se înscrie, fiecare în cetatea sa.” (Luca: 2, 1-3).

46 J. EISENBERG, *O istorie a evreilor*, ed. Humanitas, București, 2006, p. 67. Th. MOMMSEN, op.cit., p. 274-310. C.I. DUȘA *Imperiul Roman și creștinismul în secolul I*, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2023, p. 86-96.

Iisus se naște în timpul lui Irod cel Mare (Caius Iulius Herodes; 37-4 î.H), după Matei (2, 16). Irod stăpânește peste un stat-client (vasal) al Romei, compus din mai multe provincii, printre care și Iudeea, unde e situat Ierusalimul și Bethlehemul. Irod moare în anul 4 î.H., iar regatul său clientelar e împărțit între fii săi, dintre care doar doi ne interesează. Astfel, Antipas al II-lea (Herodes Antipater; 4 î.H.-39) primește inițial provinciile Galileea și Perea. Mai apoi, el devine responsabil inclusiv peste Ierusalim, aflat concomitent și sub administrare romană directă, exercitată de Pilat din Pont (procuratorul roman Pontius Pilatus; 26-36), însă abia după depunerea fratelui său Archelaos (în anul 6). Irodiada este cea de-a doua soție a sa, care îi cere capul lui Ioan Botezătorul, tocmai pentru că acesta îi reproșase căsătoria lor incestuoasă (Marcu: 6, 19 și 24). Antipas e demis de Caligula în anul 39, ca pedeapsă pentru înfrângerea suferită în fața lui Aretas, primul său socru. Nu e inutil să amintim că Antipas bate *monedă*⁴⁷ proprie, cu reprezentări geometrice și motive florale⁴⁸.

Al doilea fiu regal e Archelaos (Herodes Archelaos; 4 î.H.-6), care domnește mult mai puțin decât fratele său Antipas. Inițial, Archelaos primește Iudeea, Samaria și Idumea – obârșia Irozilor. Răscoala zeloților duce însă la depunerea sa de către Augustus în anul 6, după ce răzvrățiții *sicari* sunt înfrânți de generalul roman Varus. Iosif și Maria evită Iudeea, se pare, tocmai din cauza sa, la întoarcerea din Egipt, și se instalează la Nazaret, în Galileea, aflată deja sub jurisdicția și controlul lui Antipas. 6 e anul în care Iudeea devine provincie romană secundară, depinzând de guvernatorul quirrit din Syria, și are pe solul său încartiruite o ală și 5 cohorte, formate din samariteni și idumei.

47 U. RAPAPORT, Note sur la chronologie des monnaies hérodiennes. *Revue numismatique*, 6^e série - Tome 10, année 1968, p. 64-75, online: <https://doi.org/10.3406/numi.1968.960>[↗].

48 Pentru imaginea monedei, v. https://www.poinsignon-numismatique.fr/monnaies_r5/monnaies-grecques_c9/judee_p1392/judee-herode-antipas-4-ac-39-ad-grand-bronze-an-34-29-30-ad-tiberias_article_88261.html#^.

Rezultă că la momentul când se derulează faptele parabolei birului datorat cezarului, Ierusalimul se afla sub trei jurisdicții distincte și concurente. Prima era eminamente spiritual-religioasă, exercitată de farisei, saduchei și ceilalți mari preoți din Templul lui Iahve, organizați în sinedriu. A doua jurisdicție era locală și civilă, aparținând lui Antipas și fiind exercitată în întreaga Iudee, inclusiv asupra Ierusalimului. Aici în plus își avea sediul și un reprezentant al cezarului, procuratorul roman Pilat. Cea de-a treia jurisdicție, supremă politic și juridic, era imperială, Iudeea fiind parte a provinciei romane principale Syria. Trebuie reamintit că doar ultimele două autorități bat monedă⁴⁹. Moneda locală a lui Antipas poate fi văzută economic ca o subdiviziune a celei romane (dinarul) și respecta interdicția decalogului de a nu conține reprezentări antropomorfe, ca să nu fie considerată idolatrică și blasfematorie. Concluzia este că pentru plata birului oricine putea alege oricare dintre aceste două monede⁵⁰, dar Iisus alege dinarul – simbol al Romei.

Esențial este că Iisus alege *intenționat* dinarul roman, pentru parabola birului, datorat la plată cezarului. Alături de argumentul istoric, există și unul evanghelic, care întărește concluzia că moneda cu chipul împăratului Tiberiu nu a fost întâmplător aleasă. Argumentul evanghelic este format din cel puțin două elemente substanțiale, alături de unul

49 Originea cuvântului e... divină, căci romanii aveau instalat atelierul de fabricare a monedei pe Capitoliu, lângă templul zeiței JUNON, supranumită MONETA – păzitoarea de cutremure, de unde *moneta*, în sensul de bani. Anterior termenul folosit era *pecunia*, care însemna efectiv șeptelul, ansamblul de animale domestice de care dispune o persoană, iar sensul figurat (*pecunia numerata* – bani peșin) – valoarea șeptelului – a desemnat mai apoi banii, concretizați inițial în lingouri de bronz cu o vacă sau alt animal domestic ștanțat. *Pecuniar* își are originea lexicală tot aici.

50 În fond, se putea alege orice altă valută cu valoare curentă, pentru că în epocă circulau simultan mult mai multe monede decât cele două amintite. Între diferitele unități monetare se stabilea o paritate comercială sau oficială, dacă discutăm despre plata impozitului imperial, care le asigura fungibilitatea.

textual⁵¹. Primul ține de sistemul monetar pe care îl putem evidenția în Noul Testament, al doilea se concretizează în pilda dării Templului. Astfel, dacă inventariem sistemul monetar evanghelic, observăm că exista o multitudine de devize: drahma grecească⁵², talanții⁵³, mina⁵⁴, dinarul⁵⁵, dar și arginți⁵⁶ (denumire generică și îndeobște peiorativă pentru orice bani). Efectul este că, pentru plata birului, se putea alege și o altă monedă decât dinarul roman. Mai mult, nu trebuie uitat că de fiecare dată când evangheliștii amintesc una dintre aceste monede, ei o fac evocând în fond banul doar ca simbol al averii, al bogăției lumești trecătoare, în discuție nefiind niciodată ceva specific unei anumite monede.

Parabola sau pilda dării Templului (a birului datorat Templului) spuneam că este cel de-al doilea argument noutestamentar substanțial. Evanghelia după Matei (17, 27) ne îndeamnă să luăm aminte: „Ci ca să nu-i smintim pe ei, mergând la mare, aruncă <Simone / Petre> undița și peștele care va ieși întâi, ia-l, și, deschizându-i gura, vei găsi un statir (un ban de argint). Ia-l și dă-l lor pentru Mine și pentru tine.” Staterul ori statirul (στατήρ) era un ban grecesc, valorând probabil 4 drahme atunci, dar el nu are aici decât semnificația generică de ban (de

51 Cuvântul *dinar* apare *ad litteram* în Scriptură. „Arătați-Mi banul de dajdie. Iar ei I-au adus un dinar. Iisus le-a zis: Al cui e chipul acesta și inscripția de pe el? Răspuns-au ei: Ale Cezarului.” (Matei: 22, 19-21). „El însă, cunoscând fățărnicia lor, le-a zis: Pentru ce Mă ispitiți? Aduceți-Mi un dinar ca să-l văd. „Și I-au adus. Și i-a întrebat Iisus: Al cui e chipul acesta în inscripția de pe el? Iar ei I-au zis: Ale Cezarului.” (Marcu: 12, 15-16). „Arătați-Mi un dinar. Al cui chip și scriere are pe el? Iar ei au zis: Ale Cezarului.” (Luca: 20, 24).

52 Parabola drahmei pierdute, Luca: 15, 8-9.

53 Parabola talanților, Matei: 25, 15.

54 Parabola minelor, Luca: 19, 13. Inițial, talantul și mina erau etaloane de greutate grecești, căci banii valorau efectiv cât greutatea lor (în aur, în argint), potrivit sistemului monetar al timpului.

55 e.g. Matei: 18, 28.

56 e.g. Matei: 26, 15.

argint), iar diferitele traduceri ale Bibliei o certifică, precum și sensul propriu al parabolei. De altfel, parabola e eliptică, căci nu ne spune dacă Petru a găsit un stater sau alt ban ori nimic, iar Iisus nu îl indică decât ca mijloc de plată a unei contribuții personale datorată Templului. Generic, sensul parabolei⁵⁷ ar fi legat de păstrare, de respect al legii vechi, iar nu de sfidare a acesteia, idee evanghelică recurentă⁵⁸.

Concluzia ar fi că alegerea dinarului nu e deloc întâmplătoare, ci expresă. Moneda este o creație umană, trimițând precis la o anumită societate, organizată și condusă de o anumită putere normativă laică și juridică. Alegerea dinarului semnifică uvertura politică a parabolei⁵⁹ birului datorat cezarului, cu indicarea certă a Romei, existentă într-un anumit moment, împreună cu instituțiile sale politice și juridice.

Sensul juridic al parabolei. Lumea cezarului este una politică; o realitate juridică, opera sa de căpătâi, dar fără ca alte contribuții normative să fie imediat sau necesar excluse. Este o realitate construită din cuvinte ordonate într-un anume fel ca să ofere noimă acțiunii politice. Lumea politică e o construcție normativă specială, înfățișată de legea pozitivă (*lex posita*) și materializată în stat (*respublica*). Un pozitivism normativ⁶⁰

57 Pentru tălmăcirea acestei parabole, v. Th. MURCIA, *Le statère trouvé dans la bouche d'un poisson* (Matthieu 17, 24-27). *Revue Biblique*, T. 117-3, 2010. Concluzia este însă aici alta: „Le sens du message initial semblait déjà parfaitement clair : c'est aux étrangers de payer cet impôt, non aux fils de roi, les Israélites. Il n'est question, dans cette péricope, que d'une «pêche aux donateurs».” *idem*, p. 387.

58 „Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau proorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc.” (Matei: 5, 17).

59 În sensul că întreaga Evanghelie poate fi văzută ca o „declarație de război Romei”, v. J. TAUBES, *Teologia politică a lui Pavel*, ed. Tact, Cluj, 2011, p. 23.

60 Înțelesul cuvântului *lege* (*nomos*) se schimbă neîncetat în Scriptură, iar uneori nu poate fi precizat exact, de pildă în Epistola către romani a lui Pavel, și conchid că „nu sunt autorizat să descâlcesc ce vrea să spună Pavel când spune *lege*. Se referă la Tora, se referă la legea lumii, se referă la legea naturală?” v.

imperial, profesionist și sistematic produs⁶¹, întemeind ordinea politică și socială peste care domnește cezarul și pe care suntem ținuți să o observăm, să o respectăm. Pozitivismul structural crăiesc prinde corp (*iuris civili*) și devine împlinirea politică primordială, căci ea întemeiază și explică acțiunea personajelor juridice, cezarul inclus. În lipsa legii pozitive, construcția socială dobândește un sens apolitic sau nu mai există deloc. Toate acestea nu înseamnă că lumea cezarului exclude asiduu orice alt sprijin, că orice normă aplicabilă ar fi întotdeauna în prealabil fabricată de la centru, ori că societatea, precum dreptul, nu evidențiază și alte temeuri omenești (nevoi, dorințe, toane, credințe). Pozitivismul structural justifică exclusiv pozitivismul analitic, înțeles ca discurs explicativ a ceea ce este dat juridic de normativismul aflat în structura dreptului – legea. Opera unor Nerva, Sabinus sau Proculus o probează. Pozitivismul analitic (*responsa*) nu e decât un metadiscurs explicativ al pozitivismului structural, pe care jurisconsulții încearcă frecvent să-l justifice inclusiv ideologic, recte politic. Aceasta nu înseamnă că dreptul roman e doar un pur obiect ideologic – o sumă de propoziții cu funcție politică –, fără vreun corespondent ori complement în starea de fapt socială, ori lipsit de orice concurent reglementar. Cutuma o dovedește (*mos maiorum*).

„Dă cezarului” e un îndemn practic, oportun și eficient. Pragmatism politic. E consecința constatării că există ceva de-drept în fapt, în ordinea lucrurilor sociale. El nu e totuși vreo indicație metodologică ori analitică, după cum nu e nici constatarea întemeierii exhaustive a dreptului pe legea

idem, p. 37. În schimb, fără dubiu, în parabola birului cezarului sensul legii e limpede: dreptul roman.

- 61 „Spre deosebire de alte drepturi din vechime, dreptul roman nu a fost numai singurul elaborat *științific*, ci și singurul produs, în mare parte, de o clasă de experți dedicată *profesional*, secole de-a rândul, acestei activități.” v. A. SCHIAVONE, Juristul. A. GIARDINA (coord.), *Omul roman*, ed. Polirom, Iași, 2001, p. 85.

împărăției. Orice extrapolare falsifică parabola; e un eres. Aceasta, indiferent dacă ne referim la ce conține sau face dreptul, ori la legitimitatea, sensurile, sau originile sale. În jargonul și epoca de azi, înțelegerea îndemnului ar fi de strictă interpretare, cu concluzia importantă că există un anume drept de respectat, în măsura în care e imperial și oficial. Sursa dreptului îl legitimează, îl face executoriu, dar și pozitiv, căci este prins formal într-o regulă, iar ansamblul reglementar se răsfrânge imediat asupra instituțiilor politice.

„Dă cezarului” e o constatare că dreptul există centralizat, dar și pentru a fi aplicat individual. Ea exprimă o ontologie juridică – martoră a faptului că dreptul se află în societate – chiar dacă e concisă, redusă la evidențierea prezenței dreptului pozitiv în lume. Dreptul pozitiv era la modă și în timpul lui Tiberiu, nu numai azi. Iar ontologia juridică pare că ni se impune cu puterea unui adevăr manifest; orice efort de explicare implicând o pierdere de timp, căci faptele țin loc de argumente. Și atunci, și acum ni se impune, cu forța unei evidențe *de facto*, să exclamăm că „dreptul este aici”, că trebuie să dai ascultare cezarului. „Dreptul este aici (în timp, în societate)” este o propoziție care își împrumută forța de persuasiune și de veracitate din experiența comună. Ea se sprijină pe un empirism elementar și univoc, obligându-ne să cedăm în fața evidenței și să conchidem rapid că există orice are o prezență (în special sensibilă). Deci, dreptul există (în și prin legea cezarului, în speță), la fel ca și banii (care îl materializează în parabola evanghelică), într-o lume aieva, istoric precisă.

Am putea contrazice cele anterioare fără să distrugem credibilitatea analizei? Da, dar nu neapărat acum.

Adăugăm, în schimb, că ontologia juridică s-ar impune cu o forță sporită (și firească a evidenței) dacă în ecuație⁶² ar fi

62 *Aequatio*, egalizare. O egalitate exclusivă, în sensul că dreptul ar fi doar natural, ar fi interesant de imaginat, de cercetat. Soluțiile mixte (drept

(mai ales) dreptul natural, deci, nu cel al cezarului! Căci orice drept natural e dat, deci, [pre-] există subiectului, altfel nu ar fi deloc. Locul comun al ontologiei juridice este jusnaturalismul. Acest curent evidențiază un drept natural care ființează deja; dreptul nu se creează social, ci doar se descoperă și se aplică. Ontologia dreptului pozitiv pare insolită, dacă nu chiar exclusă, tocmai de caracterul artificial, construit al dreptului cezarului, *lex posita*. Deopotrivă pozitivismul structural (legea civilă) și dreptul natural (apolitic) implică, deci, aceeași concluzie substanțială, dedusă de gândirea ontologică a dreptului (pus sau dat). Dreptul – indiferent de sursa sa – are, deci, o esență, materializată în el însuși. Dreptul își aparține prin substanța sa; el e imanent. Ontologia desemnând în toate cazurile atât o modalitate de gândire juridică, cât și obiectul reflexiei (*res*). În acest aranjament discursiv, cuvintele și limbajul juridic nu sunt decât simple mijloace ori forme de expresie ale esenței, a ceea ce este (*ens < τὸ ὄντα*) dreptul⁶³. Prin urmare, pare că orice tentativă de contestare intelectuală a unui asemenea fapt rațional evident, încarnat de ontologia juridică, ar friza ridicolul analitic. Și totuși...

Într-un alt univers analitic decât cel ontologic, s-ar putea ca dreptul să nu existe de-a dreptul, ci exclusiv povestea sa politică și tehnică (*de jure*). Un univers discursiv unde dreptul nu ar avea ființă ori imanență, ci exclusiv o înfățișare verbală (textuală sau nu). Adică o lungă înșiruire de expresii de limbaj propriu-zis, legate și explicate; o sintaxă formând o ordine (permisiuni și interdicții) comportamentală inițial strict discursivă. Dreptul ni se prezintă astfel analitic ca o tehnică narativă aparte de

natural+pozitiv) ar fi profita imediat pozitivismului (structural și analitic). Pentru că legea cezarului se vede legitimată prin cuprinderea sa într-o lume juridică *naturaliter* deja creată, ce ar putea fi eventual uneori doar un pic ajustată legal.

63 Dreptul înțeles ca lucru (*res*) ar alimenta și el ontologia juridică, v. P. AMSELEK, *Ontologie du droit et logique deontique*, p. 2, v. <https://www.paul-amselek.com/textes/ontologie.pdf>.

compunere și derivare a regulilor politice; o sintaxă încărcată de o semantică aparte, care incită la acțiune publică.

„Dă cezarului” este – revenind – un imperativ care reclamă existența unui obiect (*res*), oricum am privi lucrurile (*traditio* sau *obœdiens*). Transmiterea banului ori ascultarea poruncii. Mijlocitorul între cele două este moneda (*res*). Ea este o materializare conjuncturală a regulii, cu două fațete, ca și dreptul pe care îl sugerează și reifică totodată. Nu e o disociere (interpretativă) între simbol și lucru, moneda fiind ambele simultan. Semn și semnificație, o contracție a referentului real (banul) ce impune o identitate între semnificant (dinar) și semnificat (legea). Toate trei există fără a fi mai mult decât unul (*res*)⁶⁴. Confuziunea⁶⁵ întreită condensează discursul inseparabil despre sensul normei și semnul său. Toate acestea se întâmplă și pentru că limbajul e real, slovele de pe monedă neînlocuind banul, iar reprezentarea monedei (legea) se face prin prezentarea dinarului, în speță, în parabolă, în realitate. Parabola e, deci, *reală*, iar sensul său, cuprins în lucru. Iar toate acestea se întâmplă aievea, în istorie. Nu este invenție mai reală decât moneda. Iar dreptul devine real și există, indiferent cine ne insuflă concret îndemnul „dă cezarului”. Toate acestea nu sunt decât ontologie (juridică).

Fetele banului. O monedă, două lucruri.

64 Totemul maori ni se prezintă ca o figurină (*res*), un simbol al cărei sens e disociat interpretativ de obiectul fizic; lucrul în sine nu valorează nimic religios, ci doar circumstanțiat exact, pentru a deveni astfel un simbol sacru (totemul), permițând hierofania specifică. Semnificantul (figurina) are deci o referință distinctă de obiect (*res*), iar semnificatul său (totemul) există numai în măsura în care suntem convinși de referentul său sacru (*credința* în ființa mitică reprezentată de figurină).

65 Comprimarea celor trei aspecte este mult mai bine concretizată de moneda fiduciară și de cea crypto, ultima se dispensează formal chiar de semnificant (presupus strict virtual), ca să înfățișeze exclusiv valoarea economică (semnificatul-referent).

Efigia (< *effigies*) desemnează o imagine, o reprezentare, o copie în altă realitate a unui lucru concret sau a unei persoane anume. Execuția în efigie era practică atunci când era imposibilă execuția *in re* sau *in personam*, pentru că lucrul sau persoana lipseau de la judecată, de la executare. Se spânzura o păpușă în locul condamnatului fugar, în vremurile apuse. Alteori chiar și azi se maimuțăresc oameni politici prin aceea că protestatarii își fac chip de hârtie din fotografiile lor. Sunt luați, batjocoriți în efigie, imaginea lor umplând lipsa dată de absența lor fizică.

Efigia legitimează imediat, când înfățișează titularul puterii ori sursa acesteia. Efigia permite discursiv o înlănțuire juridică de consecințe sau măcar sugerarea lor ca eventualități practice. Juridic, ritualul și simbolistica specifice sunt legate de reprezentări ale conceptelor și puterilor. Și dreptul se pretează la hermeneutică, dar aici interesează nu imaginile, ci sensurile proprii; nu semnele, ci lucrurile juridice (*res*). Nu forța de sugestie ori valoarea de simbol a efigiei, ci referentul său politic: ce ori pe cine reprezintă. Cezarul, adică. Cu toate acestea, nu ar fi chiar inutil să reamintim că fără efortul de *reprezentare*, care pune în practică inclusiv ideea de reprezentare⁶⁶ juridică, dreptul nu există; însă relația *effigies-res* e prea complexă pentru a o putea epuiza aici. Efigia desăvârșită rămâne totuși cuvântul.

Chipul împăratului pe monedă este reprezentarea juridică supremă, iar moneda înfățișează chiar legea, norma⁶⁷ (< νόμος).

66 O piesă montată pe scena „vidă populată”, v. P. LEGENDRE, *Nomenclator. Sur la question dogmatique en Occident*, II, ed. Fayard, Paris, 2006, p. 55.

67 Etimologic, *norma* se trage din νόμος, un derivat al lui νόμος (a împărți, a atribui în special o pășune, apoi a ocupa ceea ce s-a împărțit, a deține, a guverna, a conduce, a administra), având și perechea νομός (parte, provincie, district, pășune), înțeles ca rezultat al acțiunii de a împărți. Prin metonimie, νομός [transliterat: *nomos*] capătă și sensul curent actual de normă, de lege, cutumă ori uzaj, pentru că semnifică inițial ceea ce se folosea obișnuit și legitim, ca rezultat al acțiunii de împărțire, de partaj.

Regula de separare, de împărțire ori de echivalare generică a celor două încărcături din talgerele balanței. Legea ca putere manifestă de a face echivalarea și mărimea acesteia. Moneda e valoare în sine, efigia care prețuiește cât greutatea sa în aur. Dinarul e argint. E încrederea azi de aur, moneda fiind fiduciară. E lucrul care permite schimbul, transportul juridic simbolic al posibilității materiale de la unul la altul de valori diferite, după prețuire. E un mijloc curent și antic de a cumula averi, de a le reprezenta și echivala patrimonial. E un mijloc de a comanda social.

Fața medaliei înfățișează chipul emitentului, sursa și garantul care să inspire încredere (*auctoritas*) în ban și lege; aversul. Efigia numismatică (< νόμισμα) evocă forța de a ordona imperativ a celui reprezentat (*impero*), iar prin metonimie simbolizează măreția împărăției (*potestas*). Juridic nu se poate imagina mai mult simultan: imagine și lucru; valoare și normă; semn și referent. Norma juridică e moneda care e egalul⁶⁸, semnul de corespondență și echivalarea celor puse de-o parte și de cealaltă a semnului. Balanța dreptății nu lipsește.

„De aceea, toate lucrurile ce pot constitui obiectul unui schimb trebuie să fie, într-un fel sau altul, comensurabile între ele. În acest scop a fost instituită și moneda, care a devenit un fel de termen mediu; ea măsoară orice, implicit excesul și lipsa, de pildă câte perechi de pantofi echivalează cu valoarea unei case sau a unei anumite cantități de alimente. Trebuie deci ca între un arhitect și un cizmar să existe același raport ca între un număr determinat de pantofi și o casă sau o anumită cantitate de alimente, fără asta neputînd exista nici schimb, nici comunitate

68 „Dar egalul este intermediarul între plus și minus după proporția aritmetică. De aceea și este numit *dikaion* (drept), pentru că împărțirea se face în două părți egale (*dikha*), ca și cînd ai spune *dikhaion* (împărțit în două), iar pentru *dikastes* (judecător) ai spune *dikhastes* (cel ce împarte în două).” v. ARISTOTEL, op.cit., p. 113, (V, 1132a, 30). Textele preluate respectă întocmai grafia lucrării citate. Și moneda e împărțită-unit în două: avers-revers.

de interese. Și acest raport nu va fi posibil dacă între aceste bunuri nu se va stabili o anume egalitate. Este deci necesar să existe, pentru toate, o unitate de măsură comună, după cum spuneam mai înainte. Iar acest etalon este în realitate nevoia, care asigură legătura între toate, căci dacă oamenii nu ar avea nevoie de nimic, sau nu ar avea nevoi asemănătoare, n-ar mai exista nici schimb, sau schimbul nu ar mai fi același. Dar, prin convenție, moneda a devenit un fel de substitut al nevoii și de aceea poartă numele de *nomisma*, pentru că își datorează existența nu naturii, ci convenției (*nomos*), și depinde de noi s-o schimbăm sau s-o retragem din circulație.”⁶⁹

„Trebuie deci să existe o unitate de măsură stabilită prin convenție, de unde și numele de monedă (*nomisma*), ca fiind aceea ce face ca toate lucrurile să fie comensurabile, pentru că toate se măsoară prin monedă.”⁷⁰

„Dă cezarului” dinarul, care e semnul legii (*nomos*). A puterii de organizare politică, de construcție socială și de echivalare a comportamentelor. El întruchipează forța politică organizatoare și garantul ordinii sociale. Cuvintele⁷¹ înconjoară efigia și întăresc forța imaginii, a autorității și poruncii imperiale. Sunt marcate numele și funcția căpeteniei crăiești (*caput*). Sursa legii și numele acesteia sunt pe avers. Arătând fața monedei, Iisus indică legea și statusul politic. Este lumea în timp, care se face istorie. Reversul e dincolo. El e dedicat divinității și funcției sacerdotale a cezarului, prin aceeași tehnică de numire și înfățișare⁷² (de astă dată a unei zeități). Iisus indică aversul, nu

⁶⁹ *Idem*, p. 116, (V, 1133a, 30).

⁷⁰ *Idem*, p. 117, (V, 1133b, 25).

⁷¹ Aversul cuprinde figura împăratului Tiberiu, înconjurată de cuvintele: TI CAESAR DIVI AVG F AVGSTVS, *in extenso*: *Tiberius Caesar divi Augusti filius Augustus*, adică „Tiberiu Cezar August fiul divinului August”. Pentru imaginea dinarului tiberian, v. <https://fr.numista.com/247275>⁷.

⁷² Reversul reprezintă o persoană șezând și inscripția PONTIF MAXIM, *pontifex maximus*, adică marele pontif (/preot), una dintre funcțiile împăratului roman.

reversul, care nu există pentru El, ci doar pentru noi. Indicația Lui e juridică și politică, nu religioasă, complet de ignorat pentru birnici. Însă...

Moneda e una, dar cu două fețe simbolice, trimițând în două universuri distincte reale, unite și separate cu totul. Despărțirea lor se poate doar prin distrugerea legii, prin topirea monedei. Legea aversului ține de credința în semnul reversului. De aceea, îndemnul de a respecta numai legea cezarului – bătută pe avers – marchează surparea panteonului roman. Abrogarea politeismului și izgonirea tuturor idolilor se ordonă cristic în numele cezarului, al celui care stăpânește doar lumea de aici. Schisma aversului mundan de reversul olimpic se face cu un preț, și acela trebuie plătit cezarului. Respectând legea civilă și plătind birul, ucenicii distrug în efigie panteonul quirital. De ce ar fi așa?

Legea romană (*ius, lex*) era inseparabilă⁷³ de divinitățile Cetății eterne. Zeii romani erau omniprezenți și suprasolicitați cotidian; nicio acțiune (publică sau privată) nu putea fi întreprinsă fără cercetarea auspiciilor de către auguri. Zeii erau întrebați, iar ei răspundeau, întemeindu-se astfel contractual credința romană (*do ut des*)⁷⁴ în acțiunea divină. Ei stăteau pe reversul medaliei politice, a legii civile. Zeii nu puteau fi nicicum evacuați din Cetatea quiriților, din viața lor politică,

73 „Comme toutes les communautés terrestres, l'État, la République du Peuple romain, possède des partenaires divins : Jupiter, Junon, Minerve, Mars et ainsi de suite. L'histoire de l'arrivée à Rome de ces dieux peut être différente : les dieux peuvent être là depuis toujours ou bien avoir été admis à une date récente. Tous ont cependant la même mission : participer à la vie politique, c'est-à-dire institutionnelle, des citoyens romains et les aider dans les aléas de la vie terrestre. Les interlocuteurs dans la collectivité des citoyens sont avant tout les magistrats romains : les consuls, les préteurs, les édiles, plus tard aussi l'empereur, bref ceux qui possèdent le pouvoir exécutif. La plupart des services religieux sont célébrés par les magistrats annuels, et les décisions religieuses, y compris celles qui relèvent de la théologie, sont prises par les mêmes magistrats conseillés par le Sénat.” v. J. SCHEID, op.cit., p. 4.

74 M. HUMBERT, op.cit., p. 43.

din autoritate comandantului suprem, prelatul lor maxim. Dreptul și credința (*fides*) erau împreună-separat-cuprinse⁷⁵ în „religia politică” (Scheid) a romanilor⁷⁶, necesară obținerii *pacis deorum*⁷⁷. O monedă. Cezar e *imperator* identic politic cu *pontifex maximus*, nimic nu îi separă, sunt de-o ființă, reprezentându-se reciproc; o instituție, o lege. Ontologia se desăvârșește la apoteoză, înălțându-se odată cu viitorul *caesar divinus*. Cerul și pământul.

A-l onora pe *imperator*, ignorându-l pe *pontifex maximus*⁷⁸, însemna ruperea religiei; stricarea legii și asfixia zeilor. Invitația de a plăti birul coincide cu îndemnul de uitare a zeilor. Deci, ce mijloc mai sigur de a te debarasa de ei decât invitația de a plăti tributul legal? A respecta legea, *lex posita*.

75 Societatea romană din timpul lui Iisus era invadată de zei, dreptul la fel. Dar aceasta nu însemna că dreptul roman era unul religios sau își trăgea eficiența prin recursul la formule magice ori prin invocarea zeilor, după cum nici Imperiul roman nu era o teocrație. De altfel, ritualurile religioase au inspirat inițial formalismele juridice, iar diferențierea pe care o facem azi între sacru și profan era atunci fără sens. Romanii trăiau într-un continuum politico-religios, v. *ibidem*.

76 Funcția politică a religiei era proprie grecilor, de unde s-au inspirat (probabil) și romanii. „Toute cité a un ou des dieux tutélaires. La religion civique organisée autour de ces dieux est ouvertement un signe d'appartenance civique, bien loin de tout engagement mystique ou même spirituel : la religion de la cité requiert de célébrer, non de croire.” v. P. PELLEGRIN, op.cit., p. 179.

77 „Le respect de la *religio* garantit la *pax deorum* qui désigne les bonnes relations entre les dieux et les hommes.” v. A. PATURET, *Le religieux et le droit dans l'ancienne Rome : artefact prescriptif, taxinomies juridiques et tempéraments au rigor iuris*. P. VOISIN, M. DE BÉCHILLON (dir.), *Loi des dieux, loi des hommes*, Paris, 2017, Kubaba, série Antiquité, Université Panthéon Sorbonne Paris 1, p. 84. online: <https://hal.science/hal-04952631v1>.

78 Interdicția republicană de a nu se cumula funcțiile sacerdotale a fost încălcată inițial de Iulius Cezar, pentru a deveni mai apoi o caracteristică imperială, v. M. JACZYŃSKA, *Une religion de la loyauté au début de l'Empire romain. Dialogues d'histoire ancienne*, vol. 15, n° 2, 1989, p. 160. online: <https://doi.org/10.3406/dha.1989.1850>.

Legea există ontologic, dar trebuie reprezentată; e necesar ca norma să ne fie prezentată. Ea (*lex*) e pusă în scris și citită (< *lego*), pentru a fi ascultată; iată un mijloc de reprezentare a normei, valabil și azi. Dar există formă mai potrivită de a re-prezenta legea decât moneda cu chipul cezarului? Dinarul e banul (*res*). E moneda tiberiană cu o valoare patrimonială în sine, cântărită în argint. Este mijlocul obținerii păcii (*pax romana*), echivalentul liniștii domnești și semnul apartenenței politice. Dinarul e prețul comun, plătit individual (*ad capita*), în schimbul păcii, inclusiv a celei de cult. El e însemnul împărăției de aici și al mijlocului curent de rezolvare (< *solvo*) a problemelor lumești prin plată (< *solvens*).

Moneda devine întruchiparea intervenției desăvârșite a omului în lume, a creației umane, străină complet de natură, de ideea de natură. Banul e perfect artificial, el nu imită ceva din natură și nici nu se inspiră din aceasta. Neavând un corespondent natural, moneda poate îndeplini orice funcție. În parabolă, ea devine simbolul legii confecționate imperial și trimise în lume: *lex posita*. Ea indică începutul procesului de echivalare juridică a naturii sociale cu acordul, cu contractul. Transgresiunea semantică de la monedă la lege exemplifică efortul de construcție politică a comunității, a cetății noastre, nu a Lui.

Concluzia. *Dă cezarului* devine expresia câtorva realități, obișnuite lumii contemporane, prezente de-a lungul istoriei erezilor romanilor. Astfel, ea înfățișează o ruptură de viziune (inclusiv interpretativă) asupra dreptului, stridentă dacă juxtapunem poruncile veterotestamentare și sistemul normativ cezarian. Apoi, ea exprimă ontologia unui drept pozitiv (imperial și roman). Poate un semn insolit sub a cărui vrajă se află încă și acum dreptul din societățile generic denumite de tip occidental, precum și întregul sistem juridic al Uniunii Europene. Poate un paradox, pentru cei obișnuiți să identifice dreptul natural, și numai el, cu ontologia juridică, presupunând-o incompatibilă cu *lex posita*. În fine, îndemnul cristic dă glas unui deziderat,

materializat în efectul dreptului existent. Adică, un ordin care restabilește dreptatea politică (civilă), ca echilibru și proporție, ca raport crud între lucrurile schimbate cândva: pace și tribut.

BIBLIOGRAFIE

- AMSELEK P., *Ontologie du droit et logique deontique*, online: <https://www.paul-amselek.com/textes/ontologie.pdf>.
- ARISTOTEL, *Etica nicomahică*, ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, traducere de Stella Petecel.
- AVEZ P., *Chaos, cosmos et eleutheria : la liberté sous la menace de l'errance. L'envers de la liberté*, Éditions de la Sorbonne, Paris, 2017, online: <https://doi.org/10.4000/books.psorbonne.14202>.
- BENJAMIN W., *Iluminări*, ed. Idea Design & Print, Cluj, 2002.
- CORNEA A., Notă introductivă la traducerea proprie din Platon, *Republica*, ed. Humanitas, București, 2022, vol. III.
- DUȘE C.I., *Imperiul Roman și creștinismul în secolul I*, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2023.
- EISENBERG J., *O istorie a evreilor*, ed. Humanitas, București, 2006.
- HUMBERT M., *Droit et religion dans la Rome antique. Mélanges offert à Felix Wubbe*, Freiburg, 1993.
- JACZYNOWSKA M., *Une religion de la loyauté au début de l'Empire romain. Dialogues d'histoire ancienne*, vol. 15, n° 2, 1989, p. 160. online: <https://doi.org/10.3406/dha.1989.1850>[↑].
- KELSEN H., *Dieu et l'État*, *Droits* 2021/1 n° 73, online: <https://doi.org/10.3917/droit.073.0169>[↑].
- KÕIV M., *Warfare and Polis Formation in the Archaic Peloponnese*. *Gaia*, 28 | 2025, online: <https://doi.org/10.4000/14bdf>[↑].

- LEFÈVRE-NOVARO D., Le processus de formation des poleis en Crète : état de la question et perspectives de recherche. *Gaia*, 22-23 | 2020, online: <https://doi.org/10.4000/gaia.607>[↑].
- LEGENDRE P., *Nomenclator. Sur la question dogmatique en Occident*, II, ed. Fayard, Paris, 2006.
- LEWIS B., *Istoria Orientului Mijlociu*, ed. Polirom, Iași, 2014.
- LOSSKY V., *Introducecere în teologia ortodoxă*, ed. Sofia, București, 2006.
- MOMMSEN Th., *Istoria romană*, vol. IV, ed. Polirom, Iași, 2009.
- MÜLLER C., La (dé)construction de la politeia. Citoyenneté et octroi de privilèges aux étrangers dans les démocraties hellénistiques. *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 2014/3 69^e année, online: <https://doi.org/10.3917/anna.693.0753>[↑].
- MUNTEANU E., *Lexicologie biblică românească*, ed. Humanitas, București, 2008.
- MURCIA Th., Le statère trouvé dans la bouche d'un poisson (Matthieu 17, 24-27). *Revue Biblique*, T. 117-3, 2010.
- MUREȘAN V., *Comentariu la Etica nicomahică*, ed. Humanitas, București, 2007.
- NICOLET C., *Rome et la conquête du monde méditerranéen*, ed. PUF, Paris, 2001.
- OPPETIT B., *Droit et modernité*, ed. PUF, Paris, 1998.
- PATURET A., Le religieux et le droit dans l'ancienne rome : artefact prescriptif, taxinomies juridiques et tempéraments au rigor iuris. P. VOISIN, M. DE BÉCHILLON (dir.), *Loi des dieux, loi des hommes*, Paris, 2017, Kubaba, série Antiquité, Université Panthéon Sorbonne Paris 1, online: <https://hal.science/hal-04952631v1>[↑].
- PELLEGRIN P., L'homme est un animal olitique. J. BRUNSCHWIG, G. Geoffrey LLOYD, P. PELLEGRIN (coord.), *Le savoir grec. Dictionnaire critique*, ed. Flammarion, Paris, 2021.
- PETRE Z., Sacrul și profanul în societatea contemporană. *Studii și materiale de istorie modernă*, Institutul de istorie Nicolae Iorga, vol. XXIII, București, 2010.

- PLEȘU A., *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, ed. Humanitas, București, 2012.
- RAPAPORT U., Note sur la chronologie des monnaies hérodiennes. *Revue numismatique*, 6^e série - Tome 10, année 1968, online: <https://doi.org/10.3406/numi.1968.960>[↗].
- ROUSSEAU J.J., *Du contrat social ou Principes du droit politique*, ed. Flammarion, Paris, 1992.
- SCHEID J., *Politique et religion dans la Rome antique. Quelle place pour la liberté de culte dans une religion d'État ?*, online: <https://lavedesidees.fr/Politique-et-religion-dans-la-Rome>[↗].
- SCHIAVONE A., Juristul. A. Giardina (coord.), *Omul roman*, ed. Polirom, Iași, 2001.
- SCHMITT C., *Théologie politique*, [ed. Gallimard, Paris, 1988.
- TAUBES J., *Teologia politică a lui Pavel*, ed. Tact, Cluj, 2011.
- TOMA DIN AQUINO, *Summa theologica*, ed. Polirom, Iași, 2021. Vol. II.
- VASILESCU P., Conceptul juridic – o incursiune în jargonul de drept. *SUBB Iurisprudentia*, nr. 4/2024, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.69\(2024\).4.13-90](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.69(2024).4.13-90)[↗].
- WU Tzung-Mou, « *Personne* » en droit civil français : 1804-1914, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales & Università degli Studi Roma Tre, teză de doctorat, nepublicată, 2011.

CONSECINȚELE RECALIFICĂRII CONTRACTULUI ASUPRA CLAUZEI DE DEZICERE

[doi.org/10.24193/SUBBiur.70\(2025\).4.77-93](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.70(2025).4.77-93)[↗] · publicat la: 20 iulie 2026

Alex COCIȘ *

Rezumat. Deși principiul forței obligatorii a contractului garantează stabilitatea raporturilor juridice, acesta nu are caracter absolut, fiind limitat de necesitatea protejării libertății contractuale și a echilibrului dintre părți. În acest cadru, denunțarea unilaterală se configurează ca o instituție ce permite încetarea ex nunc a raportului juridic prin simpla manifestare de voință. Analiza relevă existența unor similitudini funcționale între denunțarea unilaterală din dreptul civil și încetarea contractului de muncă în perioada de probă, ambele având natura juridică a unei veritabile clauze de dezicere. Prin urmare, studiul evidențiază că perioada de probă reprezintă o formă particulară, adaptată dreptului muncii, a dreptului de desistare unilaterală, ilustrând interferența dintre dreptul civil și dreptul muncii și necesitatea menținerii echilibrului între libertatea contractuală și protecția salariatului.

Cuvinte-cheie: denunțarea unilaterală, perioada de probă, recalificarea contractului

* Alex COCIȘ: master în drept; avocat, Baroul Cluj; doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai, Școala doctorală Drept; e-mail: alex.cocis@law.ubbcluj.ro[↗]; ORCID: [0009-0003-2217-0318](https://orcid.org/0009-0003-2217-0318)[↗].

Toate drepturile de autor asupra operei rămân autorului Alex Cociș, care o pune la dispoziția publicului sub licența Creative Commons Atribuire-Necomercial-FărăDerivate 4.0 Internațional (CC BY-NC-ND 4.0)[↗], creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0[↗].

The consequences of contract reclassification on the withdrawal clause

Abstract. Although the principle of the binding force of contracts guarantees the stability of legal relationships, it is not absolute, being limited by the need to safeguard contractual freedom and the balance between the parties. Within this framework, unilateral termination emerges as a legal mechanism allowing the ex nunc cessation of a legal relationship through a simple expression of will. The analysis reveals functional similarities between unilateral termination under civil law and the termination of an employment contract during the probationary period, both having the legal nature of a genuine withdrawal clause. Therefore, the study highlights that the probationary period represents a particular form, adapted to labour law, of the right of unilateral withdrawal, illustrating the interaction between civil law and labour law and the need to maintain a balance between contractual freedom and employee protection.

Keywords: unilateral termination, probationary period, contract reclassification

CUPRINS

Introducere	79
Clauza privind denunțarea unilaterală a contractului civil ·	81
Clauza privind perioada de probă în contractul individual de muncă	84
Efectul recalificării contractului civil în contract individual de muncă asupra clauzei de denunțare unilaterală.	88
Concluzie.	90
Bibliografie	91

INTRODUCERE

În scopul diminuării sarcinilor fiscale și a evitării legislației restrictive a dreptului muncii, o modalitate tot mai des utilizată în viața economică a societăților comerciale din România constă în „deghizarea” contractelor individuale de muncă sub forma unor convenții civile de tipul celor de prestări servicii, de colaborare sau de mandat. Acest demers presupune disimularea relației de subordonare aferentă unui contract individual de muncă într-o convenție care prin natura ei evocă egalitatea părților.

Legiuitorul nostru a intervenit, iar în replică la acest fenomen, a reglementat la nivelul Codului fiscal o serie de criterii de calificare¹ a contractului prin raportare la activitatea persoanei fizice prestatoare. Mai exact, calificarea convențiilor se realizează prin încadrarea activității persoanei fizice prestatoare fie sub cupola noțiunii de *activitate dependentă*², fie sub cea de *activitate independentă*³. În cadrul prezentului studiu nu vom analiza însă

1 Calificarea contractului constituie o etapă esențială a procesului de interpretare a acestuia, întrucât încadrarea contractului într-o anumită categorie juridică atrage aplicarea unui regim juridic specific, care-l diferențiază de alte tipuri de contracte, v. L. POP, I.F. POPA, S.I. VIDU, *Curs de drept civil. Obligațiile*, Universul Juridic, București, 2015, p. 78.

2 Definită de art. 7 pct. 1 C.fisc., ca fiind: „orice activitate desfășurată de o persoană fizică într-o relație de angajare generatoare de venituri.”

3 Definită de art. 7 pct. 3 C.fisc., ca fiind: „orice activitate desfășurată de către o persoană fizică în scopul obținerii de venituri, care îndeplinește cel puțin 4 dintre următoarele criterii:

3.1. persoana fizică dispune de libertatea de alegere a locului și a modului de desfășurare a activității, precum și a programului de lucru;

3.2. persoana fizică dispune de libertatea de a desfășura activitatea pentru mai mulți clienți;

3.3. riscurile inerente activității sunt asumate de către persoana fizică ce desfășoară activitatea;

3.4. activitatea se realizează prin utilizarea patrimoniului persoanei fizice care

criteriile de recalificare a convenției civile în contract de muncă prin raportare la activitatea persoanei fizice prestatoare, subiect pe care l-am dezbătut într-o altă lucrare⁴, ci ne vom axa asupra efectului pe care o astfel de recalificare l-ar putea produce în raport cu o clauză de denunțare unilaterală stipulată de părți în cuprinsul acordului recalificat.

În acest context, inițial vom analiza regimul juridic al clauzei de denunțare unilaterală⁵ din dreptul civil, urmând ca, ulterior, să statuăm asupra posibilității de recalificare a acesteia într-o clauză privind perioada de probă recunoscută în materia dreptului muncii.

o desfășoară;

3.5. activitatea se realizează de persoana fizică prin utilizarea capacității intelectuale și/sau a prestației fizice a acesteia, în funcție de specificul activității;

3.6. persoana fizică face parte dintr-un corp/ordin profesional cu rol de reprezentare, reglementare și supraveghere a profesiei desfășurate, potrivit actelor normative speciale care reglementează organizarea și exercitarea profesiei respective;

3.7. persoana fizică dispune de libertatea de a desfășura activitatea direct, cu personal angajat sau prin colaborare cu terțe persoane în condițiile legii”.

4 A. Cociș, *Reprezentarea. O activitate dependentă sau una independentă?*, în *Dreptul în transformare. Soluții teoretice și practice pentru provocările contemporane*, vol. Conferinței Naționale a Masteranzilor și Doctoranzilor în Drept – Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Hamangiu, București, 2024, p. 495–514.

5 Clauza de denunțare unilaterală mai este întâlnită în doctrină sub denumirea de „clauză de dezicere”, v. P. VASILESCU, *Drept civil. Obligații*, ed. a III-a, Hamangiu, București, 2024, p. 562.

CLAUZA PRIVIND DENUNȚAREA UNILATERALĂ A CONTRACTULUI CIVIL

I

Denunțarea unilaterală a contractului reprezintă una dintre instituțiile care ilustrează cel mai clar evoluția dreptului civil de la rigiditatea clasică a principiului forței obligatorii a contractului către o concepție flexibilă, adaptată exigențelor economiei moderne și libertății contractuale. În acord cu prevederile art. 1270 C.civ., contractul valabil încheiat are putere de lege între părțile contractante, iar modificarea sau încetarea sa nu poate interveni decât prin acordul acestora ori în cazurile expres prevăzute de lege. Această regulă exprimă ideea de stabilitate a raporturilor juridice și reprezintă una dintre garanțiile fundamentale ale securității circuitului civil.

Cu toate acestea, principiul forței obligatorii nu are un caracter absolut, fiind supus unor limitări justificate de necesitatea protejării libertății individuale și a echilibrului contractual. Contractul nu poate deveni o închisoare juridică din care părțile să nu mai poată ieși, indiferent de circumstanțe. În această logică se înscrie și instituția denunțării unilaterale, care permite încetarea contractului prin voința uneia dintre părți, în condițiile și limitele stabilite de lege sau de convenția părților. Astfel, denunțarea unilaterală poate fi definită ca actul juridic unilateral prin care una dintre părțile contractului își manifestă voința de a pune capăt raportului juridic, fără a fi necesar acordul celeilalte părți și fără a invoca neexecutarea obligațiilor contractuale⁶.

⁶ Denunțarea unilaterală se deosebește esențial de rezoluțiune și reziliere. În timp ce acestea din urmă intervin ca sancțiuni ale neexecutării imputabile și produc, de regulă, efecte retroactive, denunțarea operează exclusiv pentru viitor și nu presupune vreo discuție despre imputabilitate. Denunțarea nu sancționează un comportament, ci reprezintă o manifestare legitimă a libertății contractuale, exercitată în condițiile stabilite de lege sau de

Această instituție nu constituie o excepție veritabilă de la principiul forței obligatorii, ci o modalitate particulară de aplicare a acestuia⁷.

Reglementarea generală a denunțării unilaterale se regăsește în art. 1276 și 1277 C.civ., texte care disting între denunțarea convențională și cea legală⁸. Studiul nostru se va axa pe denunțarea convențională, cea consacrată de părți printr-o clauză de dezicere⁹. Potrivit art. 1276 alin. (1) C.civ., atunci când dreptul de denunțare este recunoscut uneia dintre părți, acesta poate fi exercitat atât timp cât executarea contractului nu a început. Această regulă se aplică în special contractelor cu executare dintr-o dată, în cazul cărora începerea executării face imposibilă denunțarea fără a se ajunge la o desființare retroactivă a raportului juridic¹⁰. În cazul contractelor cu executare succesivă sau continuă, art. 1276 alin. (2) C.civ. permite exercitarea denunțării și după începerea executării, cu

convenție, v. I.D. MOROȘAN, *Drept civil. Obligații*, Hamangiu, București, 2018, p. 310.

7 P. VASILESCU, op.cit., p. 559.

8 Codul civil consacră dreptul de denunțare și în cazul unor contracte speciale. Astfel, potrivit art. 2031 C.civ., mandatul poate fi revocat oricând de către mandant, chiar dacă a fost declarat irevocabil, soluție justificată de caracterul *intuitu personae* al acestui contract. De asemenea, art. 1816 C.civ. permite denunțarea locațiunii încheiate pe durată nedeterminată, iar art. 2115 C.civ. recunoaște deponentului dreptul de a solicita restituirea bunului oricând, chiar înainte de termenul convenit. Toate aceste dispoziții confirmă ideea că denunțarea unilaterală reprezintă un mecanism juridic firesc, adaptat naturii unor raporturi contractuale bazate pe încredere și durată, v. C. JUGASTRU, *Drept civil. Obligațiile*, Hamangiu, București, 2023, p. 49-50.

9 Clauză care dă naștere unui drept potestativ în patrimoniul părți în favoarea căreia a fost stipulată, v. L. BOYER, *La clause de dédit*, în „Mélanges offerts à Pierre Raymond”, Ed. Dalloz, Paris, 1985, p. 43 *et seq.*

10 C. SPASICI, *Încetarea contractului prin denunțare unilaterală: regulă sau excepție?*, în *Pandectele Romane*, nr. 4/2021, p. 4. online: sintact.ro [distrib.], <https://sintact.ro/#/publication/151022488/>.

respectarea unui termen rezonabil de preaviz¹¹. Acest termen are rolul de a proteja interesele cocontractantului, permițându-i să își reorganizeze activitatea și să limiteze eventualele pierderi¹². De subliniat este că acordul încetează de la data indicată în notificare sau de la expirarea termenului de preaviz, pentru viitor, fără a afecta prestațiile deja executate.

În concluzie, denunțarea unilaterală se afirmă ca o instituție fundamentală a dreptului civil modern, situată la confluența dintre forța obligatorie a contractului și libertatea contractuală, care le asigură actorilor contractuali dreptul potestativ de a se desista de un raport juridic neprofitabil și ineficient.

11 Preavizul nu constituie o simplă formalitate, ci o condiție de fond a exercitării dreptului de denunțare, iar nerespectarea sa atrage ineficacitatea denunțării până la împlinirea termenului, v. C. ZAMȘA, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, ed. a III-a, Hamangiu, București, 2025, p. 100.

12 În anumite situații, părțile pot conveni ca exercitarea dreptului de denunțare să fie condiționată și de plata unei sume de bani. Art. 1276 alin. (3) C. civ. prevede expres că, în acest caz, efectele denunțării se produc numai la momentul executării prestației stabilite. Doctrina a arătat că această sumă nu are natura unei clauze penale și nici nu constituie o despăgubire pentru neexecutare, ci reprezintă „prețul libertății contractuale”, adică echivalentul economic al dreptului de a se retrage din contract. Ea nu sancționează un comportament culpabil, ci valorifică o opțiune juridică recunoscută de părți, v. P. VASILESCU, op.cit., p. 560.

13 Codul muncii din 1950 (art. 14) și Codul muncii din 1973 (art. 63) reglementau instituția *termenului de încercare*, care îndeplinea aceeași funcție juridică precum perioada de probă consacrată în legislația actuală, v. I.T. ȘTEFĂNESCU,

II

CLAUZA PRIVIND PERIOADA DE PROBĂ ÎN CONTRACTUL INDIVIDUAL DE MUNCĂ

Din perspectiva angajatorului, perioada de probă¹³ reprezintă una¹⁴ din modalitățile de verificare a pregătirii, a aptitudinilor profesionale sau personale a salariatului¹⁵. Pentru salariat reprezintă însă perioada de timp în care-și poate măsura așteptările cu privire la calitățile partenerului contractual¹⁶, iar totodată pentru a constata dacă munca încredințată i se potrivește sau nu¹⁷. Durata perioadei de probă¹⁸ diferă în raport cu tipul funcției ce urmează a fi exercitată de către salariat: cel mult 90 de zile calendaristice pentru funcțiile de execuție,

Tratat teoretic și practic de dreptul muncii, ed. a II-a revizuită și adăugită, Universul Juridic, București, 2012, p. 275.

14 Pentru persoanele cu handicap reprezintă însă unica modalitate de verificare a aptitudinilor profesionale [art. 31 alin. (2) C.m.]. Potrivit prevederilor art. 83 alin. (1) lit. c) din Legea nr.448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, în mod paradoxal perioada de probă se întinde în cazul acestor categorii de salariați pe cel puțin 45 de zile lucrătoare. Codul muncii face trimitere, prin art. 31 alin. (2), la un termen de probă de maxim 30 zile calendaristice. În raport de această neconcordanță legislativă, pe lângă argumentul legii mai favorabile, o parte a doctrinei consideră că prevederile din Codul muncii sunt aplicabile prioritar din moment ce au un caracter imperativ în comparație cu cele din legea specială ce prezintă un simplu caracter dispozitiv. V.: A. ȚICLEA, *Tratat de dreptul muncii. Legislație, doctrină, jurisprudență*, ed. a X-a, Universul Juridic, București, 2016, p. 448.

15 F. ROȘIORU, *Dreptul individual al muncii. Curs universitar*, Universul Juridic, București, 2017, p. 290.

16 S. PANAIT, *Dreptul individual al muncii. Curs universitar*, Hamangiu, București, 2017, p. 54.

17 A. ȚICLEA, op.cit., p. 447.

18 Un autor apreciază că natura juridică a termenului de probă este cea a unui de decădere [art. 2545 C.civ.], v. C. PĂRVULESCU, *Considerații teoretice și practice referitoare la perioada de probă*, în *Revista Română de Jurisprudență*, nr. 1/2019, p. 4, online: [sintact.ro \[distrib.\]](https://sintact.ro/#/publication/151021354), <https://sintact.ro/#/publication/151021354>.

respectiv cel mult 120 de zile calendaristice pentru funcțiile de conducere [art. 31 alin. (1) C.m.]¹⁹. Orice depășire a acestor termene este prohibită²⁰. În interiorul termenului de probă, salariatul are aceleași drepturi și obligații ca orice alt angajat, în acord cu legislația muncii, contractul colectiv de muncă, regulamentul intern și contractul individual de muncă [art. 31 alin. (4) C.m.]²¹.

O particularitate esențială a perioadei de probă este aceea că, pe toată întinderea acesteia (sau la finele ei), contractul individual de muncă poate înceta la inițiativa oricăreia dintre părți printr-o simplă notificare scrisă²², fără preaviz și fără

19 În cazul contractului individual de muncă încheiat pe durată determinată, salariatul poate fi supus unei perioade de probă, a cărei durată este limitată în funcție de întinderea raportului de muncă și de funcția ocupată. Astfel, perioada de probă nu poate depăși 5 zile lucrătoare pentru contractele încheiate pe o perioadă de până la 3 luni, 15 zile lucrătoare pentru cele cuprinse între 3 și 6 luni, respectiv 30 de zile lucrătoare pentru contractele cu o durată mai mare de 6 luni. În cazul salariaților încadrați în funcții de conducere, perioada de probă poate fi de cel mult 45 de zile lucrătoare. De unde și propunerea justificată a doctrinei ca legislația să fie modificată în sensul de a se stabili și în cazul perioadei de probă dintr-un contract pe perioadă nedeterminată, un sistem de referință prin trimitere la zile lucrătoare și nicidecum la zile calendaristice, v. M. ȚICHINDELEAN, *Propuneri de lege ferenda privind perioada de probă*, în M. ȚICHINDELEAN, M. GHEORGHE (coord.), „Propuneri de lege ferenda privind perfecționarea legislației muncii în România”, Universul Juridic, București, 2015.

20 M.C. PREDUȚ, *Codul muncii comentat*, Universul Juridic, București, 2016, p. 80.

21 Acesta fiind și explicația pentru care timpul în care salariatul a prestat activitate în cadrul perioadei de probă constituie vechime în munca [art. 32 alin. (3) C.m.].

22 Fiind un act juridic unilateral supus comunicării, efectele sale se produc doar la data la care notificarea ajunge la cealaltă parte contractantă [art. 1326 alin. (3) C.civ.]. Nu contează data emiterii notificării, ci contează ca data la care aceasta ajunge la destinatar să se încadreze în perioada de probă. Într-o opinie contrară, fără a indica un text legal, un autor consideră însă că: „notificarea se consideră a fi comunicată în termen dacă a fost predată oficiului poștal sau telegrafic cel mai târziu în ultima zi a termenului până la ora când încetează

motivare²³ [art. 31 alin. (3) C.m.]. În acest context, o parte semnificativă a doctrinei²⁴, la care ne raliem și noi, califică clauza privitoare la perioada de probă ca o veritabilă clauză de dezicere

în mod obișnuit activitatea la acel oficiu”, v. C. PÂRVULESCU, *Notificarea - modalitate specifică de încetare a contractului de muncă pe durata sau la sfârșitul perioadei de probă*, în *Revista Română de Jurisprudență*, nr. 1/2021, p. 3, online: sintact.ro [distrib.], <https://sintact.ro/#/publication/151021355>[↑].

- 23 Curtea Constituțională, prin Decizia nr. 334/2012 subliniază că: „regimul juridic aplicabil raporturilor de muncă pe parcursul perioadei de probă a fost expres reglementat de legiuitor ca fiind unul special față de cele pentru care nu se stabilește o atare perioadă. De aceea, pentru a verifica aptitudinile profesionale ale angajatului, legiuitorul a introdus și o condiție specială, aplicabilă raportului de muncă astfel încheiat, și anume notificarea prevăzută la art. 31 alin. (3) din Codul muncii, notificare ce nu trebuie motivată și care echivalează cu faptul că aptitudinile profesionale ale angajatului nu corespund cerințelor postului. Este o decizie discreționară luată de angajator, acesta deținând o poziție care presupune inclusiv luarea unei atare decizii. De altfel, clauza contractuală criticată încurajează perfecționarea profesională continuă a angajaților, fiind convenită și agreată de ambele părți la încheierea contractului”. În opoziție, un autor consideră că: „dreptul angajatorului de a denunța unilateral contractul individual de muncă în perioada de probă este limitat de constatarea inaptitudinilor profesionale ale salariatului. Iar constatarea trebuie să se bazeze pe criterii obiective care, în cazul unui conflict de muncă, să poată fi verificate de judecător, pentru a înlătura în acest fel eventualele aprecieri abuzive, fără legătură cu relația de muncă, ale angajatorului”, v. O. ȚINCA, *Câteva comentarii privind perioada de probă din contractul individual de muncă*, în *Revista Română de Dreptul Muncii*, nr. 1/2012, p. 2-3, online: sintact.ro [distrib.], <https://sintact.ro/#/publication/151004821>[↑].

- 24 R. GIDRO, *Dreptul muncii. Curs universitar*, Universul Juridic, București, 2013, p. 59; I.T. ȘTEFĂNESCU, op.cit., p. 280; A. ȚICLEA, op.cit., p. 451; Ș. BELIGRĂDEANU, *Perioada de probă – clauza de dezicere – și consecințele sale asupra încetării contractului individual de muncă*, în *Dreptul*, nr. 9/2007, p. 60-70; F. ROȘIORU, op.cit., p. 295; S. GHIMPU, *Termenul de încercare în contractul de muncă*, în *Revista Justiția Nouă*, nr. 4/1964, p. 50-51; T-M. POPESCU, *Termenul de încercare în noul Cod al muncii*, în *Revista Română de Drept*, nr. 8/1973, p. 86; Gh. BREHOI, *Termenul de încercare – mijloc de verificare a aptitudinilor și a pregătirii profesionale*, în *Revista Română de Drept*, nr. 10/1973, p. 76.

(desistare)²⁵, ce permite oricăreia dintre părțile acordului de muncă²⁶ să-l denunțe unilateral printr-o simplă înștiințare scrisă, fără parcurgerea altor formalități.

Spre aceeași calificare juridică a marșat și jurisprudența națională²⁷, statuând într-o cauză de dată recentă faptul că: „dispozițiile art. 31 alin. (3) din Codul muncii reglementează o clauză de dezicere a contractului individual de muncă, indiferent dacă acesta a fost încheiat pe perioadă determinată sau pe perioadă nedeterminată, interesând doar existența convenției

25 De-a lungul timpului, natura juridică a clauzei privind perioada de probă (de încercare) a fost amplu dezbătută. Inițial s-a redat poziția potrivit căreia clauza privind termenul de încercare ar fi transformat acordul de muncă într-un antecontract, v. M. WITZMAN, *Curs de drept muncitoresc*, Litografia și Tipografia învățământului, București, 1957, p. 188. Ulterior, a fost înaintată teza potrivit căreia prin inserarea acestei clauze am discuta despre un contract de muncă pe perioadă determinată, v. C. ȘTEFĂNESCU, *Determinarea sferei litigiilor de muncă și a părților ce figurează în ele, în lumina practicii Tribunalului Suprem al R.P.R.*, în *Revista Justiția Nouă*, nr. 9/1962. Nu în ultimul rând, s-a dezvoltat ideea unui contract de muncă încheiat sub condiție rezolutorie, v. I. IOVĂNAȘ, *Considerații cu privire la termenul de încercare*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Iurisprudentia*, 1964; V. BARBU, C. CERNAT, *Analiză critică asupra dispozițiilor legale privind „perioada de probă”*, în *Revista română de dreptul muncii*, nr. 4/2008, p. 46-47; M. VOLONCIU, în A. ATHANASIU, M. VOLONCIU, L. DIMA, O. CAZAN, *Codul muncii. Comentarii pe articole. Vol. I. Articolele 1-107*, C.H. Beck, București, 2007, p. 156; C. NENU, *Contractul individual de muncă*, C.H. Beck, București, 2014, p. 66; M. STĂNCULESCU, *Natura juridică a termenului de încercare în dreptul muncitoresc*, în *Revista Legalitatea Populară*, nr. 10/1958, p. 33.

26 Exigențele simetriei juridice reclamă ca dreptul de a uza de clauza de dezicere să aparțină în egală măsură atât angajatorului, cât și salariatului, v. A. ȚICLEA, *Perioada de probă*, în *Revista Română de Dreptul Muncii*, nr. 1/2021, p. 5, online: sintact.ro [distrib.], <https://sintact.ro/#/publication/151020670>.

27 Sentința civilă nr. 396/2023 pronunțată de Tribunalul Mureș, online: rejust.ro [distrib.], <https://www.rejust.ro/juris/8674664ed>; Decizia civilă nr. 587/2023 pronunțată de Curtea de Apel Craiova, online: rejust.ro [distrib.], <https://www.rejust.ro/juris/g8g36688d>.

părților cu privire la instituirea unei perioade de probă”²⁸.

III

EFFECTUL RECALIFICĂRII CONTRACTULUI CIVIL ÎN CONTRACT INDIVIDUAL DE MUNCĂ ASUPRA CLAUZEI DE DENUNȚARE UNILATERALĂ.

Efectele recalificării unui contract civil în contract de muncă nu se limitează la simpla schimbare a obiectului acestuia, ci determină aplicarea integrală a regimului imperativ specific dreptului muncii, inclusiv asupra clauzelor referitoare la modalitățile de încetare a contractului. În consecință, clauza civilă de denunțare unilaterală nu rămâne guvernată de caracteristicile dreptului comun, ci va fi reinterpretată și integrată în sistemul imperativ normativ al raporturilor de muncă.

Însă, din perspectivă funcțională, denunțarea unilaterală a contractului în materie civilă și încetarea contractului de muncă în perioada de probă prezintă trăsături esențiale comune. Ambele subliniază prerogativa oricăreia dintre părți de a pune capăt raportului juridic cu efect *ex nunc*²⁹ printr-o simplă notificare scrisă, fără a fi necesar acordul cocontractantului și fără obligația de a justifica decizia. În concret, natura lor intrinsecă, de dezicere, permite a considera perioada de probă drept o formă particulară, adaptată dreptului muncii, a dreptului de desistare unilaterală recunoscut în materie civilă.

28 Vezi Decizia civilă nr. 3416/2025 pronunțată de Curtea de Apel București, rejust.ro [distrib.], <https://www.rejust.ro/juris/73d596ege/>.

29 A. ȚICLEA, *Încetarea contractului individual de muncă în perioada de probă*, Revista de Dreptul Muncii, nr. 5/2023, p. 4-5. sintact.ro [distrib.], <https://sintact.ro/#/publication/151029372/>.

Cu toate acestea, pentru a ne pronunța asupra recalificării care ar opera la nivelul clauzei de dezicere trebuie, în prealabil, să analizăm compatibilitatea clauzei de denunțare unilaterală cu dispozițiile imperative ale perioadei de probă. După cum am putut remarca deja, în secțiunile anterioare, dezicerea aferentă perioadei de probă are un regim parțial derogatoriu față de cel al dreptului comun.

În primul rând, spre deosebire de dispozițiile art. 1276 alin. (2) C.civ. – care impun acordarea unui termen rezonabil de preaviz în cazul denunțării unilaterale a contractelor cu executare – prevederile art. 31 alin. (3) C.m. exclud expres această formalitate. În acest context, dacă clauza de denunțare unilaterală inserată în contractul recalificat prevede obligația acordării unui termen de preaviz, această stipulație devine incompatibilă cu dispozițiile art. 31 alin. (3) C.m. În consecință, soluția juridică adecvată este constatarea nulității respectivei clauze [art. 57 alin. (4) C.m.].

În al doilea rând, deși prevederile art. 1276 alin. (3) C.civ. consacră posibilitatea stipulării unei prestații în schimbul denunțării unilaterale a convenției, o asemenea soluție este incompatibilă cu specificul raporturilor de muncă. Incompatibilitatea este accentuată de jurisprudența obligatorie a Înaltei Curți de Casație și Justiție, instanță care, prin Decizia nr. 19/2019, a statuat asupra interdicției inserării unei clauze penale în contractul individual de muncă, interdicție care se extinde, bineînțeles, și în materia perioadei de probă³⁰.

Nu în ultimul rând, de subliniat este că doar clauza de denunțare unilaterală stipulată în beneficiul ambelor părți poate fi menținută și recalificată ca o veritabilă clauză privind perioada de probă. În schimb, în situația în care clauza de denunțare unilaterală este stipulată exclusiv în beneficiul uneia dintre

30 C.M. MARCU-SIMAN, *Perioada de probă. Dificultăți teoretice și practice*, în *Revista Română de Jurisprudență*, nr. 2/2022, p. 2, online: [sintact.ro \[distrib.\], https://sintact.ro/#/publication/151024958](https://sintact.ro/#/publication/151024958).

părți, aceasta devine incompatibilă cu prevederile art. 31 alin. (1) C.m. care impun caracterul bilateral al dreptului de dezicere în perioada de probă. Ca atare, o asemenea clauză va fi lovită de nulitate, neputând produce efecte în cadrul raportului de muncă astfel recalificat [art. 57 alin. (4) C.m.].

CONCLUZIE.

Într-un contract „de colaborare”, recalificat ulterior într-unul de muncă, clauza de denunțare unilaterală urmărește verificarea oportunității colaborării și a aptitudinilor profesionale ale partenerului contractual pe întreaga perioadă contractuală, finalitate ce coincide cu aceea a clauzei privind perioada de probă. Într-o asemenea situație, menținerea calificării exclusiv civile a clauzei ar fi una artificială și ar conduce la aplicarea unui regim juridic necorespunzător realității raportului dintre părți.

Principiul conservării actului juridic (*favor contractus*)³¹ impune soluția care valorifică voința contractuală, adaptând-o normelor imperative aplicabile, în detrimentul înlăturării efectelor acesteia. Prin urmare, pentru asigurarea coerenței sistemice și a aplicării unitare a normelor dreptului muncii, este justificată concluzia că, odată cu recalificarea contractului, și clauza de denunțare unilaterală să poată fi recalificată ca o clauză

31 Principiul *favor contractus* ghidează instanțele să interpreteze contractele în sensul validității și menținerii lor, mai degrabă decât al nulității. Acest principiu promovează securitatea juridică, arătând că, în caz de ambiguitate, un act juridic trebuie interpretat astfel încât să poată produce efecte. Pentru o analiză detaliată a acestui principiu a se vedea, I. CORFARU, *Existenta principiului favor contractus în sistemul Codului civil român*, Universul Juridic, București, 2022.

privind perioada de probă, în măsura în care conținutul acesteia este compatibil cu exigențele art. 31 din Codul muncii.

În fine, subliniem că, în caz de recalificare a clauzei, exercitarea dreptului de dezicere nu poate avea loc decât în interiorul duratei maxime a perioadei de probă prevăzute de lege, respectiv în termen de 90 de zile pentru funcțiile de execuție sau de 120 de zile pentru funcțiile de conducere. Orice manifestare unilaterală ulterioară împlinirii acestor termene se încadrează fie în materia demisiei, fie în cea a concedierii.

BIBLIOGRAFIE

- ATHANASIU A., VOLONCIU M., DIMA L., CAZAN O., Codul muncii. Comentarii pe articole. Vol. I. Articolele 1-107, C.H. Beck, București, 2007.
- BARBU V., CERNAT C., Analiză critică asupra dispozițiilor legale privind „perioada de probă”, în Revista română de dreptul muncii, nr. 4/2008.
- BELIGRĂDEANU Ș., Perioada de probă – clauza de dezicere – și consecințele sale asupra încetării contractului individual de muncă, în Dreptul, nr. 9/2007.
- BOYER L., La clause de dédit, în „Mélanges offerts à Pierre Raymond”, Ed. Dalloz, Paris, 1985.
- BREHOI Gh., Termenul de încercare – mijloc de verificare a aptitudinilor și a pregătirii profesionale, în Revista Română de Drept, nr. 10/1973.
- COCIȘ A., Reprezentarea. O activitate dependentă sau una independentă?, în Dreptul în transformare. Soluții teoretice și practice pentru provocările contemporane, vol. Conferinței Naționale a Masteranzilor și Doctoranzilor în Drept –

- Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Hamangiu, București, 2024.
- CORFARU I., Existența principiului favor contractus în sistemul Codului civil român, Universul Juridic, București, 2022.
- GHIMPU S., Termenul de încercare în contractul de muncă, în Revista Justiția Nouă, nr. 4/1964.
- GIDRO R., Dreptul muncii. Curs universitar, Universul Juridic, București, 2013.
- IOVĂNAȘ I., Considerații cu privire la termenul de încercare, în Revista Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Iurisprudentia, 1964.
- JUGASTRU C., Drept civil. Obligațiile, Hamangiu, București, 2023.
- MARCU-SIMAN C.M., Perioada de probă. Dificultăți teoretice și practice, în Revista Română de Jurisprudență, nr. 2/2022.
- MOROȘAN I.D., Drept civil. Obligații, Hamangiu, București, 2018.
- NENU C., Contractul individual de muncă, C.H. Beck, București, 2014.
- PANAITE S., Dreptul individual al muncii. Curs universitar, Hamangiu, București, 2017.
- PÂRVULESCU C., Considerații teoretice și practice referitoare la perioada de probă, în Revista Română de Jurisprudență, nr. 1/2019.
- PÂRVULESCU C., Notificarea - modalitate specifică de încetare a contractului de muncă pe durata sau la sfârșitul perioadei de probă, în Revista Română de Jurisprudență, nr. 1/2021.
- POP L., POPA I.F., VIDU S.I., Curs de drept civil. Obligațiile, Universul Juridic, București, 2015.
- POPESCU T-M., Termenul de încercare în noul Cod al muncii, în Revista Română de Drept, nr. 8/1973.
- PREDUȚ M.C., Codul muncii comentat, Universul Juridic, București, 2016.
- ROȘIORU F., Dreptul individual al muncii. Curs universitar, Universul Juridic, București, 2017.

- SPASICI C., Încetarea contractului prin denunțare unilaterală: regulă sau excepție?, în *Pandectele Române*, nr. 4/2021.
- STÂNCULESCU M., Natura juridică a termenului de încercare în dreptul muncitoresc, în *Revista Legalitatea Populară*, nr. 10/1958.
- ȘTEFĂNESCU C., Determinarea sferei litigiilor de muncă și a părților ce figurează în ele, în lumina practicii Tribunalului Suprem al R.P.R, în *Revista Justiția Nouă*, nr. 9/1962.
- ȘTEFĂNESCU I.T., *Tratat teoretic și practic de dreptul muncii*, ed. a II-a, Universul Juridic, București, 2012.
- ȚICHINDELEAN M., Propuneri de lege ferenda privind perioada de probă, în M. ȚICHINDELEAN, M. GHEORGHE (coord.), „Propuneri de lege ferenda privind perfecționarea legislației muncii în România”, Universul Juridic, București, 2015.
- ȚICLEA A., Încetarea contractului individual de muncă în perioada de probă, *Revista de Dreptul Muncii*, nr. 5/2023.
- ȚICLEA A., Perioada de probă, în *Revista Română de Dreptul Muncii*, nr. 1/2021.
- ȚICLEA A., *Tratat de dreptul muncii. Legislație, doctrină, jurisprudență*, ed. a X-a, Universul Juridic, București, 2016.
- ȚINCA O., Câteva comentarii privind perioada de probă din contractul individual de muncă, în *Revista Română de Dreptul Muncii*, nr. 1/2012.
- VASILESCU P., *Drept civil. Obligații*, ed. a III-a, Hamangiu, București, 2024.
- WITZMAN M., *Curs de drept muncitoresc*, Litografia și Tipografia învățământului, București, 1957.
- ZAMȘA C., *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, ed. a III-a, Hamangiu, București, 2025.

*
**

ACTUL DE REGLEMENTARE DE MEDIU

Concept eterogen în sfera manifestărilor de voință administrative

doi.org/10.24193/SUBBiur.70(2025).4.95-130[↗] · publicat la: 20 iulie 2026

Andreea-Carla LOGHIN*

Rezumat. În prezent, interacțiunile dintre ființa umană și mediul natural au un caracter bivalent. Pe de o parte, omul tinde spre atingerea armoniei cu natura; pe de altă parte, aceeași ființă umană urmărește extinderea nelimitată a mediului construit. În contextul în care dezvoltarea cadrului construit tinde să dobândească un caracter necontrolat, administrația – gardian declarat al interesului public – a fost nevoită să își adapteze conduita, prin instituirea unor noi forme de manifestare de voință administrativă orientate înspre protecția și conservarea mediului natural. Prezentul studiu își propune să exploreze modul în care sunt reglementate la nivel național aceste forme de manifestare de voință administrativă, denumite generic acte de reglementare de mediu. Plecând de la prevederile generale și speciale în materia protecției mediului, articolul urmărește să sublinieze ruptura dintre voința legiuitorului – care vede actul de

* Andreea-Carla LOGHIN: avocat, Baroul Cluj; doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai, Școala doctorală Drept, Cluj-Napoca; e-mail: andreea-carla.loghin@law.ubbcluj.ro[↗]; ORCID: 0000-0002-5792-0356[↗].

Toate drepturile de autor asupra operei rămân autorului Andreea-Carla LOGHIN, care o pune la dispoziția publicului sub licența Creative Commons Atribuire-Necomercial-FărăDerivate 4.0 Internațional (CC BY-NC-ND 4.0)[↗], creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/[↗].

reglementare de mediu ca un concept omogen - și regulile principale de drept administrativ. Analiza diferitelor avize, acorduri și autorizații de mediu prin aplicarea acestor reguli conduce la concluzia contrară voinței legiuitorului – noțiunea de act de reglementare de mediu reunește manifestări de voință administrative având o natură juridică diferită, fiind mai degrabă un concept eterogen. Voința legiuitorului de a încadra toate tipurile de acte de reglementare de mediu în categoria actelor administrative poate fi pusă în mod justificat sub semnul întrebării. La fel, calificarea tuturor acestor avize, acorduri și autorizații de mediu ca acte „reglementare” este problematică. Așa cum vom arăta, o parte semnificativă a actelor de reglementare de mediu au prin excelență un caracter individual, trăsătură ce influențează inclusiv dobândirea caracterului irevocabil prin intrarea în circuitul civil

Cuvinte-cheie: act de reglementare de mediu, act administrativ, operațiune material-tehnică, protecția și conservarea mediului natural, aviz de mediu, acord de mediu, autorizație de mediu, act administrativ normativ, act administrativ individual, intrare în circuitul civil.

The Environmental Regulatory Act

A Heterogeneous Concept within the Sphere of Administrative Manifestations of Will

Abstract. Currently, interactions between human beings and the natural environment possess a bivalent character. On one hand, humanity strives to achieve harmony with nature; on the other, the same human beings pursue the unlimited expansion of the built environment. In a context where the development of the built environment tends to acquire an uncontrolled character, the administration— the declared guardian of the public interest—has been compelled to adapt its conduct by establishing new forms of administrative expression of will, oriented toward the protection and conservation of the natural environment. The present study aims to explore how these forms of administrative expression of will, generically referred to as environmental regulatory acts, are regulated at the national level. Starting from the general and special provisions governing environmental protection, the article seeks to

highlight the disconnect between the intent of the legislator—which views the environmental regulatory act as a homogeneous concept—and the fundamental principles of administrative law. An analysis of various environmental opinions, agreements and permits through the application of these principles leads to a conclusion contrary to the legislator’s intent: the notion of an ‘environmental regulatory act’ brings together administrative expressions of will that possess a distinct juridical nature, representing an inherently heterogeneous concept. The legislator’s intent to classify all types of environmental regulatory acts as administrative acts may be justifiably questioned. Similarly, qualifying all such approvals, agreements and permits as ‘regulatory’ acts is problematic. As we shall demonstrate, a significant portion of environmental regulatory acts are, by their very nature, individual in character—a feature that influences, among other things, the acquisition of irrevocability through their entry into civil circulation.

Keywords: environmental regulatory act, administrative act, material-technical operation, protection and conservation of the natural environment, environmental opinion, environmental agreement, environmental permit, normative administrative act, individual administrative act, entry into civil circulation

CUPRINS

Introducere	98
Scurtă privire asupra fundamentelor actelor de reglementare de mediu	99
Natura juridică controversată a actelor de reglementare de mediu	103
A Criteriile generale în determinarea naturii juridice a manifestărilor de voință administrative	103
B Criteriul de distincție de drept administrativ versus calificarea dată de legiuitor actelor de reglementare de mediu	106
1 Decizia etapei de încadrare	107
2 Avizul de mediu și acordul de mediu	109
3 Diversele autorizații de mediu	111
C Actul „de reglementare” de mediu – veritabil act reglementar?	113

1	Avizul de mediu	115
2	Acordul de mediu	116
3	Decizia etapei de încadrare	117
4	Diversele autorizații de mediu	118
Discuție asupra intrării în circuitul civil a actului		
	administrativ de mediu cu caracter individual	120
1	Avizul de mediu	123
2	Acordul de mediu	124
3	Autorizațiile de mediu	125
	Concluzii	126
	Bibliografie	128

INTRODUCERE

Emergența interesului protecției și conservării mediului natural în sfera intereselor publice – ca reacție la schimbările produse de ființa umană asupra mediului înconjurător – a determinat administrația să își adapteze conduita și să se angajeze într-un efort de limitare a dezvoltării cadrului construit și de control al activităților umane. Procesul de urbanizare dar și cel de dezvoltare a noilor tehnologii industriale sunt, astfel, „încorsetate” în proceduri administrative complexe de evaluare a efectelor asupra mediului natural.

Manifestările de voință administrative interpușe în aceste proceduri de evaluare de mediu au fost reunite de legiuitorul național, prin consacrarea conceptului de *acte de reglementare de mediu*¹ – înglobând, în acord cu art. 2 pct. 2 din OUG nr. 195/2005

1 Prin OUG nr. 195/2005 privind protecția mediului, M.Of.: 1196/30 decembrie 2005.

privind protecția mediului, decizia etapei de încadrare, avizul de mediu, acordul de mediu, autorizația de mediu, autorizația integrată de mediu, autorizația privind emisiile de gaze cu efect de seră, respectiv autorizația privind activitățile cu organisme modificate genetic.

În contextul inexistenței unor precizări legislative suplimentare asupra naturii juridice a actelor de reglementare de mediu, acestea devin o reală sursă de controverse în drept – neexistând un consens nici în privința calificării lor ca operațiuni administrative sau ca acte administrative și nici asupra caracterului lor normativ sau individual. Multiplicarea litigiilor de contencios administrativ având ca obiect diversele avize, acorduri și autorizații de mediu determină, în consecință, nevoia identificării naturii lor juridice reale, tocmai pentru a vedea dacă *actul de reglementare de mediu* constituie un concept unitar sau, din contră, unul „polimorf” – reunind în sine mai multe manifestări de voință având o natură juridică distinctă.

SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA FUNDAMENTELOR ACTELOR DE REGLEMENTARE DE MEDIU

I

Consacrarea actelor de reglementare de mediu în sfera manifestărilor de voință administrative are ca fundamente principale *protecția și conservarea mediului natural* – obiectiv de interes public major, în acord cu art. 1 alin. (1) din OUG nr. 195/2005 privind protecția mediului².

² În acest sens, doctrina a subliniat faptul că edificiul juridic ce formează dreptul mediului are ca fundament principal obligația de a proteja mediul și, corelativ, dreptul la un mediu protejat, a se vedea M. DUȚU, *Dreptul mediului și al climei*. Vol. I. *Partea generală*, Universul Juridic, București, 2022, p. 133.

Dezvoltarea în timp a celor două fundamente a marcat tranziția dinspre un discurs filosofic axat exclusiv pe individ spre o aprofundare a relației om-natură. În acest sens, sistemul teleologic dezvoltat de Aristotel și, ulterior, de Thomas de Aquino, plasa în centrul discursului filosofic ființa umană – singura capabilă să gândească și să aleagă, în temeiul discernământului³. Și discursul filosofic kantian întruchipează valoarea umană ca fiind superioară celei non-umane⁴, obligația individului față de animale ca parte a mediului natural nefiind văzută ca o obligație directă de protecție⁵. Mai departe, în lumina teoriei contractului social dezvoltată de Thomas Hobbes s-a arătat că ființa umană nu ar avea obligații directe față de componentele mediului natural tocmai pentru că mediul natural nu ar fi o parte la contractul social, titulară de drepturi și obligații reciproce⁶.

Treptat însă, abandonând discursul filosofic antropocentric, Aldo Leopold, în lucrarea *The Land Ethic*⁷, propune o schimbare de etică în sensul tranziției dinspre statutul de cuceritor atribuit lui Homo Sapiens spre rolul de membru al unei comunități globale pe care acesta trebuie să îl dețină. Autorul definește noțiunea de *conservare* a naturii – ca o stare de echilibru între ființa umană și planetă, subliniind că problema în relația om-natură o constituie tendința umană de a percepe elementele lumii înconjurătoare ca valori economice. Potrivit autorului, lipsa de valoare economică a componentelor mediului natural

3 ARISTOTLE, *Nicomachean Ethics*, ed. a II-a, Hackett Publishing Company, Inc, Cambridge, 1999, p. 16. A se vedea și J. R. DESJARDINS, *Environmental Ethics. An Introduction to Environmental Philosophy*, ed. a V-a, Wadsworth Cengage Learning, Boston, 2013, p. 29.

4 I. KANT, *Lectures on Ethics*, Cambridge University Press, 1997, p. 212.

5 M. HOURDEQUIN, *Environmental Ethics. From Theory to Practice*, ed. a II-a, Bloomsbury Academic, Londra, 2024, p. 51.

6 *Ibidem*, p. 135.

7 A. LEOPOLD, *The Land Ethic*, în *A Sand County Almanac*, 1949, online: <https://rintintin.colorado.edu/~vancecd/phil308/Leopold.pdf>.

determină cetățenii să abandoneze bunăstarea acestora în sarcina autorităților publice, delegându-și toate sarcinile în realizarea cărora ei înșiși au eșuat⁸. Trasând o nouă etică în ecologie, Aldo Leopold subliniază că un comportament este corect, moral, numai în măsura în care are ca scop conservarea integrității comunității biotice⁹.

Dezvoltarea discursului filosofic în jurul ideii de comuniune om-natură a fost dublată de efortul de apărare a fundamentelor protecției și conservării mediului natural prin instrumente de drept internațional. Principalul astfel de instrument îl constituie Declarația de la Stockholm adoptată în cadrul primei Conferințe a ONU privind mediul uman (1972). Pct. 6-7 din Capitolul I al acestei declarații stabilește expres obiectivul de apărare și ameliorare a mediului înconjurător în beneficiul generațiilor prezente și viitoare, subliniindu-se că în vederea atingerii acestuia este necesară asumarea responsabilității de către cetățeni, comunități, societăți private și instituții publice.

Controlul administrației asupra tendinței umane de dezvoltare a cadrului construit își găsește un alt fundament într-un important principiu al dreptului mediului – *principiul acțiunii preventive*, consacrat în dreptul național prin art. 3 al OUG nr. 195/2005 privind protecția mediului. Așa cum arată doctrina, principiul exprimă ideea „*potrivit căreia, în domeniul protecției mediului este mult mai eficient, adecvat și mai puțin costisitor deopotrivă, din punct de vedere ecologic și economic, să se prevină afectarea mediului [...] decât să se repare vătămările produse*”¹⁰.

În planul instrumentelor de drept internaționale, acest principiu își găsește consacrarea în Principiul 21 al Declarației de la Stockholm¹¹, fiind reiterat și în cadrul Principiului 2 al

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ M. DUȚU, op.cit., p. 149.

¹¹ „Statele au dreptul suveran de a exploata propriile resurse în conformitate cu propriile politici de mediu, precum și responsabilitatea de a se asigura

Declarației de la Rio din 1992¹². Cerința unui efort comun al statelor în sensul acțiunii preventive a fost subliniată și prin art. 2 pct. 1 al Convenției de la Espoo privind evaluarea impactului asupra mediului în context transfrontieră¹³ potrivit căruia părțile vor adopta toate măsurile adecvate și eficiente „*pentru prevenirea [...] impactului transfrontieră negativ semnificativ...*”

În aplicarea principiului acțiunii preventive, actele de reglementare de mediu se interpun în procedura administrativă premergătoare adoptării unui plan de urbanism și realizării unui proiect de construire, urmărind să stabilească măsuri care să preîntâmpine sau să compenseze impactul acestor planuri/proiecte asupra cadrului natural. Mai înainte însă de a fi un instrument aflat la îndemâna autorităților administrației publice pentru a autoriza și controla activitățile umane având potențiale efecte semnificative asupra mediului natural, principiul acțiunii preventive constituie un mecanism de limitare a însăși conduitei administrației. În aplicarea acestui principiu, administrației îi revine o obligație proprie de adoptare a măsurilor preventive și de informare suplimentară asupra potențialelor riscuri pe care activitățile umane supuse autorizării le generează asupra mediului înconjurător.

că activitățile desfășurate sub jurisdicția sau controlul lor nu cauzează daune mediului altor state sau zonelor de dincolo de limitele jurisdicției lor naționale.”

12 F. STÂRC-MECLEJAN, *Manual de dreptul mediului. Dezbateri doctrinare și cauza de referință*, C.H.Beck, București, 2022, p. 93.

13 Convenția de la Espoo din 25 februarie 1991 ratificată prin Legea nr. 22/2001, M.Of.: 105/1 martie 2001.

NATURA JURIDICĂ CONTROVERSATĂ A ACTELOR DE REGLEMENTARE DE MEDIU

II

A CRITERIILE GENERALE ÎN DETERMINAREA NATURII JURIDICE A MANIFESTĂRILOR DE VOINȚĂ ADMINISTRATIVE

În demersul de identificare a naturii juridice a actelor de reglementare de mediu pot fi utilizate două criterii generale: pe de o parte, criteriul de distincție de drept administrativ între actele administrative și simplele operațiuni material-tehnice, și, pe de altă parte, calificarea legiuitorului.

Primul criteriu în determinarea naturii juridice a unei manifestări de voință administrativă îl constituie producerea de efecte juridice – unica manifestare de voință administrativă realizată cu scopul de a produce efecte juridice și producătoare de astfel de efecte fiind actul administrativ¹⁴. Operațiunea administrativă în schimb poate doar să contribuie la producerea efectelor juridice de către actul final. Această regulă principală are ca temei chiar prevederile art. 2 alin. (1) lit. c) din Legea nr. 554/2004 a contenciosului administrativ (pe viitor: LCA)¹⁵.

14 OV. PODARU, *Drept administrativ: curs universitar. Vol. I: Actul administrativ. [Partea I]: Repere noi pentru o teorie altfel. t. 1: Noțiune*, Hamangiu, București, 2022, nr. 3. În același sens, R.N. PETRESCU, *Drept administrativ*, Hamangiu, București, 2009, p. 321; T. DRĂGANU, *Actele de drept administrativ*, Ed. Științifică, București, 1959, p. 127; V.I. PRISĂCARU, *Tratat de drept administrativ român*, Ed. All, București, 1996, p. 204; J. PETIT, P.-L. FRIER, *Droit administratif, 16e edition*, LGDJ, Paris, 2023, p. 378.

15 În acord cu art. 2 alin. (1) lit. c) LCA (M.Of.: 1154/7 decembrie 2004), actul administrativ este definit ca „actul unilateral cu caracter individual sau normativ emis de o autoritate publică, în regim de putere publică, în vederea organizării executării legii sau a executării în concret a legii, care dă naștere, modifică sau stinge raporturi juridice”.

Prin jurisprudența sa în materia dreptului urbanismului, Înalta Curte de Casație și Justiție a contribuit la dezvoltarea acestei reguli principiale¹⁶. Analizând natura juridică a certificatului de urbanism, instanța supremă a diferențiat *efectele procedurale* ale acestuia – constând în dreptul beneficiarului de a pretinde autorității o anumită conduită în procedură – de *efectele autonome, substanțiale* – care ajung să afecteze chiar dreptul de a realiza lucrări de construcții. În acord cu raționamentul Curții, atât timp cât efectele certificatului de urbanism rămân unele exclusiv procedurale (determinând doar avansarea în procedura de urbanism și autorizare a executării lucrărilor de construcții), acestea nu dobândesc un caracter autonom, fiind *resorbite* în întregime în efectele juridice ale actului final și determinând deci inadmisibilitatea unei acțiuni în anularea certificatului de urbanism. Pe de altă parte, în ipoteza în care certificatul de urbanism blochează parcursul procedural, conținând în sine o limitare ce determină administrația să stopeze procedura administrativă de emitere a actului final, acesta produce *efecte chiar în plan substanțial*, afectând în mod direct drepturile particularilor.

Distincția între efectele procedurale și efectele substanțiale ale manifestărilor de voință administrative a fost analizată în doctrină în contextul așa-numitelor *acte structurale* – compuse din manifestări de voință succesive și interdependente ce converg spre producerea de efecte juridice¹⁷. Plecând de la această distincție, criteriul principal al producerii de efecte juridice a fost dezvoltat, în sensul că o manifestare de voință în procesul

16 ICCJ, Completul pentru soluționarea recursurilor în interesul legii, Decizia nr. 25/2017 referitoare la interpretarea și aplicarea art. 6 alin. (1) și art. 7 alin. (1) din Legea nr. 50/1991 privind autorizarea executării lucrărilor de construcții, republicată, cu modificările și completările ulterioare, M.Of.: 194/2 martie 2018.

17 Ov. PODARU, *Drept administrativ. Vol. 1. Actul administrativ [...]* t. 1..., op.cit., nr. 3.

decizional are natura juridică de act administrativ numai atunci când produce efecte nu numai în plan strict procedural, ci și efecte juridice substanțiale, afectând o situație juridică¹⁸.

Al doilea criteriu în determinarea naturii juridice a unei manifestări de voință administrativă îl constituie calificarea legiuiitorului. Această calificare poate fi realizată în acord cu regula principală de drept administrativ subliniată anterior sau, din contră, poate intra în conflict cu aceasta. De exemplu, consultând proiectul viitorului cod al amenajării teritoriului, urbanismului și construirii¹⁹, se poate observa o tendință a legiuiitorului de abandonare a regulii principale de determinare a naturii juridice. În acest sens, dacă potrivit art. 263 alin. (1) din proiectul CATUC natura juridică a certificatului de urbanism este aceea de *act de informare* (în acord cu definiția cuprinsă la momentul actual în art. 29 din Legea nr. 350/2001²⁰), în art. 264 și art. 267, același legiuiitor face distincție, din punct de vedere al naturii juridice, între *certificatul de urbanism pentru informare* – definit ca fiind „rezultatul operațiunii administrative prin care autoritatea administrației publice locale face cunoscut regimul juridic, economic și tehnic...” – și *certificatul de urbanism pentru construire/desființare pentru clădiri și amenajări* – pe care

18 Faptul că majoritatea elementelor de procedură premergătoare actului administrativ final nu sunt de natură să afecteze drepturile și interesele cetățenilor a fost subliniat și în doctrina franceză; a se vedea P. GONOD, F. MELLERAY, P. YOLKA, *Traite de droit administratif*, Tome 2, Ed. Dalloz, Paris, 2011, p. 167.

19 Pe viitor: CATUC.

20 Art. 29 alin. (1) din Legea nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul (M.Of.: 373/10 iulie 2001) definește certificatul de urbanism ca fiind „actul de informare cu caracter obligatoriu prin care autoritatea administrației publice județene sau locale face cunoscute regimul juridic, economic și tehnic al imobilelor și condițiile necesare în vederea realizării unor investiții...”

legiuitorul îl califică ca *act administrativ*²¹.

B CRITERIUL DE DISTINCȚIE DE DREPT ADMINISTRATIV VERSUS CALIFICAREA DATĂ DE LEGIUITOR ACTELOR DE REGLEMENTARE DE MEDIU

Trecând în sfera actelor de reglementare de mediu observăm că legiuitorul a determinat expres natura juridică a majorității acestor manifestări de voință – aceea de *acte administrative*²². Calificarea legală rezultă din definițiile fiecărui tip de act de reglementare cuprinse în conținutul art. 2 din OUG nr. 195/2005 privind protecția mediului, dar și din reglementările speciale în materia actelor de reglementare de mediu. În acest sens, art. 2 lit. a) din Legea nr. 292/2018 în materia evaluării impactului asupra mediului²³ definește *acordul de mediu* ca fiind un act administrativ. Totodată, art. 2 lit. a) din HG nr. 1076/2004 privind evaluarea de mediu a planurilor și programelor²⁴ califică *avizul de mediu* ca act tehnico-juridic. La fel, diversele *autorizații de mediu* sunt calificate prin OUG nr. 195/2005 privind protecția mediului ca acte administrative.

Calificarea legiuitorului ridică semne de întrebare din cel puțin două perspective – pe de o parte, așa cum vom arăta, tinde să intre în anumite situații în conflict cu regula principală de drept administrativ ce diferențiază actele administrative de simplele

21 Fără a constitui obiectul prezentului studiu, nu putem să nu sesizăm caracterul criticabil al calificării legale a certificatului de urbanism pentru construire/desființare ca act administrativ, de vreme ce efectul juridic – nașterea dreptului de a realiza/de a desființa anumite lucrări de construcții – își are izvorul în autorizația de construire/de desființare.

22 Legiuitorul național a omis să stabilească natura juridică a deciziei etapei de încadrare.

23 Legea nr. 292/2018 privind evaluarea impactului anumitor proiecte publice și private asupra mediului, M.Of.: 1043/10 decembrie 2018.

24 HG nr 1076/2004 privind stabilirea procedurii de realizare a evaluării de mediu pentru planuri și programe, M.Of.: 707/5 august 2004.

operațiuni administrative; pe de altă parte, stabilește aceeași natură juridică pentru întreaga sferă de acte de reglementare de mediu, fără a ține cont de specificul fiecărei astfel de manifestări de voință.

Confruntând calificarea legiuitorului cu regula de drept administrativ, observăm că în cazul majorității actelor de reglementare de mediu din chiar definiția legală reiese faptul că, în sine, ele nu produc, ca regulă, *efecte substanțiale*, ci doar *procedurale*, constituind pași procedurali necesari în vederea realizării unui plan, program sau proiect de construire. Calificarea legiuitorului contrazice, astfel, în anumite situații, natura juridică determinată după regula producerii de efecte juridice.

1 *Decizia etapei de încadrare*

Prima manifestare de voință provenind de la autoritățile competente pentru protecția mediului, interpusă în procedura de urbanism premergătoare adoptării unui plan urbanistic sau în procedura autorizării lucrărilor de construcții o constituie *decizia etapei de încadrare*. În materia procedurii de adoptare a planurilor de urbanism, autoritățile competente stabilesc prin această decizie, pe baza unor criterii legale, dacă planul supus analizei poate avea efecte semnificative asupra mediului (situație în care se impune efectuarea evaluării de mediu) sau nu (art. 11 din HG nr. 1076/2004). La fel, în procedura de autorizare a executării lucrărilor de construcții, prin decizia etapei de încadrare autoritatea competentă pentru protecția mediului stabilește dacă beneficiarul proiectului de construire este obligat să urmeze procedura de evaluare a impactului asupra mediului sau, din contră, este scutit de această obligație (art. 9 din Legea nr. 292/2018). Legiuitorul păstrează tăcerea în privința naturii juridice a deciziei etapei de încadrare din cadrul procedurii premergătoare adoptării planurilor de urbanism. În

schimb, același legiuitor național califică implicit această decizie ca act administrativ prin dispozițiile Legii nr. 292/2018 în materia evaluării impactului asupra mediului al proiectelor de construire – statuând că orice act, decizie sau omisiune a autorității competente pentru protecția mediului care face obiectul participării publicului (deci și decizia etapei de încadrare) poate face obiectul acțiunii în contencios administrativ [art. 21 alin. (1) din Legea nr. 292/2018].

Având ca premisă distincția între efectele pur procedurale și efectele substanțiale ale manifestărilor de voință administrative, credem că decizia etapei de încadrare nu poate fi calificată automat ca act administrativ, ci trebuie analizat conținutul concret al acesteia. Astfel, în situația în care prin această decizie autoritatea competentă pentru protecția mediului informează titularul asupra lipsei necesității efectuării evaluării de mediu, credem că decizia etapei de încadrare produce exclusiv efecte procedurale, permițând titularului înaintarea în procedura de urbanism/de autorizare a lucrărilor de construcții. Decizia etapei de încadrare ar trebui să aibă, așadar, în această ipoteză, natura juridică de simplă operațiune administrativă.

În ipoteza în care prin această decizie autoritatea competentă pentru protecția mediului pune în vedere titularului planului de urbanism sau al proiectului de construire necesitatea de a efectua, cu sprijinul specialiștilor în domeniu, evaluarea efectelor pe care planul/proiectul le va avea asupra mediului natural, natura juridică a deciziei etapei de încadrare poate fi în mod justificat pusă sub semnul întrebării. Dată fiind instituirea unei obligații în sarcina titularului – de a urma procedura de evaluare de mediu – am putea califica decizia etapei de încadrare ca act administrativ, producător de efecte juridice. Cu toate acestea, având în vedere distincția între efectele procedurale și cele substanțiale ale unei manifestări de voință administrative, sesizăm că nici în această situație decizia etapei de încadrare nu determină blocarea procedurii de urbanism sau

de autorizare a lucrărilor de construcții, ci permite titularului planului/proiectului înaintarea în procedură, supusă anumitor condiții suplimentare. Credem că, similar calificării trasate de instanța supremă certificatului de urbanism, decizia etapei de încadrare are, din perspectiva efectelor juridice produse, mai degrabă natura juridică de simplă operațiune material-tehnică. Calificarea acestei decizii ca act administrativ de către legiuitorul național poate să fie însă justificată de nevoia de a recunoaște persoanelor vătămate prin această manifestare de voință – membri ai publicului interesat să participe în procedurile complexe de evaluare de mediu – dreptul de a o ataca în fața instanței de contencios administrativ.

2 *Avizul de mediu și acordul de mediu*

Așa cum rezultă din prevederile HG nr. 1076/2004 instituind procedura complexă de evaluare de mediu, *avizul de mediu* constituie actul tehnico-juridic emis în urma finalizării procedurii de evaluare de mediu ce precedă adoptarea unui plan sau program. Această manifestare de voință confirmă integrarea aspectelor privind protecția mediului în planul supus adoptării (art. 2 pct. 13 din OUG nr. 195/2005) – actul administrativ final. *Avizul de mediu* are, așadar, rolul de a confirma că, în adoptarea unui plan urbanistic și, ulterior, în implementarea acestuia prin proiecte concrete de construire, vor fi luate măsuri suficiente de prevenire, reducere sau compensare a efectelor negative asupra mediului natural. În acest context este discutabil dacă *avizul de mediu* conduce, prin sine, la nașterea, modificarea sau stingerea unei situații juridice. În mod similar, *acordul de mediu* stabilește condițiile și măsurile pentru protecția mediului care trebuie respectate în cadrul realizării unui proiect de construire (art. 2 pct. 3 din OUG nr. 195/2005). Enumerarea, cu titlu informativ, a unor măsuri ce se impun a fi respectate, ne determină să înclinăm spre natura juridică de operațiune administrativă a acestui acord,

care permite înaintarea în procedura de realizare a proiectului – dreptul efectiv de a realiza acest proiect având ca izvor actul final, autorizația de construire.

Privite din perspectiva finalității lor, cele două acte de reglementare de mediu echivalează cu anumite etape procedurale ce se impun a fi urmate în vederea realizării unui plan sau proiect, astfel că între voința legiuitorului în privința naturii lor juridice și natura juridică determinată în temeiul regulii de drept administrativ poate fi sesizată, în anumite ipoteze, o ruptură. Această ruptură a fost sesizată și în doctrină. Astfel, în privința avizului de mediu se arată că ar reprezenta un aviz conform ale cărui prevederi „sunt obligatorii pentru adoptarea/emiterea/aprobarea documentelor cărora li se adresează și față de care certifică integrarea considerentelor privind protecția mediului²⁵”. În același sens se subliniază că avizul de mediu reprezintă, ca natură juridică, un aviz conform a cărui solicitare și ale cărui prevederi sunt obligatorii, funcția lui esențială fiind aceea de a asigura respectarea unor exigențe ecologice în emiterea actelor administrative finale²⁶. În privința acordului de mediu, doctrina evidențiază „poziția intermediară, între avize și autorizații, cu un profil juridic specific, datorită scopului urmărit și regimului juridic aplicabil”²⁷. Atribuirea unei

25 F. STÂRC-MECLEJAN, op.cit., p. 174-175. Aceeași autoare arată, în privința acestor avize, că „... funcția lor esențială este aceea de a asigura integrarea aspectelor privind protecția mediului în planul sau programul ce poate avea sau are un impact semnificativ asupra mediului, dar al căror obiectiv principal definitoriu este de altă natură. Aceste cerințe ale avizului reprezintă o condiție de legalitate a însuși actului ce urmează a fi emis, neobținerea sa atrăgând nulitatea absolută a actului respectiv. Neconstituind acte administrative (de mediu) de sine stătătoare, ci operațiuni tehnico-juridice, avizele nu pot fi contestate în justiție decât odată cu actul pe care îl condiționează.”

26 M. DUȚU, A. DUȚU, *Dreptul mediului*, ed. a 4-a, C.H.Beck, București, 2014, p. 181. Aceiași autori arată însă că autorizația de mediu este *actul administrativ* în baza căruia se poate desfășura o anumită activitate, *Ibidem*, p. 182.

27 F. STÂRC-MECLEJAN, op.cit., p. 175-176.

poziții intermediare acordului de mediu este însă criticabilă, dat fiind faptul că nu clarifică natura juridică reală a acestei manifestări de voință administrative – act administrativ sau operațiune administrativă.

Nu excludem însă producerea de efecte juridice chiar prin acordul de mediu sau avizul de mediu în măsura în care prin aceste manifestări de voință administrative sunt instituite obligații de mediu de respectat în faza de execuție a proiectului prin care este implementat un plan urbanistic – de exemplu, obligația de a realiza traseul unei viitoare artere de circulație numai în varianta în care acesta ocolește un sit natural protejat; obligația de a amenaja o rampă specială de colectare a deșeurilor în faza de execuție a unui proiect de construire. În această situație, credem că cele două acte de reglementare de mediu produc efecte juridice proprii – obligații de mediu concrete – având, deci, natura juridică de acte administrative.

3 *Diversele autorizații de mediu*

Determinând nașterea dreptului de a desfășura o anumită activitate cu potențiale efecte asupra mediului natural, autorizațiile de mediu au natura juridică de acte administrative²⁸. Calificarea legiuitorului corespunde, așadar, naturii juridice determinate după criteriul producerii de efecte juridice. Cu toate acestea, definițiile legale ale acestor autorizații de mediu nu excelează prin claritate, neafirmând expres efectele juridice ale actului administrativ definit – autorizația de mediu constituie, potrivit legiuitorului, actul administrativ „*prin care sunt stabilite condițiile și/sau parametrii de funcționare ai unei activități*”²⁹ (art. 2 pct. 9 din OUG nr. 195/2005), iar autorizația

28 Doctrina subliniază natura juridică de act administrativ individual a autorizației de mediu – stabilind drepturi și/sau obligații determinate: *Ibidem*.

29 Din definiția legală ar putea să rezulte o altă concluzie în privința naturii juridice a autorizației de mediu – de vreme ce prin această manifestare de

privind activitățile cu organisme modificate genetic stabilește „condițiile de introducere deliberată în mediu și/sau pe piață” a acestor organisme (art. 2 pct. 11 din OUG nr. 195/2005). Singura autorizație în această materie care, chiar prin definiția dată de legiuitor, sugerează natura juridică de act administrativ este *autorizația integrată de mediu*, care „acordă dreptul de a exploata o instalație”³⁰.

Lipsa de corelare între determinarea legii și regula principală de drept administrativ constituie sursa divergențelor doctrinare – în timp ce, așa cum am arătat, o parte a doctrinei sesizează conflictul dintre calificarea legală și natura juridică determinată potrivit regulii producerii de efecte juridice, alți autori confirmă voința legiuitorului, subliniind natura de acte administrative a tuturor *actelor de reglementare de mediu*³¹, respectiv caracterul lor generator de drepturi³².

Concluzionând, credem că atât aceste divergențe cât și dificultățile practice întâmpinate în soluționarea litigiilor de contencios administrativ având ca obiect actele de reglementare de mediu ar putea fi soluționate, cel puțin parțial, prin consacrarea legală a criteriului producerii de efecte juridice

voință administrativă sunt stabilite condițiile și parametrii de funcționare a unei activități umane, nu autorizația de mediu în sine dă naștere dreptului de a desfășura activitatea în cauză, ci dreptul preexistă în temeiul unei alte autorizații (de pildă, o autorizație de funcționare). În acest context, am putea califica autorizația de mediu ca act administrativ producător de efecte juridice numai în măsura în care prin aceasta ar fi stabilite obligații de mediu de sine stătătoare (legate de activitatea concretă desfășurată) în sarcina titularului.

30 Potrivit art. 2 pct. 10 din OUG nr. 195/2005, autorizația integrată de mediu constituie „actul administrativ emis de autoritatea competentă pentru protecția mediului [...] care acordă dreptul de a exploata în totalitate sau în parte o instalație, în anumite condiții, care să garanteze că instalația corespunde prevederilor privind prevenirea și controlul integrat al poluării...”

31 L. DOGARU, *Dreptul mediului*, Ed. a 2-a, Pro Universitaria, București, 2020, p. 275.

32 A.B. ILIE, *Dreptul mediului*, C.H. Beck, București, 2017, p. 270.

dezvoltat prin jurisprudența instanței supreme în materia dreptului urbanismului. În acest sens, în măsura în care un act de reglementare de mediu produce prin sine *efecte juridice substanțiale* – dând naștere unor drepturi sau obligații de sine stătătoare – acesta are natura juridică de act administrativ. În ipoteza în care un aviz de mediu sau un acord de mediu se limitează exclusiv la enumerarea unor condiții de realizare a unui plan urbanistic sau a unui proiect de construire, neinstituind prin sine nicio obligație determinată în sarcina titularului și neconstituind sursa dreptului de construire, credem că acesta trebuie calificat ca simplă operațiune administrativă. Cu toate acestea, în contextul voinței exprese a legiuitorului, toate actele de reglementare de mediu trebuie calificate la momentul actual ca *acte administrative*. Consecința practică cea mai importantă a acestei calificări legale o constituie admisibilitatea unei acțiuni directe în contencios administrativ împotriva acestora.

C ACTUL „DE REGLEMENTARE” DE MEDIU – VERITABIL ACT REGLEMENTAR?

Denumirea generică dată de legiuitor diverselor avize, acorduri și autorizații de mediu – aceea de „*acte de reglementare*” – ridică un nou semn de întrebare, relativ la caracterul normativ sau, din contră, individual al acestor acte administrative de mediu.

Binomul acte administrative normative – acte administrative individuale consacrat în dreptul administrativ român își are originile în clasică distincție din dreptul administrativ francez între actele reglementare și actele non-reglementare³³, doctrina

33 C. EISENMANN, *Cours de droit administratif*, t. II, LGDJ, Paris, 1983, p. 408. Actul de reglementare este, potrivit doctrinei franceze, un act creator de vocații, în timp ce actul individual este un act creator de drepturi; a se vedea J.-M. RAINOUD, *La distinction de l'acte réglementaire et de l'acte individuel*, LGDJ, Paris, 1966, p. 123. Distincția act individual-act normativ nu reflectă însă în oglindă categoriile act reglementar-act non-reglementar pentru că scapă din

franceză înțelegând prin *actul reglementar* un act care edictează o normă generală și impersonală, vizând anumite categorii de destinatari determinabili, și nu destinatari determinați în mod individual³⁴.

Potrivit doctrinei, criteriul de distincție între cele două categorii fundamentale de acte administrative îl constituie *determinabilitatea persoanelor* cărora li se adresează actul – actul normativ are „o aplicabilitate generală, asupra unui număr nedeterminat de persoane (dar determinabil ulterior, în mod progresiv, la momentul/momentele de aplicare concretă a actului)³⁵”, în timp ce actul administrativ individual se aplică unui număr determinat de persoane, expres nominalizate în conținutul său.

Manifestările de voință administrative emise în materia mediului și urbanismului sunt calificate de legiuitorul național ca acte administrative, același legiuitor păstrând însă tăcerea asupra caracterului lor normativ sau individual. Denumirea generică sub care sunt reunite toate aceste manifestări de voință administrativă – aceea de *acte de reglementare de mediu* – ne conduce la o primă idee: prin determinarea legii, acestea ar avea mai degrabă o natură normativă, impersonală și generală.

Definițiile date de legiuitor fiecărui astfel de aviz, acord sau fiecărei autorizații de mediu, dar și o analiză sumară a

vedere și o subcategorie a actelor non-reglementare dezvoltată în sistemul de drept francez, și anume pe cea a actelor administrative particulare, așa numitele *decizii de speță*, după cum au fost ele denumite în doctrina franceză; a se vedea I. POIROT-MAZÈRES, Les décisions d'espèce, în *Revue de droit public et de la science politique*, 1992, p. 443; B. SEILLER, *Droit administratif*, t. 2. *L'action administrative*, ed. a II-a, Flammarion, 2005, p. 135-141.

34 P. GONOD, F. MELLERAY, P. YOLKA, op.cit., p. 186.

35 Ov. PODARU, *O problemă simplă, complicată de jurisprudență: natura juridică a documentațiilor de urbanism (PUG, PUZ, PUD)*, în SUBB. Iurisprudentia, nr. 1/2020, p. 72, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.65\(2020\).1.4](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.65(2020).1.4)⁷. Potrivit autorului, spre deosebire de actul administrativ normativ, actul administrativ individual nu poate exista în lipsa destinatarului său determinat; *Ibidem*, p. 80.

specificului acestora conduc însă la o altă concluzie, așa cum vom arăta – caracterul *reglementar* nu este specific tuturor actelor administrative de mediu.

1 *Avizul de mediu*

Aflându-se între primele manifestări de voință administrative „de mediu” integrate în procedura de urbanism și construire, avizul de mediu precedă, de regulă, adoptarea unui plan urbanistic general/zonal/de detaliu, confirmând integrarea considerațiilor privind protecția mediului în procedura de elaborare a planului în cauză³⁶. Stabilind anumite condiții generale și măsuri de protecție sau confirmând respectarea exigențelor de mediu prin planul urbanistic pe care îl precede, credem că avizul de mediu trebuie încadrat în categoria actelor administrative normative, calificarea sa ca *act de reglementare* fiind în acord, deci, cu natura sa juridică.

Faptul că avizul de mediu are ca beneficiar titularul unui plan urbanistic nu este de natură să conducă la o calificare diferită, de vreme ce toate condițiile generale de implementare a planului având ca scop protecția mediului rămân pe deplin aplicabile oricărui alt titular ulterior al aceluiași plan, deci oricărui alt destinatar determinabil în funcție de momentul aplicării concrete a avizului de mediu. Mai mult, calificarea avizului de mediu ca act administrativ normativ apare ca firească în contextul în care acest act administrativ de mediu precede și este în strânsă legătură cu planul urbanistic având același caracter normativ³⁷.

36 Întreaga procedură de evaluare de mediu pentru planuri și programe finalizată prin obținerea avizului de mediu este reglementată prin HG nr. 1076/2004.

37 ICCJ, Completul pentru soluționarea recursurilor în interesul legii, s-a pronunțat prin Decizia nr. 12/2021 în dosarul nr. 1133/1/2021 (M.Of.: 933/30 septembrie 2021) asupra naturii juridice a hotărârii de consiliu local de aprobare a unui plan urbanistic zonal, stabilind natura de act administrativ normativ a acesteia.

Dată fiind relația aviz de mediu – plan urbanistic, credem că același raționament de calificare a documentațiilor de urbanism ca acte administrative normative poate fi translatat și în materia avizului de mediu. Astfel, cu toate că la momentul emiterii avizului de mediu, calitatea de titular al planului urbanistic supus evaluării de mediu aparține unei singure persoane (proprietarul suprafeței reglementate prin respectivul plan urbanistic), toate obligațiile de mediu instituite prin avizul de mediu și aflate în strânsă legătură cu planul vor fi pe deplin aplicabile unui dobânditor ulterior al terenului³⁸. Avizul de mediu nu este, așadar, legat *sine qua non* de persoana având calitatea de titular al planului supus evaluării de mediu la momentul emiterii sale, fiind aplicabil cu titlu general oricărui alt dobânditor ulterior al suprafeței de teren reglementate prin planul urbanistic.

2 Acordul de mediu

Potrivit dispozițiilor Legii nr. 292/2018 privind evaluarea impactului anumitor proiecte publice și private asupra mediului,

38 Ov. PODARU, *O problemă simplă, complicată de jurisprudență...* op.cit., p. 88. Potrivit autorului, existența unei *calități* determinate (aceea de proprietar al suprafeței de teren căreia i se aplică documentația de urbanism) nu înlătură caracterul de act administrativ normativ al unui plan urbanistic. Într-o manieră clară, ce impune citarea, același autor compară natura juridică a documentațiilor de urbanism cu cea a autorizațiilor de construire, subliniind că desemnarea unui beneficiar al PUZ-ului sau PUD-ului în cuprinsul planului nu determină o altă calificare a acestor planuri – „Dacă în timpul perioadei de valabilitate a autorizației de construire, operează un transfer al dreptului de proprietate asupra terenului, pentru a putea construi, cumpărătorului trebuie să-i fie cesionat și beneficiul autorizației (dreptul de a construi) [...] În schimb, în cazul în care se schimbă proprietarul terenului care face obiectul PUZ-ului, dobânditorului îi va fi aplicabil PUZ-ul fără a-i fi cesionat și planul urbanistic zonal, acesta fiindu-i aplicabil automat întrucât, prin dobândirea proprietății ori a altui drept real, succesorul a dobândit calitatea cerută pentru a intra sub câmpul de aplicare al documentației de urbanism, aceea de proprietar al terenului”. *Ibidem*, p. 94.

acordul de mediu ca act final stabilește *condițiile și măsurile pentru protecția mediului* de respectat în ipoteza realizării unui proiect. Cu toate că termenul *condiții* ar putea să determine calificarea acordului de mediu ca act administrativ normativ, credem că încadrarea acestui act de mediu într-una din cele două categorii fundamentale ale actelor administrative trebuie să aibă ca premisă relația acord de mediu – autorizație de construire. Fiind un act premergător autorizației de construire pentru un proiect – autorizație având natura de act administrativ individual, vizând un beneficiar determinat – și stabilind modul concret în care trebuie implementat proiectul în cauză astfel încât prejudiciul eventual adus mediului natural să fie minim – înclinăm spre calificarea acordului de mediu ca act administrativ individual³⁹, în măsura în care acesta instituie obligații de mediu specifice titularului proiectului de construire.

3 Decizia etapei de încadrare

Așa cum am subliniat, prin decizia etapei de încadrare autoritatea competentă pentru protecția mediului aduce la cunoștința titularului unui plan de urbanism sau al unui proiect de construire obligativitatea sau, din contră, lipsa obligativității evaluării de mediu. Cu toate că înclinăm spre calificarea acestei manifestări de voință administrativă ca simplă operațiune

39 Natura de act administrativ individual a acordului de mediu a fost subliniată în jurisprudență - „Ca act administrativ individual, acordul de mediu are caracter obligatoriu și executoriu, în acest sens fiind și dispozițiile art. 94 alin. (1) lit. b) din OUG nr. 195/2005, în conformitate cu care respectarea condițiilor din actele de reglementare obținute reprezintă o obligație a tuturor persoanelor fizice și juridice, precum și cele ale art. 17 din același act normativ, potrivit cărora nerespectarea prevederilor acordului de mediu atrage suspendarea acestuia de către autoritatea emitentă, iar, în final, anularea acordului, cu consecința interzicerii desfășurării proiectului sau a activității pentru care a fost emis”. A se vedea: CAB, Sec. VIII cont.adm.fisc., sent.civ. nr. 3945/10 decembrie 2013, online: <https://sintact.ro/>.

material-tehnică, nu putem să facem abstracție de calificarea acesteia ca act administrativ prin voința legiuitorului național. Dată fiind această natură juridică, considerăm că includerea deciziei etapei de încadrare într-una dintre cele două categorii fundamentale ale actului administrativ este determinată direct de procedura de evaluare de mediu în care este integrată această decizie. În măsura în care decizia etapei de încadrare este integrată procedurii de evaluare de mediu pentru planuri (finalizată prin obținerea avizului de mediu), credem că decizia are același caracter de act administrativ normativ pe care îl are avizul de mediu, tocmai pentru că destinatarul acestor manifestări de voință administrative este unul determinabil la un moment concret în timp, având calitatea de proprietar al suprafeței de teren reglementate. În schimb, în ipoteza în care decizia etapei de încadrare este integrată procedurii de obținere a acordului de mediu pentru un proiect de construire având un beneficiar determinat (titularul autorizației de construire), înclinăm spre calificarea deciziei ca act administrativ individual.

4 *Diversele autorizații de mediu*

Similar analizei acordului de mediu, și în cazul autorizațiilor de mediu este discutabilă natura de act administrativ normativ, de reglementare, tocmai pentru că la nivel principal noțiunea de *autorizație* sugerează un destinatar determinat, beneficiar al acesteia. Chiar calificând această manifestare de voință ca *act de reglementare*, legiuitorul național înclină spre încadrarea autorizațiilor de mediu în categoria actelor administrative individuale, definind *autorizația integrată de mediu* ca fiind un act administrativ care *acordă dreptul* de a exploata o instalație, deci un act *individual*, căci actele administrative normative nu dau naștere la drepturi subiective, ci doar la vocații (drepturi

eventuale)⁴⁰.

Concluzionând, în contextul în care o parte semnificativă a actelor administrative de mediu nu urmărește edictarea unor norme generale și impersonale, ci acestea au ca obiect instituirea în sarcina titularului unui proiect de construire sau al unei activități economice a unor obligații specifice de protecție a mediului natural, apreciem că s-ar impune, *de lege ferenda*, abandonarea denumirii generice de *acte de reglementare* în favoarea termenului de *acte administrative de mediu*⁴¹. Acest termen este de natură să înlăture, prin simplitatea sa, lipsa de corelare între denumirea generică și natura juridică a manifestărilor de voință administrative supuse analizei, subliniind totodată specificul acestora – actele administrative de mediu sunt rezultatul procedurilor complexe de evaluare a efectelor pe care un plan, un proiect sau o activitate umană le are asupra mediului natural.

40 Jurisprudența a reținut natura de act administrativ individual a autorizației de mediu; a se vedea CA Craiova, Sec.cont.adm.fisc., dec. nr. 734/10 martie 2021, online: <https://sintact.ro/>, CAB, Sec. IX cont.adm.fisc., dec. nr. 1045/31 octombrie 2019, online: <https://sintact.ro/>.

41 Dată fiind calificarea acestor manifestări de voință ca acte administrative, prin voința legiutorului.

III

DISCUȚIE ASUPRA INTRĂRII ÎN CIRCUITUL CIVIL A ACTULUI ADMINISTRATIV DE MEDIU CU CARACTER INDIVIDUAL

Sursă a divergențelor doctrinare, noțiunea de „intrare în circuitul civil” este edictată în cuprinsul art. 1 alin. (6) LCA – prevedere legală instituind dreptul administrației publice de a solicita instanței de contencios administrativ anularea propriului act administrativ în ipoteza în care acesta „nu mai poate fi revocat întrucât a intrat în circuitul civil și a produs efecte juridice”.

Data fiind absența unei definiții a *circuitului civil*⁴², semnificația acestei noțiuni a fost dezvoltată doctrinar, subliniindu-se că această împrejurare poate să fie constituită de încheierea unui act juridic sau realizarea unei operațiuni juridice pe baza actului administrativ, iar până la încheierea unui act civil sau de dreptul muncii, comercial sau efectuarea unei operațiuni material-tehnice (săparea fundației unei construcții, spre exemplu), actul administrativ ar putea fi revocat de emitentul său⁴³.

42 Noțiunea de „*circuit civil*” figurează în prevederile art. 553 alin. (4) C.civ. potrivit căruia bunurile proprietate privată fac parte din circuitul civil respectiv art. 1229 C.civ. în acord cu care pot face obiectul prestațiilor contractuale exclusiv bunurile parte a circuitului civil, fără a fi definită.

43 D.C. DRAGOȘ, *Legea contenciosului administrativ. Comentarii și explicații*. ed. a II-a, C.H.Beck, București, 2009, p. 51.

Procedând la o interpretare mai largă a noțiunii, doctrina arată că ar putea fi avute în vedere, ca un *circuit civil lato sensu*, „... chiar și efectele generate de eventuale acte administrative individuale «subsecvente», mai ales că aceste efecte pot fi de natură civilă (cum ar fi în cazul actelor administrative cu «impact» în materia proprietății private), cu precizarea că, din punctul nostru de vedere, prin «subsecvent» nu se evocă un raport de tipul act normativ-act individual emis în aplicarea celui normativ, ci emiterea unui act individual (nelegal) urmată de emiterea unor acte individuale ulterioare «prilejuite» de situația juridică propusă de actul inițial, cum ar fi: numirea unei conduceri administrative (actul nelegal) care emite acte individuale creatoare de drepturi subiective (actele «subsecvente»); hotărârea Guvernului prin care se transferă un bun din domeniul public al statului în domeniul public al unei localități (actul nelegal), urmată de hotărârea consiliului local de atribuire a bunului în folosința gratuită a unei asociații de utilitate publică.⁴⁴”

Semnificația noțiunii în discuție a fost însă limitată de o parte a doctrinei de drept administrativ la raporturile juridice private cu conținut patrimonial, constând în „totalitatea actelor juridice prin care bunurile (privite ca valori patrimoniale) sau drepturile exercitate asupra acestora, circulă de la un subiect de drept la altul⁴⁵”. În acord cu această opinie doctrinară, nu orice act administrativ poate să intre în circuitul civil, ci numai actele administrative având un conținut patrimonial. Credem că această ultimă interpretare a *circuitului civil* este în acord cu dispozițiile art. 553 alin. (4) C. civ. privind bunurile obiect al proprietății private, fiind confirmată prin hotărârea prealabilă

44 A. S. CIOBANU, Inaplicabilitatea art. 1 alin. (6) din Legea contenciosului administrativ în cazul actelor administrative cu caracter normativ, în *Forum Juridic*, nr. 1/2024, p. 52. Același autor arată că, raportat la sintagma „încheiate” din cuprinsul tezei a II-a a art. 1 alin. (6) LCA, poate fi considerată corectă interpretarea că cel puțin la nivel principial actul administrativ inițial intră în circuitul civil după ce în baza lui se încheie contracte. Totodată, se arată că simpla comunicare și, ulterior, intrarea în vigoare a actului administrativ nu echivalează cu intrarea în circuitul civil; *Ibidem*, p. 53.

45 Ov. PODARU, *Drept administrativ. Vol. I. Actul administrativ, Repere noi pentru o teorie altfel. t. 2. Regimul juridic*, ed. a II-a, Hamangiu, București, 2022, nr. 417.

(pe viitor: HP) nr. 74/2023 pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție în interpretarea dispozițiilor art. 1 alin. (6) LCA⁴⁶. În acord cu instanța supremă, „Circuitul civil reprezintă suma raporturilor juridice private, văzute în dinamica lor (pg. 86)”.

În absența unei precizări exprese în conținutul art. 1 alin. (6) LCA, dezbaterele doctrinare au gravitat de-a lungul timpului în jurul categoriei actelor administrative unilaterale susceptibile să intre în circuitul civil⁴⁷. Prin decizia HP nr. 74/2023 antemenționată, instanța supremă a clarificat nu numai

46 ICCJ, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, Decizia nr. 74/2023 referitor la interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 1 alin. (6) din Legea nr. 554/2004, respectiv posibilitatea autorității publice emitente a unui act administrativ unilateral cu caracter normativ de a solicita instanței anularea acestuia, M.Of.: 12/8 ianuarie 2024.

47 În acest sens, s-a arătat că, deși textul art. 1 alin. (6) LCA nu face distincție între actele administrative normative și actele administrative individuale, s-ar impune ca actele administrative normative să poată fi revocate oricând; a se vedea D. C. DRAGOȘ, *Legea contenciosului administrativ...*, op.cit., p. 52-53. Un alt autor subliniază că dobândirea caracterului irevocabil prin intrarea în circuitul civil este specifică doar actelor administrative individuale, evidențiind condițiile pe care un astfel de act trebuie să le îndeplinească pentru a fi considerat irevocabil: „(i) să fie individual; (ii) să creeze un efect patrimonial; (iii) dreptul să fi fost dobândit cu bună-credință de beneficiar; (iv) dreptul dobândit prin act să fi fost deja tranzacționat (să fi făcut deja obiectul unui act juridic civil); (v) între actul administrativ inițial și actul civil subsecvent să fie o legătură atât de strânsă, încât, în temeiul principiului *resoluto iure dantis resolvitur ius accipientis*, revocarea primului să atragă desființarea celui de-al doilea”; a se vedea Ov. PODARU, *Drept administrativ. Vol. I. Actul administrativ [...] t. 2...*, op.cit., nr. 418. Cu privire la caracterul revocabil și, deci, inaplicabilitatea dispozițiilor art. 1 alin. (6) LCA actelor administrative normative, s-a arătat că „Principial, o reglementare generală – legală sau infralegală – poate fi «retrasă» oricând (prin abrogare/revocare) iar o asemenea măsură va produce, în mod firesc, efecte *ex nunc*, fără a afecta raporturile juridice «consumate» anterior și actele individuale deja emise. Așadar, revocarea unui act administrativ normativ nu ar fi decât o aplicație a «abrogării», cu efecte numai pentru viitor, cel puțin în situația în care se dispune din rațiuni de «oportunitate» (adică fără a exista un viciu legal)”; a se vedea A.S. CIOBANU, op.cit., p. 54-55.

semnificația *circuitului civil*, ci și sfera actelor administrative ce intră sub incidența art. 1 alin. (6) LCA – confirmând orientarea doctrinară în sensul că intrarea în circuitul civil este specifică exclusiv actelor administrative individuale.

Potrivit instanței supreme, actul administrativ normativ este incompatibil cu noțiunea de circuit civil, întrucât „acesta creează numai vocații, nu și drepturi subiective (efective), apte să fie obiectul unui raport juridic de drept privat [...] Intrarea în circuitul civil se referă la nașterea de raporturi juridice concrete și drepturi subiective pe care un act administrativ normativ nu le poate genera prin el însuși.” (pg. 86-87). Înalta Curte a evidențiat faptul că „actele administrative normative se aplică prin emiterea subsecventă de acte administrative cu caracter individual sau prin încheierea de acte juridice civile, iar drepturile și obligațiile concrete născute din acestea pot eventual face ulterior obiectul unor raporturi juridice de drept privat. Aceasta nu înseamnă însă că, într-un asemenea caz, actul administrativ normativ a intrat în circuitul civil. Doar actul administrativ individual subsecvent care dă naștere unor drepturi concrete intră în circuitul civil, nu și actul administrativ normativ care stabilește reguli generale și abstracte și care, așadar, nu pot face obiectul unui raport juridic de drept privat.” (pg. 89)”

Având ca premisă sfera de aplicare a dispozițiilor art. 1 alin. (6) LCA – actele administrative unilaterale cu caracter individual, vom analiza incidența textului legal în materia actelor de reglementare de mediu.

1 *Avizul de mediu*

În contextul în care natura juridică a avizului de mediu este aceea de act administrativ normativ, acesta nu este susceptibil să devină irevocabil prin *intrarea în circuitul civil*. Considerăm că nici eventuala aprobare a planului urbanistic în considerarea căruia a fost parcursă procedura de evaluare strategică de mediu finalizată prin obținerea avizului de mediu nu ar putea să determine irevocabilitatea acestei manifestări de voință de mediu. Concluzia decurge din caracterul de sine stătător al

actului administrativ de mediu – de vreme ce avizul stabilește reguli de protecție a mediului, având un conținut propriu, în măsura constatării unei nelegalități proprii acestuia de către autoritatea competentă pentru protecția mediului, chiar ulterior aprobării planului, revocarea pentru motivul de nelegalitate specific avizului de mediu ar fi posibilă.

2 *Acordul de mediu*

La nivel teoretic, actele administrative de mediu având caracter individual sunt susceptibile să devină irevocabile prin *intrarea în circuitul civil*. Această afirmație principială este însă greu de aplicat în toate situațiile acordului de mediu. Constituind un pas premergător obținerii autorizației de construire – actul administrativ final în temeiul căruia se încheie contracte civile de antrepriză ce determină *intrarea în circuitul civil* a autorizației, acordul de mediu în sine nu constituie izvorul drepturilor ulterior tranzacționate prin aceste contracte civile. Nu putem vorbi, așadar, de o *intrare în circuitul civil* a acordului de mediu din perspectiva actelor juridice civile încheiate în vederea executării în concret a proiectului de construire. Același acord de mediu poate institui însă și anumite obligații concrete de mediu de respectat în timpul fazei de execuție a proiectului (plasarea unor panouri pentru izolare fonică; folosirea unor tehnologii sustenabile care să afecteze într-o măsură cât mai mică mediul natural pe parcursul realizării lucrărilor). Dat fiind faptul că în această ipoteză încheierea actelor juridice civile pentru achiziția unor astfel de panouri/utilaje are ca izvor chiar acordul de mediu prin care se instituie dreptul și totodată obligația investorului de a achiziționa astfel de elemente de infrastructură și utilaje, se poate afirma că prin încheierea acestor acte subsecvente acordul de mediu a *intrat în circuitul civil*.

3 Autorizațiile de mediu

Data fiind natura de acte administrative cu caracter individual, autorizațiile de mediu intră în câmpul de aplicare al art. 1 alin. (6) LCA, dând naștere unor efecte patrimoniale susceptibile de a fi tranzacționate ulterior prin acte juridice civile. De exemplu, anexa nr. 1 la Procedura de emitere a autorizației de mediu⁴⁸ reglementează activitatea de comerț cu ridicata al deșeurilor și resturilor. În măsura în care titularul autorizației de mediu tranzacționează beneficiul acestei autorizații prin acte juridice de subcontractare a activității de ridicare a deșeurilor și resturilor, se poate considera că actul administrativ de mediu a *intrat în circuitul civil*. Aceeași anexă nr. 1 reglementează activitatea de fabricare a jocurilor și jucăriilor supusă autorizării de mediu. Odată cu încheierea unor acte juridice civile subsecvente având ca obiect subcontractarea activității de fabricare a acestor jocuri și jucării, autorizația de mediu *intră în circuitul civil*⁴⁹.

Dobândirea caracterului irevocabil ca urmare a *intrării în circuitul civil* nu este, așadar, străină actelor administrative de mediu având un caracter individual. Cu toate acestea, identificarea unor exemple concrete de acte juridice civile subsecvente care să fie încheiate în temeiul actelor de mediu nu reprezintă un demers facil, dacă avem în considerare

48 Ordinul nr. 1798/2007 de aprobare a procedurii obținerii autorizației de mediu, M.Of.: 808/27 noiembrie 2007.

49 Jurisprudența în această materie este limitată, puținele hotărâri judecătorești identificate fie neanalizând expres problema *intrării în circuitul civil* a autorizației de mediu invocată de către părțile în litigiu, fie tratând superficial această chestiune – „Faptul că pârâta nu are nici o culpă în emiterea autorizației de mediu, nu poate constitui un motiv pentru respingerea cererii de anulare, atât timp cât legea permite autorității publice, emitentă a unui act administrativ unilateral nelegal, să solicite instanței anularea acestuia, în situația în care actul nu mai poate fi revocat întrucât a intrat în circuitul civil și a produs efecte juridice”; CA Oradea, Sec.cont.adm.fisc., dec.civ. nr. 61/2 februarie 2022, online: <https://sintact.ro/>.

și importanta dimensiune necuantificabilă patrimonial a drepturilor și obligațiilor menite să asigure protecția și conservarea mediului natural.

CONCLUZII

În final, pot fi trasate anumite concluzii relativ la specificul actelor de reglementare de mediu. Mai întâi, așa cum am arătat, între calificarea legală a acestor manifestări de voință și natura lor juridică reală poate fi sesizată, în anumite situații, o ruptură. Acte administrative prin voința legiuitorului, manifestările de voință de mediu constituie, de cele mai multe ori, pași procedurali de atins în procedura mai largă a autorizării lucrărilor de construcții, având trăsăturile unor simple operațiuni material-tehnice. Din perspectiva distincției efecte procedurale – efecte substanțiale, actul de reglementare de mediu în sens larg se înfățișează, așadar, ca un concept „polimorf” – reunind sub o denumire generică manifestări de voință având o natură juridică diferită. Calificarea tuturor actelor de reglementare de mediu ca acte administrative trebuie privită cu rezervă, tocmai pentru că în anumite ipoteze tinde să intre în contradicție cu regula de drept administrativ deja „bătătorită” – actul administrativ este unica manifestare de voință producătoare de efecte juridice.

Cu aceeași rezervă trebuie privită și denumirea dată de legiuitor manifestărilor de voință de mediu – „acte de reglementare” – în contextul în care, așa cum am arătat, ea este, în numeroase situații, în dezacord cu caracterul individual al actelor de mediu.

„Portretizat” de legiuitorul național ca un concept omogen, actul de reglementare de mediu constituie, așadar, în final, un concept eterogen – atât din perspectiva naturii juridice, cât și din perspectiva clasificării fundamentale a actelor administrative. Tocmai acest caracter impune dezvoltarea pe cale legislativă a profilului fiecărui act administrativ de mediu în parte, dublată de un efort al jurisprudenței și al doctrinei în aprofundarea specificului acestor manifestări de voință insolite, aflate la intersecția dreptului administrativ cu dreptul mediului și al urbanismului.

BIBLIOGRAFIE

CURSURI, TRATATE, MONOGRAFII

- ARISTOTLE, *Nicomachean Ethics*, ed. a II-a, Hackett Publishing Company, Inc, Cambridge, 1999.
- DESJARDINS, Joseph R., *Environmental Ethics. An Introduction to Environmental Philosophy*, ed. a V-a, Wadsworth Cengage Learning, Boston, 2013.
- DOGARU, Lucreția, *Dreptul mediului*, ed. a II-a, Pro Universitaria, București, 2020.
- DRAGOȘ, Dacian-Cosmin, *Legea contenciosului administrativ. Comentarii și explicații*, ed. a II-a, C.H. Beck, București, 2009.
- DRĂGANU, Tudor, *Actele de drept administrativ*, Ed. Științifică, București, 1959.
- DUȚU, Mircea, *Dreptul mediului și al climei. vol. I. Partea generală*, Universul Juridic, București, 2022.
- DUȚU, Mircea; DUȚU, Andrei, *Dreptul mediului*, ed. a 4-a, C.H. Beck, București, 2014.
- EISENMANN, Charles, *Cours de droit administratif, Tome II*, LGDJ, Paris, 1983.
- KANT, Immanuel, *Lectures on Ethics*, Cambridge University Press, 1997.
- GONOD, Pascale; MELLERAY, Fabrice; YOLKA, Philippe, *Traite de droit administratif*, t. II, Dalloz, Paris, 2011.
- HOUREQUIN, Marion, *Environmental Ethics. From Theory to Practice*, ed. a II-a, Bloomsbury Academic, Londra, 2024.
- ILIE, Adrian Barbu, *Dreptul mediului*, C.H. Beck, București, 2017.

- STÂRC-MECLEJAN, Flaminia, *Manual de dreptul mediului. Dezbateri doctrinare și cauza de referință*, C.H. Beck, București, 2022.
- PODARU, Ovidiu, *Drept administrativ: curs universitar. vol. I: Actul administrativ. [Partea I]: Repere noi pentru o teorie altfel. t. I: Noțiune*, Hamangiu, București, 2022.
- PODARU, Ovidiu, *Drept administrativ. vol. I. Actul administrativ, Repere noi pentru o teorie altfel. t. II: Regimul juridic*, ed. a II-a, Hamangiu, București, 2022.
- PETRESCU, Rodica Narcisa, *Drept administrativ*, Hamangiu, București, 2009.
- PETIT, Jacques; FRIER, Pierre-Laurent, *Droit administratif, ed. a XVI-a* LGDJ, Paris, 2023.
- PRISĂCARU, Valentin I, *Tratat de drept administrativ român*, All, București, 1996.
- RAINOUD, Jean-Marie, *La distinction de l'acte réglementaire et de l'acte individuel*, LGDJ, Paris, 1966.
- SEILLER, Bertrand, *Droit administratif, t. II L'action administrative*, ed. a II-a, Flammarion, 2005.

ARTICOLE DIN REVISTE DE SPECIALITATE

- CIOBANU, Alexandru-Sorin, *Inaplicabilitatea art. 1 alin. (6) din Legea contenciosului administrativ în cazul actelor administrative cu caracter normativ*, în „Revista Forum Juridic” nr. 1/2024.
- LEOPOLD, Aldo, *The Land Ethic*, în *A Sand County Almanac*, 1949, online: <https://rintintin.colorado.edu/~vancecd/phil308/Leopold.pdf>.
- POIROT-MAZÈRES, Isabelle, *Les décisions d'espèce*, în *Revue de droit public et de la science politique*, 1992.
- PODARU, Ovidiu, *O problemă simplă, complicată de jurisprudență: natura juridică a documentațiilor de urbanism (PUG, PUZ, PUD)*, în SUBB. Iurisprudentia, nr. 1/2020.

JURISPRUDENȚĂ

iccj: Completul pentru soluționarea recursurilor în interesul legii, Decizia nr. 25/2017 referitor la interpretarea și aplicarea art. 6 alin. (1) și art. 7 alin. (1) din Legea nr. 50/1991 privind autorizarea executării lucrărilor de construcții, republicată, cu modificările și completările ulterioare, M.Of.: 194/2 martie 2018.

iccj: Completul pentru soluționarea recursurilor în interesul legii, Decizia nr. 12/2021 asupra naturii juridice a Hotărârii de consiliu local de aprobare a unui plan urbanistic zonal, M.Of.: 933/30 septembrie 2021.

iccj: Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, Decizia nr. 74/2023 referitor la interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 1 alin. (6) din Legea nr. 554/2004, respectiv posibilitatea autorității publice emitente a unui act administrativ unilateral cu caracter normativ de a solicita instanței anularea acestuia, M.Of.: 12/8 ianuarie 2024.

CAB: Sec. a VIII-a cont.admin.fisc., sent.civ. nr. 3945/10 decembrie 2013, online: <https://sintact.ro/>.

CAB: Sec. a IX-a cont.admin.fisc., dec. nr. 1045/31 octombrie 2019, online: <https://sintact.ro/>.

CA Craiova: Sec.cont.admin.fisc., dec.nr. 734/10 martie 2021, online: <https://sintact.ro/>.

CA Oradea: Sec.cont.admin.fisc., dec.civ. nr. 61/2 februarie 2022, online: <https://sintact.ro/>.

IMPERIOZITATEA PARTICIPĂRII EFECTIVE A PERSOANELOR MAJORE VULNERABILE LA ACTIVITATEA NOTARIALĂ

[doi.org/10.24193/SUBBiur.70\(2025\).4.131-192](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.70(2025).4.131-192)[↗]

publicat la: 20 iulie 2026; actualizat la: 21 iulie 2026

Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN*

Rezumat. Prezenta lucrare analizează cadrul normativ notarial din România, acordând o atenție specială măsurilor de accesibilitate lato sensu, destinate persoanelor vulnerabile, care au ca scop facilitarea participării lor la procedurile notariale. Pe parcursul studiului se examinează măsura în care cadrul juridic notarial național își îndeplinește obligația de a oferi sprijinul necesar persoanelor cu dizabilități, punând un accent deosebit pe faptul dacă garantează accesul egal la serviciile notariale pentru această categorie de persoane. În realizarea demersurilor evocate, am înțeles să utilizăm, cu precădere, metodologia de investigație juridico-dogmatică și funcționalistă, examinând legislația actuală, jurisprudența relevantă, cazuri practice și doctrina juridică. Prin prisma consacrărilor legale actuale și având în vedere circumstanțele în care se pot afla beneficiarii procedurilor notariale, am ales să demarăm cercetarea noastră pe două paliere, respectiv în funcție de reglementarea dizabilităților mintale și în funcție de reglementarea dizabilităților

* Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN: notar public, Camera Notarilor Publici Cluj; cadru didactic asociat, Drept privat, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Drept, Cluj; e-mail: gabriela.ghile@law.ubbcluj.ro[↗]; ORCID: [0009-0000-1867-3519](https://orcid.org/0009-0000-1867-3519)[↗].

Toate drepturile de autor asupra operei rămân autorului Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, care o pune la dispoziția publicului sub licența Creative Commons Atribuire-Necomercial-FărăDerivate 4.0 Internațional (CC BY-NC-ND 4.0)[↗], creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0[↗].

senzoriale și de comunicare. Prin raportare la cele două categorii, am evidențiat procedurile notariale care permit utilizarea serviciilor notariale adaptate, particularitățile impuse beneficiarilor acestora și instrumentele prevăzute de lege pentru a fi uzitate de către profesionist în scopul accesibilizării serviciilor sale. Drept consecință, produsul nostru științific oferă o nouă perspectivă asupra necesității ca normele juridice să prevadă măsuri clare de adaptare a serviciilor pentru toate persoanele vulnerabile, indiferent de măsurile de ocrotire de care beneficiază sau de capacitatea lor civilă de exercițiu și să integreze instrumente veritabile de accesibilitate. Pe lângă analiza normelor de drept notarial intern prin raportare, cu precădere, la exigențele imperative ale cdpd, la dreptul internațional și la principiile de rang constituțional, obiectivul studiului constă în cristalizarea unor orientări privind posibile reforme legislative axate pe crearea unui mediu juridic incluziv, care să reflecte rolul notarului public în sprijinirea persoanelor vulnerabile.

Cuvinte-cheie: activitate notarială, accesibilitate, adaptare rezonabilă, persoane cu dizabilități, măsuri de ocrotire, art. 80 alin. (4^{^1}), art. 96 și art. 97 din Legea nr. 36/1995, cdpd, Legea nr. 8/2021-Spania.

The imperative need to reform the Romanian legal framework in order to ensure the effective participation of persons of legal age with vulnerabilities

Abstract. This paper analyses the notarial regulatory framework in Romania, with particular attention to accessibility measures lato sensu, intended for vulnerable persons, aimed at facilitating their participation in notarial procedures. The study examines the extent to which the national notarial legal framework fulfils its obligation to provide the necessary support for persons with disabilities, with special emphasis on assessing the guarantee of equal access to notarial services for this category of persons. In carrying out the stated objectives, we have chosen to employ primarily the methods of juridical-dogmatic and functionalist investigation, examining current legislation, relevant case law, practical cases, and legal doctrine. In light of the current legal framework and considering the circumstances in which the beneficiaries of notarial procedures

may find themselves, we chose to initiate our research on two levels, respectively according to the regulation of mental disabilities and according to the regulation of sensory and communication disabilities. In relation to these two categories, we identified the notarial procedures that permit the use of adapted notarial services, the specific requirements imposed on their beneficiaries, and the instruments provided by law to be used by the professional for the purpose of making their services accessible. Therefore, our scientific work offers a new perspective on the need for legal norms to provide clear measures for adapting services for all vulnerable persons, regardless of the protective measures from which they benefit or their legal capacity to act, and to integrate genuine accessibility tools. In addition to the analysis of domestic notarial law norms, particularly in relation to the imperative requirements of the crpd, international law, and constitutional principles, the objective of the study consists in formulating guidelines regarding possible legislative reforms focused on the creation of an inclusive legal environment, that reflects the role of the notary public in supporting vulnerable persons.

Keywords: notarial activity, accessibility, reasonable accommodation, persons with disabilities, protective measures, art. 80 para. (4[^]1), art. 96 and art. 97 of Law no. 36/1995, crpd, Law no. 8/2021-Spain.

La imperiosa necesidad de reformar el marco jurídico rumano con el fin de garantizar la participación efectiva de las personas adultas vulnerables en la actividad notarial

Resumen. El presente trabajo analiza el marco normativo notarial de Rumanía, prestando especial atención a las medidas de accesibilidad lato sensu, destinadas a las personas vulnerables, con el objetivo de facilitar su participación en los procedimientos notariales. A lo largo del estudio se examina en qué medida el marco jurídico notarial nacional cumple con la obligación de ofrecer el apoyo necesario a las personas con discapacidad, haciendo hincapié en la evaluación de la garantía del acceso igualitario a los servicios notariales para esta categoría de personas. En la realización de los objetivos planteados, hemos optado por emplear, principalmente, las metodologías de investigación jurídico-dogmática y funcionalista, examinando la

legislación vigente, la jurisprudencia relevante, casos prácticos y la doctrina jurídica. A la luz de la consagración legal actual y teniendo en cuenta las circunstancias en las que pueden encontrarse los beneficiarios de los procedimientos notariales, hemos decidido iniciar nuestra investigación en dos planos, respectivamente en función de la regulación de las discapacidades mentales y en función de la regulación de las discapacidades sensoriales y de comunicación. En relación con estas dos categorías, se identificaron los procedimientos notariales que permiten la utilización de los servicios notariales adaptados, las particularidades impuestas a sus beneficiarios y los instrumentos previstos por la ley para ser empleados por el profesional con el fin de hacer accesibles sus servicios. Como consecuencia, nuestro trabajo científico ofrece una nueva perspectiva sobre la necesidad de que las normas jurídicas prevean medidas claras de adaptación de los servicios para todas las personas vulnerables, independientemente de las medidas de protección de las que se benefician o de su capacidad civil de ejercicio, e integren verdaderos instrumentos de accesibilidad. Además del análisis de las normas del derecho notarial interno, en relación especialmente con las exigencias imperativas de la cdpd, el derecho internacional y los principios de rango constitucional, el objetivo del estudio consiste en la formulación de orientaciones relativas a posibles reformas legislativas centradas en la creación de un entorno jurídico inclusivo, que refleje el papel del notario público en el apoyo a las personas vulnerables.

Palabras clave: actividad notarial, accesibilidad, ajuste razonable, personas con discapacidad, medidas de protección, art. 8o apdo. (4[^]1), art. 96 y art. 97 de la Ley n.º 36/1995, cdpd, Ley n.º 8/2021- España.

CUPRINS

Introducere și premise	136
Imperative de adaptare rezonabilă a activității notariale pentru persoane cu dizabilități mintale	146
A Domeniul de aplicabilitate al normelor privind adaptarea rezonabilă a serviciilor notariale pentru persoanele cu dizabilități mintale - art. 80 alin. (4 [^] 1), din Legea nr. 36/1995 a notarilor publici și a activității notariale	147

1	Aplicabilitatea generală a adaptărilor rezonabile în raport cu etapele și procedurile notariale la care participă subiecți cu vulnerabilitate mintală	147
2	Tipologii de dizabilități mintale și alte particularități ale beneficiarilor serviciilor notariale accesibile	156
3	Registrul național de evidență a măsurilor de sprijin și ocrotire luate de notarul public și de instanța de tutelă (<i>RNEMSO</i>)- instrument primordial în adaptarea rezonabilă	164
	Imperative de adaptare rezonabilă a activității notariale pentru persoane cu dizabilități senzoriale și de comunicare	169
A	Domeniul de aplicabilitate al normelor privind accesibilitatea serviciilor notariale pentru persoanele cu dizabilități senzoriale și de comunicare – art. 96 și art. 97 din Legea 36/1995	169
1	Etape și proceduri notariale compatibile cu accesibilitatea serviciilor notariale pentru persoanele cu dizabilități senzoriale și de comunicare	169
2	Tipologii de dizabilități senzoriale și de comunicare și alte particularități ale beneficiarilor serviciilor notariale accesibile	172
B	Implementarea instrumentelor de accesibilitate în cadrul activității notariale	175
1	Instrumente de accesibilitate în cadrul activității notariale în sistemul juridic național	176
2	Instrumente de accesibilitate în cadrul activității notariale în sisteme juridice internaționale	178
	Concluzii și năzuințe	183
	Bibliografie	188

I INTRODUCERE ȘI PREMISE

Cu alt prilej¹, ne-am propus abordarea, cu precădere, teoretică și panoramică a principiului accesibilității în materia ocrotirii persoanelor cu dizabilități. În contextul de față, obiectivul nostru constă în ilustrarea importanței practice și, mai cu seamă, în activitatea notarială, a măsurilor de accesibilitate și a diverselor variațiuni ale acestora², ce servesc ocrotirii majorilor vulnerabili.

Punctul de plecare în demersul nostru științific îl constituie reiterarea unor aspecte conceptuale esențiale cu privire la principiul accesibilității și la aplicațiile sale, urmate de evidențierea imperiozității transpunerii lor în scena juridică națională și, mai exact, în domeniul dreptului notarial.

În materia protecției persoanei fizice, mecanismele în discuție își găsesc principala consacrare în Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (denumită în continuare

1 Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, *Aspecte privind principiul accesibilității în materia ocrotirii persoanelor vulnerabile*, în Sorina DOROGA, Dan-Adrian CĂRĂMIDARIU (coord.), *Dreptul ca reacție și reacțiile la drept*, Universul Juridic, București, 2024, pp. 428-449; Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, *Teză de doctorat – „Mecanisme de ocrotire a persoanelor vulnerabile majore în diferite sisteme de drept”*, Timișoara, 2024, pp. 229-243, 275-283.

2 În sensul prezentului articol, sintagmelor măsuri/instrumente/mecanisme/mijloace/sisteme de accesibilitate sau de sprijin le conferim valențe interșanjabile și înțelesul de aplicații ale principiului accesibilității. Preceptele enumerate se doresc a fi înlocuitoare ale fenomenului de incapacitate a persoanei fizice și ale măsurilor de ocrotire care anihilează sau minimalizează capacitatea juridică și autonomia, reprezentând instrumente prin care aceste repere fundamentale sunt valorificate la maxim și potențate, în scopul de a stabili egalitatea deplină între persoanele cu dizabilități și ceilalți subiecți. Cf. Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, *Teză de doctorat...*, p. 283.

Convenția sau CDPD)³, ratificată de către România prin Legea nr. 221/2010⁴. Mai precis, în cadrul art. 3 lit. f) CDPD, principiul accesibilității apare enumerat printre principiile generale consacrate salvagărdării și promovării drepturilor și libertăților indivizilor cu dizabilități⁵. Implicațiile sale sunt detaliate în cuprinsul art. 9 din același tratat⁶, aplicabilitatea sa

3 adoptată la New York, de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, în data de 13 decembrie 2006, deschisă spre semnare la 30 martie 2007 și semnată de către România la 26 septembrie 2007.

4 publicată în M.Of. nr. 792 din 26 noiembrie 2010, cu modificările și completările ulterioare.

5 Alături de principiul accesibilității, art. 3 din CDPD consacră și alte principii generale dintre care menționăm:

„a) respectarea demnității inalienabile, a autonomiei individuale, inclusiv a libertății de a face propriile alegeri și a independenței persoanelor; b) nediscriminarea; c) participarea și integrarea deplină și efectivă în societate; d) respectul pentru diversitate și acceptarea persoanelor cu dizabilități ca parte a diversității umane și a umanității; e) egalitatea de șanse” etc.

6 Art. 9 din CDPD, dedicat accesibilității, prevede că: „1. Pentru a da persoanelor cu dizabilități posibilitatea să trăiască independent și să participe pe deplin la toate aspectele vieții, statele părți vor lua măsurile adecvate pentru a asigura acestor persoane accesul, în condiții de egalitate cu ceilalți, la mediul fizic, la transport, informație și mijloace de comunicare, inclusiv la tehnologiile și sistemele informatice și de comunicații și la alte facilități și servicii deschise sau furnizate publicului, atât în zonele urbane, cât și rurale. Aceste măsuri, care includ identificarea și eliminarea obstacolelor și barierelor față de accesul deplin, trebuie aplicate, printre altele, la:

a) clădiri, drumuri, mijloace de transport și alte facilități interioare sau exterioare, inclusiv școli, locuințe, unități medicale și locuri de muncă;
b) serviciile de informare, comunicații și de altă natură, inclusiv serviciile electronice și de urgență.

2. Statele părți vor lua, de asemenea, măsuri potrivite pentru:

a) a elabora, promulga și monitoriza implementarea standardelor minime și instrucțiunilor pentru accesibilizarea facilităților și serviciilor deschise publicului sau oferite acestuia;
b) a se asigura că entitățile private care oferă facilități și servicii deschise publicului sau oferite acestuia țin cont de toate aspectele legate de accesibilitate, pentru persoanele cu dizabilități;

transversală în cuprinsul Convenției fiind evidentă, aspect care atestă omniprezența accesibilității în întreaga materie a ocrotirii persoanei fizice cu deficiențe și corelația cu alte drepturi precum: accesul la justiție (art. 13 CDPD), educație (art. 24 CDPD), sănătate (art. 25 CDPD), etc.

Recunoașterea existenței și exercitarea deplină și egală a prerogativelor enumerate anterior, precum și a oricăror alte drepturi și libertăți fundamentale, de către indivizii cu dizabilități, reflectă tocmai menirea accesibilității. În mod particular, Convenția ilustrează indisolubila conexiune între accesibilitate și capacitate juridică, arătând că misiunea accesibilității constă în facilitarea cunoașterii drepturilor și a exercitării acestora de către cei care nu dispun, aparent, de o asemenea aptitudine. În termeni concisi, prin intermediul accesibilității se tinde să se ajungă la înlăturarea tuturor barierelor⁷, care îi împiedică pe subiecții de drept cu vulnerabilități de a se bucura, în condiții ce respectă autonomia

c) a asigura părților implicate formare pe problemele de accesibilitate cu care se confruntă persoanele cu dizabilități;

d) a asigura, în clădiri și în alte spații publice, semne în limbaj Braille și forme ușor de citit și de înțeles;

e) a furniza forme de asistență vie și intermediere, inclusiv ghizi, cititori și interpreți profesioniști de limbaj mimico-gestual, pentru a facilita accesul în clădiri și în alte spații publice;

f) a promova alte forme adecvate de asistență și sprijin pentru persoanele cu dizabilități în vederea asigurării accesului acestora la informație;

g) a promova accesul persoanelor cu dizabilități la noi tehnologii și sisteme informatice și de comunicații, inclusiv la internet;

h) a promova proiectarea, dezvoltarea, producerea și distribuirea de tehnologii și sisteme informatice și de comunicații accesibile, încă din fazele incipiente, astfel încât aceste tehnologii și sisteme să devină accesibile la costuri minime”.

⁷ În categoria barierelor *lato sensu* intră atât barierele fizice, legislative, de atitudine, comportamente, obiceiuri, lipsa de conștientizare și discriminarea culturală. Cf. EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE, „Opinion of the European Economic and Social Committee on ‘Accessibility as a human right for persons with disabilities’ (own-initiative opinion)”, (2014/C/177/03),

lor de voință și egalitatea în drepturi cu celelalte persoane, de exercitarea capacității lor juridice [art. 9 coroborat cu art. 12 alin (2) și art. 21 CDPD].

Prin raportare la reperele învederate anterior și prin apelare la diverse metode de cercetare, dar, cu precădere, la cea de investigație juridico-dogmatică⁸ și funcționalistă, specifică studiului în materia dizabilității, în prezentul articol, ne propunem extrapolarea concluziei lansate de noi anterior, respectiv „*liberté-égalité-dignité*”, care se împletește nu doar în formă, ci și în fond, cu „*vulnérabilité nécessite l’accessibilité*”⁹. În acest demers, vom evidenția că versiunea în limba spaniolă a acestei devize constituie nu doar o întâmplare plastică, pe care ne-o arogăm, ci și o reușită juridică, aptă a inspira legiutorul autohton, întrucât potrivit sistemului de drept notarial spaniol:

*„La libertad, igualdad y dignidad
Son características de la humanidad,
Se encuentran en la realidad de una sociedad
Donde la vulnerabilidad se mezcla con accesibilidad
Para hacer del servicio de notario una universalidad”*¹⁰.

În urma reformării cadrului juridic național privind măsurile de ocrotire a majorilor¹¹, prin adoptarea Legii nr. 140/2022¹², în

pg.3.8, în *Official Journal of the European Union*, C177/15, online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52013IE3000>.

8 Cf. Dawn WATKINS, Mandy BURTON (ed.), *Research Methods in Law*, ed. a 2-a, Routledge, Abingdon/New York, 2018, pp. 1-7, 131.

9 Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, *Aspecte privind principiul accesibilității în materia ocrotirii persoanelor vulnerabile...*, pp. 429-430.

10 T.n.: „Libertatea, egalitatea și demnitatea
Sunt caracteristicile umanității,
Se întâlnesc în realitatea unei societăți,
Unde vulnerabilitatea se reunește cu accesibilitatea
Pentru a face serviciul notarial universal”.

11 Îmboldul reformei legislative îl constituie Decizia CCR nr. 601 din 16 iulie 2020 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 164 alin. (1) C.civ. din Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, care atrage atenția asupra

sistemul legislativ au fost introduse referiri la instrumentele de accesibilitate, însă într-o manieră oarecum succintă.

În concret, art. 174 alin. (2) lit. c) C.civ. statuează cu privire la obligația tutorelui de a asigura și de a permite „atunci când este posibil, informarea și lămurirea persoanei ocrotite, în modalități adaptate stării acesteia, despre toate actele și faptele care ar putea să o afecteze, despre utilitatea și gradul lor de urgență, precum și despre consecințele unui refuz din partea persoanei ocrotite de a le încheia”¹³. Tot o trimitere evazivă la mijloacele de accesibilitate o remarcăm și în cadrul art. 940 alin. (7) C.proc.civ., care statuează în termeni imperativi obligația informării persoanei a cărei ocrotire se cere, pe întreaga procedură a judecării cauzelor referitoare la măsurile de ocrotire, „în modalități adaptate stării acesteia, despre desfășurarea procedurii judiciare, precum și despre luarea oricărei măsuri cu

coordonatelor unui veritabil sistem de ocrotire și anume asupra: măsurilor de protecție intermediare, concentrate pe suport și pe asistare, individualizate, adaptate nevoilor și voinței persoanei în cauză, proporționale gradului de capacitate mintală, cu durată limitată și supuse revizuirii periodice. Pentru o viziune de ansamblu asupra motivării Deciziei CCR și a rațiunilor care au determinat ridicarea excepției, cf. Codruța GUZEI-MANGU, *Despre reformarea regimului juridic privind ocrotirea persoanei fizice ca urmare a Deciziei Curții Constituționale nr. 601/2020*, online: <https://drept.uvt.ro/administrare/files/1640037798-articol-codruta-guzei-mangu.pdf>.

12 Legea nr. 140/2022 privind unele măsuri de ocrotire pentru persoanele cu dizabilități intelectuale și psihosociale și modificarea și completarea unor acte, publicată în M.Of. nr. 500 din 20 mai 2022, denumită în prezentul articol Legea nr. 140/2022. Pentru o prezentare aprofundată, ce se înscrie printre reperele care au dat tonul unei noi etape în reforma protecției persoanelor cu dizabilități, cf. Șerban DIACONESCU, Paul VASILESCU, *Introducere în dreptul civil*, vol. I, București, Hamangiu, 2022, pp. 124-140.

13 Precizăm faptul că, în contextul reprodus, modalitățile de adaptare la starea persoanei cu dizabilități fac referire la adaptările rezonabile, componente ale mecanismelor de accesibilitate *lato sensu*, detaliate în rândurile ulterioare.

privire la persoana și bunurile sale”¹⁴.

În contextele surprinse anterior, mecanismele de accesibilitate se regăsesc aplicate sub forma particulară a adaptărilor rezonabile¹⁵. În cazul tutorelui, accesibilitatea se remarcă prin

14 Reiterăm o altă insuficiență a dispoziției legale tocmai reproduse și anume aceea că, pentru moment, art. 940 alin. (7) C.proc.civ. nu lămurește, cu mare precizie, în sarcina cui este instituită obligația în cauză. Până la o viitoare clarificare, considerăm că sarcina informării persoanei cu dizabilități, în modalitățile adaptate stării sale, trebuie să se realizeze, în principal, de către magistrații participanți la proces (procurorul, judecătorul) și, eventual, de către avocați.

15 Atât adaptările rezonabile, cât și măsurile de accesibilitate *stricto sensu*, fac parte din spectrul larg al măsurilor/mecanismelor de accesibilitate și sprijin prin intermediul cărora se facilitează exercitarea drepturilor de către persoanele cu dizabilități. Aceste concepte se doresc a fi înlocuitoare ale fenomenului de incapacitate și ale măsurilor care anihilează sau minimalizează capacitatea și autonomia persoanei, reprezentând instrumente prin care valorile fundamentale ale omului sunt valorificate la maxim și potențate, în scopul de a stabili egalitatea dintre persoanele cu dizabilități și ceilalți indivizi. Cf. Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, *Teză de doctorat...*, p. 283. Adaptarea rezonabilă, cunoscută și sub denumirea de „acomodare rezonabilă”, este definită în cadrul CDPD. Astfel, potrivit art. 2, „adaptare rezonabilă înseamnă modificările și ajustările necesare și adecvate, care nu impun un efort disproporționat sau nejustificat atunci când este necesar într-un caz particular, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să se bucure ori să își exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului”.

Ca și elemente de distincție, măsurile de accesibilitate *stricto sensu* nu sunt definite de CDPD, dar din interpretările oficiale și din literatura din domeniu deducem că acestea sunt menite unui grup în care membrii săi împărtășesc nevoi/deficiențe similare și reprezintă o obligație *ex ante*, nefiind condiționate de solicitarea lor. Așadar, adaptarea rezonabilă constituie o măsură individuală și personalizată, destinată unui individ, configurată potrivit nevoilor sale personale și produce efecte *ex nunc*. În lucrările de specialitate se poartă discuții cu privire la momentul concret de la care curge obligația statelor părți ale CDPD de a se asigura adaptarea rezonabilă, fiind exprimate păreri conform cărora obligația ia naștere din momentul în care titularul obligației știa sau ar fi trebuit să știe despre dizabilitate și nevoile specifice sau de la momentul formulării cererii pentru acordarea sa. Pentru

prisma îndatoririi de informare și lămurire a celui aflat sub ocrotire, în condițiile și maniera ajustate stării și nevoii sale. Tot în acest sens, legea prevede obligația practicienilor dreptului de a-și ajusta și reconfigura activitatea astfel încât să se acomodeze la specificul și particularitățile persoanei vulnerabile participante la actul de justiție, față de care își exercită atribuțiile profesionale.

În termeni similari, dar cu referire la proceduri necontencioase, art. 80 alin. (4¹) din Legea nr. 36/1995¹⁶, introdus prin Legea nr. 140/2022, consacră obligația notarului public de a utiliza mecanisme de adaptare rezonabilă, în raport de persoanele aflate sub tutelă specială sau sub consiliere judiciară și care iau parte la îndeplinirea procedurilor notariale¹⁷.

Opinia Comitetului CDPD și expunerile doctrinare, cf. UNITED NATIONS, COMMITTEE ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities, General comment number 2, (2014), Article 9: Accessibility*, CRPD/C/GC/2, 22 May 2014, pg. 25-26; Delia FERRI, „Reasonable Accommodation as a Gateway to the Equal Enjoyment of Human Rights: From New York to Strasbourg”, în *Social Inclusion* (ISSN: 2183-2803), 2018, vol. VI, Issue 1, pp. 43-44.

Pentru alte aspecte în legătură cu distincția dintre adaptare rezonabilă și mecanisme de accesibilitate, cf. Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, *Aspecte privind principiul accesibilității în materia ocrotirii persoanelor vulnerabile...*, pp. 434-435.

16 Legea nr. 36/1995 a notarilor publici și a activității notariale, publicată în M.Of. nr. 92 din 16 mai 1995, cu modificările și completările ulterioare, republicată, denumită în continuare Legea nr. 36/1995 sau Legea notarilor publici și a activității notariale.

17 Implementarea modificărilor legislative din materia ocrotirii persoanei fizice în cadrulul juridic notarial reprezintă o premieră în sistemul juridic național. Până la adoptarea Legii nr. 140/2022, legislația notarială nu cuprindea norme care să reglementeze participarea activă a persoanelor aflate sub interdicție judecătorească, protecția lor juridică conducând, invariabil, la excluderea cvasitotală din circuitul juridic a celor interziși, ca urmare a pierderii totale a capacității lor civile. Pentru o analiză aprofundată a rădăcinilor instituției interdicției judecătorești, de la origini și până în epoca modernă, cf. Dorin JOREA, „Petite histoire des mesures de protection des incapables en droit

Mai exact, „în cazul în care la încheierea actului sau la îndeplinirea procedurii notariale participă, în condițiile legii, o persoană care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială, notarul public asigură informarea și lămurirea persoanei ocrotite, în modalități adaptate stării acesteia, despre efectele încheierii actului sau, după caz, ale îndeplinirii procedurii notariale, precum și despre utilitatea și gradul de urgență al acestora”.

Totodată, în temeiul normei în discuție, „dacă apreciază necesar, notarul public poate acorda un termen pentru încheierea actului sau îndeplinirea procedurii notariale, în vederea informării corespunzătoare a persoanei ocrotite”.

Se impune a fi menționat că asemenea îndatoriri ce țin de informarea, cooperarea și comunicarea dintre notarul public și participanții la procedurile notariale preexistau Legii nr. 140/2022. În acest sens, art. 80 alin. (1) din Legea nr. 36/1995 în forma sa în vigoare încă de la momentul adoptării Legii notarilor publici și a activității notariale, prevede că „notarul public are obligația să deslușească raporturile juridice dintre părți cu privire la actul pe care vor să îl încheie, să verifice dacă scopul pe care îl urmăresc este în conformitate cu legea și să le dea îndrumările necesare asupra efectelor lui juridice”.

Coroborarea dispozițiilor reproduse anterior, respectiv ale art. 80 alin. (4[^]1) din Legea nr. 36/1995 cu cele ale art. 80 alin. (1) din același act normativ, reflectă diligențele sporite care îi revin notarului public în situația în care participanții actului notarial sunt persoane cu anumite dizabilități intelectuale și psihosociale¹⁸ și în privința cărora s-au luat măsurile de ocrotire ale tutelei speciale sau consilierii judiciare, textul legal nou introdus particularizând îndatoririle generale ale notarului

français”, în *SUBB Iurisprudentia* nr. 2/2015, online: <https://studia.law.ubbcluj.ro/index.php/iurisprudentia/article/view/1079>⁷.

18 Întrucât potrivit actualei legislații, aceste tipuri de dizabilități pot antrena măsura tutelei speciale și a consilierii judiciare.

public, consacrate anterior¹⁹.

Ținem să precizăm că tratamentul diferențiat pentru situația în care subiecții actelor și procedurilor notariale sunt indivizi cu dizabilități este contemporan cu intrarea în vigoare a Legii nr. 36/1995. Din acel moment, respectiv din anul 1995 și până la modificările aduse de Legea nr. 140/2022, diligențele sporite vizau, cu precădere, solicitanții cu tulburări ale simțurilor și de comunicare. În concret, sub titulatura încetățenită în rândul practicienilor de luare a consimțământului persoanelor aflate în situații speciale²⁰, art. 96 din Legea 36/1995 dispune:

19 Termenul dizabilitate mintală nu are o definiție unică și autonomă în principalele instrumente internaționale. Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități enumeră, în mod specific, deficiențele fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale; în ceea ce privește conținutul clinic al sferei „mintale” (art. 1 CDPD), Organizația Mondială a Sănătății (OMS) definește tulburarea mintală ca fiind „o perturbare semnificativă din punct de vedere clinic a cogniției, a reglării emoționale sau a comportamentului”, asociată, de obicei, cu suferință sau cu o afectare semnificativă a funcționării; dizabilitatea intelectuală constituie o subdiviziune a tulburărilor mintale (sau *disorder of intellectual development*) și este privită ca reprezentând limitări semnificative ale funcționării intelectuale și ale comportamentului adaptativ, respectiv dificultăți în abilitățile conceptuale, sociale și practice ale vieții cotidiene. Cf. WORLD HEALTH ORGANIZATION, *Mental disorders*, secțiunea Neurodevelopmental disorders, online: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-disorders/>.

Ghidul Organizației Mondiale a Sănătății și Oficiul Înaltului Comisar al Organizației Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului, care adoptă definiția dizabilității stabilită de către CDPD, înțelege dizabilitatea psihosocială ca rezultând din interacțiunea dintre persoanele care se confruntă cu dificultăți de sănătate mintală, reale sau percepute și barierele atitudinale și de mediu care le împiedică participarea deplină și efectivă la viața socială, în condiții de egalitate cu ceilalți. Cf. WORLD HEALTH ORGANIZATION, OFFICE OF THE UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, *Mental health, human rights and legislation. Guidance and practice*, ISBN (WHO) 978-92-4-008074-4, p. XIV.

20 Cf. Oana-Elena BUZINCU, *Ipoteze speciale ce devin normalitate prin repetabilitatea lor în cadrul procedurii divorțului pe cale notarială*, online: <https://www.universuljuridic.ro/ipoteze-speciale-ce-devin-normalitate-prin->

„(1) Declarația de voință a surdului, mutului sau surdomutului, știutori de carte, se va da în scris, în fața notarului public, prin înscrierea de către parte, înaintea semnăturii, a mențiunii «consimt la prezentul act, pe care l-am citit». (2) Dacă surdul, mutul sau surdomutul se găsesc din orice motiv în imposibilitate de a scrie, declarația de voință se va lua prin interpret. (3) Pentru a lua consimțământul unui nevăzător, notarul public va întreba dacă a auzit bine când i s-a citit înscrisul și dacă cele auzite reprezintă voința sa, consemnând acestea în încheierea de autentificare.”

În continuare, art. 97 completează cadrul legal prevăzând că, „(1) În cazul acelor care, din pricina infirmității, a bolii sau din orice alte cauze, nu pot semna, notarul public, îndeplinind actul, va lua consimțământul numai în prezența a 2 martori asistenți, această formalitate suplinind absența semnăturii părții.”

Compilarea textelor legale redată mai sus, respectiv ale art. 96 și art. 97 din Legea 36/1995, ilustrează implicațiile derogatorii de la dreptul comun, respectiv de art. 80 alin. (1) din Legea nr. 36/1995, pentru ipotezele în care sunt implicate în proceduri notariale, ce presupun luarea consimțământului, persoane aflate în situații vulnerabile din cauza anumitor deficiențe somatice, respectiv de motricitate fină.

Așadar, cadrul legal actual prevede o serie de atribuții intensificate, în sarcina notarului, sub forma unor imperative de accesibilitate²¹, cu scopul de a facilita exercitarea drepturilor

repetabilitatea-lor-in-cadrul-procedurii-divortului-pe-cale-notariala/-/”; Ioan POPA, Alin-Adrian MOISE, *Drept notarial. Organizarea activității. Statutul notarului. Proceduri notariale*, Universul Juridic, București, 2013, pp. 214-215.

- 21 În prezentul studiu, înțelegem să ne axăm, în principal, pe accesibilitatea informațională, pe accesibilitatea comunicării și pe accesibilitatea instituțională, fapt ce nu echivalează, însă, cu excluderea altor accesibilități din mediul notarial. Accesibilitatea informațională se referă la faptul că persoanele cu dizabilități au dreptul, în condiții de egalitate cu ceilalți, să caute, să primească și să transmită informații și idei. Accesibilitatea comunicării, spre deosebire de accesibilitatea informației, se referă la modurile și mijloacele de comunicare alternativă, pentru toate tipurile de dizabilități, la formatul în care informația este furnizată, nu la conținutul propriu-zis al acesteia. Accesibilitatea instituțională implică asigurarea

persoanelor care nu se încadrează în tiparul standard al subiecților de drept, la participarea la proceduri notariale. În concret, formalitățile specifice se impun a fi parcurse în situațiile în care beneficiarii serviciilor notariale au dizabilități intelectuale și/sau psihosociale, dublate de măsurile de ocrotire ale tutelei speciale, respectiv ale consilierii judiciare sau în contextele în care aceștia au dizabilități senzoriale și de comunicare determinate, respectiv sunt: nevăzători, surzi, muți, surdomuți sau se află în imposibilitate de a scrie.

II

IMPERATIVE DE ADAPTARE REZONABILĂ A ACTIVITĂȚII NOTARIALE PENTRU PERSOANE CU DIZABILITĂȚI MINTALE

Ab initio, cu scopul de a evidenția trăsăturile distinctive ale cadrului normativ revizuit, care reglementează activitatea notarială, subliniem abordarea surprinzătoare adoptată de legiuitorul autohton, atât în ceea ce privește tratamentul juridic al dizabilităților mintale, cât și al deficiențelor senzoriale și de comunicare, pusă în aplicare cu rostul de a ocroti aceste categorii de persoane vulnerabile atunci când solicită sau participă la activități notariale.

faptului că legislația, politicile și, în special, practica să nu contribuie la excluderea și discriminarea persoanelor cu dizabilități. Cf. Stylianos CHARITAKIS, *Access Denied: The Role of the European Union in Ensuring Accessibility under the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities* [Doctoral Thesis], Maastricht University, 2018, pp. 30-31; Marianne SCHULZE, *Understanding the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: A Handbook on the Human Rights of Persons with Disabilities*, Handicap International, 2010, pp. 45-46.

Pentru o argumentare mai detaliată a susținerii noastre, înțelegem să abordăm individual maniera de reglementare a mecanismelor de accesibilitate, în funcție de clasificările dizabilităților evidențiate mai sus. Prin raportare la aceste distincții, intenționăm să clarificăm spectrul de acțiune al art. 80 alin. (4¹), art. 96 și al art. 97 din Legea 36/1995, utilitatea lor practică și să evidențiem îmbunătățirile normative ce se impun, stăruind asupra unor controverse pe care normele enumerate le suscită.

A DOMENIUL DE APPLICABILITATE AL NORMELOR PRIVIND ADAPTAREA REZONABILĂ A SERVICIILOR NOTARIALE PENTRU PERSOANELE CU DIZABILITĂȚI MINTALE - ART. 80 ALIN. (4¹), DIN LEGEA NR. 36/1995 A NOTARILOR PUBLICI ȘI A ACTIVITĂȚII NOTARIALE

1 Aplicabilitatea generală a adaptărilor rezonabile în raport cu etapele și procedurile notariale la care participă subiecți cu vulnerabilitate mintală

Introducerea în legislația națională a cerințelor privind adaptările rezonabile aplicabile în cadrul procedurilor notariale pentru participanții aflați sub tutelă specială sau sub consiliere judiciară se datorează adoptării Legii nr. 140/2022, care a dus la completarea art. 80 din Legea nr. 36/1995 cu un nou alineat, respectiv alin. (4¹).

Amplasarea textului legal supus analizei în secțiunea demnă de reținut a dispozițiilor comune aplicabile procedurilor notariale demonstrează angajamentul legiuitorului de a promova un mediu notarial incluziv per ansamblu, axat pe ideea de sprijin pentru persoanele care beneficiază de unele regimuri de protecție juridică. Intenția legiferatoare de a impune un tratament configurat în funcție de nevoile solicitanților, în cadrul tuturor actelor și procedurilor notariale, nu reprezintă o simplă

deducție, ci un obiectiv declarat expres încă din debutul normei supusă analizei. Justificarea conduitei legislative, caracterizată de clemență și empatie, rezidă în înțelegerea că, în principiu, procedurile notariale solicită implicare sporită din partea profesionistului, în procesul de interacțiune cu beneficiarii serviciilor prestate și, cu atât mai mult, în cazul celor vulnerabili. Totuși, anumite competențe date în sarcina notarului public nu implică reale dialoguri cu destinatarii prestațiilor notariale, unele operațiuni fiind chiar exceptate de la verificările ce țin de identitatea și capacitatea solicitanților²², aspect ce nu implică, după cum vom evidenția, degrevarea *de plano* a notarului de îndatorirea de a oferi servicii juridice notariale adaptate la cazurile practice concrete.

În asemenea împrejurări în care serviciile notarului sunt scutite de la cercetări mai complexe, însă interlocutorii notarului public sunt indivizi aflați sub măsuri judiciare de ocrotire, în temeiul dispoziției normative în discuție, practicianul rămâne obligat să asigure adaptarea rezonabilă a activității sale. Ne întemeiem susținerea pe argumentul că, din formularea textului normativ al art. 80 alin. (4¹) din Legea nr. 36/1995, desprindem ideea că notarul are obligativitatea asigurării de servicii juridice adaptate, cu caracter universal, în exercitarea pleneră a atribuțiilor sale profesionale în raport cu destinatarii acestora. Prin urmare, în termeni generici, demersul de accesibilizare a activității notariale presupune ajustarea fiecărui moment și a fiecărei etape procedurale în funcție de specificul procedurilor și de trăsăturile participanților, cu scopul de a garanta că aceștia din urmă înțeleg pe deplin consecințele juridice și își pot exprima

22 Art. 78 din Legea nr. 36/1995 prevede printre obligațiile notarului public, comune tuturor procedurilor notariale, acelea de a stabili identitatea, domiciliu și capacitatea subiecților, „în afara cazurilor în care se solicită dare de dată certă, întocmirea de copii legalizate sau acordarea de consultații juridice notariale”.

voința în mod real, conștient și voluntar²³.

Așadar, potrivit principiului *ubi lex non distinguit nec nos distinguere debemus*, înțelegem că exigențele de ajustare rezonabilă vor fi incidente și în cazul procedurilor care nu implică verificarea identității sau capacității solicitantului, precum efectuarea copiilor legalizate²⁴. Astfel, o reală provocare apărută odată cu introducerea noului alin. (4[^]1) al art. 8o din Legea nr. 36/1995 rezidă în armonizarea obligației generale de adaptare rezonabilă a activității notarului public, care este impusă în considerarea statutului juridic al celor aflați sub tutelă specială sau consiliere judiciară și căroră, implicit, li s-a retras sau limitat capacitatea civilă de exercițiu, cu exceptarea anumitor proceduri notariale de la verificarea identității și capacității solicitantului. Rezumând, ambiguitatea constă în nevoia de compatibilizare a obligației notarului public de a asigura servicii adaptate în cadrul tuturor procedurilor notariale la care participă adulți lipsiți de capacitate sau cu capacitate de exercițiu restrânsă cu exceptarea anumitor proceduri notariale, precum eliberarea

23 E.g., în cadrul procedurii notariale dintre cel mai frecvent întâlnite în practică, respectiv eliberarea copiilor legalizate de pe înscrisuri, persoana aflată sub tutelă specială poate fi pretendentul serviciului notarial, caz în care se impune comunicarea cu acesta cel puțin în scopul de a se asigura formularea cererii pentru aducerea la îndeplinire a solicitării, a se pune la dispoziție actul original al înscrisului de pe care se dorește efectuarea copiei și a se achita taxele aferente. Despre incidența diverselor împrejurări, care impun diligențe intensificate în scopul eliberării copiilor legalizate, și implicit, care sunt apte să impună și demersuri intensificate în procesul conversațional cu persoana aflată sub măsuri de ocrotire, cf. Ioan POPA, Alin-Adrian MOISE, op.cit., pp. 351-354; Ioan LEȘ, *Elemente de drept notarial*, ed. a III-a, București, C.H. Beck, 2014, pp. 141-142.

24 Pentru faptul că textul art. 78 din Legea nr. 36/1995 se referă la capacitate de folosință și de exercițiu, cf. Alexandru-Victor DOROȘ, Art. 77, în Ionuț-Florin POPA, Alin-Adrian MOISE (coord.), *Legea notarilor publici, Comentariu pe articole*, Solomon, București, 2016, pp. 263-264.

de copii legalizate, de la verificarea capacității solicitanților²⁵. Scenariul nostru este cu atât mai concretizabil cu cât observăm că doctrina a conciliat natura juridică a plății ca act juridic, cu cerința capacității pentru încheierea actelor juridice, subliniind că, în situația plății datorate făcute de un incapabil avem de-a face cu o excepție de la regimul general al capacității în materie de acte juridice, chiar luând în calcul posibilitatea acestuia de a fi catalogată ca act de dispoziție²⁶.

Consecințele permiterii persoanei sub tutelă specială, din exemplul nostru, de a solicita și achita serviciile de legalizare de copii sunt considerabile și se regăsesc la art. 1473 C.civ., care precizează că „debitorul care a executat prestația datorată nu poate cere restituirea invocând incapacitatea sa la data executării”. Pe marginea acestei dispoziții, fără a detalia, în contextul actual ne rezumăm la a evidenția posibilitatea ca o persoană față de care s-a instituit măsura tutelei speciale cu efecte depline, să apeleze la serviciile unui notar pentru legalizarea mai multor înscrisuri originale deținute, fără o justificare concretă, fără să înțeleagă pe deplin efectele

25 Precizăm faptul că privarea, chiar totală, de capacitate civilă de exercițiu nu are semnificația unei prezumții irecuzabile de lipsă totală a discernământului, putând exista episoade de luciditate a unui astfel de individ și, prin urmare, posibilitatea legitimă de a fi angrenat într-un asemenea raport juridic.

26 Conform prevederilor art. 1473 C. civ., plata datorată de un incapabil poate fi făcută în mod valabil și de acesta, fără intervenția instanței de judecată sau a ocrotitorului său, legea permițându-i incapabilului (să continue) să acționeze pe tărâmul juridic pentru care nu mai are aptitudinea de a acționa personal. Cf. Liviu POP, Ionuț-Florin POPA, Stelian Ioan VIDU, *Drept civil. Obligațiile*, ed. a II-a, revizuită și adăugită, Universul Juridic, București, 2020, p. 548; Liviu POP, *Tratat de drept civil. Nașterea, statica, dinamica și stingerea obligațiilor. Ființa obligațiilor civile*, Universul Juridic, București, 2020, p. 527; Șerban DIACONESCU, Paul VASILESCU, *Introducere în dreptul civil*, vol. II, București, Hamangiu, 2023, p. 52. Subiectul rămâne o ipoteză pertinentă în discuție, mai ales prin raportare la cerințele de validitate ale actului juridic, consacrate de art. 1.179 C. civ. și corelarea lor cu plată nedatorată de la art. 1473 C. civ.

procedurii, iar, în final, să ajungă să plătească un serviciu de care nu are nevoie sau care este în neconcordanță cu voința sa reală.

În pofida lejerității cu care legislația notarială permite notarului să treacă peste etapa cercetării capacității civile a părții în cadrul anumitor proceduri notariale – permisivitate justificată de efectele juridice obișnuite ale acestor proceduri notariale – consecințele de natură practică, fie și cu titlu excepțional, concretizate în pagubele ce pot apărea pentru solicitantul aflat sub măsuri de ocrotire prin achitarea serviciilor²⁷, impun ajustarea textelor de lege care reglementează aceste proceduri notariale. Așadar, în virtutea calității notarului public de protector al persoanelor vulnerabile, milităm pentru includerea în cadrul normativ notarial a unor norme care să prevadă faptul că notarul public ori angajații biroului au obligația verificării RNEMSO ori de câte ori au suspiciunea rezonabilă că persoana solicitantă a procedurii notariale ar putea fi prejudiciată prin îndeplinirea acesteia. Precizăm faptul că ipoteza avută de noi în vedere nu vizează situația prevăzută la art. 86 alin. (2) lit. c) din Legea nr. 36/1995, de respingere a îndeplinirii procedurii notariale pe motiv de lipsă a discernământului, care are aplicabilitate universală pentru toate actele și procedurile notariale. Propunerea noastră are ca și premise contextul în care, din totalitatea circumstanțelor speței, notarul sau angajații biroului notarial apreciază că efectuarea procedurii, ce nu implică verificarea capacității civile, i-ar aduce prejudicii solicitantului. În acest din urmă caz, în măsura în care interogarea RNEMSO confirmă existența unei măsuri judiciare de

27 În lumina modificărilor legislative aduse prin Legea nr. 140/2022, ne întrebăm dacă eliberarea zilnică a unui număr de 10 copii legalizate, după același act, la solicitarea aceleași persoane, nu ar trebui să oblige la alte diligențe decât cele impuse de actualul cadru legal? Părerea noastră este că, în principiu, această ipoteză năstrușnică scapă sferei de protecție a legii, impunându-se regândirea arhitecturii serviciilor notariale în contextul publicului aflat sub măsuri de ocrotire.

ocrotire, privative de capacitate, notarul public ar trebui să aibă pârgă legală pentru a respinge îndeplinirea unei proceduri ce se poate adeveri pernicioasă.

Din cele expuse în rândurile precedente, conchidem că art. 80 alin. (4^{^1}) din Legea nr. 36/1995 are o aplicabilitate generală, pentru ansamblul competențelor notariale, protocolul său prescriind adaptarea comunicării dintre notar și clientul său aflat sub tutelă specială sau consiliere judiciară, în funcție de nevoile concrete ale individului. De asemenea, accentuăm imperiozitatea unei reforme care să uniformizeze normele de drept civil cu cele de drept notarial și cele de drept notarial între ele, pentru a evita situațiile în care se îndeplinesc proceduri notariale potențial păgubitoare, solicitate de persoane lipsite total de capacitate civilă de exercițiu, care pot să nu fie consiliate corespunzător despre efectele actelor și care, totuși, să respecte normele de drept notarial. Astfel, acțiunea de a solicita și achita un serviciu notarial aferent legalizării de copii pare să fie, simultan, o operațiune sancționabilă pentru nesocotirea anumitor prevederi legale, dar, în virtutea altor dispoziții normative, pe deplin legitimă.

Cu toate acestea, în contextul de față, al dizabilităților mintale, considerăm salutară abordarea legislativă unitară, în sensul de a impune un serviciu notarial accesibil în privința tuturor procedurilor notariale, semnalând ralierea normei în dezbatere cu exigențele CDPD²⁸. În mod regretabil, astfel cum

28 Art. 12 alin. (2) CDPD reprezintă promotorul unei incluziuni universale, dispunând în sensul că persoanele cu dizabilități trebuie să se bucure de capacitatea juridică în toate aspectele vieții. Art. 12 alin. (2) CDPD în varianta oficială stipulează că: „States Parties shall recognize that persons with disabilities enjoy legal capacity on equal basis with other in all aspects of life”. În forma transpusă de România prin Legea nr. 221/2010, acest alineat a fost tradus în felul următor: „Statele părți vor recunoaște faptul că persoanele cu dizabilități se bucură de asistență juridică în condiții de egalitate cu ceilalți, în toate domeniile vieții”. Modalitatea de traducere evidențiază lipsa de rigurozitate a legiferatorului în privința asimilării în dreptul național

o să evidențiem în secțiunile următoare, o viziune legislativă similară nu se regăsește și în materia dizabilităților senzoriale, pe care legiuitorul le tratează diferențiat, prevăzând imperative de accesibilitate doar în cadrul anumitor etape și proceduri notariale.

În pofida bunului său augur, subliniat în paragraful precedent, o altă problemă esențială pe care o ridică norma legislativă din art. 80 alin. (4)¹ al Legii nr. 36/1995 constă în analiza utilității sale practice în cadrul majorității procedurilor notariale, mai specific a acelor în care notarul public are obligația de a face verificări în legătură cu capacitatea juridică a părților.

Realitatea judiciară actuală, în care hotărârile de instituire a măsurilor de ocrotire nu relevă (deocamdată) un veritabil proces de personalizare a schemei de ocrotire, în lumina art. 168 alin. (4) C.civ., militând pentru ideologia privării persoanelor ocrotite de capacitate civilă de exercițiu, se răsfrânge în practica notarială prin absența multor subiecți aflați sub ocrotire de la participarea personală în cadrul principalelor proceduri notariale²⁹. Explicităm punctul nostru de vedere prin faptul că

a elementelor revoluționare, impuse de forurile internaționale, precum cel al noțiunii de „legal capacity (capacitate juridică)”, care subsumează atât noțiunea de „legal standing (personalitate juridică)”, cât și pe cea de „legal agency (acțiune juridică)”, cf. Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, *Teză de doctorat...* pp. 182-183.

29 Art. 12 din Legea 36/1995 prevede principalele atribuții ale notarului public, dintre care cel mai des întâlnite în practică sunt procedura autentificării și procedura succesorală. În baza considerentelor de mai sus, persoanele aflate sub măsuri judiciare de protecție sunt, în principiu, private de prerogativa de a participa personal la instrumentarea acestora.

Posibilitatea participării lor la procedura divorțului pe cale notarială nu e lasată nici măcar la aprecierea instanței, cei aflați sub consiliere judiciară sau sub tutelă specială fiind privați, *de plano*, de posibilitatea de alegere între diferitele alternative precum divorțul prin procedură administrativă sau divorțul prin procedură notarială, singura opțiune recunoscută acestora fiind a divorțului pe cale judiciară. Cf. Marieta AVRAM, *Drept civil. Familia*, ed. a III-a revăzută și adăugită, Hamangiu, București, 2022, pp. 186-188; Emese FLORIAN,

noul cadru legal, introdus prin Legea nr. 140/2022, permite, în premieră, configurarea unor planuri de protecție individualizate, care să valorifice, pe cât posibil, capacitatea mintală (naturală) a subiectului supus ocrotirii, în vederea dozării restricției capacității sale civile de exercițiu. Cu toate acestea, luând în considerare practica judiciară coagulată ulterior revizuirii legislației, observăm tendința judecătorilor de a continua să promoveze vechile principii în materie, caracterizate de privarea totală a individului de capacitate civilă de exercițiu. Drept urmare, în prezent, prin sentințele judecătorești de instituire a noilor măsuri de ocrotire a majorilor, se conferă tutorilor, cu insignifiante excepții³⁰, puteri de reprezentare depline în toate actele de conservare, administrare, dispoziție și, corolar al acestui fapt, se privează beneficiarii măsurii de prerogativele lor de încheiere personală a actelor juridice.

În consecința realităților invocate, participarea personală a celor aflați sub consiliere judiciară și tutelă specială la viața juridică și, implicit, la activitatea notarială, devine neglijabilă și poate chiar iluzorie, cei în cauză nebucurându-se de premisele

Marius-Ioan FLOARE, *Dreptul familiei. Căsătoria. Regimuri matrimoniale. Filiația*, ed. a IX-a, C.H. Beck, București, 2024, pp. 313; Adina Renate MOTICA, *Dreptul civil al familiei. Raporturile nepatrimoniale. Curs teoretic și practic*, ed. a IV-a, revăzută și adăugită, Universul Juridic, București, 2023, pp. 134, 138, 140. Cristina NICOLESCU, *Dreptul familiei*, ed. a II-a, Solomon, București, 2023, p. 147; Lavinia TEC, *Autonomia persoanei supuse măsurilor de ocrotire: ideal sau utopie?*, în Rodica CONSTANTINOVICI (coord.), *Ocrotirea majorului. Reforma legislativă realizată prin Legea nr. 140/2022*, Solomon, București, 2023, pp. 328-329.

- 30 În mod excepțional, unele hotărâri, precum sen.civ. nr. 875/2025, pronunțată de Jud. Cluj-Napoca, la data de 21.02.2025, în Dosar nr. 13258/211/2024, îi permit celui vizat de măsura de protecție să încheie „acte de dispoziție de mică valoare, cu caracter curent, care se execută la data încheierii lor”, conform art. 43 alin. (3) C.civ. Tot cu titlu excepțional, unele instanțe judecătorești permit ca persoana aflată sub tutelă specială să încheie singură și personal acte de conservare, cf. H: 2640/2025, pronunțată de Jud. Timișoara la 11 decembrie 2025.

care să le confere un veritabil teritoriu juridic de manifestare. Așadar, eficiența obligației notarilor publici de a-și calibra atribuțiile de informare și lămurire în modalități adaptate stării celor ocrotiți invită magistrații să uziteze, într-o manieră cât mai plenară, de rolul lor de exploratori ai „capacității mintale suficiente”³¹. Asumarea unei astfel de conduite ar implica avantajul de a garanta, pe cât posibil, prezența în nume propriu a persoanelor aflate sub ocrotire pe scena notarială, inclusiv prin intermediul instrumentelor de accesibilitate.

O implicare sporită din partea magistraților în individualizarea schemelor de ocrotire servește, cu prioritate, interesului celui ocrotit, dar, totodată, vine și în ajutorul celorlalți profesioniști, precum notarii publici. Mai mult, menținerea prerogativelor de încheiere a actelor juridice de către persoanele ocrotite antrenează degrevarea, direct proporțională, a instanțelor judecătorești de atribuțiile de autorizare a actelor pe care le-ar încheia ocrotitorii în numele și pe seama celor vizați de mecanismele de protecție. Astfel, subliniem că aducerea la îndeplinire, în mod corect, de către magistrați, a atribuțiilor vizate de art.168 alin. (4) C.civ., constituie nu doar

31 Îndrumările de la nivel internațional, ce emană de la autorități cu competențe în domeniu, sunt în sensul de a interpreta existența sau inexistența capacității tot într-o manieră flexibilă. Mai exact, persoana cu dizabilități trebuie să depășească un anumit prag de competență minimă pentru a face parte din categoria persoanelor capabile. Competența minimă implică voința informată, conștientă și liber exprimată din partea persoanei în cauză, chiar dacă pentru formarea voinței a fost nevoie de un nivel ridicat de sprijin. Așadar, specialiștii în materia drepturilor omului cataloghează această capacitate necesară ca fiind „capacitatea suficientă”. Totodată, în aprecierea existenței sau inexistenței capacității, se impune a se avea în vedere nu doar capacitățile intelectuale, ci și natura actului juridic care urmează a se încheia, voința, preferințele persoanei în cauză și alți factori sociali. HUMAN RIGHTS COMMISSION (HRC), INTERNATIONAL UNION OF NOTARIES (UINL), *Notarial guide of good practices for people with disabilities: the notary as an institutional support and public authority*, pp. 16, 44.

un act de altruism, orientat către binele justițiabililor și a altor profesioniști ai dreptului, ci generează și un folos indirect, înclinat spre propriul interes, al sistemul judiciar.

Din ansamblul prezentei subsecțiuni transpare eficacitatea instrumentelor de adaptare rezonabilă în contextul tuturor procedurilor notariale, inclusiv a celor exonerate de la examinarea capacității civile din partea notarului, și care, implicit, înlesnesc participarea la viața juridică notarială a persoanelor aflate sub tutelă specială sau consiliere judiciară. În consecință, din aspectele expuse, deducem insuficiența operativității art. 80 alin. (4¹) al Legii nr. 36/1995 în contextul serviciilor notariale esențiale care necesită analiza capacității juridice. Totodată, din cercetările noastre empirice³², care relevă preeminența unei direcții de individualizare globală a măsurilor de ocrotire, prin reprezentarea deplină a ocrotitului, corelată cu criticile privind implementarea Legii nr. 140/2022 aduse de Inspekția judiciară³³, constatăm faptul că, în prezent, se justifică îngrijorările privind posibilitatea participării active a persoanelor cu dizabilități mintale la activitățile notariale.

2 Tipologii de dizabilități mintale și alte particularități ale beneficiarilor serviciilor notariale accesibile

Tot în legătură cu domeniul de aplicare al imperativelor de adaptare rezonabilă în spectrul notarial, apreciem ca

32 Cf. Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, *Teză de doctorat...*, pp. 174-175.

33 Cf. INSPECȚIA JUDICIARĂ, *Raport cu privire la evaluarea impactului Legii nr. 140/2022 privind unele măsuri de ocrotire pentru persoanele cu dizabilități intelectuale și psihosociale și modificarea și completarea unor acte*, București, 2025. pp. 21-22; sunt evidențiate carențele actuale ale sistemului de ocrotire național, în special în ceea ce privește insuficiența pregătirii judecătorilor în identificarea clară a tipului de afecțiuni care să atragă instituirea unei anumite măsuri de ocrotire, de apreciere asupra nevoilor și voinței persoanelor ce se vor a fi ocrotite, precum și din perspectiva modalității de individualizare a măsurii de ocrotire dispuse.

fiind imperioase anumite nuanțări și punerea în discuție a viziunii selective a legiferatorului Legii nr. 140/2022 în privința beneficiarilor vizați de actul normativ în cauză.

În forma sa actuală, art. 80 alin. (4)¹ din Legea nr. 36/1995 poate fi interpretat în sensul că obligația notarului de a-și adapta conduita profesională, prin intermediul instrumentelor de adaptare rezonabilă, se activează, eminamente, atunci când, persoanei participante la procedura notarială i se aplică măsura tutelei speciale sau a consilierii judiciare. În orice caz, suntem conștienți de faptul că participarea pe scena juridică a persoanelor din acest grup demografic, indiferent de gradul de adaptare a hotărârii judecătorești de instituire a măsurilor la situația concretă, necesită un mai mare efort de aclimatizare la mediul notarial.

Cu toate acestea, atragem atenția asupra faptului că, în practică, se întâlnesc și situații neacoperite de către legiuitor după reforma adusă prin Legea nr. 140/2022, în care participanții la procedurile notariale se află într-o stare de vulnerabilitate mintală ce nu constituie un temei suficient pentru luarea măsurii tutelei speciale sau a consilierii judiciare, dar care generează, negreșit, provocări în procesul de informare și lămurire din partea notarului public.

Mai întâi, avem în vedere posibilitatea persoanei față de care s-a instituit măsura interdicției judecătorești, dar care nu a făcut obiectul revizuirii judiciare, de a lua parte la o procedură notarială și de a beneficia de ajustarea procesului notarial la nevoile sale specifice. Apreciem ca fiind demn de remarcat faptul că, în cadrul art. 20 alin. (3)³⁴ din Legea nr. 140/2022 se

³⁴ Art. 20 alin. (3) din Legea nr. 140/2022 prevede: „Până la rămânerea definitivă a hotărârilor pronunțate potrivit alin. (2), cei aflați sub interdicție judecătorească se consideră, deplin drept, în ceea ce privește starea și capacitatea lor, ca fiind persoane cu privire la care a fost instituită tutela specială”.

Fără a intra în amănunte, precizăm faptul că putem regăsi modelul de

precizează că persoanele ocrotite, care se află sub interdicție judecătorească la data intrării în vigoare a acestui act normativ, sunt considerate, în ceea ce privește starea și capacitatea lor, subiecți față de care a fost instituită măsura tutelei speciale. Așadar, textul instituie o asimilare legală, cu caracter provizoriu, sub aspectul stării și al capacității, între persoanele aflate sub interdicție judecătorească și cele pentru care a fost instituită tutela specială. Cu toate acestea, observăm că norma supusă analizei nu tranșează expres accepțiunea noțiunii de „capacitate”, mai exact, opțiunea pentru sensul larg de capacitate juridică, fie pentru sensul restrâns de capacitate civilă și nici întinderea concretă a efectelor acestei asimilări.

Având în vedere lipsa unei distincții în textul legal și domeniul predilect de activitate notarială, considerăm că dispozițiile tranzitorii ale Legii nr. 140/2022 pot să fie aplicabile în contextul art. 80 alin. (4¹) din Legea 36/1995, în sensul în care cei vizați de măsura interdicției judecătorești, care au rămas nerevizuite, să beneficieze de regimul individualizat de accesibilitate, introdus de acest din urmă alineat. Principalul argument în fundamentarea noastră îl constituie nevoia de a împărtăși sistemic noua perspectivă asupra capacității juridice, impusă de CDPD, centrată pe modelul dizabilității bazat pe drepturile omului³⁵ și căreia i se atribuie caracter universal și

inspirație al legiuitorului creator al Legii nr. 140/2022, în contextul adoptării C.civ. din 2009. Mai exact, ne referim la art. 6 alin. (6) C.civ., potrivit căruia „Dispozițiile legii noi sunt de asemenea aplicabile și efectelor viitoare ale situațiilor juridice născute anterior intrării în vigoare a acesteia, derivate din starea și capacitatea persoanelor...”. Deși nici această din urmă dispoziție nu califică în mod explicit „capacitatea”, interpretarea sistematică, raportată la obiectul de reglementare al Codului civil, conduce la concluzia că sintagma vizează capacitatea civilă a persoanei fizice.

35 UNITED NATIONS, COMMITTEE ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities, General comment number 1, (2014), Article 12: Equal recognition before the law*, CRPD/C/GC/1, 19 May 2014, pg. 3. Pe de altă parte, modelul dizabilității bazat pe

inerent ființei umane, asemenea celorlalte drepturi și libertăți fundamentale și care fac redundantă diferența dintre capacitatea juridică și capacitatea de exercițiu³⁶.

Prin raportare la alegațiile expuse anterior, conchidem că, în prezent, maniera de punere în aplicare a dispozițiilor referitoare la încheierea actelor notariale, particulare tutelei speciale și consilierii judiciare, sunt aplicabile și persoanelor puse sub interdicție judecătorească, care nu au făcut obiectul revizuirii. Mai precis, considerăm că acestora le este aplicabil regimul de adaptare rezonabilă prevăzut la art. 80 alin. (4^{^1}) din Legea nr. 36/1995, dar într-un mod strict platonice, deoarece până la momentul revizuirii măsurilor, respectiv până la survenirea unei hotărâri a instanței judecătorești care să le permită încheierea de acte juridice, cei puși sub hotărâre judecătorească, rămân, totuși, privați, în principiu, de capacitate civilă de exercițiu³⁷.

De asemenea, aspectele evocate reprezintă un fundament pentru aprecierea conform căreia, potrivit stadiului actualei practici, cât și a legislației în vigoare, instrumentele de accesibilitate în sens larg, în domeniul dreptului notarial, se dovedesc a fi mai fezabile în raport cu alte situații de vulnerabilitate mintală a destinatarilor serviciului notarial, decât

drepturile omului învederează paradigma introdusă de CDPD, care înlocuiește modelele anterioare privind dizabilitatea, respectiv cele ale modelului medical și social. Cf. Valentina della FINA, Rachele CERA, Giuseppe PALMISANO (ed.), *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, A Commentary*, Springer International Publishing, Cham, Switzerland, 2017, p. 42.

36 Cf. HUMAN RIGHTS COMMISSION (HRC), INTERNATIONAL UNION OF NOTARIES (UINL), *Op. Cit.*, pp. 14-17; UNITED NATIONS, COMMITTEE ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities, General comment number 1...*, pg. 8.

37 Mai cu seama, art. 43 alin. (3) C.civ. consacră regula de bază în materia tutelei speciale, și anume privarea de capacitate civilă de exercițiu, iar excepția păstrării, în parte, a acestei capacități reprezintă o posibilitate de strictă aplicabilitate ca urmare a intervenției exprese a instanței judecătorești.

a celor care se soldează cu incapacitarea și cu reprezentarea beneficiarilor măsurii la încheierea actelor juridice.

De pildă, avem în vedere situația persoanei față de care s-a încuviințat mandatul de ocrotire. Întrucât această măsură de sprijin este adaptată, în principal, de către mandant, potrivit propriilor sale dorințe exteriorizate expres, prin obiectul său, prerogativele de ocrotire pot fi selectate și nu acordate global mandatarului. Astfel, ca urmare a încuviințării actului în cauză, o seamă de competențe pot fi rezervate mandantului, exercitarea acestora făcând apel la metode de accesibilitate tocmai în considerarea stării de imposibilitate care îl caracterizează pe mandant, imposibilitate care, din punctul nostru de vedere, nu e obligatoriu a se identifica cu starea de incapacitate generalizată³⁸.

38 Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, *Aspecte privind mandatul de ocrotire în cadrul volumului omagial*, POPESCU Dan Andrei, GOLUB Sergiu, *O familie pentru Europa, O Europa a familiilor?*, *Studia Emese Florian Dedicata*, Hamangiu, București, 2022, pp. 322-324.

Pentru situația în care, ulterior autentificării contractului de mandat de ocrotire, mandantului nu îi sunt afectate facultățile mintale, acesta păstrându-și discernământul, dar survine una din ipotezele art. 178 C.civ. privind curatela, instanța judecătorească va trebui să țină cont de manifestarea de voință a mandantului și să configureze un regim de ocrotire de curatelă, care să acopere nevoile ocrotitului în consecință. În alte cuvinte, în ipoteza lansată, persoana în cauză va fi ocrotită sub regimul curatelei, dar, pentru că nu sunt îndeplinite cerințele legale de instituire a mandatului de ocrotire („deteriorare a facultăților mintale”), instanța nu poate aplica formal mandatul de ocrotire fiind însă ținută să asimileze fondului contractului de mandat de ocrotire în cuprinsul hotărârii judecătorești de instituire a curatelei. În susținerea afirmației, aducem ca și argument art. 104 alin. (3) C.civ. care prevede că: „măsurile de ocrotire a majorului și deciziile cu privire la persoana sa asigură respectarea demnității, a drepturilor și libertăților acestuia, a voinței, nevoilor și preferințelor lui, precum și salvagardarea autonomiei sale”. Norma redată constituie transpunerea principiului cadru din domeniul dreptului internațional privind preeminența voinței reale a beneficiarului ocrotirii, care are o aplicabilitate directă în întreg sistemul de ocrotire, inclusiv în

Totodată, considerăm că ar fi trebuit integrați în raza de acțiune a art. 80 alin. (4¹) din Legea notarilor publici și a activității notariale și beneficiarii măsurii asistenței pentru încheierea actelor juridice³⁹. Avem în vedere faptul că asistentul are prerogative ce țin de *intermedierea* dintre beneficiar și terțe persoane, actele fiind încheiate, însă, de către asistat, personal. Cu toate acestea, apelarea la o astfel de măsură își are justificarea în recunoașterea unei anumite vulnerabilități a titularului măsurii de sprijin. Prin urmare, deși starea subiectului nu necesită luarea unei măsuri mai drastice de protecție, incidența dizabilității intelectuale și psihosociale, ce constituie premisa măsurii de sprijin evocate⁴⁰, poate cauza intervenirea anumitor dificultăți în procesul de relaționare dintre notarul public și clientul actului notarial, care să antreneze nevoia adaptării rezonabile a procesului de acordare a serviciilor notariale.

Pe cale de consecință, din conținutul art. 80 alin. (4¹) din Legea nr. 36/1995 sunt lăsate în afara preocupării normative o categorie deloc neglijabilă de situații practice, în care se prezintă persoane cu dizabilități mintale și/sau psihosociale, cu dificultăți de înțelegere sau de comunicare, dar care nu sunt acoperite de măsurile judiciare de ocrotire vizate de norma legală. Această opțiune legislativă ridică semne serioase de neconstituționalitate, mai ales prin prisma faptului că nesocotește principiul constituțional al egalității între cetățeni⁴¹, principiu consacrat chiar și de către legislația din domeniul

materia curatelei. Pentru detalieri, cf. Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, *Teză de doctorat...*, pp. 144, 162-166, 289.

39 Cf. art. 1-6 din Legea nr. 140/2022.

40 precizată întocmai în primele sintagme ale Legii nr. 140/2022.

41 În temeiul art. 16 alin. (1) din Constituția României, intitulat „Egalitatea în drepturi”, „cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări”.

notarial⁴². O atare configurare, problematică din perspectiva principiului egalității în fața legii și al nediscriminării, atrage consecința ca serviciile notariale accesibile să fie acordate selectiv și condiționate de existența unei etichete juridice formale, precum incidența măsurilor judiciare restrictive de capacitate și nu de realitatea concretă a nevoii de sprijin. Prin urmare, folosirea unor criterii inechitabile, precum cele din articolul analizat, care nu sunt întotdeauna relevante pentru obiectivul normativ urmărit, poate ajunge să contravină tocmai rațiunii reglementării, și anume asigurarea exprimării unui consimțământ liber și informat în cadrul procedurii notariale.

Spre deosebire de dispozițiile noastre interne, constatăm că, în cadrul anumitor sisteme juridice internaționale, formele de accesibilitate în activitatea notarială nu se limitează la anumite categorii de persoane cu dizabilități sau la statutul sau capacitatea lor juridică. Sistemul juridic spaniol, astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 8/2021⁴³, constituie un exemplu în acest sens, întrucât, în conformitate cu art. 665 din C.civ.sp.: „Notarul trebuie să se asigure că testatorul își desfășoară propriul proces decizional, sprijinindu-l în înțelegere și raționament și facilitându-i exprimarea voinței, dorințelor și preferințelor prin adaptările necesare”. Chiar dacă dispoziția normativă circumstanțiază domeniul de aplicabilitate în privința actelor notariale, conform orientărilor oferite de către Comisia Permanentă a Consiliului General al Notarilor din Spania, dispozițiile art. 665 din C.civ.sp. trebuie să fie aplicate de către

42 În baza art. 10 din Legea nr. 36/1995, „activitatea notarială se desfășoară în mod egal pentru toate persoanele, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială”.

43 *Ley nr. 8/2021, de 2 de junio, por la que se reforma la legislación civil y procesal para el apoyo a las personas con discapacidad en el ejercicio de su capacidad jurídica*, publicată în Boletín Oficial Del Estado, número 132, de 03 de junio de 2021, online: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2021-92337>.

notarii publici la întocmirea tuturor actelor notariale, indiferent de natura și gravitatea dizabilității solicitantului și indiferent dacă acesta se află sau nu sub protecție judiciară, datorită rolului notarilor publici de furnizori de sprijin instituțional pentru persoanele vulnerabile⁴⁴.

Aspectele ilustrate înfățișează situația duală actuală care caracterizează cadrul legal notarial intern definit, pe de-o parte, de asimilarea persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale în raza sa de acțiune, dar, pe de altă parte, de adăugarea cerinței privitoare la incidența măsurilor de tutelă specială sau consiliere judiciară și pierzând din atenție orice alte situații de vulnerabilitate mintală. Prin urmare, subiecți care, în fapt, prezintă deficiențe de aceeași natură, de intensități similare și care se manifestă identic sunt tratați diametral opus în privința dreptului lor de a beneficia de un serviciu adaptat nevoilor lor, determinantă fiind existența, respectiv inexistența unei hotărâri judecătorești restrictive de capacitate, rămase definitive. În esență, formatul actual al corpului legislativ rămâne distanțat față de orientările internaționale și față de exigențele CDPD, care impun ca de astfel de servicii accesibile să beneficieze toate persoanele, indiferent de tipul dizabilității⁴⁵, de statut juridic și de alte particularități.

44 Cf. COMISIÓN PERMANENTE DEL CONSEJO GENERAL DEL NOTARIADO, *Circular Informativa 3/2021, de 27 de septiembre, sobre el ejercicio de su capacidad jurídica por las personas con discapacidad*, pp. 2-3, online: https://notin.es/wp-content/uploads/2021/10/Circular_3-2021_de_la_CP.pdf.

45 Anna LAWSON, *Article 9: Accessibility*, în Ilias BANTEKAS, Michael Ashley STEIN, Dimitris ANASTASIOU (ed.), *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. A COMMENTARY*, Oxford University Press, United Kingdom, 2018, p. 265.

3 Registrul național de evidență a măsurilor de sprijin și ocrotire luate de notarul public și de instanța de tutelă (RNEMSO)-instrument primordial în adaptarea rezonabilă

Odată cu adoptarea art. 80 alin. (4¹) al Legii nr. 36/1995, legiuitorul nu a avut în vedere maniera concretă de reconfigurare a procedurilor notariale în funcție de nevoile persoanei ocrotite, textul legal rezumându-se la a prescrie conduita profesionistului, anumite repere fiind, însă, trasate prin intermediul art. 164 alin. (1) lit. g) din Legea nr. 36/1995, dispoziție consacrată tot de Legea nr. 140/2022.

În termeni specifici, prevederile art. 80 din Legea nr. 36/1995 în dezbatere îi impun notarului diligențe amplificate în realizarea competențelor sale de informare și lămurire a beneficiarilor de acte și proceduri notariale pentru situația în care aceștia sunt subiecți ai măsurilor de ocrotire de consiliere judiciară sau de tutelă specială. Chiar dacă, pentru moment, din cadrul normativ lipsesc îndrumări pentru procesul de identificare a „modalităților adaptate”, art. 164 lit. g) din Legea nr. 36/1995 vine în sprijinul notarului public prin conferirea accesului în Registrul național de evidență a măsurilor de sprijin și ocrotire luate de notarul public și de instanța de tutelă (RNEMSO), ce servește drept repertoriu pentru măsurile de sprijin și ocrotire introduse prin Legea nr. 140/2022.

Prin consultarea sistemului publicitar relevant, notarul poate obține informații esențiale care să-l ajute să elaboreze un plan menit să faciliteze participarea la procedurile notariale a persoanelor ocrotite. În conformitate cu normele metodologice și instrucțiunile referitoare la gestionarea registrului, utilizatorii au dreptul să acceseze informații specifice cu privire la: măsura de protecție dispusă în privința persoanei în cauză, actul juridic pe care se întemeiază măsura, data instituirii, durata, dispozitivul

hotărârii definitive, precum și alte detalii pertinente⁴⁶.

Așadar, deducem că, prin raportare la informațiile furnizate, RNEMSO poate constitui o bază fundamentală pentru un cadru adecvat de protecție a persoanelor fizice. Însă, în practică, se constată că sprijinul pe care acest registru ar trebui să îl ofere, și care este considerat indispensabil, este periclitat de diverși factori, pe care îi analizăm în rândurile următoare.

În sensul invocat, în temeiul art. 941 C.proc.civ., se instituie obligația comunicării „de îndată”, în RNEMSO, a dispozitivului hotărârii de instituire/înlocuire/prelungire a măsurii de ocrotire rămase definitive. În pofida reglementării, în fapt, remarcăm tendința generalizată de îndeplinire tardivă de către organele judiciare a formalităților de înscriere. Am întâlnit situații în care această procedură a fost îndeplinită chiar și după o lună de la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești⁴⁷. Prin urmare, în intervalul de timp cuprins între definitivarea sentințelor și îndeplinirea formalităților de înregistrare în RNEMSO, notarul public este privat de utilitatea principalului indicator în elaborarea strategiei de accesibilizare a activității sale și anume a lipsei de informații esențiale precum incidența măsurilor de ocrotire sau de sprijin.

46 Cf. BIROUL EXECUTIV AL UNIUNII NAȚIONALE A NOTARILOR PUBLICI DIN ROMÂNIA, *Normele metodologice privind Registrul Național de Evidență a Măsurilor de Sprijin și de Ocrotire*, aprobate prin Decizia nr. 303/03.08.2022, care au fost modificate și completate prin Decizia nr. 305/03 august 2023, emisă de același organ de conducere, pp. 3-6.

47 Conform Certificatului nr. 371289/18.09.2025, eliberat de RNEMSO, hot. privind instituirea tutelei speciale a rămas definitivă în data de 21.03.2025, fiind îndeplinite formalitățile de înscriere în registrul de evidență în cauză abia la data de 28.04.2025; potrivit Certificatului nr. 278712/21.07.2025, eliberat de RNEMSO, hot. privind dispunerea instituirii tutelei speciale a rămas definitivă în data de 23.06.2024, fiind înregistrată în același registru în data de 12.07.2024 și potrivit Certificatului nr. 28554/02.02.2026, eliberat de RNEMSO, hot. a rămas definitivă în data de 11.01.2026, fiind înregistrată în data de 02.02.2026.

Un alt aspect care merită pus în discuție constă în aceea că dispozițiile legale se limitează la a prevedea necesitatea înscrierii dispozitivului hotărârii în RNEMSO. Cu toate acestea, după cum vom evidenția în paragrafele următoare, soluția legislativă poate fi insuficientă, considerând utilă facilitarea accesării de către notarii publici a întregului conținut al dosarelor ce vizează măsurile de ocrotire și sprijin ale persoanei fizice.

Ne întemeiem afirmația pe faptul că, din totalitatea pieselor din dosarele de ocrotire, notarul poate obține informații extrem de relevante, care să îl ajute în anticiparea și procurarea instrumentelor de adaptare rezonabilă. De exemplu, concluziile Raportului de evaluare medicală și psihologică al persoanei cu dizabilități intelectuale și psihosociale conțin, printre altele, referiri la: natura și gradul de severitate ale afecțiunii psihice, evoluția previzibilă a acesteia, amplexarea nevoilor și la celelalte circumstanțe în care se găsește persoana, precum și mențiuni privind necesitatea și oportunitatea instituirii unei măsuri de ocrotire⁴⁸. Pe cale de consecință, datele cuprinse în acest raport, care, de regulă, nici nu apar detaliate în sentințele judecătorești⁴⁹, constituie piloni esențiali atât pentru judecătorul chemat să se pronunțe asupra măsurii, cât și pentru notarul

48 Cf. Concluziile Raportului evocat mai sus, ilustrate în cadrul Ordinului Ministrului Sănătății și al Ministerului Muncii și Solidarității Sociale nr. 3423/2128/2022 din 11 noiembrie 2022 privind aprobarea metodologiei și a raportului de evaluare medicală și psihologică a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale în contextul dispunerii, prelungirii, înlocuirii sau ridicării măsurii de ocrotire, ce detaliază procedura de efectuare a evaluărilor medicale și psihosociale și conținutul rapoartelor.

49 Precizăm că potrivit analizelor noastre, în majoritatea hotărârilor de instituire a măsurilor de ocrotire a tutelei speciale, Raportul medical și psihologic apare menționat doar în partea introductivă și în considerente, dispozitivul sentinței nefăcând referire la acesta. Cf. H: 2639/2025, pronunțată de Jud. Timișoara la 11 decembrie 2025, H: 5566 din 14.11.2024 și nr. 5333 din 31.10.2024, pronunțate de Jud. Cluj-Napoca.

public însărcinat cu identificarea și realizarea efectivă a unui mediu accesibil⁵⁰.

Așadar, în opinia noastră, interogarea RNEMSO se impune a constitui un demers preliminar și efectiv de identificare reală și actuală a măsurilor de ocrotire și sprijin, care să confere un cadru cât mai complex și util în realizarea cerințelor suplimentare ce țin de latura relațională a serviciului notarial. Pentru realizarea acestui deziderat, considerăm recomandabilă înregistrarea de îndată a hotărârilor judecătorești și a conținutului lor cât mai amplu, și, eventual, facilitarea accesului notarului la conținutul pieselor de la dosar. Cutezăm chiar să afirmăm că interogarea RNEMSO are aptitudinea de a fi mai mult decât un vector în schema de accesibilizare a serviciului notarial, putând constitui *per se* un instrument de adaptare rezonabilă, menit să ușureze din multiple perspective, cu precădere economice și de celeritate, situația celor ocrotiți⁵¹. Cu toate acestea, până la data înfăptuirii unei infrastructuri naționale fiabile care să sprijine acest deziderat, apreciem că, totuși, se impune configurarea unui canal comunicațional între notarii publici și instanțele de

50 Practica anumitor instanțe de a înregistra întreg conținutul sentințelor poate constitui un real fundament în sensul propus de noi, considerentele hotărârii ajutând la conturarea mult mai clară asupra situației de fapt și a necesităților celui în cauză. Cu titlu de *nota bene*, în activitatea noastră profesională am luat cunoștință de sen.civ. nr. 2568/2024, pronunțată de către Judecătoria Râmnicu-Vâlcea, la data de 23 mai 2025, în Dosar nr. 730/288/2015/a, care a fost înscrisă integral în RNEMSO.

51 În măsura în care sentințele judecătorești ar surprinde particularitățile și nevoile specifice ale celor vizați de măsuri de ocrotire și s-ar implementa propunerea noastră ca notarul public să aibă posibilitatea de a lua cunoștință de probatoriul relevant al dosarului de ocrotire, din care se pot desprinde referiri inclusiv cu privire la instrumentul concret de acomodare rezonabilă (de exemplu, din conținutul dosarului poate rezulta necesitatea adaptării comunicării în format ușor de citit), activitatea notarială s-ar desfășura cu mai mare promptitudine și poate chiar cu evitarea unor costuri suplimentare inutile, iar persoanele cu dizabilități ar avea șansa reală de a participa activ în exercitarea drepturilor lor fundamentale.

judecată în vederea transmiterii informațiilor, datelor, lămuririlor, care să ajute la eficientizarea serviciilor notariale, eventual prin mijlocirea serviciilor de autoritate tutelară. Luând în considerare concluziile subsecțiunii anterioare, și anume aceea că un serviciu notarial accesibil nu se poate limita doar la persoanele aflate sub tutelă specială sau consiliere judiciară, considerăm esențial să se recunoască din punct de vedere juridic și să se promoveze utilizarea și a altor instrumente menite să asigure accesul tuturor persoanelor vulnerabile la serviciile notariale, indiferent de natura și gravitatea vulnerabilității lor. În acest sens, menționăm posibilitatea ca specialiști în domeniul medicinei și al comunicării cu persoanele vulnerabile să participe la procedurile notariale și să se asigure dotarea birourilor notariale cu echipamente tehnice specializate pentru a ajuta persoanele vulnerabile să înțeleagă informațiile și să-și exprime voința.

În concluzie, art. 80 alin. (4¹) din Legea nr. 36/1995 constituie, fără îndoială, un demers normativ relevant în direcția formalizării unei conduite notariale sensibile la nevoia de sprijin a persoanelor cu dizabilități mintale. Totuși, eficiența sa practică și compatibilitatea cu exigențele constituționale privind egalitatea de tratament depind de clarificarea și lărgirea sferei de aplicare, în primul rând, din perspectiva procedurilor notariale compatibile cu instrumentele de accesibilitate, nu doar din punct de vedere teoretic, ci și practic, din perspectiva beneficiarilor mecanismelor în cauză și în privința instrumentelor de adaptare rezonabilă. De asemenea, învederăm că, realizarea unui sistem notarial accesibil reclamă o intervenție efectivă, previzibilă și lipsită de efecte discriminatorii nu doar din partea notarului public, rolul său neputând fi analizat izolat, ci doar în corelație cu pioni ai sistemul judiciar, cu care e necesar să conlucreze, în scopul operaționalizării obligațiilor corelative și a realizării celei mai optime și adaptate protecții pentru cetățeni.

IMPERATIVE DE ADAPTARE REZONABILĂ A ACTIVITĂȚII NOTARIALE PENTRU PERSOANE CU DIZABILITĂȚI SENZORIALE ȘI DE COMUNICARE

III

În cazul în care solicitanții procedurilor notariale prezintă una dintre disfuncțiile senzoriale și de comunicare prevăzute de Legea nr. 36/1995, conduita care trebuie urmată de către notarul public pentru a facilita participarea acestora la realizarea actelor notariale își are sediul legal în cadrul art. 96 și art. 97 din același act normativ⁵². Prevederile legale amintite sunt mai mult decât binevenite, fiind frecvent utilizate în activitatea notarială cotidiană, însă, ridică o serie de neajunsuri ce țin, în primul rând, de domeniul lor de aplicabilitate, idee pe care o vom aborda tangențial în cele ce urmează.

A DOMENIUL DE APLICABILITATE AL NORMELOR PRIVIND ACCESIBILITATEA SERVICIILOR NOTARIALE PENTRU PERSOANELE CU DIZABILITĂȚI SENZORIALE ȘI DE COMUNICARE – ART. 96 ȘI ART. 97 DIN LEGEA 36/1995

1 Etape și proceduri notariale compatibile cu accesibilitatea serviciilor notariale pentru persoanele cu dizabilități senzoriale și de comunicare

De la bun început, subliniem faptul că, spre deosebire de art. 80 alin. (4[^]1) din Legea nr. 36/1995, pus în dezbatere în prima secțiune, care are o aplicabilitate generală, în sensul că formalitățile suplimentare ce țin de adaptarea rezonabilă vizează ansamblul procedurilor notariale, în care sunt implicate

52 Pentru conținutul integral al acestor prevederi normative, cf. supra, secțiunea introductivă a prezentului studiu.

persoane aflate sub tutela specială sau consiliere judiciară, domeniul legal de aplicare al imperativelor de accesibilitate în cazul persoanelor cu dizabilități senzoriale și de comunicare scrisă este limitat și, în prezent, în mare măsură perimat.

La o primă vedere, poziționarea art. 96 și art. 97 din Legea 36/1995 în secțiunea alocată procedurii autentificării induce ideea că imperativele de accesibilitate guvernează strict respectiva procedură. Într-adevăr, procedura autentificării reprezintă atribuția cel mai des instrumentată în cadrul birourilor notariale din România, etapa cercetării consimțământului solicitantului, de care sunt corelate dispozițiile examinate, constituind, însă, o îndatorire întâlnită și în cadrul altor proceduri notariale⁵³. Cu toate acestea, singurele indicii normative, respectiv statutare, care ne permit interpretarea extensivă a articolelor și admiterea incidenței lor și în contextul altor proceduri notariale, le depistăm în conținutul art. 215 alin. (4) din Regulamentul pentru punerea în aplicare a Legii nr. 36/1995 și în art. 1 alin. (4) din Instrucțiunile privind îndeplinirea procedurii divorțului de către notarii publici⁵⁴. În primul cadru legal invocat, ca și dispoziție comună tuturor procedurilor notariale, se precizează faptul că în cazul în care partea dintr-un act sau o procedură notarială este privată de libertate și surdomută, consimțământul se va lua prin interpret mimico-gestual autorizat. În cel de-al doilea context, cu referire la procedura divorțului, pentru modalitatea de luare a consimțământul soților surzi, muți și surdomuți, se face trimitere

53 Pentru particularitățile luării consimțământului moștenitorilor în cadrul procedurii succesoriale, cf. Daniela NEGRILĂ, David-Domițian BOLDUȚ, *Comentariul art. 111*, în Ionuț-Florin POPA, Alin-Adrian MOISE (coord.), *Legea notarilor publici, Comentariu pe articole*, Solomon, București, 2016, p. 584; pentru aspecte ce țin de luarea consimțământului soților în cadrul procedurii de divorț, cf. Oana-Elena BUZINCUI, *Op. cit.*; Alin-Adrian MOISE, *Comentariul art. 136*, în Ionuț-Florin POPA, Alin-Adrian MOISE (coord.), *Legea notarilor publici, Comentariu pe articole*, Solomon, București, 2016, p. 673.

54 Aprobate în baza Hotărârii BIROULUI EXECUTIV AL CONSILIULUI UNIUNII NAȚIONALE A NOTARILOR PUBLICI DIN ROMÂNIA nr. 15/2011.

la dispozițiile din legea ce reglementează activitatea notarilor publici și din regulamentul pentru punerea sa în aplicare. Statuările reproduse, care sunt, de fapt, unice în legislația actuală, ne îngăduie să luăm în considerare posibilitatea ca cerințele de adaptare rezonabilă să fie corelate cu totalitatea procedurilor ce implică luarea consimțământului și nu doar la contextul general al procedurii de autentificare la care fac trimitere textele legale analizate.

Realmente, examinarea voinței părților și formalizarea consimțământului acestora constituie una dintre etapele semnificative întâlnite în cadrul activităților predilecte dintr-un birou notarial. În ciuda acestui fapt, interpretarea în sensul că formalitățile de accesibilitate sunt admisibile strict în contextul fazelor procedurale ce implică luarea consimțământului, deși mai permisivă decât cea sugerată de arhitectura legislativă, nu este pe deplin convingătoare. Ne întemeiem reticența pe considerentul că supoziția expusă admite paradoxul ca la proceduri mai complexe – precum autentificarea și divorțul –, participarea *in personam* a celor cu deficiențe de auz, văz, vorbit și scris să le fie garantată de lege, prin intermediul instrumentelor de accesibilitate, iar în cazul procedurilor mai puțin complexe – precum întocmirea de copii legalizate și acordarea de consultanță juridică⁵⁵ – cadrul juridic să nu le confere mecanisme de accesibilitate, tratându-i în același mod precum subiecții fără deficiențe. O astfel de interpretare riscă să marginalizeze și să descurajeze persoanele cu vulnerabilități somatice și de motricitate fină să recurgă la procedurile notariale uzuale, ce nu implică examinarea voinței dar care sunt uneori indispensabile,

55 Despre necesitatea ajustării consultației juridice, inclusiv de către notar, în maniera în care informațiile cu caracter juridic să fie transmise solicitantului într-un mod care să-i permită înțelegerea lor rapidă, corectă și completă, astfel încât să le descifreze și să poată lua decizii adecvate, s-a pronunțat și o parte a doctrinei de specialitate notarială. Cf. Carmen-Nicoleta BĂRBIERU, *Consultația juridică. Repere metodologice*, București, Universul Juridic, p. 144.

constituind o formă de discriminare în ceea ce privește dreptul la acces egal la serviciile de interes public care implică exercitarea autorității publice.

Luând în considerare argumentul redat înainte⁵⁶, la care adăugăm exigențele de constituționalitate și orientările la nivel internațional, precum cele din sistemul notarial spaniol, expuse în prima secțiune, apreciem că art. 96 și art. 97 din Legea notarilor și a activității notariale, implicit, cerințele de adaptare rezonabilă trebuie să fie reglementate astfel încât să fie aplicabile tuturor procedurilor notariale, inclusiv celor ce nu implică analiza detaliată a manifestării de voință și luarea consimțământului părții.

2 Tipologii de dizabilități senzoriale și de comunicare și alte particularități ale beneficiarilor serviciilor notariale accesibile

O altă insuficiență a prezentei ordini juridice constă în limitarea sferei de aplicabilitate a normelor de accesibilitate la anumite tipologii de dizabilitate. În concret, remediile vizate explicit de art. 96 coroborat cu art. 97 din Legea nr. 36/1995 îi au în vedere doar pe participanții la acte și proceduri notariale care prezintă dizabilități senzoriale și motorii fine, respectiv pe cei cu deficiențe de văz, auz, vorbit și de scris.

Drept urmare, ipotezele reglementate legislativ sunt limitate la circumstanțele evocate, aspecte de o delicatețe mai mare ridicând împrejurările nereglementate normativ, precum situația solicitantului care cumulează mai multe limitări, anume deficiențe de văz și deficiențe de auz. Într-o asemenea situație, mijloacele legale consfințite sunt inaplicabile, identificarea pârghiilor care să faciliteze luarea consimțământului persoanelor

56 Pentru propunerea pertinentă *de lege ferenda* ca reglementările supuse analizei să fie transbordate într-o secțiune care să le confere valențe de norme cu aplicabilitate generală, cf. Alin-Adrian MOISE, op.cit., p. 673.

aflate în asemenea ipostaze constituind însă un imperativ lansat de directivele internaționale în materie⁵⁷.

Opinia oficială exprimată de către organele de conducere ale Uniunii Naționale a Notarilor Publici din România (UNNPR)⁵⁸, pe marginea luării consimțământului în unele situații speciale și anume a persoanelor surde, mute sau surdomute, neștiutoare de carte și necunoscătoare a limbajului mimico-gestual sugerează soluția apelării la instituția curatelei care s-ar putea aplica *mutatis mutandis* și în ipoteza noastră, a persoanei nevăzătoare și hipoacuză. Chiar dacă remediul sugerat de forurile profesionale este în consonanță cu cadrul legislativ intern, implicațiile sale ne atrag atenția asupra posibilității necorelării reglementărilor naționale cu dispozițiile internaționale.

În termeni mai concisi, achiesarea automată la soluția curatelei pentru ipoteza persoanelor nevăzătoare și cu deficiențe de auz riscă să nu se concilieze cu îndatorirea de cercetare și valorificare de către practician a capacității și a consimțământului solicitanților, în avantajul altor mecanisme de ocrotire și să pericliteze tocmai dreptul lor la autonomie și accesibilitate. În acest sens, lipsa facilitării exteriorizării voinței celui în cauză și luarea deciziei pripite de a apela la instituția curatelei poate contraveni îndrumării directe internaționale de a elimina, pe cât posibil, măsurile de substituire de voință⁵⁹,

57 Cf. art. 9. CDPD, reprodus anterior, care consacră dreptul tuturor persoanelor cu dizabilități la un mediu accesibil în plenitudinea aspectelor vieții.

58 Cf. PRIM-VICEPREȘEDINTELE UNIUNII NAȚIONALE A NOTARILOR PUBLICI DIN ROMÂNIA, Circulara nr. 2890/01.04.2024.

59 Rafael DE ASÍS, „On Legal Capacity”, în *Instituto de Derechos Humanos Bartolomé de las Casas. Departamento de Derecho Internacional, Eclesiástico y Filosofía del Derecho*, Universidad Carlos III de Madrid, *Papeles el tiempo de los derechos*, no. 4, 2009, apărut în cadrul *Proyecto Consolider-Ingenio*, 2010, pp. 3-5.

Potrivit opiniei oficiale, în linii generale, conceptul privind luarea deciziilor în numele altuia, care implică substituirea de voință, este prohibit de CDPD. În consecință, sistemele de ocrotire care promovează interesul superior

având ca efect reprezentarea celui ocrotit. Totodată, o astfel de practică – reiterăm, generată de existența vidul legislativ intern – nesocotește etapa prealabilă privind prevalarea față de mecanismele de sprijin și accesibilitate în încercarea de a favoriza formarea și exprimarea voinței de către persoana vulnerabilă, chiar și în situația în care aceasta se află în imposibilitate să o exprime prin mijloace convenționale⁶⁰.

Pe de altă parte, din punctul nostru de vedere, propunerea privind instituirea curatei în cazul unor persoane care cumulează deficiențele vizuale cu cele auditive ar putea, totuși, să fie o soluție admisibilă în noua paradigmă a ocrotirii persoanei fizice, în măsura în care ar respecta exigențele internaționale privind abolirea regimurilor substitutive de voință în cazul persoanelor cu dizabilități. Astfel, apreciem faptul că, în cazul practic evocat, pentru ca măsura curatei de la art. 178 C.civ. să fie o soluție viabilă, aceasta trebuie percepută ca o măsură de ocrotire guvernată de noile principii de ocrotire introduse prin Legea nr. 140/2022, mai exact a principiului respectării voinței, nevoilor și preferințelor persoanei ocrotite, și nu a interesului

obiectiv în protecția persoanei (n.n. care e lăsat la aprecierea terților și care nu ține cont de voința, nevoile și preferințele celui ocrotit) contravin art. 12 CDPD, cf. UNITED NATIONS, COMMITTEE ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities, General comment number 1...*, pg.26. Pentru detalii și aspecte controversate pe marginea substituirii de voință în contextul măsurilor de ocrotire, cf. Anna ARSTEIN-KERSLAKE, Eilionór FLYNN, „The General Comment on Article 12 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: a roadmap for equality before the law”, în *The International Journal of Human Rights*, vol. XX (4), 2016, pp. 477-478.

60 UNITED NATIONS, COMMITTEE ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities, General comment number 1...*, pg.17, 29.

61 Cf. Alex Ruck KEENE, Adrian Douglas WARD, „With and without ‘best interests’: the mental capacity act 2005, the adults with incapacity (Scotland) act 2000 and constructing decision”, în *International Journal of Mental Health*

obiectiv superior al persoanei ocrotite⁶¹, promovat de vechea reglementare.

Prin urmare, numai în măsura în care curatela ar fi guvernată, în ansamblul ei, de principiile ocrotirii persoanei de la art. 104 C.civ., ar fi compatibilă cu standardele și obligațiile internaționale impuse țării noastre odată cu ratificarea CDPD. De asemenea, pentru a fi în consonanță cu Convenția, suntem de părere că se impune asimilarea în corpul legislativ notarial a tuturor tipurilor de dizabilități, încercarea de a le prevedea exhaustiv riscând să fie nu doar extrem de anevoioasă, ci și inutilă, din cauza multiplelor forme și variațiuni de deficiențe. Totodată, considerăm că augmentarea cadrului legal în privința beneficiarilor serviciilor notariale adaptate trebuie acompaniată de configurarea progresivă de instrumente specifice de accesibilitate, pentru a satisface cât mai complet nevoile diverșilor beneficiari care prezintă forme de vulnerabilitate.

B IMPLEMENTAREA INSTRUMENTELOR DE ACCESIBILITATE ÎN CADRUL ACTIVITĂȚII NOTARIALE

Teoretizarea accesibilității de către legiuitor ajută în structurarea și definirea mecanismelor de sprijinire a persoanelor vulnerabile în sfera exercitării drepturilor și libertăților, fiind, deopotrivă, vitală în procesul de selecție și aplicare efectivă a formelor de sprijin de către practicienii care au atribuții ce interferează cu domeniul ocrotirii. Având în vedere finalitatea accesibilității expusă mai sus, ne propunem să analizăm în ce măsură diversele tipuri de instrumente de accesibilitate sunt configure

and Capacity Law, 2016, p. 19. În articolul menționat, autorii susțin că, pentru ca un regim de ocrotire să fie compatibil cu cerințele CDPD, acțiunile persoanei care ia decizii în numele și pe seama alteia, trebuie să se respecte principiul „cele mai bune interpretări” a voinței, nevoilor și preferințelor persoanei vulnerabile, și nu „interesul superior” al acesteia.

și implementate efectiv, într-o primă etapă în plan național, iar, ulterior, în plan internațional.

1 Instrumente de accesibilitate în cadrul activității notariale în sistemul juridic național

În mod onest, recunoaștem că nu constituie un punct forte al legislației noastre maniera de consacrare a instrumentelor de accesibilitate, care facilitează luarea consimțământului indivizilor cu deficiențe senzoriale și de comunicare. Dintre puținele mijloacele de accesibilitate reglementate, menționăm: citirea de către notar a actelor în cazul celor care se află în imposibilitate să citească individual, prezența martorilor care au rolul de a suplini semnătura celor care au dificultăți în a semna și participarea personală a interpretului limbajului mimico-gestual, care are competența de a intermedia luarea consimțământului subiecților cu deficiențe de auz sau vorbire și a celor cu disfuncții atât de auz, cât și de vorbire și care sunt neștiutori de carte.

Observăm că reglementările cu trimitere la afectări ale simțurilor nu fac referire la obligația notarului public de a asigura un tratament adaptat particularităților fiecărui solicitant, ci se rezumă să impună practicianului o conduită universal valabilă, în funcție de tipul deficienței, și nu în funcție de nevoile specifice ale participantului la activitatea notarială. Afirmția noastră se sprijină pe faptul că toate persoanele cu deficiențe de auz, respectiv toate persoanele cu deficiențe de văz beneficiază de aceleași măsuri de accesibilitate, indiferent de modul de manifestare concretă și de intensitatea dizabilității. Astfel, pentru aceste situații, cadrul normativ actual îl autorizează pe notar să recurgă la citirea actelor celor nevăzători și, ulterior, a interogării lor dacă au auzit bine cele citite. În cazul persoanelor surde, legea preconstituie mijloace diferite de accesibilitate în funcție de criteriul alfabetizării, făcând astfel distincție între persoanele știutoare și neștiutoare de carte. Pentru cele din prima

categorie, instrumentele universale de accesibilitate constau în orientarea oferită de notarul public în sensul în care subiecții în cauză să insereze înaintea semnăturii mențiunea „consimt la prezentul act pe care l-am citit”. Pentru persoanele din cea de-a doua categorie, legislația notarială prevede obligativitatea participării interpretului mimico-gestual și intermedierea luării consimțământului prin limbajul semnelor române.

În consecință, considerăm că reglementarea limitativă a mecanismelor de accesibilitate, indicarea instrumentelor concrete de sprijin și a manierei lor de utilizare în situațiile vizate de art. 96 și de art. 97 din Legea nr. 36/1995, evidențiază imposibilitatea de apelare la alte surse de facilitare a exprimării consimțământului, cât și interzicerea exploatării celor prevăzute de lege în altă manieră decât cea prescrisă.

În practica de zi cu zi, profesioniștii din domeniul notarial apelează frecvent la alte mijloace de accesibilitate decât cele prevăzute expres de lege, precum scrierea augmentată a textelor⁶², poate chiar fără a conștientiza că acțiunea lor se circumscrie celei de utilizare a mijloacelor de adaptare rezonabilă. Asemenea acțiuni de facilitare a îndeplinirii actelor notariale, care nu sunt dictate de îndrumări legale profesionale, ci de firescul lucrurilor, atrag atenția asupra reglementărilor lacunare din domeniu.

Neajunsurile legislației se reflectă și în ipoteza pe care o propunem și pe care am întâlnit-o în practică, în care pretendentul procedurii de autentificare este o persoană nevăzătoare și cu deficiențe auditive. În fapt, solicitarea sa de a i se lua consimțământul prin limbajul Braille, nu a putut să fie satisfăcută, deoarece mecanismul de accesibilitate invocat nu apare reglementat, în prezent, în dreptul nostru pozitiv și mai

62 De pildă, în situația în care partea semnatară întâmpină dificultăți în citirea actului în format clasic, se obișnuiește redactarea mărită a caracterelor sau punerea la dispoziție a unor instrumente de vedere precum ochelari sau lupă.

mult, legislația consacrand expres mijloacele de accesibilitate pentru dizabilitățile în cauză. Detaliind, reevocăm faptul că în cazul persoanelor nevăzătoare, reglementarea în domeniu indică luarea consimțământului prin citirea actului de către notar, iar în cazul celor surzi, dar aflați în imposibilitate de a scrie, prin intermediul interpretului. În consecință, folosirea unuia dintre cele mai populare mijloace de sprijin a persoanelor cu dizabilități, precum exteriorizarea voinței prin limbajul Braille, nu constituie o opțiune permisă în contextul actual normativ.

Pe fondul celor expuse în prezenta subsecțiune, considerăm că se impune o recalibrare a reglementărilor legislative notariale și în raport cu facilitarea participării la activitatea notarială a subiecților cu deficiențe senzoriale și de comunicare, care să prevadă consacrarea unei îndatoriri de ajustare a activității notariale prin măsuri de adaptare rezonabilă selectabile, nu doar prin măsuri de accesibilitate predeterminate. În configurarea planului de accesibilizare, notarul public ar trebui să poată utiliza instrumente proporționale și adecvate scopului, raportate la aptitudinea efectivă a persoanei de a înțelege semnificația actului, consecințele sale juridice, precum și la posibilitatea acestuia de a-și exprima voința în mod autonom, individual sau prin apelare la sprijin, fără ca intervenția notarului să fie condiționată, în mod rigid și abstract de tipologia dizabilității.

2 Instrumente de accesibilitate în cadrul activității notariale în sisteme juridice internaționale

Accesibilizarea serviciului notarial național pentru persoane vulnerabile prin conferirea unui cadru normativ constituie, fără îndoială, un demers normativ relevant și curajos prin raportare la momentul inițierii, respectiv odată cu intrarea în vigoare a Legii nr. 36/1995. Cu toate acestea, luând în considerare traiectoria internațională, considerăm că eficiența reglementării autohtone și alinierea la imperativele supranaționale depind

de clarificarea și lărgirea sferei de aplicare a acestui concept, atât din perspectiva subiecților vizați de facilitățile de adaptare rezonabilă, cât și din perspectiva instrumentelor și a posibilităților lor de utilizare.

Bunăoară, considerăm că se pretează ca sursă de inspirație pentru legiuitorul național, modificarea legislativă din anul 2024, din Austria, cu privire la Codul notarial austriac⁶³, care acordă, în mod oficial, posibilitatea interpretului de a lua parte la procedurile notariale, în timp ce este conectat în spațiul virtual⁶⁴. Aceeași notă de gândire este susținută și de către unele legislații nord-americane, precum ar fi cea a statului Colorado, care uzitează frecvent în plan legislativ conceptul de „notarizare la distanță” (remote notarization⁶⁵). Astfel, în ceea ce privește utilizarea interpreților în facilitarea actelor notariale, Legea uniformă revizuită privind actele notariale [Revised Uniform Law on Notarial Acts (RULONA)] precizează în cadrul alin. (2) al secțiunii 24-21-514.7⁶⁶ faptul că interpretul trebuie să se prezinte

63 Bundesgesetz, mit dem die Notariatsordnung, das Disziplinarstatut für Rechtsanwälte und Rechtsanwaltsanwärter, die Rechtsanwaltsordnung und das Richter- und Staatsanwaltschaftsdienstgesetz geändert werden, publicată în Bundesgesetzblatt Für Die Republik Österreich din 18 iulie 2024, online: https://ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/BGBLA_2024_I_93/BGBLA_2024_I_93.pdf.

64 Art. 63 alin. (1a) din Codul notarial austriac prevede că, în situația în care nu se poate asigura un interpret pentru limba respectivă, într-un termen rezonabil, serviciul de interpretariat poate fi prestat utilizând mijloace electronice de comunicare.

65 În concret, Revised Uniform Law on Notarial Acts definește în secțiunea 24-21-502, alin. (11.5) „Notarizarea la distanță” ca fiind „un act notarial electronic efectuat numai în legătură cu un document electronic, prin intermediul unei comunicări audio-video în timp real”.

66 Interpretul trebuie să se prezinte personal, conform definiției din secțiunea 24-21-506 (2), în fața notarului. Interpretul care se prezintă personal în fața notarului trebuie să fie identificat în conformitate cu secțiunea 24-21-507 sau dacă se prezintă personal prin intermediul unei comunicații audio-video în timp real, în conformitate cu secțiunea 24-21-514.5.

personal la îndeplinirea actelor notariale, însă, prezența⁶⁷ lui poate să fie atât una fizică, cât și una realizată prin intermediul unor mijloace de comunicare audio-video, în timp real.

Tot de dată recentă, sistemul juridic spaniol a cunoscut modificări ce sunt în tangență cu reglementarea americană și austriacă, dar de o manieră mult mai densă și explicită. În acest sens, în contextul legislației spaniole, prin Decretul Regal nr. 674 din 18 iulie 2023, s-a aprobat Regulamentul privind condițiile de utilizare a limbajului spaniol al semnelor și a mijloacelor de sprijin pentru comunicarea orală, destinate persoanelor surde, cu deficiențe de auz și surdo-orbilor, cu aplicabilitate generală în sistemul de drept spaniol. În cuprinsul acestui act normativ, se statuează, în mod expres, posibilitatea folosirii serviciilor de interpretare sau video-interpretare în limbajul spaniol al semnelor⁶⁸. Referitor la raporturile cu administrațiile publice, același regulament prevede în cadrul art. 14 alin. (5)⁶⁹ că autoritățile publice vor asigura, inclusiv

67 În conformitate cu secțiunea 24-21-506, expresia „a se prezenta personal” înseamnă fie a se afla în același loc fizic cu o altă persoană și suficient de aproape pentru a o vedea, auzi, comunica cu ea și a schimba documente de identitate tangibile/palpabile cu acea persoană, fie a interacționa cu o persoană aflată la distanță prin intermediul unei comunicări audio-video în timp real, în conformitate cu secțiunea 24-21-514.5 și cu normele adoptate de secretarul de stat.

68 În acest sens, în cadrul *Reglamento de las condiciones de utilización de la lengua de signos española y de los medios de apoyo a la comunicación oral para las personas sordas, con discapacidad auditiva y sordociegas*, adoptat prin Real Decreto 674/2023, de 18 de julio, la art. 4, lit. g), sunt definite serviciile de interpretare sau video-interpretare în limba semnelor spaniolă, acestea constând în „servicii prestate de interpreți în limba semnelor spaniolă pentru a interpreta sau traduce informațiile din limba semnelor în limba orală și scrisă și viceversa, cu scopul de a asigura accesul la informații și comunicarea între persoanele surde și mediul lor, fie în mod direct, fie prin intermediul tehnologiei”.

69 În concret, art. 14 alin. (5) prevede că „Administrațiile publice vor promova condițiile adecvate pentru comunicare prin servicii de interpretare, ghid-

în cadrul procedurilor notariale, instrumentele necesare pentru comunicare prin: servicii de interpretare, ghid-interpretare și mediere comunicativă în limbajul spaniol al semnelor, pentru situațiile în care participanții sunt persoane surde, cu deficiențe de auz și surdocecitate.

Cu referire la același cadru juridic, reamintim adoptarea Legii nr. 8 din 2021, care reprezintă un punct de referință în materia ocrotirii persoanelor cu dizabilități și care a reafirmat importanța și nevoia implementării coordonatelor de accesibilitate în scopul participării lor la viața juridică. În mod concret, Legea notarilor din 28 mai 1862⁷⁰, ulterior modificărilor survenite prin reforma menționată, consacră, în mod expres, în cuprinsul art. 25, sediul general de reglementare privind accesibilitatea persoanelor cu dizabilități în procedurile și operațiunile juridice notariale. Prin urmare, după ajustarea legislativă din anul 2021, se recunoaște dreptul tuturor persoanelor cu dizabilități la accesibilitate, în interacțiunile lor personale cu sfera notarială. Dispoziția legală invocată prevede următoarele: „pentru a garanta accesibilitatea persoanelor cu dizabilități care se prezintă în fața unui notar, acestea pot utiliza ajutoare, instrumente și ajustări rezonabile, după caz, inclusiv sisteme augmentative și alternative, Braille, citire ușoară, pictograme, dispozitive multimedia ușor accesibile, interpreți, sisteme de sprijin pentru comunicarea orală, limbajul semnelor, limbajul amprentelor digitale, sisteme de comunicare tactilă și alte dispozitive care

interpretare și mediere comunicativă în limbajul semnelor spaniol, pentru a face comunicarea accesibilă în procedurile notariale și de înregistrare, în procedurile administrative și în procesele judiciare și extrajudiciare ale tuturor ordinilor jurisdicționale la care participă persoanele surde, cu deficiențe de auz și surdocecitate, în aplicarea prevederilor legilor substanțiale și procedurale în vigoare în fiecare materie”.

70 Ley del Notariado de 28 de mayo de 1862, publicată în Gaceta de Madrid, número 149, de 29/05/1862, online: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1862-4073>.

permit comunicarea, precum și orice alt dispozitiv care poate fi necesar”⁷¹.

Așadar, din perspectiva legiuitorului spaniol, notarul reprezintă o autoritate reală și un pilon de sprijin pentru persoanele cu dizabilități în exercitarea capacității lor juridice, acest aspect fiind menționat în mod explicit în art. 665 C.civ.sp.⁷², precum și în a treia dispoziție tranzitorie din Legea nr. 8/2021⁷³. Astfel, după cum subliniază doctrina spaniolă, notarul public este un furnizor de sprijin instituțional pentru persoana cu dizabilități, concluzionând că „într-adevăr, judecătorii, parchetul și notarii sunt trei instituții de bază pentru sprijinirea persoanelor cu dizabilități”⁷⁴. Mai mult, Uniunea Internațională a Notarilor [Unión Internacional del Notariado (UINL)] a adoptat o serie de acorduri încă din anul 2018, inclusiv unul privind consolidarea rolului notarului „... ca furnizor de sprijin instituțional pentru persoanele cu dizabilități” și „...ca autoritate care asigură existența unor garanții pentru a preveni abuzul și influența nejustificată și care, în același timp, garantează

71 Art. 25 alin. (4) din legea notariatului spaniol a fost adăugat în anul 2021 prin Ley nr. 8/2021, *cit. supra*.

72 Art. 665 C.civ.sp. se referă la întocmirea unui testament de către o persoană cu dizabilități, precizând faptul că: „O persoană cu dizabilități poate întocmi un testament atunci când, în opinia notarului, este capabilă să înțeleagă și să exprime sfera dispozițiilor sale. Notarul se asigură că persoana care face testamentul este capabilă să își dezvolte propriul proces decizional, sprijinind-o în înțelegerea și raționamentul său și facilitând, cu adaptările necesare, faptul că aceasta este capabilă să își exprime voința, dorințele și preferințele”.

73 În conformitate cu această prevedere normativă, „... notarul, în îndeplinirea atribuțiilor sale, dacă este necesar, va trebui să se asigure că aceasta își dezvoltă propriul proces de luare a deciziilor, ajutând-o în înțelegerea și raționamentul său și facilitându-i posibilitatea de a-și exprima voința, dorințele și preferințele”.

74 Cf. Alba Ferré ESTHER, „La comparecencia ante el Notario de las personas con discapacidad tras la Ley 8/2021”, în *Actualidad Jurídica Iberoamericana*, nr. 17 bis, diciembre, 2022, p. 1757.

respectarea voinței și preferințelor persoanei cu dizabilități”⁷⁵.

CONCLUZII ȘI NĂZUINȚE

IV

În lumina celor expuse în prezentul studiu, conchidem că, fizionomia legislativă actuală a sistemelor de accesibilitate și de sprijin în legătură cu serviciul notarial a prins contur în direcția integrării și în acest domeniu atât a persoanelor cu dizabilități mintale, cât și a celor cu dizabilități senzoriale și de comunicare.

Reevocăm faptul că, în actualul cadru legal, art. 80 alin. (4^{^1}) din Legea nr. 36/1995 prevede diligențe sporite în sarcina notarului public, în contextul informării și lămuririi beneficiarilor serviciilor sale profesionale, care prezintă dizabilități intelectuale și psihosociale și în privința cărora s-a dispus luarea măsurilor de ocrotire ale tutelei speciale sau consilierii judiciare. Pentru alte tipuri de deficiențe mintale, care nu implică clasificarea din C.civ. privind degradarea totală sau parțială a facultăților mintale și pentru situațiile în care subiecții cu dizabilități intelectuale și psihosociale nu sunt și beneficiari ai celor mai restrictive măsuri de ocrotire (tutelă specială și consiliere judiciară), cadrul legal nu prevede necesitatea de adaptare de către notarul public a procesului de informare și lămurire în legătură cu efectele, utilitatea și gradul de urgență al procedurilor notariale. În contextul

⁷⁵ Acordul în discuție a fost adoptat de Adunarea celor 87 de notari membri ai UINL, care s-a reunit la Buenos Aires, Argentina, la 1 noiembrie 2018, în sesiune comună cu Consiliul General. Lista completă a recomandărilor Adunării privind rolul notarului ca furnizor de sprijin instituțional pentru persoanele cu dizabilități este disponibilă online: <https://patricionotario.com/wp-content/uploads/2019/03/anm-buenos-aires-resolucic3b3n.pdf>⁷.

dizabilităților senzoriale și de comunicare, mecanismele de accesibilitate sunt circumscrise etapei luării consimțământului în cadrul procedurii autentificării, alte momente procedurale, respectiv alte activități notariale ce nu includ etapa luării consimțământului nebeneficiind de un set de norme în acest sens. Mai mult, în cazul persoanelor cu deficiențe de văz, auz sau și de văz și de auz, precum și celor cu limitări în semnarea actelor, instrumentele destinate a fi utilizate în scopul facilitării luării consimțământului lor și manierele concrete de utilizare a acestor mijloace sunt prestabilite imperativ de litera legii, fiind irelevante particularitățile și nevoile concrete ale celui în cauză.

Prin raportare la cele evidențiate cu privire la adaptarea activității notariale pentru persoanele cu dizabilități, considerăm că reglementările interne contemporane se pretează unei reconfigurări *de lege ferenda*, concepută pe multiple dimensiuni și subdiviziuni, nelimitate strict la reglementările de drept notarial.

În primul rând, apreciem că se impune extinderea rațională a sferei de aplicare a actualului cadru legal și al ancorării obligației notarului de a oferi prestații juridice accesibile, într-un criteriu funcțional, centrat pe evaluarea situației concrete a beneficiarului, și nu exclusiv într-un criteriu formal, condiționat de existența unei măsuri judiciare de ocrotire sau a unei deficiențe senzoriale și de comunicare. Prin urmare, suntem de părere că se justifică, cu titlu imperativ, reformarea cadrului juridic actual destinat accesibilității serviciului notarial, astfel încât să servească oricărui individ, indiferent de dizabilitate sau vulnerabilitate, și să oblige profesionistul la facilitarea, pe cât posibil, a participării personale a tuturor subiecților la activitatea notarială.

Punerea în aplicare a acestor orientări este esențială pentru consolidarea rolului notarului ca garant al legalității și apărător al persoanelor vulnerabile. Una dintre principalele consecințe ale acestei abordări este prevenirea, în tot sau în parte, a

necesității de a recurge la mecanisme de ocrotire juridică care duc la restricționarea capacității juridice a unei persoane. Pentru atingerea acestui deziderat se impune, cu prioritate, implementarea accesibilității instituționale prin abandonarea vechilor metehne, promovate și de actualul sistem juridic național, chiar și în forma sa revizuită și care, sub pretextul protecției, limitează, în mod excesiv, capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități mintale și senzoriale. Pledând în continuare pentru conceptul lipsei capacității de exercițiu și pentru conceptul capacității de exercițiu restrânse în reglementarea măsurilor de ocrotire și pe mecanismele de accesibilitate neadaptate situației concrete, cadrul normativ național lasă impresia că este mai degrabă înclinat către retragerea ori restrângerea exercițiului drepturilor fundamentale ale persoanelor cu dizabilități și nu către facilitarea exercitării lor. O asemenea orientare manifestată în materia exercitării capacității juridice de drept civil atrage, după sine, utilizarea unor mijloace de ocrotire rudimentare, ce implică limitarea capacității juridice și substituirea voinței celui ocrotit sau asistarea sa, în virtutea calității tutorelui de a fi „mai capabil” decât cel în cauză. În consecință, practicianul dreptului, indiferent de ocupația concretă, este ținut să valorifice unelte juridice restrictive, transformând protecția celui cu deficiențe într-un mecanism de limitare a autonomiei, sub sancțiunea ineficienței voinței juridice exprimate într-o altă modalitate.

Prin urmare, într-o astfel de arhitectură legislativă, de restrângere structurală, cu titlu de principiu, a posibilității persoanelor cu dizabilități de a participa efectiv, la circuitul juridic, măsurile de accesibilitate (e.g. tehnologii asistive, video-interpretare, ajustarea și individualizarea procesului de formare și exprimare a consimțământului etc.), inclusiv în contextul particular al serviciilor notariale, riscă să fie golite de finalitate.

Augmentarea domeniului de aplicabilitate a accesibilității în activitatea notarială ar trebui să vizeze ansamblul său și să

țințească nu doar dimensiunea beneficiarilor, ci și dimensiunea serviciilor notariale, fără a limita imperativele analizate la etapele prealabile ce țin de informarea și lămurirea celui în cauză în legătură cu efectele, utilitatea și gradul de urgență al procedurilor notariale sau de luarea consimțământului. Așadar, se impune luarea în considerare a adaptărilor rezonabile în scopuri cu însemnătate deosebită, ce exced simplei comunicări și exteriorizări de voință și care să implice inclusiv utilizarea lor în scopul formării efective a voinței celor care participă la activitatea notarială. Totodată, înclinăm către configurarea normativă a unei palete cât mai largi de instrumente destinate adaptării rezonabile a activității notariale, în care maniera lor de utilizare principală să fie prestabilită legiuitor, prin configurarea de norme legale și metodologice, care să nu inhibe rolul activ al notarului public în stabilirea mijlocului optim de adaptare rezonabilă a activității sale profesionale pentru fiecare caz concret.

În consecință, pentru ca accesibilitatea să aibă un rol efectiv de atenuator al incapacității juridice civile și al valorificării aptitudinilor tuturor subiecților de drept, este necesară o abordare normativă care să îmbine garanțiile de protecție cu respectarea autonomiei și a dreptului la exercitarea capacității juridice, în acord cu exigențele contemporane privind drepturile persoanelor cu dizabilități, trasate de către CDPD. Realizarea unui cadru notarial accesibil, care să integreze aceste coordonate constituie un demers pluridisciplinar, bazat pe sinergia dintre domeniile juridic, medical și tehnologic și pe conlucrarea dintre diverși specialiști, care este necesar să fie reflectată într-un proces de reajustare legislativă. În opinia noastră, un punct de referință pragmatic în acest sens îl constituie actualul cadru normativ notarial spaniol, care constituie un vector de direcție nu doar în ceea ce privește implementarea cerințelor de adaptare a activității notariale în funcție de nevoile participanților cu dizabilități, ci în ceea ce privește asimilarea, cu caracter general,

în cadrul său național a exigențelor internaționale din materia protecției persoanelor vulnerabile.

En definitiva, apreciem ca fiind imperios a prioritiza în activitatea notarială din România accesibilitatea instituțională, în scopul salvagădării accesibilității informaționale și comunicaționale. Ceea ce ne-am asumat în prezentul studiu constă în a semnaliza câteva problematici din reglementările notariale actuale și a oferi coordonatele esențiale în procesul laborios de revizuire legislativă națională pe care îl anticipăm.

Receptarea mesajului din partea cititorilor lucrării de față ne dorim să culmineze cu adoptarea unui „Îndrumar de practică pentru asigurarea serviciilor juridice notariale adaptate nevoilor persoanelor vulnerabile”, care să orienteze practicianul și să îl susțină în demersul său privind modelarea activității notariale în funcție de diversele particularități ale participanților cu dizabilități. În cuprinsul acestui ghid, considerăm folositoare inserarea informațiilor, precum: trasarea unor indicii în identificarea celor mai optime instrumente de accesibilitate, în funcție de diferite dizabilități, sugestii în utilizarea lor, orientarea în privința conduitei profesionistului, îndrumări în abordarea subiecților cu inaptitudini, maniera de redare în conținutul încheierilor notariale a procedurii de adaptare rezonabilă, etc. Implementând cadrul legal prefigurat, notarii publici ar dispune de fundamente autentice în îndeplinirea vocației lor de garanți ai protecției drepturilor persoanelor vulnerabile și și-ar consolida statutul de deschizători de drumuri către o scenă juridică incluzivă la care, iminent, vor adera și ceilalți profesioniști ai dreptului.

BIBLIOGRAFIE

- Anna ARSTEIN-KERSLAKE, Eilíonór FLYNN, „The General Comment on Article 12 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: a roadmap for equality before the law”, în *The International Journal of Human Rights*, vol. XX (4), 2016.
- Rafael DE ASÍS, „On Legal Capacity”, în *Instituto de Derechos Humanos Bartolomé de las Casas. Departamento de Derecho Internacional, Eclesiástico y Filosofía del Derecho*, Universidad Carlos III de Madrid, *Papeles el tiempo de los derechos*, no. 4, 2009, apărut în cadrul *Proyecto Consolider-Ingenio*, 2010.
- Marieta AVRAM, *Drept civil. Familia*, ed. a III-a revăzută și adăugită, Hamangiu, București, 2022,
- Carmen-Nicoleta BĂRBIERU, *Consultația juridică. Repere metodologice*, București, Universul Juridic.
- BIROUL EXECUTIV AL UNIUNII NAȚIONALE A NOTARIILOR PUBLICI DIN ROMÂNIA, *Normele metodologice privind Registrul Național de Evidență a Măsurilor de Sprijin și de Ocrotire*, aprobate prin Decizia nr. 303/03.08.2022, care au fost modificate și completate prin Decizia nr. 305/03 august 2023.
- Oana-Elena BUZINCU, *Ipoteze speciale ce devin normalitate prin repetabilitatea lor în cadrul procedurii divorțului pe cale notarială*, online: <https://www.universuljuridic.ro/ipoteze-speciale-ce-devin-normalitate-prin-repetabilitate-a-lor-in-cadrul-procedurii-divortului-pe-cale-notariala/>.
- Stylianos CHARITAKIS, *Access Denied: The Role of the European Union in Ensuring Accessibility under the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities* [Doctoral Thesis], Maastricht University, 2018.

- COMISIÓN PERMANENTE DEL CONSEJO GENERAL DEL NOTARIADO, *Circular Informativa 3/2021, de 27 de septiembre, sobre el ejercicio de su capacidad jurídica por las personas con discapacidad*, pp. 2-3, online: https://notin.es/wp-content/uploads/2021/10/Circular_3-2021_de_la_CP.pdf⁷.
- Șerban DIACONESCU, Paul VASILESCU, *Introducere în dreptul civil*, vol. I, București, Hamangiu, 2022.
- Șerban DIACONESCU, Paul VASILESCU, *Introducere în dreptul civil*, vol. II, București, Hamangiu, 2023.
- Alexandru-Victor DOROȘ, Art. 77, în Ionuț-Florin POPA, Alin-Adrian MOISE (coord.), *Legea notarilor publici, Comentariu pe articole*, Solomon, București, 2016.
- Alba Ferré ESTHER, „La comparecencia ante el Notario de las personas con discapacidad tras la Ley 8/2021”, în *Actualidad Jurídica Iberoamericana*, nr. 17 bis, diciembre, 2022.
- EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE, „Opinion of the European Economic and Social Committee on ‘Accessibility as a human right for persons with disabilities’ (own-initiative opinion)”, (2014/C/177/03), în *Official Journal of the European Union*, C177/15, online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52013IE3000>⁷.
- Delia FERRI, „Reasonable Accommodation as a Gateway to the Equal Enjoyment of Human Rights: From New York to Strasbourg”, în *Social Inclusion* (ISSN: 2183-2803), 2018, vol. VI, Issue 1.
- Valentina della FINA, Rachele CERA, Giuseppe PALMISANO (ed.), *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, A Commentary*, Springer International Publishing, Cham, Switzerland, 2017.
- Emese FLORIAN, Marius-Ioan FLOARE, *Dreptul familiei. Căsătoria. Regimuri matrimoniale. Filiația*, ed. a IX-a, C.H. Beck, București, 2024.
- Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, *Aspecte privind mandatul de ocrotire în cadrul volumului omagial*, POPESCU Dan Andrei,

- GOLUB Sergiu, *O familie pentru Europa, O Europa a familiilor?, Studia Emese Florian Dedicata*, Hamangiu, București, 2022.
- Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, *Aspecte privind principiul accesibilității în materia ocrotirii persoanelor vulnerabile*, în Sorina DOROGA, Dan-Adrian CĂRĂMIDARIU (coord.), *Dreptul ca reacție și reacțiile la drept*, Universul Juridic, București, 2024.
- Gabriela-Rodica GHILE-BUZAN, *Teză de doctorat – „Mecanisme de ocrotire a persoanelor vulnerabile majore în diferite sisteme de drept”*, Timișoara, 2024.
- Codruța GUZEI-MANGU, *Despre reformarea regimului juridic privind ocrotirea persoanei fizice ca urmare a Deciziei Curții Constituționale nr. 601/2020*, online: <https://drept.uvt.ro/administrare/files/1640037798-articol-codruta-guzei-mangu.pdf>⁷.
- HUMAN RIGHTS COMMISSION (HRC), INTERNATIONAL UNION OF NOTARIES (UINL), *Notarial guide of good practices for people with disabilities: the notary as an institutional support and public authority*.
- INSPECȚIA JUDICIARĂ, *Raport cu privire la evaluarea impactului Legii nr. 140/2022 privind unele măsuri de ocrotire pentru persoanele cu dizabilități intelectuale și psihosociale și modificarea și completarea unor acte*, București, 2025.
- Dorin JOREA, „Petite histoire des mesures de protection des incapables en droit français”, în *SUBB Iurisprudentia* nr. 2/2015, online: <https://studia.law.ubbcluj.ro/index.php/iurisprudentia/article/view/1079>⁸.
- Alex Ruck KEENE, Adrian Douglas WARD, „With and without ‘best interests’: the mental capacity act 2005, the adults with incapacity (Scotland) act 2000 and constructing decision”, în *International Journal of Mental Health and Capacity Law*, 2016.
- Anna LAWSON, *Article 9: Accessibility*, în Ilias BANTEKAS, Michael Ashley STEIN, Dimitris ANASTASIOU (ed.), *The UN Convention*

- on the Rights of Persons with Disabilities. A COMMENTARY*, Oxford University Press, United Kingdom, 2018.
- Ioan LEȘ, *Elemente de drept notarial*, ed. a III-a, București, C.H. Beck, 2014.
- Alin-Adrian MOISE, *Comentariul art. 136*, în Ionuț-Florin POPA, Alin-Adrian MOISE (coord.), *Legea notarilor publici, Comentariu pe articole*, Solomon, București, 2016.
- Adina Renate MOTICA, *Dreptul civil al familiei. Raporturile nepatrimoniale. Curs teoretic și practic*, ed. a IV-a, revăzută și adăugită, Universul Juridic, București, 2023,
- Daniela NEGRILĂ, David-Domițian BOLDUȚ, *Comentariul art. 111*, în Ionuț-Florin POPA, Alin-Adrian MOISE (coord.), *Legea notarilor publici, Comentariu pe articole*, Solomon, București, 2016.
- Cristina NICOLESCU, *Dreptul familiei*, ed. a II-a, Solomon, București, 2023.
- Liviu POP, *Tratat de drept civil. Nașterea, statica, dinamica și stingerea obligațiilor. Ființa obligațiilor civile*, Universul Juridic, București, 2020, p. 527.
- Liviu POP, Ionuț-Florin POPA, Stelian Ioan VIDU, *Drept civil. Obligațiile*, ed. a II-a, revizuită și adăugită, Universul Juridic, București, 2020.
- Ioan POPA, Alin-Adrian MOISE, *Drept notarial. Organizarea activității. Statutul notarului. Proceduri notariale*, Universul Juridic, București, 2013.
- PRIM-VICEPREȘEDINTELE UNIUNII NAȚIONALE A NOTARILOR PUBLICI DIN ROMÂNIA, Circulara nr. 2890/01.04.2024.
- Marianne SCHULZE, *Understanding the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: A Handbook on the Human Rights of Persons with Disabilities*, Handicap International, 2010.
- Lavinia TEC, *Autonomia persoanei supuse măsurilor de ocrotire: ideal sau utopie?*, în Rodica CONSTANTINOVICI (coord.),

Ocrotirea majorului. Reforma legislativă realizată prin Legea nr. 140/2022, Solomon, București, 2023.

UNITED NATIONS, COMMITTEE ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities, General comment number 2, (2014), Article 9: Accessibility*, CRPD/C/GC/2, 22 May 2014.

UNITED NATIONS, COMMITTEE ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities, General comment number 1, (2014), Article 12: Equal recognition before the law*, CRPD/C/GC/1, 19 May 2014.

Dawn WATKINS, Mandy BURTON (ed.), *Research Methods in Law*, ed. a 2-a, Routledge, Abingdon/New York, 2018,

WORLD HEALTH ORGANIZATION, *Mental disorders*, secțiunea Neurodevelopmental disorders, online: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-disorders/>.

WORLD HEALTH ORGANIZATION, OFFICE OF THE UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, *Mental health, human rights and legislation. Guidance and practice*, ISBN (WHO) 978-92-4-008074-4.

ÎN TRE TEXTUL SURSĂ ȘI MANIFESTĂRILE OPEREI DIVULGATE

Secvențe de documentare aplicată articulării tipografice a unui sistem de producție multi-format

doi.org/10.24193/SUBBiur.70(2025).4.193-250^{*} · publicat la: 20 iulie 2026

Dorin JOREA^{*}

Rezumat. În prezentul articol vom descrie implementarea, pentru o revistă universitară, a modelului de publicare multi-format ce pornește de la o unică sursă a expresiei operei autorului, într-un flux de editare și tehnoredactare inovator.

Tehnic, analizăm condițiile și posibilitatea adoptării, dar și a adaptării unor soluții *open source* de ultim moment, anume Quarto și Typst, prin scripturi proprii, la cerințele editoriale specifice domeniului juridic. Prezentul text, precum și întregul număr în care a fost publicat, e dovada unei adoptări de succes. Cititorii vor decide dacă adaptarea este și ea reușită.

Vom deschide paginile cu o provocare: explicarea diferențelor funcționale, nu doar estetice, dintre modurile de marcare a unui text în contextul redactării și editării acestuia. Corecta marcare a intenției

^{*} Dorin JOREA: dr. în drept; asist.univ., Universitatea Babeș-Bolyai, Departamentul de drept privat, Cluj-Napoca; e-mail: dorin.jorea@law.ubbcluj.ro[^]; ORCID: [0000-0002-7054-392X](https://orcid.org/0000-0002-7054-392X)[^].

Toate drepturile de autor asupra operei rămân autorului Dorin JOREA, care o pune la dispoziția publicului sub licența Creative Commons Atribuire-Necomercial-FărăDerivate 4.0 Internațional (CC BY-NC-ND 4.0)[^], creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0[^].

auctoriale e cheia întregului lanț de conversie, de aceea trebuie explicată corespunzător.

Vom prezenta apoi deciziile, dar și etapele parcurse în implementarea inovațiilor tehnologice amintite: de la calculele proporțiilor aferente compoziției tipografice, la cele privind conceperea și designul formatelor electronice de distribuție a operelor. Acestea din urmă sunt, din cunoștințele noastre, inedite în sfera publicisticii universitare românești: preluarea paginatiei ediției tipărite în formatele HTML și EPUB ce permite citarea prin indicarea paginatiei formatului tipărit indiferent de cel efectiv consultat, depistarea automatizată a identificatorilor ECLI, ELI ori CELEX și crearea de URL-uri care le caută direct în bazele de date ce dețin documentele respective, integrarea procesului de citare automatizată pe baza regulilor de citare proprii domeniului juridic românesc etc.

Cuvinte-cheie: design tipografic, tehnoredactare digitală, acces deschis, automatizare, open source, Quarto, Typst, Markdown, marcare descriptivă, marcare de prezentare

Between the source text and the manifestations of the published work

Sequences of applied documentation in the typographic articulation of a multi-format production system

Abstract. In this article we describe the implementation, for a university journal, of the multi-format publishing model that uses the single source model containing the expression of the author's work, within an innovative editing and typesetting workflow.

On the technical side, we analyse the conditions and the possibility of adopting — and *adapting*, through scripts of our own — cutting-edge open-source solutions, namely Quarto and Typst, to the editorial requirements specific to the field of law. The present text, along with the entire issue in which it is published, is proof of successful adoption. Readers will decide whether the adaptation succeeded as well.

We open with a challenge: explaining the functional, not merely aesthetic, differences between the ways a text can be marked up during writing and editing. Correctly marking up authorial intent is the key to the entire conversion chain from the single source, and must therefore be properly explained.

We then present the decisions made and the stages covered in implementing the aforementioned technological innovations: from computing the proportions of the typographic composition to conceiving and designing the electronic formats for distributing the works. The latter are, to our knowledge, unprecedented in Romanian academic publishing: the preservation of the print edition's pagination in the HTML and EPUB formats, which allows readers to cite the print pagination regardless of the format actually consulted; the automatic detection of ECLI, ELI or CELEX identifiers and the creation of URL lookup queries that look them up directly in the databases where those documents are held; the integration with reference managers and automated citations based on the conventions specific to Romanian legal writing, and more.

Keywords: typographic design, digital typesetting, open access, automation, open source, Quarto, Typst, Markdown, descriptive markup, presentational markup

CUPRINS

Introducere	196
Despre marcarea textelor	199
A Observații editoriale	199
B Confuzia și sursa sa	204
1 Soluții practice	209
2 În rezumat	210
Un nou sistem de editare și publicare	211
A Metoda	215
B Proporții tipografice	216
C Un calculator tipografic	218
D Deciziile tipografice	221
1 Caractere tipografice, licențe și încorporarea fonturilor	221
2 Setarea dimensiunii corpului de text	222
3 Interlinierea	223
4 Alineatul	223
5 Notele de subsol	225
6 Machetarea	227
E De la formă la formate	227

1	PDF	227
2	HTML	230
3	EPUB și Kindle	236
4	JATS XML	238
F	O pregătire pentru viitor	239
	Controlul fluxului editorial și beneficiile reale	240
A	Fluxul tehnoredactării	240
B	Beneficii	241
	Concluzie	245
	Bibliografie	247

INTRODUCERE

Revista de drept a Universității noastre încheie, cu numărul curent, cel de-al cincizecelea *volum* de apariție editorială neîntreruptă sub denumirea actuală: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*.

În semn de prețuire și respect față de colaboratorii și cititorii săi, îi dăruim o compoziție tipografică nouă. Alături de revigorarea *grafică* și tehnică a vechilor formate HTML și PDF, am implementat și altele, noi: EPUB și JATS XML în contextul adoptării unui nou flux editorial și de tehnoredactare și a alinierii la bunele practici editoriale occidentale.

Dar de ce multiple formate? Din 2008, SUBB Iurisprudentia apare atât în versiune tipărită cât și în format digital, gratuit¹.

¹ A se vedea pagina istoricului revistei din arhiva site-ului: <https://arhiva-studia.law.ubbcluj.ro/istoric/>, arhiv.: <https://perma.cc/F9FW-3JC3>. Numărul doi din 2008 publică lucrările unui colocviu: „*La recodification et les tendances actuelles du droit privé*” organizat de asociația Henri Capitant, în colaborare

Prin decizia de a publica în formate multiple, redacția a plasat SUBB Iurisprudentia printre revistele de drept de pionierat din România. Nu doar cititorii au putut avea acces la textele sale online, gratuit, dar și autorii au putut trimite texte spre recenzare și au obținut, fără cost, ajutorul necesar publicării celor acceptate.

Modelul de utilizare a unei surse unice² în vederea generării formatelor multiple nu era nou nici măcar în 2008. Avantajele preconizate ale modelului sunt și azi multiple: corectarea materialului și a eventualelor erori de redactare se realizează asupra unui singur document, producția se automatizează în contextul generării multiplelor formate, textul sursă permite regenerarea formatelor de distribuție cu noi funcționalități, pe măsura implementării acestora în viitor etc. Toate operațiunile trebuie însă să se realizeze sub o atentă supraveghere. În redacții, practicile de manipulare a textului sursă și convențiile de etichetare trebuie documentate și transmise mai departe noilor generații, iar colaborarea cu editura și imprimeria rămâne esențială.

Repunerea în pagină a revistei a pornit de la acest model și de la o experiență editorială care ne-a dat încrederea că îl putem implementa la maximul său potențial. Compoziția tipografică a trebuit să fie și ea pe măsură pentru a ajunge să se piardă în spatele mesajului scris, pentru a-i fi suport și a servi cititorului cele mai frumoase *forme* imaginate de noi. Iată, un dublu deziderat: structural (informatic), dar și grafic (de prezentare).

cu facultățile de drept din cadrul Universității București, Babeș-Bolyai din Cluj și „Alec Russo” din Bălți, între 9 și 12 octombrie 2008. La deschiderea numărului unu din 2009 se anunță deopotrivă noua periodicitate: de patru numere pe an, cât și distribuirea, pe viitor, în format digital, online: <https://arhiva-studia.law.ubbcluj.ro/articol/282/>, arhiv.: <https://perma.cc/J8EX-Y574>.

² În eng.: *single sourcing*.

Procesul a scos în evidență însă nevoia de a explica distincțiile pe care și autorii trebuie să le facă între *modul în care arată un text* și *modalitatea de stabilire și descriere a structurii sale*³: tehnic între diferitele moduri de marcare din textul sursă⁴. Aceasta întrucât înțelegerea modului în care interacționăm cu marcajele, ca cititori, diferă de modul în care ar trebui să o facem ca autori sau editori.

După ce vom prezenta această etapă preliminară (I), vom aborda noul sistem de editare și publicare implementat, calculatorul tipografic prin care proporțiile paginii au fost derivate matematic, precum și trecerea de la textul sursă, ca formă de referință, la formatele multiple de distribuție (II), unde vom încerca să indicăm beneficiile fiecărui format precum și inovațiile aduse celor preexistente. Controlul fluxului editorial și beneficiile reale aduse de noul sistem (III) vor încerca să convingă dacă întregul efort de implementare este sau nu de urmat și de alte reviste în regim de publicare deschisă — și nu numai.

Sperăm ca, în concluzia finală, să putem găsi răspunsul la întrebările centrale reieșite din aprofundarea acestui demers: care este raportul dintre efortul depus în implementare și beneficiile concret obținute⁵. Totodată, ce avantaje concrete

3 [ANON.], How Books and Journals Are Produced, în: *The Chicago Manual of Style Online*, online: <https://www.chicagomanualofstyle.org/help-tools/production-technologies.html>[↗].

4 Există, aparent, șase tipuri distincte de marcare a textului: 1. marcarea prin punctuație, 2. marcarea de prezentare, 3. marcarea procedurală, 4. marcarea descriptivă, 5. marcarea referențială și 6. meta-marcarea. „Dintre acestea doar trei sunt în competiție: marcarea de prezentare, cea procedurală și marcarea descriptivă [t.n.]” (James H. COOMBS, Allen H. RENEAR, Steven J. DEROSE, Markup systems and the future of scholarly text processing, în: *Commun. ACM*, vol. XXX, nr. 11, pp. 933-947, p. 938, online: <https://doi.org/10.1145/32206.32209>[↗]).

5 În cazul unei reviste universitare ce folosește platforma OJS (pentru fluxul editorial și publicarea online) și Quarto ca sistem de producție alături de TYPST

există pentru cititori și cum pot autorii și editorii să își pregătească mai bine materialele.

DESPRE MARCAREA TEXTELOR

I

A OBSERVAȚII EDITORIALE

La o primă vedere, munca efectuată de noi – la repunerea în pagină a revistei – pare a fi doar una de design tipografic⁶ și de programare: am stabilit reguli de prezentare pentru elementele

și o extensie creată de noi împreună cu multiple filtre scrise în limbaj Lua, într-un ecosistem orchestrat de scripturi Python.

- ⁶ Cuvântul *tipografie* cunoaște multiple accepțiuni. În română, definițiile sunt modeste: un sens primar, de „meșteșug, artă de a tipări”, și unul secundar, de „întreprindere sau atelier în care se execută operațiile de tipărire” (DLR, s.v. „tipografie”). În franceză, în sens strict, tehnic, *typographie* desemnează procedeul de imprimare în relief, cu caractere mobile (TLFi, s.v. „typographie” [sens A]). În uzul contemporan însă, cuvântul s-a îndepărtat de procedeul fizic de imprimare, ajungând să denumească concepția grafică a unei lucrări, indiferent de tehnica folosită; prin metonimie, TLFi înregistrează și sensul de „*manière dont est composé un texte*” (s.v. „typographie” [sens B]). Definiția strictă este reținută și de Victor LETOUZEY, *La typographie*, ed. a 2-a, Presses Universitaires de France, 1970, online: gallica.bnf.fr [distrib.], <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k33570760/>. Pentru uzul contemporan: „... *quel que soit le procédé d'impression, la typographie est la conception graphique d'un ouvrage*” (*Dictionnaire de français Larousse*, s.v. „typographie”, online: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/>). Sinteza cea mai cuprinzătoare o oferă Alain Rey: „... *Le mot englobe les techniques de composition et d'impression, la conception et la réalisation de polices de caractères. C'est l'un des aspects créatifs et artistiques de la maîtrise d'une écriture.*” (DIAGONAL SAS, *Dictionnaire historique de la langue française*, [app. IOS], Alain REY [coord.], v. 5.1(1), Dictionnaires Le Robert/Sejer, Paris, (2018), s.v. „typographie”).

de text ale revistei și le-am implementat într-un flux de conversie de la un document sursă la formate multiple de distribuție.

Însă întregul proiect pe care vi-l prezentăm e construit în jurul distincției dintre diferitele tipuri de marcare⁷ ale textelor în format digital. Dintre acestea, vom puncta distincțiile dintre marcarea prin punctuație, cea prin semnale vizuale (denumită și de prezentare) și marcarea prin descriptori. Ultima categorie de marcaje și reguli de aplicare a acestora poartă denumirea de marcare descriptivă.

Am început să citesc înainte de a scrie și de a folosi un calculator.

Iar când am început să scriu, am învățat să dactilografiez pe o mașină de scris înainte de a ști să folosesc un procesor de text. [Autorul]

De la textul citit, la cel dactilografiat – un proces de imitație. Astăzi citim de pe ecrane, dar suntem tributari efortului depus de scriitorii, editorii și tipografi ce au știut și să scrie, și să imprime pe hârtie pentru un public ce citea de pe aceasta.

Deopotrivă în formatul tipărit, cât și în cel digital, punctuația⁸ și regulile de imprimare au jucat rolul central în structurile textului pe care îl citim.

În acest proces, de imprimare a textelor lungi, arta tipografică a purtat cu sine sarcina de a face textul lizibil, dar și de a-l împărți, segmenta vizual în unități sintactico-semantice⁹ și de a semnala

⁷ A se vedea, *supra*, n. 4.

⁸ Punctuația însăși e definită ca un „sistem de semne și de procedee grafice și de reguli care marchează în principal segmentarea unui text în unități sintactico-semantice și redă, în același timp, de cele mai multe ori, și aspecte prozodice [...] și semantico-pragmatice.” (Cristiana ARANGHELOVICI, Ana IORGA MIHAIL, Ioana VINTILĂ-RĂDULESCU, *Punctuația limbii române* [în continuare: *Punctuația*], Ioana VINTILĂ-RĂDULESCU [coord.], Univers Enciclopedic Gold, București, 2025, p. 15).

⁹ Lucrarea Cristiana ARANGHELOVICI *et al.*, *Punctuația*, deși nu îmbrățișează terminologia noastră legată de marcaje, realizează o foarte bună punere în evidență a distincțiilor dintre semnele de punctuație, pe de o parte, (a căror utilizare conduce la marcări de punctuație), și procedeele de punctuație și evidențierile grafice, pe de cealaltă parte (ce conduc la marcări de prezentare).

ce este relevant pentru cititor¹⁰ prin manipularea formei tehnice a textului.

A existat și există, mai mult sau mai puțin perceptibil, o îndatorire a tipografului și, mai nou, a tehnoredactorului, de a evidenția părți din text pentru a sugera rolul acestora. Canoane tipografice s-au construit în jurul marcajelor pe care, ca cititori, le percepem vizual și, ulterior, le interpretăm atunci când intrăm în contact cu textul scris.

Iată unele semnale pe care le recunoaștem și la care reacționăm: setarea unui text într-un corp mai mare ori într-un alt font ce sugerează, pentru textul respectiv, un anumit rol: de titlu sau subtitlu; marcarea adreselor URL care conțin și un *hyperlink* prin colorarea textului și sublinierea lui; utilizarea marcării notelor de subsol prin semne grafice; numerotarea paragrafelor; scrierea cu alineat sau doar distanțarea paragrafelor între ele; marcarea textelor în caractere **înnegrite**¹¹, *cursive* sau sublinierea lor, utilizarea de note marginale; atașarea de descrieri pentru imagini și figuri etc. Nu în ultimul rând, amintim încăpățânarea de a marca citatele doar

10 „Although many books define the purpose of typography as enhancing the readability of the written word, one of design’s most humane functions is, in actuality, to help readers avoid reading.” (V.: Ellen LUPTON, *Thinking with type: a critical guide for designers, writers, editors, & students* [în continuare: *Thinking with type*], ed. a 2-a, Princeton Architectural Press, New York, 2010, p. 87).

11 Posibil greșit denumite aldine în română, însă cu o consacrare tipografică veche. (Iată ce puteam citi în lucrarea „Cartea tipografului”: „Litera aldină adică aceia a cărei floare este mai neagră, mai groasă [...] Această literă este aldină, numită și semi-grasă, sau halbfet [sic., corect *halbfett*], „romană” pe corpul 10 (garmond)”. Acesteia i se adăuga litera compactă, sau bloc.” V.: Virgil MOLIN, *Cartea Tipografului*, vol. I, Uniunea camerelor de muncă, București, 1939, p. 21). Nici italiana și nici franceza nu folosesc denumirea de *aldine* pentru caracterele semi-grase (it. *grassetto/neretto*, fr. *gras*), rezervând *aldin* pentru italice întrucât sunt atribuite, nominal, lui Aldus MANUTIUS.

în cursive¹² și a considera că această marcă e recunoscută de toți ca fiind un semn al citării¹³ când „semnele citării” sunt, atât în română, cât și în alte multe limbi, ghilimelele¹⁴.

Vedem o funcție a elementelor de evidențiere tipografică alături de semnele de punctuație; vedem – adesea – o confuzie

- 12 Preferăm *cursive* în locul noțiunii de *italice* sau *aldine* întrucât avem surse din epoca creării lor care le denumesc așa și, mai mult, familia de caractere alesă de noi pentru revistă are *veritabile caractere cursive*, nu doar înclinate. (Pentru denumirea de *cursive* sau „caractere de cancelarie”, a se vedea pasajul din dedicația *Ad [...] Caesarem Borgiam* a lui Hieronymus SONCINUS, în care acesta laudă creația lui Francesco DE BOLOGNA, arătând că această formă de literă se numește *curfiva* sau „*o vero cancellarefca*” și că este pe nedrept revendicată de Aldus MANUTIUS. V.: Hieronymus SONCINUS, *Ad illustrissimum et excellentissimum principem Caesarem Borgiam, Aemyliae ac Valentiae ducem etc. et Sanctae Romanae Ecclesiae vexilliferum*, în: *Opere volgari di Messer Francesco Petrarca*, Hieronimo Soncino, 1503, f. A6v, online: <https://www.digitalcollections.manchester.ac.uk/view/PR-SPCC-16096/10/>. E evident că orice discuție, în termenii de azi, cu privire la vreun drept asupra caracterelor tipografice create pentru Aldus MANUTIUS e anacronică și ar trebui evitată. Caracterele italice (au fost desenate/tăiate în mai multe fonturi/seturi). Aparțin istoriei. Se pot denumi și aldine, și italice, și cursive, deopotrivă!).
- 13 Din punctul lor de vedere, marcarea citatelor e prezentă, din punctul nostru de vedere, utilizarea caracterelor cursive e cel puțin discutabilă pentru marcarea citatelor și se abate de la normele de citare. Soluția e însă de a le explica că e cazul să schimbe marcarea de prezentare în marcarea de punctuație. Ghilimelele, ca semne de punctuație conferă o claritate asupra rolului pasajului. Inclusiv citatele-bloc trebuie marcate între ghilimele. Dar despre acest lucru, cu altă ocazie. O marcarea descriptivă ar presupune crearea unor balize care să indice că între acestea e un citat. e.g.: <quote>„lorem ipsum”</quote>.
- 14 Cristiana ARANGHELOVICI *et al.*, Punctuația, p. 55; ACADEMIA ROMÂNĂ, INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN - ALEXANDRU ROSETTI”, *Îndreptar ortografic, ortoepic, morfologic și de punctuație*, Gabriela PANĂ DINDELEGAN [coord.], ed. a 6-a, Univers Enciclopedic Gold, București, 2024, p. 43; Dorin JOREA, Citarea în elaborarea textului-despre-drept: Citare, citat, referință. Elemente de bază, în: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, vol. LXVII, nr. 3 [2022], pp. 67-124, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.67\(2022\).3.3/](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.67(2022).3.3/), p. 85.

între rolurile lor și inductiv, concluzionăm o învățare a regulilor prin imitație: autorii textelor imită adesea ceea ce citesc.

Marcarea descriptivă presupune însă utilizarea de balize și de descriptori pentru a denumi și a atribui roluri frânturilor de text¹⁵. Ea creează și creionează structura și *coloana* textului în format digital și, în același timp, permite procesarea sa computerizată. Aceste balize pot fi vizibile sau, din contra, pot fi ascunse de utilizator, însă prezente în spatele textului afișat acestuia. Ele indică, spre exemplu, rolul fiecărui participant la crearea materialului (rolul de autor, coautor precum și care parte din nume e prenumele și care e numele), ce simbolizează o anumită dată calendaristică¹⁶ ce parte din text e titlul, subtitlul, secțiunea I, sau subsecțiunea I.C. Care și în ce ierarhie sunt structurate secțiunile materialului. Unde suntem în prezența unui citat-bloc, ce este text simplu și unde se marchează emfaza auctorială. Dacă mergem mai departe, la exemple mai complexe, găsim definirea unui anumit text ca *hyperlink*, marcarea unui cuvânt ca termen pentru glosarul/indexul unei lucrări, definirea ancorelor pentru *hiperlinkurile* interne, destructurarea, din referințele bibliografice, a variabilelor de date și gruparea lor pe tipuri de elemente de date etc.

În realitate, paginile de internet dar și documentele salvate de Microsoft Word sau LibreOffice sunt scrise în limbaje descriptive fără ca noi să avem idee de acest lucru. HTML și XML sunt limbajele din spatele lor și beneficiază de o amplă capacitate de utilizare a marcajelor descriptive¹⁷.

15 A se vedea și schema descriptorilor TEI: TEI CONSORTIUM, Guidelines for Electronic Text Encoding and Interchange TEI P5, [v. 4.11.0, 358d2e48e], (18 feb. 2026), online: <https://tei-c.org/release/doc/tei-p5-doc/en/html/AB.html>⁷.

16 Data publicării, a actualizării, imprimării etc.

17 Formatul docx e o arhivă ZIP care conține mai multe fișiere XML care permit citirea și editarea sa de procesoarele de text. Formatul de fișier utilizat de LibreOffice este ODF. Și acesta are la bază limbajul XML fiind considerat de dezvoltatori superior formatului docx.

B CONFUZIA ȘI SURSA SA

Până și cei care ar trebui să îi învețe pe alții cum se scrie un text pun accentul mai curând pe cum trebuie să arate acesta¹⁸ și nu pe cum anume trebuie realizată marcarea de prezentare¹⁹ și omit semnificația marcărilor descriptive.

Iar totul pornește de la modul defectuos în care descriem interacțiunea noastră cu procesoarele de text. Vorbim de *formatare* și ne pare suficient.

Procesoarele de texte – precum Microsoft Word – sunt create pentru a funcționa în jurul noțiunii de marcaj de prezentare astfel încât oferă facil posibilitatea înserării lor. Aceste marcaje sunt eminamente grafice. De ce? Pentru că întregul mesaj al procesoarelor de text a fost acela că pot lua locul mașinilor de scris și că vulgarizează tehnoredactarea permițând oricui să poată rapid da forma vizuală dorită ideilor sale²⁰.

18 Vezi, spre exemplu recomandările din Raluca PAPADIMA, Mihaela GHERGHE, *Manual de legal writing. Tehnici generale de redactare a documentelor juridice* [în continuare: *Manual*], Hamangiu, București, 2025, p. 68 *et seq.*

19 Ce trebuie – și cum trebuie modificat? Tendința majorității utilizatorilor fiind aceea de a suprascrie valorile prestabilite peste cele ale *stilurilor*, în contextul în care orice pretenție de aranjare vizuală ar trebui implementată prin modificarea *stilurilor* din procesoarele de text, iar nu suprascrierea manuală peste parametrii acestora!

20 Una din funcționalitățile laudate la lansare era tocmai posibilitatea de a tehnoredacta după bunul plac: „If you’ve used other microcomputer word-processing programs, you’ll be pleased to discover that with Word you won’t be using complicated control codes for commands, or entering strange looking formatting codes. You’ll have the choice of defining your own **formatting styles** [s.n.], or applying a format directly with a few keystrokes. More importantly, however, with Word “what you see is what you get.” Most of the formatting you specify—including paragraph alignment, italics, and boldface—will be visible on your screen as you work. What you won’t see on the screen are embedded control characters disrupting the appearance and alignment of the text. You won’t have to guess how your final document will look: you can decide how you want your document to look, try it out and change it, if necessary, before you print anything. V.: MICROSOFT CORPORATION, *Microsoft Word. Word*

Observăm că termenul *formatare* a ajuns ubicuu în explicarea modului de interacțiune cu procesoarele de text. Calcul lingvistic din engleză e dovada vie că *inginerii* au o influență de nebanuit și că traducerile tehnice pot schimba uzul unei limbi întregi.

Verbul *a formata*, neologism englezesc ce intră inițial în română cu sensul tehnic de „a pregăti un suport de stocare pentru a putea lucra cu un sistem de operare”²¹, și-a extins apoi sensul, la operațiunile realizate în procesoarele de text, ajungând să funcționeze ca termen generic pentru interacțiuni dintre cele mai diverse²². Tehnoredactarea în ansamblul său, dar și marcarea, aplicarea stilurilor, a atributelor și a reglajelor tipografice și microtipografice sunt acoperite, toate, prin unica noțiune de *formatare*. Rezultatul: o sărăcire a exprimării și a preciziei²³.

Dacă ne limităm la explicarea necesității marcării de prezentare, vizuale, și reducem rolul autorului doar la acestea, sărăcim textul. Aceste semnale vizuale, deși pot fi ușor deciptate

Processing Program for IBM Personal Computer, 1983, p. ix, online: Internet Archive [distrib.], <http://archive.org/details/MicrosoftWord1.0-Manual/>”.

21 „formată v.t. 1. (inform.) –A pregăti un suport de stocare (dischetă, disc dur) pentru a putea lucra cu un sistem de operare [...] 3. A da formă unui text (a aranja în pagină, a stabili dimensiunea și tipul fonturilor etc.). [...] MDN – sensul 1, DexX – sensurile 1 și 3, DEX 09 – sensul 1” CLRE: CLRE. Corpus lexicografic românesc electronic, realizat în cadrul Departamentului de lexicologie și lexicografie de la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române - Filiala Iași, de: Alina-Mihaela Bursuc, Marius-Radu Clim, Mioara Dragomir, Cristina Florescu, Gabriela Haja, Laura Manea, Mariana Nastasia, Elena Isabelle Tamba, Claudius-Marian Teodorescu, 2021–, <https://clre.solirom.ro/>.

22 În tot acest timp, substantivul *format* și-a conservat sensul vechi, prin care desemnează, în bibliologie, dimensiunile unei tipărituri rezultate din îndoirea colilor — chiar dacă a dobândit între timp și un sens informatic (*format de fișier*). Oricum *formatul textului* ca modalitate de a descrie cum trebuie să arate vizual un text e o exprimare extrem de nefericită.

23 Franceza păstrează, dimpotrivă, două forme distincte: *formater*, pentru discuri și alegerea de formate pentru documente, și *mise en forme/mise en page*, pentru elementele și tehnicile de tehnoredactare a textului.

de editorii de azi, poartă un sens codificat cultural, convențional. E o convenție între cititorul uman – care le poate vedea și descifra – și autorii susținuți de editorii lor, iar convenția trebuie acceptată și cunoscută. Fără o grilă de descriptori ai convențiilor auctoriale, calculatoarele nu pot adăuga semantica necesară actului interpretativ. Iar informația citită de acestea se pierde. Nu e vorba doar de imaginea antrenării modelelor de inteligență artificială: e vorba de setările prestabilite ale cititoarelor de ecran pentru nevăzători²⁴ și, în contextul care ne preocupă acum, de programele pe care se realizează astăzi procesul de punere în pagină a textelor ce nu au cum să recodifice semnificația unor texte scrise cu caractere diferite față de restul corpului de text. Pentru acest proces e nevoie de un limbaj comun între autori, editori și, prin programele informatice, cititori, generațiile

24 În mod prestabilit, cititoarele de ecran și aplicațiile de citire a textului cu voce tare nu redau marcasele de prezentare: textele cu caractere cursive, înnegrite ori schimbările de corp și de font rămân, auditiv, nediferențiate de restul textului. Semantica pe care o poartă *vectorii vizuali* ai acestor pasaje ajunge la aceste tehnologii de sprijin numai dacă e preluată de marcarea descriptivă, nu doar de cea de prezentare. Astfel, marcarea textului cu stilul de tip „emfază” sau „puternic” prin elemente semantice (*em, strong*), sau utilizarea celui de „citac-bloc” determină recunoașterea lui ca atare de către programul de redare, care îl poate prezenta apoi diferit – vizual sau prin voce ori inflexiune (AG WG PARTICIPANTS, Technique H49: Using semantic markup to mark emphasized or special text, în: WCAG 2.1, (12 ian. 2026), online: <https://www.w3.org/WAI/WCAG21/Techniques/html/H49/>); tot astfel, marcarea structurii cu elemente descriptive o pune la îndemâna programului, care o poate reda deopotrivă vizual și auditiv (AG WG PARTICIPANTS, Technique G115: Using semantic elements to mark up structure, în: WCAG 2.1, (12 ian. 2026), online: <https://www.w3.org/WAI/WCAG21/Techniques/general/G115/>). Iar separarea codului de marcarea descriptivă de cel de marcarea de prezentare face ca înțelesul doar sugerat vizual să poată fi desprins de tehnologiile de sprijin ori de ajutorare (AG WG PARTICIPANTS, Technique G140: Separating information and structure from presentation to enable different presentations, (15 iul. 2025), online: <https://www.w3.org/WAI/WCAG21/Techniques/general/G140/>).

viitoare, și chiar cei străini de cultura, tradiția, moravurile unei anumite societăți²⁵.

Veți spune: programatorii înșiși au creat limbajul și tehnicile de *formatare* și aveți dreptate. Neajunsul generat de defecta viziune a interacțiunii noastre cu programele de procesare a textului pornește însă de la felul în care s-au dezvoltat acestea și de la modalitatea și funcționalitățile pe care ni le oferă. La o primă vedere, doar o interacțiune cu elemente vizuale, intuitivă pentru utilizatorul de rând, care are de scris un text scurt ori de duzină sau repetitiv la locul său de muncă, interacțiune vizuală ce e, din păcate, distructivă pentru cercetătorul care decide, pripit, modalitatea de lucru cu programul informatic.

În ce direcție ar trebui să fie dezvoltată interacțiunea dintre membrii comunității științifice și calculatoare? Într-un articol din 1987²⁶ întrebarea era acompaniată de două observații: un prim model a avut în prim-plan sprijinirea și dezvoltarea rolului de cercetător și autor, asistat în procesul de gândire și documentare de calculator. Un al doilea, ce începuse să domine sfârșitul deceniului al nouălea al secolului xx, orienta dezvoltarea tehnologică în jurul modelului limitat al cercetătorului mulțumit de rolul său de dactilograf al propriei opere²⁷. Acest model părea atât dorit de public cât și promovat de dezvoltatorii de programe informatice ce au început să propună soluții care să permită autorului să își scrie singur și cât mai repede ideile. Iată orientări vechi ce, odată cu dezvoltarea IA, determină o re poziționare și o reabordare a ambelor modele. Cert e că astăzi, în redacții, se primesc texte scrise, în majoritatea cazurilor, de autorii înșiși și nu dactilografiate de altcineva. Datorită modului în care s-au dezvoltat procesoarele de text – se ajunge, din cauza confuziilor

25 În cazul în care ne punem problema transmiterii textelor în străinătate sau a arhivării de lungă durată.

26 James H. COOMBS *et al.*, Markup systems and the future of scholarly text processing, p. 933.

27 „... sau mai rău, de tipograf [t.n.]” James H. COOMBS *et al.*, *ibid*, p. 933.

marcărilor textuale, relativ constant la o confuzie între două manifestări ale expresiei operei²⁸ anume între „*textul sursă* și *materialul final* [s.n.]”,²⁹ cel pe care s-a lucrat și cel care ajunge să fie publicat și eventual imprimat.

Sfârșitul de secol trecut aduce cu sine un avânt în implementarea și extinderea acestor marcaje descriptive: de la crearea apoi înlocuirea formatului GML cu SGML și apoi XML, la introducerea, în secolul XXI, a formatului JATS XML în redacțiile occidentale precum și la preocuparea unei vizibilități și trasabilități a cercetării în bazele de date bibliometrice. Popularizarea acestor noi formate, eminamente orientate spre balizarea (etichetarea) descriptivă a conținutului textual se traduce într-o preferință a bazelor de date internaționale de a obține fișiere precum JATS XML sau cel puțin metadate în format XML. Dovada clară că globalizarea distribuției necesită mult mai mult decât aplicarea modelelor naționale³⁰. O presiune și mai mare în redacții și pe umerii editorilor și o nevoie de educare a autorilor înșiși. Dacă la acestea adăugăm balizele de limbă atașate paragrafelor în sine pentru a marca când suntem în prezența unui text străin, balize care sporesc accesibilitatea textului pentru nevăzători, ajungem la un set de reguli minimale de marcarea a textului de o manieră descriptivă³¹.

28 Pentru explicații despre distincția necesară în bibliologie între operă, expresie, manifestare și exemplar, a se vedea: Dorin JOREA, ...Citare, citat, referință. Elemente de bază, pp. 91-93.

29 James H. COOMBS *et al.*, Markup systems and the future of scholarly text processing, p. 934.

30 Diferențele de reguli de punctuație între română și franceză ori engleză sunt în sine suficiente pentru a ilustra imposibilitatea de a ne baza pe regulile de punctuație din texte și atât. Și nu e doar despre noi, despre limbile pe care le vorbim sau le înțelegem, e despre accesul la informație și pentru cei care nu le vorbesc și a fost mereu și despre calculatoarele care au fost însărcinate să parcurgă textele noastre.

31 Setul ar trebui să fie împărțit între autori și editori: autorii trebuie să se obișnuiască cu stilurile puse la dispoziție de procesorul lor de text. Dacă

1 Soluții practice

Marcarea descriptivă e necesară, dar, în majoritatea cazurilor, nu trebuie efectuată manual. Am insistat asupra ei întrucât e importantă și trebuie să ne însușim rolul ei, însă modul de marcare propus e mult mai banal și simplu: folosirea stilurilor de către autori în chiar momentul scrierii materialelor sursă, ar fi, pentru domeniul nostru juridic, suficientă.

Critica noastră s-a îndreptat deopotrivă asupra lipsei de informare corectă cât și a lipsei unei educații și igiene informatice din partea dezvoltatorilor programelor cu care scriem. Microsoft Word oferă posibilitatea facilă de a folosi stiluri, însă nicidecum de o manieră ghidată, orientată spre o finalitate clară. Stilurile sunt cele care poartă, imperfect, o semnificație descriptivă.

Problema centrală, semnalată încă din secolul trecut³², a fost aceea că stilurile se prezintă ca setări de valori de date de tehnoredactare aferente marcajelor de prezentare³³ și nu

revistele pun la dispoziție și un șablon de creare de documente pregătit deja cu stiluri precompletate stilistic, cu atât mai bine. Editorii trebuie să marcheze corect limba paragrafelor în text, ulterior conversiei în formatul ales pentru producție: XML sau QMD.

32 „Unfortunately, the style-sheet metaphor orients authors toward the presentation instead of toward the role of entities in the document. Thus, the block style might seem appropriate for any of a number of entity types, and nothing motivates the author to make distinctions that may be important later. Furthermore, style sheets tend to be an optional feature instead of a standard interface.” James H. COOMBS *et al.*, Markup systems and the future of scholarly text processing, p. 937.

33 Microsoft definește propriile stiluri ca și cum singurul lor rol e de a fi utilizate în crearea marcărilor de prezentare: „Un stil este un set de caracteristici, cum ar fi numele de font, dimensiunea și culoarea sa, alinierea paragrafelor, spațierea, bordurile și umbrirea.[sic!]” (v.: KEERTHIKAMSFT, Utilizarea stilurilor în Word pentru web | Microsoft Support, online: <https://support.microsoft.com/ro-ro/word/use-styles-in-word-for-the-web/>).

transmit autorului cu claritate funcția descriptivă pe care o poartă.

O muncă care se repetă constant întrucât autorilor nu li se spune și nu ajung să înțeleagă importanța ierarhiei semantice a elementelor din text și nevoia de a rupe paradigma vizuală: nu cum arată un bloc de text îți spune ce rol are, ci cum e descris informatic.

2 În rezumat

Ceea ce editorii cer autorilor nu e greu de explicat și devine banal de aplicat odată ce demarcația e clară: nu ne interesează cum arată textul (marcajele de prezentare) ci cum e descris conținutul textului transmis (marcaje descriptive). Deși marcarea descriptivă se poate realiza în diferite moduri prin care se ajunge la etichetarea conținutului³⁴, cea mai simplă soluție pentru autori este inserarea acestor marcaje descriptive prin utilizarea stilurilor predefinite (de text, de caractere etc.) ale aplicației în care scriu³⁵ întrucât acestea nu lasă și balize vizibile în text.

În domeniul juridic, autorul nu trebuie să se preocupe de cum arată textul său. El va fi pus în pagină de altcineva, motiv pentru care textul trimis trebuie să utilizeze fie șabloanele puse la dispoziție de redacții, fie cele mai banale setări vizuale prestabilite cu care vine procesorul de text³⁶, însă trebuie să fie corect marcat din perspectiva semanticii structurii sale.

34 Balizele (eng. *tags*) pot marca semnificația mai multor tipuri de text cuprinse în documentul sursă: de la metadata (titlu, autor, dată, abstract, cuvinte cheie, adrese, afilieri etc.), la modalitatea de împărțire a documentului (în secțiuni, subsecțiuni, paragrafe, citate, liste), termeni pentru indexare, citări bibliografice și bibliografia finală și lista poate continua.

35 Comparativ, LibreOffice oferă cel mai vast catalog de stiluri predefinite, urmat fiind de Microsoft Word și la final de Google Docs.

36 În lipsa unor cerințe editoriale exprese la care ar fi, poate, mai bine să se renunțe sau măcar să li se furnizeze autorilor șabloane (*template-uri* pentru LibreOffice, Microsoft Word, etc.) pe care să le folosească.

Marcarea descriptivă se poate realiza, în etapa redactării operei, prin simpla utilizare de către autor a stilurilor măcar a celor de paragraf și de caracter. Inserarea de stiluri suplimentare sau de balize *ad hoc* are sens doar dacă, epuizând stilurile prestabilite, nu e de găsit un marcaj predefinit, deci trebuie inventat.

Aceste semnificații sunt ulterior preluate în procesul de *culegere a textului* și adăugate în documentele din care se creează manifestările finale ale operei gata de divulgare și distribuție.

Fără aceste marcaje descriptive, conversia automată, pe care o realizăm prin Pandoc și pe care se sprijină generarea formatelor multiple, nu recuperează vreo structură. Pandoc citește stilurile documentului, nu aspectul lui³⁷, astfel încât un titlu marcat doar vizual ajunge simplu text, iar ierarhia se pierde. De aceea, marcarea descriptivă asigurată, pe viitor, pentru fluxul editorial al revistei noastre, prin stilurile prestabilite ori, în lipsa lor, prin stiluri *ad hoc* preluate apoi de filtrele noastre, condiția ca sursa unică să poată fi replicată fidel.

UN NOU SISTEM DE EDITARE ȘI PUBLICARE

II

În edituri și redacții regăsim programe dedicate de *digital typesetting* care sunt create diferit față de procesoarele de text. Însă și acestea au fluxuri orientate în majoritatea cazurilor după paradigma WYSIWYG³⁸. Există și aplicații de tip WYSIWYM unde

37 „The docx reader, by default, only reads those styles that it can convert into pandoc elements, either by direct conversion or interpreting the derivation of the input document’s styles.” John MACFARLANE, *Pandoc User’s Guide*, 03 iun. 2026, p. 148, online: <https://pandoc.org/MANUAL.pdf>.

38 Precum QuarkXPress, Scribus, Affinity, CorelDRAW sau InDesign.

utilizatorul introduce textul într-o interfață grafică ce îi permite să declare și să diferențieze între conținut și prezentarea sa finală, stabilind structura sintactică a textului³⁹. La polul opus, există sisteme bazate pe codul sursă brut unde, în lipsa unei interfețe grafice de editare, atât conținutul cât și marcajele descriptive sunt scrise manual și sursele finale rezultă din interacțiuni programatice prin intermediul terminalului, în linie de comandă⁴⁰.

Unde se plasează soluția aleasă de noi pentru o revistă de drept precum SUBB Iurisprudentia? Am implementat sistemul de publicare Quarto și TYPST⁴¹, compilatorul de *typesetting* pentru formatul PDF.

Quarto⁴² este un sistem complex de publicare ce se plasează la limita dintre WYSIWYM și editoarele de cod brut: textul sursă

-
- 39 *What you see is what you mean*, un exemplu clasic fiind LyX. Această structură va fi ulterior interpretată și afișată pe baza unor reguli prestabilite pentru fiecare element de-al său.
- 40 Sisteme din ecosistemul TeX (precum L^AT_EX sau L^AU^AL^AT_EX), editate mai recent în aplicații web precum Overleaf (și compilate de motoare TeX) sau limbaje moderne de markup precum TYPST.
- 41 TYPST este un limbaj de programare, un compilator, o bibliotecă dar și o aplicație web. Definit ca un sistem de *typesetting* pentru documente științifice și fondat de Martin HAUG și Laurenz MÄDJE ca răspuns la dificultatea aparentă de utilizare a L^AT_EX, TYPST oferă în regim *open source* propriul compilator necesar generării documentelor în format PDF. Compilatorul e oferit sub o licență Apache-2.0 începând cu martie 2023. TYPST este susținut de compania germană TYPST GmbH. Pentru detalii, pagina web a companiei: <https://typst.app/> și proiectul *open-source*.
- 42 Quarto este distribuit în regim *open source* fiind dezvoltat în jurul Pandoc – un convertor de text tot *open source* ce face posibilă conversia în formatele multiple. Principalii dezvoltatori ai Quarto sunt Carlos SCHEIDEGGER, Gordon WOODHULL, Christophe DERVIEUX, Charles TEAGUE, J.J. ALLAIRE și Yihui XIE. Versiunea actuală e distribuită sub o licență MIT. Destinat în special domeniului științelor exacte, informaticii și al informației, Quarto devine disponibil publicului în 2022. Adăugarea exportului în format TYPST ca alternativă la L^AT_EX a devenit posibilă abia în 2024, odată cu lansarea versiunii Quarto 1.4. Quarto este susținut de corporația americană Posit PBC.

este, de fapt, cod simplu, dar unele editoare IDE⁴³ oferă un mod vizual apropiat de WYSIWYM. În esență, Quarto este un program ce rulează din linie de comandă⁴⁴, iar limbajul folosit pentru textul sursă e inedit și oarecum rudimentar prin raportare la complexitatea XML. Quarto folosește *Markdown*⁴⁵ și permite integrarea unor limbaje computaționale care execută cod direct în document⁴⁶, asupra cărora nu vom insista aici. *Markdown* este un limbaj de *markup* extrem de simplu de înțeles și de urmărit, ceea ce îi conferă un avantaj în domeniul științelor sociale în concurs cu L^AT_EX, frecvent utilizat în științele exacte⁴⁷. Totodată, menținerea unui text sursă în format *Markdown* nu necesită o pregătire în domeniu sau software specializat precum în cazul fișierelor XML, atât timp cât nevoile de marcarea din textele sursă sunt acoperite de limitările limbajului de markup. Iar pentru domeniul juridic, *Markdown* și descrierile în YAML pentru metadata, ca limbaje care asigură coerența formatului textului sursă, sunt, din experiența noastră editorială, suficiente.

În 2018, implementarea la Facultatea de Drept a UBB⁴⁸ a platformei *Open Journal Systems* a PKP⁴⁹ a adus o speranță: formatul JATS XML⁵⁰ promitea atât o nouă metodă de vizualizare

Pagina proiectului: <https://github.com/quarto-dev/> precum și site-ul oficial: <https://quarto.org/>.

43 *Integrated development environment*. Quarto poate fi folosit împreună cu un IDE precum Positron, Visual Studio Code, Jupyter, RStudio, Neovim etc.

44 Randarea documentelor se face din linia de comandă. Un IDE este opțional și doar îmbunătățește experiența de editare.

45 *Markdown* este un limbaj de marcarea simplificat.

46 Precum R, Python, Julia și Observable JS.

47 La randarea în PDF, Quarto se folosește el însuși de T_EX/L^AT_EX sau TYPST în fundal.

48 Începând cu numărul 4 din 2018. Mulțumim pe această cale dlui Puiu-Sorin STADNIC fără ajutorul căruia implementarea ojs nu ar fi putut avea loc.

49 Despre *Public Knowledge Project* al Universității „Simon Fraser” (Canada), dezvoltatorii platformei ojs puteți citi aici: <https://pkp.sfu.ca/about/>.

50 *Journal Article Tag Suite*.

a conținutului⁵¹, cât și dezideratul unei surse unice din care să poată fi generate, ulterior, formate multiple. Acea sursă trebuia să fie JATS XML, care reunea textul, metadatele și marcarea intrărilor bibliografice.

Această promisiune i-a sporit popularitatea însă generarea facilă a documentelor a rămas doar o speranță. Deși efortul de conversie în JATS XML a impulsionat crearea de unelte noi⁵², acestea nu au reușit să rezolve complet problema, necesitând intervenții manuale concrete⁵³. Rescrierea de mână a sursei XML rămâne și azi o cale de neurmat — un format pentru mașini, nu pentru oameni, a cărui editare cere cunoștințe temeinice de sintaxă și, deopotrivă, timp.

Din aceste considerente am abandonat ideea utilizării JATS XML ca sursă primară; apariția Quarto și implementarea exportului în TYPST au venit însă la timp.

SUBB Iurisprudentia devine experimentul prin care implementăm, la nivel de redacție, pentru controlul complet asupra designului și fluxului de editare, soluțiile *open source* amintite. Acum, după finalizarea procesului de recenzare și editare, singura „sursă de adevăr”, matricea unică pentru

51 Precum *Lens*: Ivan GRUBISIC, *Lens* [în continuare: *LensGalleyPlugin*], eLIFE SCIENCES PUBLICATIONS, LTD. *et al.* [contrib.], 2-o, eLife Sciences Publications, Ltd., (02 sept. 2025), online: <https://github.com/elifesciences/lens/>.

52 Open Typesetting Stack și editorul de fișiere JATS XML care trebuie să urmeze conversiei inițiale: Alex GARNETT, Michael AUFREITER, Oliver BUCHTALA, Juan Pablo ALPERIN, *Introducing Texture: An Open Source WYSIWYG Javascript Editor for JATS* [în continuare: *Introducing Texture*], în: *Journal Article Tag Suite Conference (JATS-Con) Proceedings [Internet]*, National Center for Biotechnology Information (US), Bethesda (MD), 2017, online: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK425544/>. În același timp, s-au dezvoltat și editoarele de XML specializate însă cu costuri ridicate pentru utilizatorii finali.

53 Mai mult, citările trebuiau marcate structurat pentru a putea fi procesate de calculatoare și afișate ca citări, ceea ce era, pentru acel moment imposibil în România, în lipsa unor stiluri în format CSL care să stabilească ordinea elementelor în citare, precum și a muncii manuale de rescriere a citărilor introduse manual de autori.

tehnoeditare, devine documentul în format *Markdown* folosit de Quarto în randări, iar toate formatele pe care le veți vedea pornesc de la acesta, inclusiv formatul de arhivare JATS.

A METODA

Pentru a urma tradiția revistei noastre⁵⁴, am optat pentru utilizarea unor programe dezvoltate în regim *open source* și a unor extensii și scripturi dezvoltate de noi pentru implementarea acestora în limbajele de programare diverse precum Python, Lua, TYPST etc. Acestea permit preluarea setărilor tipografice și a funcționalităților prestabilite și le aplică în generarea manifestărilor finale ale textelor sursă pregătite însă în avans prin marcare descriptivă. Evident, demersul a necesitat o muncă suplimentară de creație intelectuală.

Această muncă a fost împărțită în două direcții: totul a trebuit imaginat din nimic pentru a pune în operă ideile despre ce funcționalități sau elemente de design tipografic, machetare și setări de culegere a textului⁵⁵ pun cel mai bine în valoare textul revistei de drept. Apoi, după ce regulile au fost stabilite, a fost necesară scrierea și transpunerea prin cod a acestora în vederea creării fișierelor de stil și a implementării automatizărilor necesare generării sistematice a diferitelor formate de publicare⁵⁶ precum și a respectării direcției de design dorite.

54 Cf. *supra*, p. 196.

55 „A culege înseamnă în limba noastră a tipografului, a aduna litere în culegar, una câte una — se mai zice și a zețui—formând cuvinte, rânduri, apoi pagini și ziare sau cărți întregi.” V.: Virgil MOLIN, *Cartea Tipografului*, p. 68.

56 Fiecare format final a necesitat propriile sale setări/reglaje pentru a permite coeziunea elementelor de design dar și punerea în valoare a funcționalităților acestuia.

B PROPORȚII TIPOGRAFICE

Pentru profani, descoperirea tipografiei presupune un efort de cunoaștere, înțelegere și adaptare la un set de norme și canoane deopotrivă de design tipografic cât și de punctuație. Rezultatul pe care îl vedeți succede lecturii mai multor lucrări⁵⁷. El a generat ideea sistematizării și implementării regulilor de stabilire a proporțiilor tipografice descoperite și explicate în cărți. Acest lucru s-a făcut pornind de la o serie de idei ce, ulterior, au fost implementate informatic.

O serie de decizii au premers sau au fost luate pe parcursul scrierii codului necesar implementării proiectului.

1. Implementarea informatică trebuie să se realizeze, în spiritul *open access*, prin instrumente *open source*.
2. E necesară adoptarea metodei de utilizare a unei singure versiuni a textului sursă, lipsită de orice design tipografic, dar marcată descriptiv, astfel încât regulile de prezentare tipografică să poată fi aplicate la nivelul fiecărui format de distribuție.

57 Dintre care amintim: (Robert BRINGHURST, *The elements of typographic style*, ed. a 2-a, Hartley & Marks, 1996, online: Internet Archive [distrib.], <http://archive.org/details/elementsoftypogroooobrin/>; Damien GAUTIER, Claire GAUTIER, *Mise en page-s, etc : Manuel* [în continuare: *Mise en page-s, etc*], Pyramyd, Paris, 2009; Ellen LUPTON, *Thinking with type*; Virgil MOLIN, *Cartea Tipografului*; A. (Aurel) RAMAT, *Le Ramat de la typographie*, Montréal : A. Ramat, 1996, online: Internet Archive [distrib.], http://archive.org/details/leramatdelatypogoooorama_i8d5/; Victoria SQUIRE, *Getting it right with type*, Laurence King, 2006, online: Internet Archive [distrib.], <http://archive.org/details/gettingitrightwioooosqui/>; [ANON.], *Lexique des règles typographiques en usage à l'imprimerie nationale*, ed. a 3-a, Imprimerie nationale, Paris, 2002); Timothy SAMARA, *Typography workbook: a real-world guide to using type in graphic design* [în continuare: *Typography workbook*], Rockport Publishers Inc., 2006, online: Internet Archive [distrib.], <http://archive.org/details/typographyworkboooooosama/>.

3. Lectura premerge formei, de unde dimensiunea coloanei de text trebuie să faciliteze lectura în detrimentul designului.
4. Proporțiile tipografice trebuie calculate în funcție de raporturi matematice, în locul potrivirii lor pur vizuale.
5. Generarea formatului HTML trebuie realizată într-un singur fișier, care să poată fi citit și *offline*, cu aceleași funcționalități și fără teama accesării unor servicii terțe.
6. Structurarea formatului HTML ca pagină web trebuie să se realizeze într-o structură cu trei panouri, fiecare izolând aspecte importante ale activității de documentare juridică⁵⁸.
7. Trebuie obținut și un format de arhivare JATS XML.

58 De la navigarea facilă și câteva setări ale paginii, la textul propriu-zis și un panou dedicat detaliilor — note, bibliografie, metadata — alături de sugestii de citare a materialului consultat bazate pe principalele sisteme de citare juridice și nu numai.

C UN CALCULATOR TIPOGRAFIC

Unele reguli tipografice (de așezare în pagină, de stabilire a ritmului vertical etc.), întrucât se bazează în mare pe proporții ce pot fi derivate matematic, pot fi implementate informatic pentru a permite calcularea unor valori precise pornind de la proporțiile fontului ales și ale dimensiunii paginii reale pe care textul va fi tipărit. Această implementare se poate face dinamic, permițând testarea celor mai potrivite setări, reutilizarea lor recurentă în producție și actualizarea în timp, raportat la necesitățile revistei și la sisteme de referință diferite. O muncă bine făcută poate servi ani. Din acest motiv am elaborat, într-o primă etapă, un calculator tipografic care urmează pașii (reimaginați de noi) ai unui tipograf în deciziile de punere în pagină a unui text. Adunarea cunoștințelor teoretice a permis elaborarea unui script în limbaj Python. Acesta pornește de la o serie de variabile, setate de utilizator, sau derivate pe baza valorilor de referință ale fontului ales și emite parametrii tipografici sub forma unui set de instrucțiuni în formatul necesar implementării lor (în limbaj `TYP` și `CSS`). Aceste fișiere generate sunt ulterior importate de `Quarto` și `TYPST` în generarea formatelor de distribuție, servind ca liste de stiluri dinamice pentru acestea.

Pornind de la variabilele setate de utilizator, calculatorul parcurge pașii în ordinea impusă de relațiile matematice dintre valori: interlinia nu poate fi aleasă înainte de a cunoaște lungimea reală a liniei, linia nu poate fi calculată înainte de citirea metricii fontului, iar marginile nu pot fi așezate înainte ca lățimea coloanei de text să fie cunoscută:

1. Citirea și clasificarea fonturilor⁵⁹.

⁵⁹ Variabile: numărul și tipurile de fonturi utilizate. Biblioteca `Fonttools` (Python, *open source*) citește metricile direct din tabelele fontului — valorile exacte decise de desenatorul acestuia: înălțimea-x, înălțimea majusculor, ascendentele și descendentele, raportate la corpul fontului (em). Raportul

2. Stabilirea măsurii — numărul de caractere pe linia de text — și derivarea marginilor din aceasta⁶⁰.
3. Calibrarea, printr-o randare de probă, a valorii estimate matematic⁶¹.
4. Alegerea interlinierii, posibilă abia după cunoașterea măsurii⁶².
5. Stabilirea ritmului vertical al paginii⁶³.

înălțimii- x clasifică fontul — pornind de la clasificarea lui Robert Bringhurst — în *display*, *text* sau *inalt*. Fiecare clasă indică un raport R din care se calculează distanța dintre liniile de bază a două rânduri succesive: $B2B = \text{corp} \times R$.

- 60 Variabile: tipul de punct tipografic; tipul publicației (revistă, monografie, teză); dimensiunea hârtiei; modalitatea de machetare; paginarea cu margini în oglindă sau simetrice; dimensiunea corpului de text. Modalitățile de machetare implementate merg în direcții opuse. Canoanele tradiționale (Van de Graaf, Rosarivo, Tschichold) — implementate și ele — așază blocul de text prin raportare la proporțiile paginii, derivate geometric din dimensiunea hârtiei. După setarea lor, ce rămâne e alocat blocului de text. Machetarea aleasă de noi inversează raportul: lățimea coloanei se calculează direct din ținta de 66 de caractere pe linie ($66 \times \text{corp} \times \text{lățimea medie a unui caracter}$) — adică opt-douăsprezece cuvinte pe linie —, iar marginile se determină ulterior, din spațiul rămas. Nici lățimea medie a caracterelor tipografice nu e ghicită: se citesc valorile reale ale glifelor din tabelele fontului și se ponderează cu frecvența efectivă a caracterelor în textele revistei.
- 61 Variabilă: dacă se produc sau nu machete cu text *lorem*. Oricât de bine am estima matematic lățimea medie a unui caracter, doar un text efectiv așezat în pagină poate stabili empiric dacă lățimea sugerată e fezabilă: alinierea forțată și despărțirea în silabe schimbă câte ceva la fiecare linie de text. Se randează astfel o pagină de probă, se numără caracterele fiecărei linii; dacă mediana lor iese din banda de 66 ± 2 caractere, marginile se recalculează o singură dată, cu raportul dintre 66 și mediana măsurată.
- 62 Variabilă: metoda de interliniere. Au fost implementate șapte metode, culese din lucrările tipografice: după clasa fontului (stabilită din raportul înălțimii- x), după măsură, după tipul textului (narativ, academic, de consultanță) precum și o valoare setată liber. Metodele diferă doar prin felul în care ajung la coeficientul R din formula $B2B = \text{corp} \times R$; cele mai multe depind de lungimea liniei, motiv pentru care interlinia se calculează abia după ce măsura e cunoscută.

6. Setarea dimensiunii titlurilor, subtitlurilor și notelor în raport cu corpul de text⁶⁴.
7. Stabilirea indentărilor, a poziției apelului notelor și a spațierii⁶⁵.

Iată de ce am calculat linia și implicit lățimea coloanei de text la un standard de 66 de caractere și am putut seta interlinia mai strâns. Dacă 66 de caractere pe linie e o recomandare bine-

63 Variabilă: scara diferitelor elemente de text de pe pagină. Odată fixată distanța B2B, pagina primește o unitate verticală, iar regula impune ca nimic să nu abată liniile de bază de la grilă: la imprimarea față-verso, rândurile coincid pe cele două fețe ale colii. Spațiile din jurul titlurilor sunt fie multipli întregi ai unității (la titlurile de secțiune: $2 \times B2B$ deasupra, $1 \times$ dedesubt), fie fracții care se completează la un număr întreg (la unele subtitluri: $16/13$ deasupra + $10/13$ dedesubt = două unități). Textul de după titlu se așează astfel exact unde ar fi fost tipărit și în lipsa acestuia. Retragera citatelor și indentarea bibliografiei se fac cu exact o interlinie (B2B). Interlinia notelor de subsol se determină cu aceeași metodă ca a corpului de text: fiind mai mici, pe aceeași coloană, notele țin mai multe caractere pe linie, iar metodele care depind de acest număr le acordă, la nevoie, o interlinie ceva mai generoasă.

64 Variabile: stilul secțiunilor; raportul scării modulare; dimensiunea caracterelor de numerotare a titlurilor secțiunilor. Dimensiunile titlurilor secțiunilor/subsecțiunilor urcă pe o scară modulară pornind de la corpul de text (pentru revistă: subsecțiunea = corp $\times r$, secțiunea = corp $\times r^2$). Când titlurile secțiunilor folosesc alt font decât cel al blocului de text, dimensiunile nominale devin imprecise: două fonturi la același corp nu apar, vizual, la fel de mari. Calculatorul aplică o corecție optică — după înălțimea majusculilor pentru titlurile redactate în capităluțe, după înălțimea-x pentru titlurile secțiunilor/subsecțiunilor în cursive — astfel încât al doilea font să pară așezat pe aceeași scară cu primul. Dimensiunea corpului notelor de subsol urmează o logică similară, v.: n. 78.

65 Variabile: spațierea inter-paragrafe; poziția apelului notei de subsol. Alineatul se dimensionează după măsură — mai mic la linii scurte, mai mare la linii lungi —, dar niciodată sub înălțimea unei majuscule. Poziția pe verticală a apelului notei se calculează din înălțimea-x a fontului, iar spațierea dintre cifrele apelului crește pe măsură ce corpul scade: cifrele culese la corp mic cer mai mult spațiu între ele pentru a rămâne lizibile (*tracking*).

venită, calculul dimensiunii liniei în raport cu aceasta a fost și rămâne dificil. Asta întrucât fiecare caracter are propria sa lățime pe care trebuie să o afli. Apoi fiecare limbă are propria frecvență a sunetelor și, implicit, a caracterelor tipografice. Am decis ca tabelul de referință al frecvenței caracterelor tipografice în text să fie hibrid și calibrat pe toate textele articolelor din acest număr, indiferent de limba lor, deși preponderent aceasta este româna.

D DECIZIILE TIPOGRAFICE

1 *Caractere tipografice, licențe și încorporarea fonturilor*

Ce este, de fapt, un caracter tipografic? O glifă, o literă, un semn abstract sau un desen original? Poate autorul unui desen al caracterului tipografic ori al unui set întreg de caractere tipografice să se bucure de protecția dreptului de autor? În ce contexte? sunt întrebări pe care le vom trata cu altă ocazie. Reținem aici doar ce e relevant pentru sistemul de producție: fontul cu care redăm textul nu e un obiect digital pe care să îl putem folosi liber de orice responsabilitate. Ceea ce numim azi și cu acest prilej *font* nu mai e o simplă colecție de *litere tipografice*, ci un program informatic. Desenul caracterelor/literelor tipografice? altceva decât programul însuși. Folosirea oricărui dintre cele două (programul sau desenul protejat) presupune respectarea unui model de licențiere sub care fontul e distribuit.

Pentru o revistă care își livrează articolele în mai multe formate digitale — HTML ce se dorește funcțional și *offline*, EPUB, PDF — fonturile trebuie *încorporate* (noi am ales tehnica de încorporare prin *subsetting*) în chiar fișierele distribuite, astfel încât aspectul textului să nu depindă de fonturile instalate pe dispozitivul cititorului. Însă tocmai încorporarea și redistribuirea sunt comportamentele pe care multe licențe comerciale le

restrâng. De aceea, munca pornește de la identificarea unui font a cărui licență permite explicit aceste operațiuni.

Am ales *Libertinus* — variantă derivată, complet dezvoltată, a fonturilor *Linux Libertine* și *Linux Biolinum* — fiindcă e distribuit sub licența SIL Open Font License (OFL) 1.1, care permite gratuit încorporarea, redistribuirea și modificarea fontului, cu respectarea condițiilor licenței, între care păstrarea notei acesteia⁶⁶.

2 Setarea dimensiunii corpului de text

Dimensiunile alese pentru corpul de text și pentru celelalte elemente din pagină sunt setate în puncte didot, iar nu în puncte PostScript [*Desktop Publishing Points*], din afinitate față de tipografia și tradiția europeană. Definirea punctului didot — atât în instrucțiunile tipografice pentru TYPST, care generează fișierele PDF finale, cât și în limbajul CSS pentru HTML și EPUB — a reprezentat o provocare în sine.⁶⁷ Pentru versiunile EPUB și HTML, întrucât am urmărit ca, la dimensiunile de bază, să apropiem dimensiunea și aspectul textului de cele ale ediției tipărite, punctul didot a trebuit adaptat⁶⁸.

⁶⁶ Pagina proiectului: <https://github.com/alerque/libertinus/>.

⁶⁷ Un punct Didot, după calibrarea metrică a lui Hermann Berthold a valorii inițiale stabilite de François-Ambroise Didot, este stabilit la 0,376 mm (rotunjit). În comparație, punctul DTP, definit ca 1/72 dintr-un țol, reprezintă ≈ 0,352778 mm. Astfel, 12 dd echivalează cu ≈ 12,7899 pt DTP. Totodată, 12 puncte Didot = 1 cicero, iar textul revistei în format tipărit este stabilit la această din urmă valoare. Titlurile, subtitlurile și notele de subsol sunt dimensionate în funcție de raportul dintre corpul de text și distanța dintre rânduri, calculată ca B2B (*baseline-to-baseline*), păstrând o relație armonioasă între elementele paginii. (A se vedea și: Virgil MOLIN, *Cartea Tipografului*, pp. 20-21 pentru valoarea punctului tipografic cu care aceștia lucrau la început de secol XX în România (același punct Didot la aceeași calibrare)).

⁶⁸ Punctul tipografic folosit implicit de aceste formate are alte valori. Am optat pentru modificarea unității de bază a textului (REM) cu raportul dintre punctul

3 Interlinierea

Suntem obișnuiți să scriem în linii de text prea lungi care obosesc ochiul ce trebuie să le parcurgă, apoi să compensăm printr-o spațiere (interlinie) mare a rândurilor, care să permită ochiului să găsească următorul rând. Dacă scurtăm însă rândurile, putem seta interlinierea mai strâns⁶⁹. Pentru revistă, dintre metodele implementate în calculator am reținut-o pe cea care derivă raportul din clasificarea fontului după înălțimea-x: pentru Libertinus Serif, raportul dintre corp și B2B este 1,22, adică, în format tipografic, 12/14,64 în puncte didot.

4 Alineatul

În română, textul poate fi deformat în fraze, paragrafe și

Didot și punctul DTP ($\approx 1,066$). Avantajul formatelor digitale se păstrează însă: cititorul poate modifica singur dimensiunea textului, după preferință. Diferitele elemente se vor mări sau micșora păstrând proporțiile prestabilite dintre ele (dimensiunea titlurilor și a notelor de subsol în raport cu textul de bază etc.).

- ⁶⁹ Dar în programele de tip WYSIWYG, suntem învățați să setăm o distanță de 1.5 rânduri. De ce nu aceasta? Și ce ne facem cu aceasta atunci când ochiul se adaptează proporției și rigorii tipografice? O vom nesocoti? Evident că nu, din următoarele considerente: Existența unui calapod după care sunt analizate lucrările de tip academic permite tocmai comparația pe care sistemul educațional o caută: la nivel de conținut și nu de formă. *Times New Roman* corp de 12 puncte, distanță de 1.5 rânduri. Iată o formulă ce nu permite devieri tocmai pentru că lucrarea e despre conținut și nu despre emoția formei. Iar distanța mare, prea mare între rânduri, permite observarea mai facilă a metalimbajului funcției de urmărire a modificărilor în text prin care corectorul transmite, comunică celui evaluat, semnalele de alarmă și sensul lor. Puțin contează că 12 puncte nu e o dimensiune tradițională, ori că punctele nu sunt europene ci calibrate *american* ca punct *PostScript* pentru a reprezenta $\frac{1}{2}$ dintr-un țol. Convențiile academice nu țin cont de asta și nu ar trebui nici schimbate. Caracterul obligatoriu în anumite lucrări nu determină și concluzia că trebuie luată de model.

alineate.⁷⁰ Alineatul desemnează un procedeu de punctuație „prin care se marchează începutul unui paragraf”.⁷¹ El constă în retragerea [sau, din contra, tragerea spre exterior a] primului rând al unui paragraf. Dintre funcțiile alineatului ne interesează acum doar cea semantico-stilistică: el este un „indicator al unei secțiuni de text care tratează unitar o anumită problemă.”⁷²

Academia Română nu normează obligativitatea alineatului la început de rând, nici nu ar putea-o face, întrucât lasă loc convențiilor tipografice, inclusiv cele care admit lipsa sa:

„Alineatul **nu este obligatoriu**, fiind uneori actualmente nefolosit mai des la începutul unui text sau după un titlu/interstițiu (în timp ce celelalte paragrafe se scriu cu alineat) [...] El poate fi înlocuit cu un blank orizontal de lungimea unui rând, inserat după ultimul rând al paragrafului/între paragrafe.”⁷³

„Relativ frecvent, rândul întâi al primului paragraf al unui (subcapitol) se scrie, mai recent, fără indentare.”⁷⁴

În tipografie există însă mult mai multe modalități de a seta un alineat, acestea depinzând și de alinierea liniilor paragrafului. Alineatul și alinierea par, așadar, de nedespărțit.⁷⁵ Soluția

70 Cristiana ARANGHELOVICI *et al.*, *Punctuația*, p. 419, n. 1.

71 *Ibid.*, p. 420.

72 *Ibid.*, p. 421.

73 *Ibid.*, p. 424 [sublinierile aparțin autorilor].

74 *Ibid.*, p. 438.

75 A. (Aurel) RAMAT, *Le Ramat de la typographie*, p. 12 unde sunt redate următoarele combinații posibile între primul și celelalte alineate ale paragrafelor:

- *en alinéa* - scrierea cu alineat a fiecărui paragraf.

- *en sommaire « simple »* - alinierea specifică bibliografiilor unde primul rând iese în afară spre stânga față de celelalte, care apar retrase însă sunt alineate normal, pentru a permite reperarea facilă a fiecărui element enumerat.

- *au carré* unde fiecare paragraf e scris fără indentare, însă primele rânduri ale fiecărui paragraf sunt aliniate toate la stânga, creând efectul vizual de bloc dreptunghiular.

- *au carré avec rentrée*, unde prima linie a paragrafului ce urmează un titlu sau face parte dintr-un citat nu e retrasă, dar primele rânduri din următoarele paragrafe din text sunt retrase [versiunea utilizată de noi în paginile revistei].

reținută de noi este, poate, cea mai cumpătată și tradițională,⁷⁶ nefiind nicidecum o greșeală sau scăpare.

Scrierea fără alineat la început de secțiune este nu doar recomandată, ci și justificată de echilibrul pe care îl dă corpului de text⁷⁷. Primul paragraf nu necesită alineat și pentru că nu are nevoie să marcheze un început al unei fraze, rolul său semantico-stilistic fiind complinit de procedeele de evidențiere grafică, prezența titlurilor sau subtitlurilor, interlinierea fiind suficiente pentru a atrage atenția cititorului asupra rolului deschizător de drum al paragrafului respectiv.

5 Notele de subsol

Din perspectiva notelor de subsol, textul și apelul notei au fost modificate. Mai mici decât corpul textului⁷⁸, dar la o proporție

- *en drapeau à gauche/au fer* și *en drapeau à droite* utilizate pentru alinierea rândurilor la stânga sau la dreapta. Ambele servesc alinierii în indexuri, liste, note marginale și descrierilor asociate figurilor sau imaginilor unde textul este pus față în față cu acestea ([ANON.], *Lexique des règles typographiques en usage à l'imprimerie nationale*, p. 153). Despărțirile în silabe sunt interzise.

- *centré* – alinierea se realizează centrat, neexistând alineat retras.

- *en pavé* – toate liniile sunt distribuite uniform stânga/dreapta caz în care nu se retrage prima linie, iar distincția dintre paragrafe se realizează prin inserarea unui spațiu interstițial între acestea. Spre deosebire de alinierea *au carré*, ultima linie trebuie să fie plină, toate cuvintele fiind aliniate stânga-dreapta.

76 Robert BRINGHURST, *The elements of typographic style*, p. 39 o recomandă: v. pct. 2.3.1.

77 Permite inclusiv evitarea alinierii precare a titlurilor și subtitlurilor ce pot, acum, să facă corp comun cu textul și să fie aliniate la stânga sau, de ce nu, central.

78 Dimensiunea textului din note era inițial setată la o valoare ce era derivată din raportul de interliniere al corpului: $\text{corp} \div R$, adică 9,80 la un corp de 12 puncte didot (1 dd = 0,376 mm) – un raport de $\approx 0,82$ față de corp. Întrucât am dorit să creștem lizibilitatea, am derivat-o printr-un raport pe o scară muzicală aplicată corpului: $\text{corp} \times 5/6$ (terță minoră), adică 10,00 la un corp de 12 puncte didot: un raport de $\approx 0,83$ față de corp.

mai mare decât cea obișnuită în tipografia românească⁷⁹. Aceasta întrucât considerăm că textul, dar și apelul notei, trebuie să fie ușor de citit și că toate detaliile din note sunt relevante în domeniul juridic.

Totodată, am renunțat la alineat în notele de subsol, iar numărul acestora l-am setat în exterior și la dimensiunile textului notelor. Această alegere urmează unei sugestii tipografice a lui Robert Bringhurst⁸⁰ și funcțional ajută la identificarea rapidă a notei. Lipsa punctului respectă o viziune de ansamblu asupra semnalelor pe care le lansăm pentru a atrage atenția. Un singur semnal e suficient, mai multe – obosesc. Așa cum acceptăm că a pune un text și în cursive, și între ghilimele doar pentru a marca un citat e excesiv⁸¹, la fel și un punct sau o paranteză după un număr ce are în sine, prin poziția sa pe pagină, o semnificație clară, devine redundant.

De semnalat că, deși ne folosim de caractere numerice desenate în stil vechi [1234567890] în corpul textelor și notelor deoarece ancorează paginile revistei în trecutul său academic și marchează continuitatea academică de decenii a revistei, folosim stilul modern al acestora [1234567890] pentru numărul notelor de subsol precum și în tabele tocmai pentru a nu crea dezechilibre vizuale între linia de bază a numărului și corpul de text aferent acesteia.

79 Pentru setarea apelului notei de subsol am preferat, din motive de lizibilitate, să nu utilizăm versiunile superscript ale fontului, ci să compunem apelul din cifre la un corp mai mic, poziționate manual, astfel încât să putem utiliza semnale mai mari și mai înnegrite decât cele prestabilite.

80 Robert BRINGHURST, *The elements of typographic style*, p. 69.

81 Deși cele două semnale pot fi prezente, concomitent, atunci când fiecare îndeplinește alt rol: De exemplu, ghilimelele marchează citarea, iar caracterele cursive faptul că textul e într-o limbă străină.

6 Machetarea

Așezarea în pagină presupune și determinarea limitelor corpului de text și încadrarea în pagină. Am testat mai multe sisteme de la cele tradiționale la grilele tipografice din designul elvețian. Am ajuns însă rapid la o concluzie. Forma a cedat funcției, motiv pentru care am machetat paginile articolelor pornind de la dimensiunea liniei de text și împărțind în mod egal restul rămas între marginile laterale⁸², iar marginile verticale le-am setat la 10,5% (sus) și 12% (jos). Aceasta întrucât o linie prea lungă obosește lectura, iar una mai scurtă nu e potrivită textului juridic.

E DE LA FORMĂ LA FORMATE

Odată aleasă forma, am extins-o în formate diferite de publicare: de la PDF-ul așteptat al revistei și al fiecărui articol, la formatul revigorat al *HyperText Markup Language*, în care am implementat nu doar o navigare facilă, ci și funcționalități demne de o revistă occidentală. De la formatul EPUB pentru lectura prin aplicații sau dispozitive de citit cărți electronice, la formatul JATS XML destinat exclusiv arhivării și lecturii sale de către calculatoare. Le prezentăm pe rând, format cu format.

1 PDF

Formatul PDF e și formatul ce urmează a fi imprimat. Poate fi considerat formatul de bază al revistei întrucât acesta impune toate metadatele necesare atât generării identificatorului DOI, cât și citării prin raportare la paginația finală a revistei. Avantajul

⁸² Deși inițial optasem pentru un format în oglindă unde marginile erau distribuite în raport 60/40 (interior/exterior), am renunțat la acest criteriu după discuțiile cu editura și după constatarea faptului că, în formatul distribuit online, e mai important să avem o coloană centrată pe pagină întrucât textul nu se răsfoiește pe orizontală ci se **deplasează** pe verticală.

său direct e că permite lectura textului așa cum a fost acesta gândit pentru a fi așezat în pagină (de unde și efortul de a-l prezenta cât mai corect și elegant tipografic). Anterior repunerii în pagină, acest format a primit, din 2017 și până acum, unele îmbunătățiri: am adăugat cuprins individual cu *hyperlink* funcțional la secțiunile materialelor, am asigurat un mod unitar de prezentare a tuturor materialelor și, pe cât s-a putut, a modului în care diferiții autori citeau propriul aparat critic. Materialele au început să primească și bibliografii în majoritatea cazurilor. Am și greșit însă interlinierea din motive tehnice ce puteau fi reproșate modului de funcționare a Microsoft Word precum și calculul dimensiunii alineatelor.

Pentru cititor, am urmărit ca noua punere în pagină să ofere calmul unei lecturi plăcute, iar reperele de navigare să poată fi mereu găsite în același loc.

Pagina de deschidere a fiecărui articol se compune pe baza metadatelor deja înscrise în fișierul sursă. Câteva aspecte tipografice și funcționale merită însă amintite: titlurile articolelor, dacă sunt prea lungi, coboară treptat pe o scară de dimensiuni ca să nu depășească trei rânduri. Notele marcate prin simboluri (* † ‡) leagă fiecare autor de afilierea, adresa de e-mail și pagina ORCID proprie. O mențiune privește identificarea autorului/autorilor ca titulari ai drepturilor de autor asupra operei și adaugă cu claritate o *licență* de utilizare de către ceilalți a textelor în cauză. Aceasta se traduce automat, în funcție de limba de publicare a articolului.

Articolele primesc, pe prima pagină, și numărul DOI ce funcționează ca un identificator peren al acestuia și care trebuie preluat în citarea sa cu prioritate, în detrimentul adresei URL. Data publicării dar și a eventualei actualizări⁸³ înregistrează un reper temporal cu funcții multiple. Menționăm doar pe aceea de

83 Ce se tipărește doar în cazul unei intervenții ulterioare asupra textului, justificată de corecturi minore.

a marca încrederea dintre cititor și textul distribuit de revistă. În cazul în care cititorul revine asupra textului, are el în față aceeași versiune? Problema nu se pune în cazul textelor tipărite, dar se pune curent în cazul celor distribuite în formate numerice.

Navigarea e marcată prin trei repere: cuprinsul, titlurile curente și foliourile (numărul paginilor). Cuprinsul propriu al fiecărui articol nu reține numerotarea secțiunilor principale, doar pe a celor secundare însă asigură navigarea prin *hyperlinkuri* interne. Titlurile curente sunt generate din metadate. Gândite de vechii editori ai revistei⁸⁴ pentru a permite de pe o foaie de revistă oricui să identifice rapid și direct despre cine, ce material și în ce număr de revistă a fost publicat, acestea își păstrează aceeași menire și în prezent. Singura inovație e aceea a alinierii la o tradiție editorială occidentală care folosește, pe lângă titluri și subtitluri, și forme simplificate ale titlurilor curente, stabilite împreună cu autorii și care să înlocuiască titlurile foarte lungi care fac ca secțiunea respectivă să apară îngrămădită și să își piardă, prin greutatea conținutului, estetica și utilitatea.

Paginația revistei a fost și ea stabilită neortodox, la o dimensiune mai mare decât de obicei, foliourile având dimensiunea corpului de text pentru a permite identificarea și citarea rapidă a paginilor.

În ceea ce privește blocul de text, fiecare linie se așază pe o grilă verticală unică, de la prima până la ultima pagină a numărului: la imprimarea față-verso, poziția rândurilor de pe cele două fețe ale colii ar trebui să coincidă. Elementele care ar putea strica ritmul sunt recalculat și reasezate în procesul de randare: citatele-bloc, culese mai mărunț, primesc deasupra și dedesubt exact atâta spațiu cât să determine textul care le urmează să reentre pe grilă.

Titlurile de secțiune nu se individualizează prin corpuri diferite, ci se disting prin registrul grafic — capităluțe, cursive. Numărul primei secțiuni iese din coloană, în marginea exterioară

84 În special îi rămânem recunoscători lui Sergiu GOLUB.

a paginilor, într-un gri estompat, neconcurând titlul. Niciun titlu de secțiune nu ar trebui să rămână singur, la piciorul paginii, fiind setat să treacă, împreună cu o parte din textul său, pe pagina următoare.

Hyperlinkurile sunt semnalate discret și consecvent: o culoare din grila de identitate vizuală a revistei și o săgeată (↗) poziționată după text. Prezența celor două semnale ne-a permis să renunțăm legitim la sublinierea *hyperlinkurilor* ca modalitate de marcare a prezenței acestora. În tot acest timp, legăturile interne sunt semnalate vizual doar prin utilizarea unei culori diferite. Aceeași convenție se păstrează în toate formatele revistei.

La nivel de număr, articolele încep întotdeauna pe *recto*. Paginile albe necesare se adaugă singure, iar odată atribuite, paginația și DOI-ul unui articol, rămân înghețate la regenerările ulterioare după ce materialul a fost marcat ca publicat. Deși nu vrem să ajungem să vedem cum funcționează acest mecanism, după marcarea articolului ca publicat, o nouă regenerare a acestuia determină tipărirea unei date a actualizării sale alături de data publicării. Astfel, versionarea materialelor și punerea la dispoziție a acestora este semnalată cititorilor.

Tot automat se compun și paginile care preced articolele: coperta, pagina de titlu, preluarea componentei colegiului de redacție, cuprinsul numărului — generat pe rubrici, direct din metadatele articolelor — și lista abrevierilor, adusă la zi cu fiecare număr, așezată pe două coloane, cu litere-titlu și ordonată după alfabetul românesc. Rezultatul e volumul complet într-un singur fișier PDF, gata de tipar, alături de formatele de distribuție individuală ale fiecărui articol.

2 HTML

Statistica revistei⁸⁵ arăta însă că, într-un număr semnificativ de mare, formatul HTML este deopotrivă consultat. Acest format a suferit în timp de o lipsă de atenție din cauza unei modalități improprii de export din Microsoft Word. Prima problemă de rezolvat, după mutarea site-ului și implementarea platformei de producție ojs, a fost dată de diferențele de interlinie cauzate, de această dată, de spațierea defectuoasă în cazul prezenței apelului notelor de subsol. Acest lucru a început să fie remediat prin cod css însă a fost într-o luptă continuă cu setările prestabilite ale ojs, cu utilizarea *iframe*-ului în afișarea conținutului fișierului etc. Același *iframe* bloca și interacțiunea cu *Firefox reader* sau funcții similare din celelalte navigatoare de internet. Abia în fluxul actual am tranșat această dispută: deși ojs continuă să servească fișierul prin *iframe*, un script .js, injectat în antetul site-ului, părăsește imediat cadrul – sau îl ocolește cu totul – și deschide articolul în fereastră întreagă, la adresa sa reală, cu toate funcționalitățile dorite. Am încercat implementarea unor soluții precum curățarea fișierului HTML de codul inutil lăsat de Microsoft Word în urmă, însă niciun exercițiu informatic nu a fost atât de profund prin spiritul și soluțiile propuse – ori de elegant prin rezultatul final – ca cel pe care am reușit să îl implementăm în fluxul actual.

Formatul HTML rămâne formatul de suflet al proiectului: în el am putut construi funcționalitățile pe care le-am căutat mereu în documentarea juridică și pe care, din cunoștințele noastre, nicio altă revistă de drept din România nu le oferă încă. Pagina e

85 Până în prezent au fost descărcate de pe site-ul revistei 363022 de materiale, din care 196214 în format PDF (54.05%) și 166808 în format HTML (45.95%). Însă cifrele sunt înșelătoare întrucât raportează și articolele ce pun la dispoziție doar formatul PDF în noul site și păstrează, pentru formatul HTML un link de legătură. Dacă e să raportăm doar materialele corespunzătoare numerelor publicate exclusiv pe noul site, unde am pus la dispoziție ambele formate, statistica se modifică: 313922 de descărcări din care 49.34% reprezintă fișierele HTML și 50.66% cele PDF.

împărțită în trei panouri — o structură gândită în amintirea *Lens*,⁸⁶ creat pentru formatul JATS XML, și confirmată de aplicațiile în care lucrăm zilnic⁸⁷. Toate iau în calcul formatul monitoarelor de calculator a căror lățime generoasă cere să fie pusă în valoare. Cuprinsul stă în stânga, textul în mijloc, aparatul critic în dreapta.

Vom prezenta funcționalitățile în raport cu etapele interacțiunii cititorului cu textul. Formatul e distribuit într-un singur fișier menit să supraviețuiască și *offline* cu toate funcționalitățile sale.

Fonturile sunt încorporate prin *subsetare* — doar caracterele efectiv folosite sunt inserate. Se obține, astfel un fișier de o dimensiune decentă dar se evită accesul la servicii terțe, de tipul Google Fonts.

La deschidere, textul are dimensiunea cât mai apropiată de cea a ediției tipărite; cititorul o poate însă regla între 85% și 200% și poate alege tema — deschisă sau închisă. Tema stilistică se adaptează automat și detectează și respectă și setările sistemului de operare. Preferințele se rețin pentru accesările subsecvente și se aplică înainte de prima afișare a paginii, fără „clipirea” regăsită pe alte site-uri. Fișierul se adaptează, deopotrivă, și pentru utilizarea pe dispozitive mobile.

Cuprinsul, din panoul din stânga, urmărește secțiunea activă în urma derulării coloanei de text și se desface progresiv: subsecțiunile apar progresiv, doar pentru secțiunea principală în care se află cititorul. Panourile sunt dinamice, se redimensionează prin interacțiunea cu barele acestora și se pot închide independent pentru a permite cititorului să aleagă cea mai confortabilă poziție și lățime, atât a coloanei de text, cât și a panourilor laterale. Ele pot fi și închise, lăsând doar conținutul

86 Ivan GRUBISIC, *LensGalleyPlugin*

87 De la mediile de programare la *Logseq*, ori programele de management al referințelor bibliografice precum *EndNote* sau *Zotero*.

textului la vedere. Când panoul din dreapta e închis, notele și bibliografia prezentate în acesta nu dispar, ci reapar, la finalul coloanei de text.

Setările tipografice ale manifestării PDF sunt redată, pe cât posibil, și aici, astfel încât toate formatele să împărtășească un limbaj de design comun. Iar în marginea dreaptă a textului [pe mobil, în text] sunt marcate și afișate paginile reale ale ediției tipărite, determinate cu precizie: la nivel de cuvânt⁸⁸. Astfel, cine citează „p. 47” din fișierul HTML, citează aceeași pagină ca cel care o citește din formatul PDF sau o are imprimată la dispoziție.

Notele de subsol răspund la trei interacțiuni ale utilizatorului. Purtarea cursorului peste apelul notei deschide o fereastră care se poziționează singură în raport atât cu poziția apelului notei pe linie cât și cu plasarea sa la stânga sau dreapta centrului liniei de text. Fereastra notei rămâne deschisă pentru citire sau chiar preluarea prin copiere a textului notei și se derulează la notele lungi. Clicul aduce nota în panoul din dreapta în secțiunea de note de subsol, o urcă pe prima poziție în rubrică și o marchează cu o culoare de contrast lăsând o zonă de tampon ce se calculează diferit pe desktop și mobil. Iar dacă panoul e închis, clicul duce la nota de la finalul textului. Din zona notelor de subsol, întoarcerea în corpul textului presupune de data aceasta nu un clic pe numărul notei⁸⁹, ci pe săgeata de retur de la finalul textului notei de subsol⁹⁰. Repoziționarea coloanei de text se realizează astfel încât linia de text ce conține apelul notei să se așeze în partea

88 În versiunea actuală, paginația e determinată prin tokeni atribuiți cuvintelor de la fiecare început de pagină, cu omiterea apelului notelor de subsol din acest proces. Apel pe care, de altfel, TYPST nu îl leagă implicit de ultimul cuvânt și pentru care a trebuit scrisă o funcție suplimentară care să asigure această sudură.

89 Din motive tehnice, nu am putut să îl implementăm întrucât chemăm aceleași note de două ori.

90 Reprezentată prin simbolul Unicode U+21A9 U+FE0E, anume ↩.

de sus în *viewport* și o animație a apelului notei să faciliteze regăsirea sa. Notele autorilor (* † ‡) au o funcționalitate similară.

Bibliografia e detectată în ambele forme implementate — cea compusă manual⁹¹, dar și cea generată automat, pentru cei ce folosesc programe de management al referințelor bibliografice, prin intermediul *citeproc*, implementat de Pandoc, din descrierile informatice ale resurselor informaționale salvate în formate specifice⁹², pe baza stilurilor de citare CSL⁹³. Aici am inovat dincolo de capacitățile de care limbajul CSL dispune actualmente astfel încât nu doar am grupat categoriile de referințe bibliografice pe baza tipului acestora (jurisprudență, monografii, teze, articole, intrări de enciclopedie sau dicționar etc.), truc pe care l-au propus deja alți dezvoltatori — dar am reușit și inserarea și marcarea titlurilor de grupări, automatizat, în formatele distribuite.

De la sursele citate, cititorul poate merge mai departe. Practica citării juridice cere menționarea identificatorilor persistenți — ECLI⁹⁴, ELI⁹⁵, CELEX⁹⁶, REJUST⁹⁷ —, acolo unde aceștia există, caz în care nu se mai indică și adresa URL. Simpla lor prezență, ca valori de date tip text, determină recunoașterea și animarea lor în paginile revistei: din elementele identificatorului se decide baza de date de autoritate — HUDOC pentru hotărârile CEDO, motorul de căutare ECLI (e-justice) pentru cele ale CJUE etc. — se construiește câte un hyperlink de tip URL de interogare sub forma unei căutări avansate, iar rezultatul se deschide într-

91 E cazul majorității autorilor.

92 E vorba de programele de management al referințelor bibliografice ce stochează metadatele în baze de date și care pot exporta aceste valori sub forma unui document BIB, JSON etc.

93 Reguli algoritmice programate în limbajul *citation style language*.

94 European Case Law Identifier.

95 European Legislation Identifier.

96 Număr unic de identificare în baza de date EUR-Lex.

97 Număr de identificare a hotărârilor judecătorești în baza de date rejst.ro.

o fereastră nouă. Cititorul nu mai copiază identificatori și nu mai reconstruiește căutările manual. Autorul nu trebuie să se complice cu preluarea unor adrese alambicate și anevoioase. Facilitând căutarea direct pe baza identificatorilor persistenți sperăm să contribuim la popularizarea lor și la adoptarea citărilor care îi plasează în prim-plan, în detrimentul adreselor URL. Precum în formatul PDF, toate trimiterile externe poartă același semnal discret: culoarea de identitate a revistei și o săgeată⁹⁸.

Vine apoi rândul cititorului să citeze. Panoul de informații ține fișele autorilor, metadatele articolului — așezate ca într-un program de management al referințelor — și rubrica „Cum se citează”: citarea gata compusă în stilul revistei, cu o bară de limbi care o traduce în limba de citare dorită și în principalele stiluri juridice internaționale — Bluebook, OSCOLA, Guide McGill, AZR, stilul școlii doctorale de drept din Bordeaux și deși fără nicio legătură directă cu domeniul juridic, stilul Chicago. Toate citările sunt procesate și salvate la generarea fișierului, nu în navigatorul de internet, deci sunt vizibile și *offline*. Referința bibliografică se poate descărca în patru formate — CSL JSON, RIS, BibLaTeX, EndNote — gata de importat în programele de management al referințelor bibliografice utilizate de cititor.

Integrarea Hypothesis.is permite adnotarea publică a articolului.⁹⁹ Am scris, totodată, o foaie de stil dedicată pentru a permite imprimarea, din formatul HTML, mai ales pentru cei cu deficiențe de vedere care doresc o formă a articolului cu un corp de text mai mare. Utilizatorii care vor activa comanda de imprimare vor fi întâmpinați și de o pagină care îi va informa despre natura neoficială a documentului imprimat în format fizic sau care va fi/a fost salvat ca atare în PDF.

⁹⁸ E vorba de caracterul Unicode U+2197, anume ↗.

⁹⁹ Și aici a fost necesară o intervenție suplimentară pentru a face ca blocurile de text să se retragă înspre stânga și să facă loc barei laterale în loc să fie acoperite de ea.

Mai amintim și generarea fișierelor astfel încât să fie compatibile cu *Reader View*¹⁰⁰ dezvoltat de Mozilla Firefox ce oferă un alt mod de a citi același bloc de text. Deși Safari oferă un cititor similar, acesta are neajunsul de a afișa doar text brut – ceea ce rupe *hyperlinkurile* aferente notelor de subsol din text – motiv pentru care nu îl recomandăm.

3 EPUB și Kindle

Acest format permite lectura textului care, pe telefon sau pe *e-reader*, se adaptează ecranului și preferințelor cititorului ce alege corpul de literă, fontul, interlinierea, spațierea cuvintelor, a caracterelor etc. inclusiv tema de culoare. Destinat aplicațiilor desktop sau mobile, dar mai ales pentru cititoare de cărți electronice, EPUB a devenit un tip de format relativ cunoscut.

Am fost nevoiți să dezvoltăm trei versiuni diferite în formatul EPUB datorită particularităților dispozitivelor de lectură pe care le-am ținut pentru acesta de la bun început. De ce trei derivări? Întrucât, pentru cei ce dețin un cititor Kobo sau Kindle, fișierele EPUB generice sunt incompatibile cu preferințele acestora, motiv pentru care fiecare derivare trebuie codată distinct.

Dar și în contextul libertății cititorului final, identitatea tipografică a revistei rămâne nestingherită: fișierul e distribuit cu fonturile încorporate și cu proporțiile derivate din aceleași calcule ca ediția tipărită.

Deși textul curge liber, paginația ediției tipărite nu se pierde. La fiecare început de pagină din PDF, fișierul poartă un semn invizibil, iar cititoarele care știu să-l folosească – Apple Books,

100 Safari oferă o funcționalitate similară însă, prin construcție, elimină *hyperlinkurile* din apelul notelor de subsol. Aceste numere, deși prezente, nu pot funcționa ca ancure de navigare către note, motiv pentru care nu putem recomanda folosirea funcționalității în Safari. În *Firefox Reader View*, linkurile de navigare se păstrează. FIREFOX, Firefox Reader View for clutter-free web pages, în: *Mozilla support*, (08 sept. 2024), online: <http://mzl.la/1cHarCP>.

Thorium — oferă „paginile reale”: navigarea direct la o pagină anume devine astfel posibilă, la fel și citarea exactă. Fișierul declară explicit, în metadatele sale, sursa acestei numerotări: ediția publicată — fișierul PDF disponibil online la adresa DOI-ului articolului. Pentru derivarea kepub, paginația nu a putut fi inclusă ca o funcționalitate în sine, întrucât lipsește ca atare din Webkit-ul dezvoltat de Kobo pentru cărțile sale. De aceea, la fel ca în versiunea HTML, cititorii vor putea observa că am inserat direct în text, la locul potrivit, numărul paginii reale.

Notele de subsol urmează convenția EPUB 3: o apăsare pe apelul notei o deschide într-o fereastră deasupra textului cadrului curent. Avantajul e fluidizarea continuării lecturii după parcurgerea textului din notă. Cititoarele de fișiere EPUB care nu cunosc funcționalitatea afișării notelor de subsol în ferestre, le vor arăta direct în blocul de note de la finalul articolului.

Pentru început, EPUB-ul se distribuie la nivel de număr: un singur fișier, cu copertă, cuprins pe rubrici cu legături către articole și lista abrevierilor. Fiecare articol își păstrează pagina de titlu, rezumatele și cuvintele-cheie în toate limbile, iar la final, fișa autorului și modelele de citare. Sistemul poate genera oricând și EPUB-uri individuale, pe articol.

Ce ar trebui să facem cu versiunile EPUB pregătite pentru Kobo sau Kindle? Dispozitivele Kobo pot fi conectate direct la calculator prin USB, simpla deplasare a fișierului ... kepub.epub este suficientă. În cazul utilizatorilor de dispozitive comercializate sub marca Kindle, *sideloadingul* se poate realiza prin Calibre sau chiar mai simplu: Utilizatorul folosește unul din mijloacele de transmitere a documentelor personale către Amazon¹⁰¹. În toate cazurile, operațiunea durează sub un minut,

101 O pagină ce conține o interfață directă de trimitere e disponibilă aici: <https://www.amazon.com/sendtokindle/>. Atenție, pagina poate fi .fr, .it, .de etc. Utilizatorul va alege acea destinație/magazin Amazon unde are, de fapt, creat contul. Tot acolo sunt indicate și celelalte mijloace oficiale de comunicare a documentelor: de la aplicații și extensii până la trimiterea lor prin e-mail.

iar fișierul convertit din EPUB într-unul din formatele compatibile cu dispozitivele/aplicațiile Amazon Kindle e transmis, online, direct către acestea.

Conversia în formatul Kindle nu se realizează de redacție datorită regulilor stricte ce vizează distribuția online a documentelor generate prin programele de conversie ale Amazon, iar o conversie prin alte instrumente în formatul AZW3 s-a dovedit nesatisfăcătoare.

4 JATS XML

Ultimul format nu e destinat lecturii. JATS XML e limbajul destinat calculatoarelor, stocării și accesării din baze de date, de către agregatoare, în arhive electronice.

Pentru fiecare articol se emite un fișier conform schemei de arhivare JATS 1.4 (ANSI/NISO Z39.96-2024). El poartă tot ce definește articolul: titlurile, rezumatele și cuvintele-cheie în toate limbile, autorii cu afiliere și ORCID, rubrica din revistă în care e publicat materialul, volumul, numărul, paginile, licența de distribuție și DOI-ul. Alături de metadata, textul integral, cu notele de subsol păstrate ca note, legate de locul lor exact din text.

În privința referințelor bibliografice, două funcționalități merg în paralel, după felul în care a lucrat autorul. Referințele scrise de mână în notele de subsol rămân ceea ce sunt: text de notă, păstrat ca atare. În schimb, referințele provenite din programele de management al referințelor bibliografice – Zotero sau oricare altul care exportă în formatele CSL JSON ori BIBTEX – și inserate în text prin mecanismul *Citation Style Language* sunt descompuse și etichetate câmp cu câmp: autor, titlu, an, publicație, DOI. Un agregator le poate astfel urmări și număra fără să le „citească”. Totodată, fiecare fișier JATS e validat la generare contra DTD-ului oficial al schemei.

Năzuința din momentul implementării OJS din anul 2018 se împlinește ca o profeție: JATS XML nu a devenit sursa din care

generăm formatele, ci unul dintre formatele generate dintr-o sursa unică. Rămâne de văzut dacă în timp, formatul QMD nu va prelua el însuși rolul JATS XML ca format de arhivare.

F O PREGĂTIRE PENTRU VIITOR

Quarto are deja posibilitatea de a lucra nativ cu programul de management al resurselor bibliografice Zotero, cu stiluri de citare CSL și cu bibliografii în formate BIB sau JSON. SUBB Informatica, de pildă, acceptă spre publicare doar manuscrise în format L^AT_EX¹⁰². Autorii acestora știu cum să utilizeze funcționalitățile de citare automată prin păstrarea referințelor bibliografice în format B_IB_TE_X. Revista noastră e acum pregătită și pentru asemenea manuscrise, în care autorii folosesc citările automatizate. Aceasta și pentru că stilul de citare juridic, necesar generării citării automatizate, e în mare parte finalizat și va deveni disponibil sub denumirea revistei noastre. Cât despre formatul pentru referințele bibliografice, sugerăm utilizarea unui document JSON cu export direct din Zotero prin plugin-ul *Better BibTeX for Zotero*¹⁰³ întrucât e compatibil cu toate tipurile de referințe bibliografice și păstrează la export toate câmpurile din baza de date.

Prezentul articol a fost scris prin punerea în scenă a tuturor acestor mecanisme de citare și face dovada că funcționalitatea citărilor automatizate e deja inclusă și că e implementată în paralel cu citările scrise integral de mână și inserate în note de subsol.

Noile generații de juriști vor putea testa deja și posibilitatea scrierii documentelor direct în format QMD pe care le vom accepta în redacție.

102 Conform ghidului redacției disponibil la: <https://www.cs.ubbcluj.ro/~studia-i/journal/journal/about/submissions/>.

103 Pagina proiectului: <https://github.com/retorquere/zotero-better-bibtex/>.

III

CONTROLUL FLUXULUI EDITORIAL ȘI BENEFICIILE REALE

Fluxul editorial rămâne în primele sale etape același. Am păstrat efectuarea evaluărilor, comunicarea observațiilor și a corecturilor necesare precum și verificarea acestora în programele cu care autorii sunt familiarizați¹⁰⁴. Doar după obținerea textului final pentru publicare, noul sistem dezvoltat își găsește cu adevărat locul. Documentele în format DOCX și, curând, ODF sunt pregătite pentru transformarea textului în *Markdown* prin scripturi diferite create de noi. Acestea garantează prevenirea și tratarea problemelor de conversie pe care Pandoc le întâmpină în contextul specific al textelor revistei și oferă rapoarte detaliate după aplicarea unui număr considerabil de teste post-*randare*.

A FLUXUL TEHNOREDACTĂRII

Fluxul a fost imaginat astfel încât fiecare etapă să asume o singură sarcină principală supusă controlului și verificării rapoartelor de generare. Manuscrisul `.docx` este mai întâi curățat de zgomotul ascuns al editoarelor de text, apoi convertit în *Markdown* și verificat, informatic, cuvânt cu cuvânt, față de original. Doar după o conversie reușită intervine motorul de paginare care, în mai multe treceri de *randare*, așază în pagină articolele, le calculează paginile și identificatorii, generează citările și încorporează fonturile.

În procesul de conversie în format *Markdown* (Quarto), documentul primește metadatele necesare generării formatelor subsecvente. Titlurile, rezumatele și cuvintele-cheie, în format

104 Vom insista în viitor asupra popularizării programelor *open-source* precum LibreOffice ale căror formate le vom accepta oficial.

multilingv, sunt adăugate automat din documentul sursă și înregistrate ca metadata. Dacă nu au putut fi preluate din proprietățile documentului inițial, sunt inserate perechi de „element: valoare de date” pregătite pentru a permite adăugarea manuală și a altor detalii. Dintre acestea menționăm: limba materialului, informații despre autori: acreditările, afilierea și datele de contact ale acestora etc. Fiecare material este adăugat apoi într-un director al numărului de revistă. Aici, un document YAML controlează metadatale numărului: data apariției, număr, volum, formatul DOI etc. Un script Python controlează întregul proces de generare a numărului, iar titlurile curente sunt generate automat pe baza metadatelor deja prezente. DOI-urile sunt atribuite dintr-o parte fixă și una variabilă, care ia în considerare anul, numărul și paginația articolului în număr — de aceea se adaugă abia după prima generare a formatelor PDF, când paginile întregului număr s-au stabilizat.

Toate aceste reguli prind viață printr-un lanț de programe care poartă manuscrisul autorului, din formatul său de redactare obișnuit, până la formatele digitale de distribuție ale revistei.

Din aceeași sursă se nasc, în cele din urmă, trei formate de lectură — PDF, HTML și EPUB —, fiecare modelat de propriul set de filtre Lua, la care se adaugă, bineînțeles, și fișierul de arhivare JATS XML.

B BENEFICII

Există beneficii reale? Efortul descris în paginile de mai sus a fost considerabil și nu s-ar justifica dacă tot ce s-ar dori pentru o revistă ar fi sporirea lizibilității textului ori remachetarea sa.

Primul beneficiu de menționat e lucrul cu un text sursă eliberat de orice balast vizual. Acesta e marcat descriptiv sau programatic și nimic mai mult. Libertatea ulterioară de a decide forma îi va atrage pe cei care au un gust pentru estetica și funcționalitatea textului. Acest beneficiu poate fi obținut doar prin utilizarea

Pandoc sau a unui convertor similar, ori a exportului de text într-un format eliberat din corsetul complex al OOX și marcarea sa descriptivă manual, într-o etapă ulterioară.

Al doilea beneficiu e dat de asigurarea corectitudinii generării formatelor multiple. Dacă fiecare format ar presupune culegerea manuală a textului, ar presupune o muncă de transcriere care ar trebui mereu comparată cu celelalte pentru a asigura că eventualele greșeli de transcriere nu apar doar în unul dintre formatele multiple. Beneficiul reapare și în cazul eventualelor corecturi operate asupra textului. Acestea se realizează asupra sursei unice și formatele se regenerează automatizat de pe aceasta. La fel de important, spre deosebire de o conversie oarbă efectuată de un procesor de text, eventualele greșeli ale sistemului pot fi urmărite și reproduse — deci pot fi găsite și reparate o dată pentru totdeauna.

Al treilea beneficiu constă în automatizarea versionării documentelor și, implicit, atenționarea autorilor, în contextul citării, asupra versiunii de referință. Una din funcționalitățile suplimentare introduse de noi e posibilitatea generării de noi versiuni pentru eventuale corecții minore și după prima publicare. OJS deja suportă funcționalitatea și permite înregistrarea, publicarea și monitorizarea versiunilor multiple ale unei publicații. E un alt mod de a scrie o erată...

Materialele au un status care se schimbă în momentul publicării. Odată publicate, paginația și DOI-urile rămân înghețate la orice regenerare a formatelor; revista poate reface oricând un format — pentru o funcționalitate nouă, pentru a îndepărta o eroare descoperită târziu — fără ca vreo trimitere bibliografică, publicată deja, să devieze de la paginile originare. Totodată, noile formate publică data actualizării, ce se generează automatizat, pentru a permite trasabilitatea documentelor.

Al patrulea e o redistribuire a timpului. Prețul a fost plătit însutit odată cu implementarea inițială când noi am prestat și acumulat câteva sute de ore de muncă doar de implementare

tehnică. Bineînțeles că acestea puteau fi repartizate în timp pentru sarcinile cronofage¹⁰⁵ ce cumulat ajungeau ele însele la un număr de zeci de minute de lucru atent și repetitiv la fiecare număr. Puteau fi consumate astfel dar satisfacția rezultatului final și a tipului de muncă intelectuală efectiv prestată justifică pe deplin alegerea.

O satisfacție costisitoare, prețul, dacă ar fi să fie plătit unui dezvoltator, raportat la nișa de cunoștințe și limbaje de programare utilizate, precum și la numărul de ore de muncă efectivă e important. Ca o referință, estimăm că un astfel de proiect consumă între 140 și 700 de ore de muncă. Noi l-am dezvoltat din pasiunea și atașamentul pentru revistă.

Munca de detaliu și crearea numărului final se produc și se propagă acum informatic, automatizat și sistematic, întregul număr de revistă fiind produs, în toate formatele sale, cu toți identificatorii necesari, atât ca unitate bibliografică, precum și ca formate individuale aferente fiecărui material în parte. Întrucât procesul este și monitorizat și raportat, acesta poate fi considerat sigur. Durata? depinde de puterea de calcul și de intensitatea și complexitatea materialelor. Aceasta e de câteva minute pe număr. Cele mai importante etape sunt recalcularea așezării pe grilă a textului în formatul PDF confruntat cu corpuri de text diferite (2:46 min.)¹⁰⁶, scrierea cu capităluțe a acronimelor și siglelor oficial utilizate în revistă, procesul de generare a formatelor JATS XML, HTML, EPUB unde *subsetarea* caracterelor efectiv utilizate din fonturi ia cel mai mult timp și crearea fiecărui format în parte, inclusiv a celor care reunesc întregul număr.

105 De înregistrare manuală a afilierii și datelor de contact ale autorilor, de atribuire manuală a paginilor, în formarea numărului final, de verificare a titlurilor curente, de generare a cuprinsului numărului, a listei de abrevieri, exportul în formatele prestabilite, curățarea fișierelor HTML, a arhivei de depozit etc.

106 Detaliu tipografic întrucât singurul beneficiu urmărit e să se asigure că formatul tipărit așează rândurile pe recto și verso identic pe grilă.

Al cincilea e că designul tipografic a fost transpus într-un set concret de date, un ansamblu de „fișe de stil”: valorile de date atribuite variabilelor tipografice sunt salvate fie static pentru cele pe care nu intenționăm să le mai alterăm, fie dinamic, în fișiere de parametri generate de propriul *calculator tipografic*, separate de conținutul textelor. Revista se poate reaseza grafic fără să atingă un singur text sursă și poate aplica chiar, retroactiv, materialelor publicate în condiții precare, noile forme tehnice. Dezbrăcarea textului de aspectul grafic permite, de fapt, pentru sursa unică, supraviețuirea sa.

Experiența de implementare nu a fost însă *plug-and-play*. Instrumentele — Quarto, TYPST, Pandoc — oferă gratuit infrastructura, dar fiecare decizie descrisă în acest articol a cerut și adaptare prin scrierea de cod, un proces deloc lin, pe care doar dezvoltarea IA l-a făcut tolerabil. Adoptarea a fost simplă; adaptarea, nu.

Un alt aspect demn de menționat ține de longevitatea sistemului: acesta va funcționa cât timp cineva îl va înțelege și îl va întreține. Pașii următori ar fi, poate, reunirea scripturilor într-o aplicație cu o interfață grafică, scrierea unui ghid intern sau, măcar, pregătirea de șabloane cu setările actuale de prezentare astfel încât să existe și planuri B, C, dar și Z.

Bilanțul rămâne totuși cu un excedent. Costul s-a plătit o dată, beneficii reale se vor contabiliza la fiecare nou număr, odată cu fluidizarea editării și tehnoredactării.

Prezentat intenționat într-o manieră non-tehnică, modelul nostru poate insufla și celorlalte reviste curajul de a-l adopta, fie într-o formă de bază, prin utilizarea șabloanelor oferite de Quarto, fie de-a dreptul flamboiant, ieșind din tipare prin imaginație și stil.

CONCLUZIE

Încă din momentul dactilografierii unui articol, cel târziu în etapa editorială, o corectă marcă descriptivă a textelor sursă devine o sarcină de împărțit între autori și editori.

Pentru a sprijini autorii să își însușească această sarcină creativă până la capăt, revista nu le va mai cere să respecte instrucțiuni prin fișe de tehnoredactare, ci le va pune la dispoziție documentele șablon (*templates*) cu selecția de stiluri necesare redactării unui material brut și îi va invita să le aplice corespunzător¹⁰⁷. Acestea vor cuprinde doar stilurile de paragraf și de caractere necesare în procesul de marcă și scriere a textelor juridice pe care le vom ordona după frecvența utilizării lor efective.

Universitatea e un loc al dialogului și al împărtășirii și diseminării de cunoștințe. Tot în universitate, studenții, viitorii noștri autori, trebuie să fie învățați despre cum să scrie corect textele în format digital care urmează să fie distribuite, arhivate, diseminate altfel decât prin simpla lor imprimare.

Autorii trebuie să conștientizeze multiplele beneficii ale unei marcări corecte a propriilor texte. În ce privește publicarea unor opere, reamintim că doar după ce acestea sunt corect marcate pot urma un proces de conversie și de publicare într-un flux de generare a unor formate multiple. Iar această marcă nu e necesară doar pentru revista noastră ci, din cunoștințele noastre, pentru orice flux de producție, indiferent de sistemul de tehnoredactare implementat.

Reținem că, pentru majoritatea textelor despre drept, formatul *Markdown* îmbogățit cu metadate scrise în *YAML* pentru sursa

¹⁰⁷ Vom distribui atât șabloane pentru Microsoft Word, cât și pentru LibreOffice și LyX.

unică, propus de Quarto, este mai mult decât suficient. Pentru acele funcționalități ce nu se regăsesc între cele deja existente, există mereu posibilitatea de a încerca de a le dezvolta prin extensii programatice.

Quarto, alături de Pandoc și de compilatorul TYPST ce asigură exportul fișierelor PDF reprezintă un pachet complet de instrumente ce pot fi adoptate de revistele care doresc să își impună prezența în mediul online și să distribuie formate multiple. Însă programele amintite nu sunt preconfigurate pentru gustul și nevoile tuturor. E posibil ca, raportat la tipurile de documente pe care redacțiile le au de publicat, să necesite atât prezența unui programator cât și a unui tipograf care să asigure demararea corectă a proiectului. Noi am fost, pe rând, câte puțin din fiecare, fără să ne putem declara vreunul.

Ce rămâne pentru SUBB Iurisprudentia? Alături de necesitatea de a crea planuri concrete ce vor putea face ca munca noastră să supraviețuiască în timp, luăm în considerare, totodată, regenerarea vechilor publicații distribuite în format HTML pentru a le alinia noului format creat pentru revistă.

Din postura de autor, dar și de redactor, sperăm ca opera de creație intelectuală pe care am dus-o la bun sfârșit să dea rod: un nou suflu textelor pe care le vom publica, un nou val de cititori care o vor îndrăgi.

BIBLIOGRAFIE

MONOGRAFII

- [ANON.], *Lexique des règles typographiques en usage à l'imprimerie nationale*, ed. a 3-a, Imprimerie nationale, Paris, 2002.
- ACADEMIA ROMÂNĂ, INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN - ALEXANDRU ROSETTI”, *Îndreptar ortografic, ortoepic, morfologic și de punctuație*, PANĂ DINDELEGAN Gabriela [coord.], ed. a 6-a, Univers Enciclopedic Gold, București, 2024.
- ARANGHELOVICI Cristiana, Ana IORGA MIHAIL, Ioana VINTILĂ-RĂDULESCU, *Punctuația limbii române*, VINTILĂ-RĂDULESCU Ioana [coord.], Univers Enciclopedic Gold, București, 2025.
- BRINGHURST Robert, *The elements of typographic style*, ed. a 2-a, Hartley & Marks, 1996, online: Internet Archive [distrib.], http://archive.org/details/elementsof_typogroooooobrin/.
- GAUTIER Damien, Claire GAUTIER, *Mise en page-s, etc : Manuel*, Pyramyd, Paris, 2009.
- LETOUZEY Victor, *La typographie*, ed. a 2-a, Presses Universitaires de France, 1970, online: gallica.bnf.fr [distrib.], <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k33570760>.
- LUPTON Ellen, *Thinking with type: a critical guide for designers, writers, editors, & students*, ed. a 2-a, Princeton Architectural Press, New York, 2010.

- MOLIN Virgil, *Cartea Tipografului*, vol. I, Uniunea camerelor de muncă, București, 1939.
- PAPADIMA Raluca, Mihaela GHERGHE, *Manual de legal writing. Tehnici generale de redactare a documentelor juridice*, Hamangiu, București, 2025.
- RAMAT A. (Aurel), *Le Ramat de la typographie*, Montréal : A. Ramat, 1996, online: Internet Archive [distrib.], http://archive.org/details/leramatdelatypogooooorama_i8d5[↗].
- SAMARA Timothy, *Typography workbook: a real-world guide to using type in graphic design*, Rockport Publishers Inc., 2006, online: Internet Archive [distrib.], <http://archive.org/details/typographyworkboooooosama>[↗].
- SONCINUS Hieronymus, *Ad illustrissimum et excellentissimum principem Caesarem Borgiam, Aemyliae ac Valentiae ducem etc. et Sanctae Romanae Ecclesiae vexilliferum*, în: *Opere volgari di Messer Francesco Petrarca*, Hieronimo Soncino, 1503, online: <https://www.digitalcollections.manchester.ac.uk/view/PR-SPCC-16096/10>[↗].
- SQUIRE Victoria, *Getting it right with type*, Laurence King, 2006, online: Internet Archive [distrib.], <http://archive.org/details/gettingitrightwioooooosqui>[↗].

ARTICOLE, COMUNICĂRI

- COOMBS James H., Allen H. RENEAR, Steven J. DEROSE, Markup systems and the future of scholarly text processing, în: *Commun. ACM*, vol. XXX, nr. 11, pp. 933-947, online: <https://doi.org/10.1145/32206.32209>[↗].
- GARNETT Alex, Michael AUFREITER, Oliver BUCHTALA, Juan Pablo ALPERIN, *Introducing Texture: An Open Source WYSIWYG Javascript Editor for JATS*, în: *Journal*

Article Tag Suite Conference (JATS-Con) Proceedings [Internet], National Center for Biotechnology Information (US), Bethesda (MD), 2017, online: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK425544/>↗.

JOEA Dorin, Citarea în elaborarea textului-despre-drept: Citare, citat, referință. Elemente de bază, în: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, vol. LXVII, nr. 3 [2022], pp. 67-124, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.67\(2022\).3.3](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.67(2022).3.3)↗.

DICȚIONARE

Dictionnaire de français Larousse, online: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/>↗.

DOCUMENTE

MACFARLANE John, *Pandoc User's Guide*, 03 iun. 2026, online: <https://pandoc.org/MANUAL.pdf>↗.

MICROSOFT CORPORATION, *Microsoft Word. Word Processing Program for IBM Personal Computer*, 1983, online: Internet Archive [distrib.], <http://archive.org/details/MicrosoftWord1.0-Manual>↗.

PAGINI WEB, PROGRAME INFORMATICE ȘI APLICAȚII

[ANON.], How Books and Journals Are Produced, în: *The Chicago Manual of Style Online*, online: <https://www.chicagomanualofstyle.org/help-tools/production-technologies.html>↗.

AG WG PARTICIPANTS, Technique H49: Using semantic markup to mark emphasized or special text, în: WCAG 2.1, (12 ian. 2026), online: <https://www.w3.org/WAI/WCAG21/Techniques/html/H49>↗.

AG WG PARTICIPANTS, Technique G115: Using semantic elements to mark up structure, în: *WCAG 2.1*, (12 ian. 2026), online: <https://www.w3.org/WAI/WCAG21/Techniques/general/G115>⁷.

AG WG PARTICIPANTS, Technique G140: Separating information and structure from presentation to enable different presentations, (15 iul. 2025), online: <https://www.w3.org/WAI/WCAG21/Techniques/general/G140>⁷.

DIAGONAL SAS, *Dictionnaire historique de la langue française*, [app. IOS], REY Alain [coord.], v. 5.1(1), Dictionnaires Le Robert/Sejer, Paris, (2018).

FIREFOX, Firefox Reader View for clutter-free web pages, în: *Mozilla support*, (08 sept. 2024), online: <http://mzl.la/1cHarCP>⁷.

GRUBISIC Ivan, *Lens*, ELIFE SCIENCES PUBLICATIONS, LTD. *et al.* [contrib.], 2-o, eLife Sciences Publications, Ltd., (02 sept. 2025), online: <https://github.com/elifesciences/lens>⁷.

KEERTHIKAMSFT, Utilizarea stilurilor în Word pentru web | Microsoft Support, online: <https://support.microsoft.com/ro-ro/word/use-styles-in-word-for-the-web>⁷.

TEI CONSORTIUM, Guidelines for Electronic Text Encoding and Interchange TEI P5, [v. 4.11.0, 358d2e48e], (18 feb. 2026), online: <https://tei-c.org/release/doc/tei-p5-doc/en/html/AB.html>⁷.

